

LIBRĂRIE PEDAG.

№ 862

UNIUNEA

ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA

CU BISERICA ROMANO-CATOLICĂ

SUB ÎMPĂRATUL LEOPOLD I.

DE

Dr. theol. **GEORGE POPOVICIU**

PROTOPRESEITER ORT. ROMÂN ÎN LOGOJ

LOGOJ ÎN 1901

EDITURA AUTORULUI — TIPARIUL TIPOGRAFIEI DIEC. DIN CARANSEBES.

124 61
Dublet

Xoc

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ
№ 8629

UNIUNEA

ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA

CU BISERICA ROMANO-CATOLICĂ

SUB ÎMPĚRATUL LEOPOLD I.

DE

Dr. theol. GEORGE POPOVICIU

PROTOPRESBITER ORT. ROMÂN ÎN LOGOJ

141074
470141

LOGOJ ÎN 1901

EDITURA AUTORULUI. — TIPARIUL TIPOGRAFIEI DIEC. DIN CARANSEBEȘ.

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI
1959
COTA.....
12461

B.C.U. Bucuresti

C141074

281.95

Cuvânt către cetitori.

Sôrtea poporului român dintru început aprópe rea a fost. Istoria nóstră este un șir întreg de lupte și de suferințe. Asupra coloniilor traiane, după detragerea legiunilor romane, potop de popóre barbare, au năpădit, îngreunându-le vieța și periclitându-le existența. Val de năvălitor a trecut cu apa, érá petrile au remas. În crepăturile și pe cóstele Carpaților stau și ađi neînvinși urmașii colonilor lui Traian, formând și ađi ca și la venirea lor în Orientul Europei, un element de ordine și de civilisațiune. În șirul luptelor infinite avut-au Româniî un port de reculegere, de mângäere și de întärire sufletéscă : biserica lor națională. Acésta le-a conservat legea din care a isvorit credința lor tare și neclătită, care i-a făcut biruitori; acésta le-a conservat unitatea limbii și a moravurilor.

Împărțiți și ađi Româniî sub șapte stăpâniri, nimica s'ar fi ales ei de dacă în biserică nu se găsia chégul,

care se întărescă și susțină legătura acestor coloniî române resfirate. Între multele nefericiri, venit-a asupra Românilor și desbinarea confesională, întâmplată în Transilvania la finea vécului al XVII. După-ce acest act întristătoriu a fost prezentat în lumină falsă, aflat-am de bine a compune sine ira et studio, istoricul uniunei din 7 Oct. 1698, după cum am putut din isvórele istorice române și străine. Âncă înainte cu 16 ani, am fost publicat un studiu asupra acestui obiect în „Candela“ din Cernăuți. Continuând cercetările mele, am fost și mai mult întărit în rezultatele obțenute. Acest studiu îl present în cele ce urméză. Scopul este: a servi adevérului prin presentarea faptelor în adevérata lumină istorică; a contribuî la cimentarea legăturai Românilor, cătră bisERICA răsăritenă, depositariul învățaturilor curat apostolice creștine; și în fine a demustra că Româniî numai în uniune reciprocă, prin credință și sentimente, ér nu prin legăturî nefiresci cu adversari, pot găsi mântuire și fericire.

În expunere m'am silit a țenè cumpèna dréptă, ferit de subiectivism sau personalism. Mulțimea isvórelor folosite, aflu superfluu a o indica fie în șir alfabetic fie în șir cronologic. Se află isvórele puse în notele singurate¹⁾.

Logoj în Iunie 1900.

Dr. theol. George Popoviciu
protopresbiter.

¹⁾ Hurmuzaki E. și Crișan I. când se folosesc în traducere rom: se amintese apriat; altcum se înțelege textul german. Unde se află colóne ad literam la A. Pop, să se caute studiul meu din „Candela“ 1885.

CUPRINSUL.

Capitolul I.

Privire fugitivă asupra bisericii ortodoxe până la încercările de uniune ale reformatorilor.

	Pag.
Încreștinarea Românilor	1
Venirea Maghiarilor	2
Persecutarea bis. ort.	4—5
Episcopiile ortodoxe	6—10

Capitolul II.

Starea bisericii ortodoxe sub principii indigeni calvinii.

Suferințele poporului rom.	11—12
Ivirea reformațiunii	13
Legile de asuprire	14—20
Starea bisericii ortodoxe	20—23

Capitolul III.

Ardealul sub domnia austriacă. Începutul și organizarea propagandei catolice în Transilvania.

Protecțiunea austriacă	24
Întărirea catolicismului	25
Organisarea propagandei catolice	26—27
Archiepiscopul Colonicii	28
Iesuiții	29—30

Capitolul IV.

Încercările de unație sub Metropolitul Teofil.

Sporirea catolicismului	31
Metropolitul Teofil	32

	Pag.
Scăderea influinței calvinilor	33
Primele încercări de uniune	34—38
Petițiunea dată în cauza uniunii	39

Capitolul V.

Despre pretinsul Sinod ținut în luna Faur 1697 sub Metropolitul Teofil.

Despre ședința primă	43—44
Despre ședința a doua	45—46
Despre ședința a treia	47—49
Obiecțiunile contra acestui sinod	49—62

Capitolul VI.

Alegerea și sântirea lui Atanasiu de Metropolit. Frământările continuă în Transilvania în scopul uniunii.

Alegerea lui Atanasiu	63—65
Sântirea lui Atanasiu	66
Instrucțiunea dată lui Atanasiu	67—70
Darurile făcute s. Metropoliî de Constantin Brancovean	71—72
Decretul împăresc din 4 Aprilie 1698	73
Manifestul primateluî Colonicuî din 2 Iuliu 1698	75—80

Capitolul VII.

Actul uniunii din 7 Octomvre 1698.

Pregătirile de uniune sub Atanasiu	81—82
Soborul mic din 7 Iuliu 1698	83
Sinodul din 7 Octomvre 1698	84
Manifestul uniunii	84—89
Compararea textuluî român cu cel latin	90—96
Deducriunile comparațiunii	97—102

Capitolul VIII.

Luptele și certele confesionale cresc neconținut în Transilvania. Dispozițiunile guvernuluî și ale staturilor transilvane.

Protestul staturilor transilvane contra uniunii	104
Adresa sinoduluî cătră Colonicuî, nunțiuî apostolic și prefec- tul cancelarieî aulice	105
Pertractările păcii dela Karloviț	106

	Pag.
Decretul imperial din 16 Faur 1699	107—108
Instrucțiunea statului catolic din 29 Martie 1699	109
Suplica catolicilor din 5 Maiu 1699	111—113
Respunsul guvernului provincial din 14 Iuliu 1699	114
Puncta Leopoldina	115
Decretul împărătesc din 26 Aug. 1699	116
Dieta țerei din 8 Sept. 1699	118
Cele 7 articole ale guvernului provincial	119—120
Protestul Metropolitului Atanasiu	121
Diploma imperială din 12 Oct. 1699	122

Capitolul IX.

Despre sinodul din luna Septembrie 1700.

Convocarea sinodului	124
Ședința primă și a doua	125
Manifestul emis	126—128
Regulele disciplinare din 14 Sept. 1700	129—133
Obiecțiunile contra acestui sinod	134—146

Capitolul X.

Confirmarea și instalarea lui Atanasie de episcop.

Călătoria lui Atanasie la Viena	147
Resultatul conferențelor din Viena	148
Numirea lui Atanasie de episcop	149
Decretele împărătesci din 19 Martie 1701	151
Jurământul lui Atanasie	152—159
Reîntorcerea și instalarea lui Atanasie	160—161

Capitolul XI.

Protestările făcute contra uniunii și excomunicarea lui Atanasie.

Desamăgirea lui Atanasie	163
Dieta din 1701	164
Metropolitul Teodosie și patriarhul Dositeiu	165
Proteste date contra uniunii	166—168
Rescriptul lui Atanasie din 18 Iuliu 1701	169
Decretul împărătesc din 12 Decembre 1701	171
Opozițiunea Maghiarilor	172
Excomunicarea lui Atanasie	173—178
Resultatul uniunii	179—182

Capitolul XII.*Uniunea în lumina luceferilor ei.*

	Pag.
Luptele confesionale	183
Lăpădarea lui Atanasie de unați	184
Stăruințele episcopului Clain pentru drepturile poporului și fuga lui la Roma	185—188
Samuil Clain, G. Șincăiu, Petru Maior despre uniune	190—191
Opiniunea altor scriitori gr. cat. despre uniune	192—204

Capitolul XIII.*Opiniunea istoricilor ort. români despre uniune.*

B. P. Hașdeu, E. Hurmuzaki despre uniune	206—209
C. Erbicean, N. Popea și alții despre uniune	210—220
Concluziuni finale	220—223

Capitolul XIV.*Reprivire în istoria bisericăscă a Românilor ort. din
Ungaria și Transilvania dela uniune până la anul 1868.*

Ierarhia națională la venirea Sêrbilor	224—225
Organisarea ierarhiei sêrbe	226
Statul ierarhiei în părțile ungurene	226—227
Statul ierarhiei în părțile banatice	228—229
Statul ierarhiei în părțile transilvanice	230—231
Luptele pentru obținerea unei ierarhii naționale	232—235

Capitolul XV.*Reprivire scurtă în istoria bisericăscă a Românilor
ort. din Ungaria și Transilvania dela anul 1868—1900.*

Congresul bisericesc din 1868	236
Organisarea bisericeii pre baza statutului organic	237
Desvoltarea bisericeii ort.	238—241
Archidieceasa Transilvaniei	242
Eparchia Aradului	242
Diecesa Caransebeșului	243
Concluziuni finale	244—246

Capitolul XVI.*Anul iubilar.*

Caracterisarea uniunii	247—248
Concluziuni finale	249—252

I.

Privire fugitivă asupra bisericii ortodoxe până la încercările de uniune ale reformatorilor.

Românii au primit creștinismul împreună cu cei dintâi creștini¹⁾. La Români începutul creștinismului în Dacia se reduce la timpul împopularii acesteia cu coloniști romani; éra lățirea și întărirea lui la restimpul cristalisării naționalităților. Avem destule momente doveditoare, cari probéză învederat, că Românii în periodul invasiunii popórelor erau creștini²⁾. La venirea Maghiarilor,

1) Faptele apost. II, 10; X, 1—13; I, 7,—8.

2) Veđi Dr. Julius Jung: Römer und Romanen in den Donauländern, Insbruck 1877 pag. 233; Enăcénu: Creștinismul în Dacia, Bucuresci 1878 pag. 15.; Rob. Roesler: Rumänische Studien, Leipzig 1871; Popea N.: Vechea metropoliă, Sibiiu 1870 pag. 47. În secolul al IV-lea se afla în Dacia centrală ierarchia organizată. La conciliul ecumenic din 325 în Nicea au participat episcopul Teofil din Dacia. Veđi Daniil Papebrochius: in actis sanctorum april mens. T. II. pag. 87., Cf. Trăster: Alt u. Neu-Dacien c. XI p. 40; Maniu: Studii asupra scrierii prof Dr. Jung intit.: „Românii și Români“, Bucuresci 1878 pag. 33 la I. Crișan: „Aduș la istoria unației bisericesci a Românilor în Transilvania sub împératul Leopold I. Programa institutului pedagogic-teologic anul 1886/87 pag. 4; „Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium Historia“ de Petru Bod, manuscript litografiat în 25 exepl. de veteranul nostru academician V. Babeș din biblioteca mușeului din Cluș la pag. 16 scrie: Quo tempore christianam religionem

Românii locuiau împreună cu Slavii Ungaria și Transilvania, având viața de stat încheată. Și anume după mărturiile istoriilor vechi, chiar și maghiari, Românii aveau trei provincie de sine stătătoare sub regimul ducilor proprii: Ardélul, Crișana și Bănatul Timișan. De și isvórele istorice nu ne demustră ori de Românii, fiind creștini de ritul gr. or., ar fi avut pre timpul acela și ierarhia lor bisericescă: totuși, se pare necredibil a afirma, că acésta ar fi lipsit, existând organizațiunea politică de fapt. Pre când tóte popórele

in Dacia Valachi primum amplexi sunt, perplexa est quaestio; cum caeterae etiam eorum res antiquae non satis sunt exploratae. Seculo quarto jam populi in Dacia existentes ad fidem Christi erudiebantur, imo ecclesiae jam fundatae erant, siquidem in concilio Nicaeno contra Arium anno 325 celebrato, observantur concilii actis subscripsisse legati ecclesiarum Dacicorum, Protogenes a Dacia, Vitalis a Dacia Ripenso, Valens a Dacia Scythopolitanus, Theophilus Gothiae episcopus, Gothia dicebatur tunc ea regio, quae Valachia nunc dicitur. Eodem rursus seculo concilii Constantinopolitani, a Thedosio magno adversus Nestorium convocati, actis subscripsisse notatur Gerontius Episcopus Tomensis. Apparet ex Eusebio, in vita Constantini, Socrate Sozomeno, aliisque ea loca inhabitasse Christianos“. Asemenea în alt manuscript litografiat tot din partea Dlui V. Babeș sub titlul: „Memoriu manuscript al contelui Emeric Miko despre Români ales biserica lor“ în limba maghiară la pag. 7—9 scrie: „Az Oláhok eleitől fogva a görög vallást követték, és az Konstantinopoli Patriarchához hallgattak. Mikor kezdették Keresztyénekké lenni a nem bizonyos, de az bizonyos hogy ha ott laktak, a hol most az Oláhország vagyon már a negyedik sekulumban Keresztyények voltak. Mert a Nitzenumi conciliumban a mely gyűjtetett volt 325. Eszt. Arius ellen, ez helységekben valok egynehányan jelen voltak és subscribálták ugy mint Protogenes a Dacia, Marcus Metropolita, Vitalis a Dacia Ripenso, Valens a Dacia, Teofilus Gottianak (a mint ott iratik oláhországnak) Püspökje. Azutan ismét Netorius ellen gyűjtetvén conciliumot Teodosius császár 381 esztendőben, itt is püspökök között, számlaltatik Gerontius Tomusbol valo Püspök mely város volt a Duna mellett“. Tertulian cătră finea sutei a II numesce în scrierea contra Iudeilor și Dacia între țerile, în cari s'a lătit creștinismul. În prelegerile despre istoria bisericii române, ale eruditului profesor din Cernaufi Eusebiu Popovici litografiate pag. 35—41, aflăm espusă întrebarea încreștinării Românilor cu multă orientare și cunoscință. Veđi și Tincu Velea: Istoria bis. Sibiiu 1865 pag. 1 sequ.

din părțile acestea erau deja încreștinate — afară de Maghiarii veniți — Români, din timpurile vechii fiind creștini, vor fi avut preoțimea lor cu organizația bisericeii gr. orientale.

Cei dintâi Maghiari au fost încreștinați de preoții gr. or. Ducii Bulcs și Gyula au primit botezul în Constantinopole, aducând cu sine de acolo pre episcopul Hieroteiu (948). Libloy Schuller¹⁾ este de părerea, că urmașii lui Hieroteiu în succesiune nemijlocită ar fi residat în diferite locuri în Ardél. Asemenea și Alexandru Gavra și Petru Maior socotesc, că după episcopul Hieroteiu, ar fi urmat alții în scamn. Regele Stefan cel Sânt la anul 1011 a întemeiat o mănăstire în Valea Vespremului, pentru călugărițe grecesci, și prin litere fundaționale grecesci a dăruit'o bogat²⁾.

Ducele român Ahtum (Aktum, Optum), a cărui provincie era Bănatul Timișan, ca creștin gr. or., a înființat în cetatea Maros (Mureș) o mănăstire gr. or. cu hramul S. Ión Botezătorul, aducând egumen și monachi din Vidin³⁾. Acest duce resculându-se contra regelui Stefan cel St. a fost greu bătut. Oștenii căduți în luptă s'au înmormântat în cimiteriul mănăstirei susnumite. Regele lăsă pre călugării gr. or. în proprietatea lor, având aceștia a $\frac{1}{3}$ parte a cetății. Mai

1) L. Schuller : Siebenbürgische Rechtsgeschichte I tom. p. 346 ; Pesty Frigyes : Szörényi Bánság története I tom. p. 340.

2) Pesty Fr. op. cit. p. 340. ; Lukics Demeter : A magyarországi Szerbek viszonya az egyház uniohoz p. 7 ; Rad. v. Radič : Die Verfassung d. ort. kath. Kirche b. d. Serben in Oestereich-Ungarn p. 3.

3) Pray : Hierarhia II p. 93 la Pesty Fr. op. cit. p. 341, veđi și I. Preyer : Monographie d. k. Freistadt Temesvar p. 4 ; Lukics l. c. p. 7. ; Bárány : Temesvármegye emléke p. 9.

târziu înse regele Stefan înființând episcopia rom. catolică a Cănadului, a strămutat pre monachii gr. or. din cetatea Maros la Oroslamoș.

Vedem deci, că regii maghiari singuri au tolerat confesiunea gr. or., dar nu e nici mirare, fiind-că mulți dintre ei erau parte înrudiți, parte încuscriți cu principii gr. or. din vecinătate. Chiar fratele regelui Ladislau cel St. a fost gr. oriental; éra foarte mulți din dignitarii regatului maghiar erau creștini gr. orientali. ¹⁾

În anul 1204 se plânge papa Inocențiu III într'o scrisore către regele Emerich, că în imperiul lui există numai o mănăstire rom. catolică, pre când mănăstiri gr. or. sunt mai multe²⁾.

De și acéastă afirmațiune se pare exagerată, totuși e învederat, că pe atunci erau mulți credincioși de ritul ort. or. în regat, nu numai români și slavii, ci chiar și maghiari.

După pustiirea Tătarilor se lăți religiunea gr. or. în regatul maghiar și mai tare, fiind slăbit elementul maghiar foarte. Sub domnia regelui Ladislau IV, cei mai de aproape consilieri regesci erau gr. or., cari în sfârșit atraseră și pre rege în sînul bisericei ortodoxe, până-ce apoi trimisul papal, episcopul Filip din Fermo, îl readuse în sînul bisericei rom. catolice. O fică a lui era măritată după regele sêrbesc Stefan Dragutin³⁾. Exemplul regelui Ladislau al IV l'au urmat și

¹⁾ Csaplovics : Slavonien II p. 16 ; Katona : Historia crit. IV. tom. p. 375, Pesty Frigyes op. cit. p. 341.

²⁾ Pesty Frigyes ibid. ; Lukics D l. c. p. 8—11, Radič op. cit. p. 5.

³⁾ Csaplovics. op. cit. II p. 16. Bárdosy : suppl. Analecton. Scepusien p. 211, 218, și 318 la Pesty Fr. op. cit. p. 342 ; Radič op. cit. p. 4.

canonicii capitulari din Vesprem, cari alungând pre episcopul lor legiuit Petru, în locul lui au ales pre prepositul Nicolae din Ardél, aderent al bisericeii gr. orientale ¹⁾. Cu toate acestea este foarte greu a hotărî scamnele episcopilor gr. or. în Ungaria, fiind-că cu privilegiarea bisericeii rom. catolice, biserica și clerul gr. or. devine subjugat și aservit episcopilor de ritul latin, căroră prestau și deciuală.

Regele Emerich rógă pre papa a organisa o episcopiă pentru toți credincioșii gr. or. din regatul Ungariei, la care și primesce respuns în anul 1204, însărcinând papa pre episcopul din Oradea și pre prepositul din Bakony a satisface dorinței regesci ²⁾.

În anul 1225 s'a înființat mănăstirea gr. or. Meszity (Mesici), care există și până ađi în comitatul Timiș (Bănat) ³⁾.

Papa Grigorie al IX porunci arhiepiscopului din Kalocsa, să cerceteze ori de există episcop gr. or. în Severin, și dacă este atunci să stăruie al converti la biserica rom. catolică. Tot acest papă la anul 1234 se adresă regelui Bela IV, ca să nimicescă scamnul episcopesc ort. din Cumania, fiind stricăcios bisericeii catolice. Emil Picot derivă de aci, că în Ungaria de nord ar fi fost o episcopiă gr. or. organizată ⁴⁾.

După apunerea casei regesci arpadiane, regii succedați din casa Anjou, având a mul-

¹⁾ Pesty Fr. I. c. p. 342.

²⁾ Pesty Fr. op. cit. pag. 342.

³⁾ Lukics D. I. c. p. 8.

⁴⁾ Emil Picot: Les Serbes de Hongrie pag. 26 la Pesty Fr. op. cit. p. 342—343; Lukics D. I. c. p. 11.

țămî tronul regal numai înfluiței papale: erau cu totul devotați bisericeî rom. catolice. Astfel vedem pre regele Ludovic cel Mare, că demândă în anul 1366 comitatelor Caraș și Keve (Bănat), ca prindënd pre toți preoții gr. or. împreună cu soțiile și pruncii lor, să-î ducă înaintea comitelui suprem Benedict Himfy¹⁾.

Dară tocmai sub acest rege se slăbi legătura Severinului cu regatul Ungariei, și în anul 1370 patriarchul constantinopolitan crează o episcopiă gr. or. aci, denumind pre Antimie de atare²⁾.

În anul 1391 se înființază și o mănăstire în Maramureș. În legile ungare nu arare ori se menționeză credincioșii ortodoxi. În jumătatea primă a sutei a XV existau în cetatea Timișóra, biserici și școle gr. or.³⁾, érá în a două jumătate a sutei acesteia s'au mai sporit.

În suta a XIV și XV s'ar fi creat și cele mai multe mănăstiri în Bănatul Timișan precum: Vodița lângă Mehadia, mai departe mănăstirile de lângă Ciclova, Srediștea-mică, Vărădia, Sam-luc (Morava) și Partoș⁴⁾.

Primul episcop român numit în isvórele cunoscute, este Ión de Cafa la anul 1456, în păr-

¹⁾ Csaplovics op. cit. p. 17; Pesty Fr. op. cit. p. 344; Lukics l. c. p. 11.

²⁾ Jireček: Geschichte d. Bulgaren p. 327 la Pesty Fr. l. c. p. 345.

³⁾ Preyer op. cit. p. 119 și p. 130.

⁴⁾ În opidul Logoj, după tradițiune, biserica veche numită și mică, cu hramul s. Nicolae, ar fi fost încă mănăstire fundată de nisce călugări veniți din țera românescă. Acéstă biserică era zidită în stil gotic-bizantin și asemenea celei din Vărădia adecă a mănăstirei de acolo. Poporul din giur și până ađi numesce biserica ortodoxă din loc, biserica românescă séu mănăstire, spre deosebire de biserica gr. cat. séu uniată. După tótă probabilitatea, biserica veche, care a stat izolată de cetate, dintru început a fost mănăstire, la ce ne îndemná a crede și împrejurarea, că proistosul ei după pictura veche avea

țile Hunedórei. Sub regii Mathia (1458—1490) și Vladislav II (1490—1516), avù biserica ortodoxă unele ușurări, dară fără durată lungă¹⁾.

Episcopul Macarie al Galațului, după S. Clain și Cipariu, (1469) încă nu se scie pozitiv ori de a fost în Ardél lângă Făgăraș²⁾. În anul 1491, se amintesce alt episcop, Ión de Muncaci, supus metropolitului gr. or. din Ardél³⁾. Asemenea la 1489, aflăm pre primul metropolit din Ardél, cu numele Daniil, în Feléc lângă Cluj. De aci înainte aflăm apoi episcopi și metropoliți în Transilvania. Episcopii înșirați înse se par a fi fost egumenii mănăstirilor singuraticice, numiți ca atari de principii țerii⁴⁾.

Cu bătaia nefericită de la Mohaci 1526 se separéză Transilvania de Ungaria.

vestminte semiepiscopale. După părerea și a istoricilor maghiari, acéstă biserică era fórte veche, în tot casul înainte de venirea Turcilor. Astăzi există numai turnul, carele după inscripția ce o pórtă, este unicul monument vorbitoriu, despre privilegiile istorice ale Românilor bănațeni.

1) Șaguna: Istoría bis. ort. rom. tom. II. Sibiiu, pag. 85.

2) Epistola voevodului Ión Pongrácz cátră magistratul din Sibiiú sună: Prudentes et circumspecti, quia is Reverendus Makarius Episcopus *Galliciensis* super presbyteros Wolachales, certam taxam et proventus suos exigere habet: igitur vestris dilectionibus committimus et mandamus quatenus dum ipse Makarius Episcopus hujusmodi proventus suos super dictos Presbyteros Wolachales in medio vestri exigere voluerit, in hujusmodi exactione eidem omni vestro auxilio adesse debeatis. Secus non facturi. Ex castro nostro Dijod tertio die festi nativitatis virginis gloriosae. A. D. 1469. Ioannes Pongrácz vajvoda Transilvanus etc. v. Pesty. Fr. op. cit. p. 347—348 n. deci Macarie ar fi fost episcop în Galicia după Pesty Frigyes.

3) Pesty Fr. *ibid.*

4) În anul 1557 regina Isabela numesce pre Cristofor de Episcop al mănăstriei de lângă Silvaș (Episcopus claustrí Fel-Diod). Pesty Fr. op. cit. p. 349; érá cátră sfîrșitul suteia XVI se amintesce un episcop gr. or. Todor Tivodoroviciú în Sibiiú, veđi Lukics D. I. c. pag. 18.

Patriarchul Macarie din Ipec (1558—1573) a obținut de la Turci dreptul a denumi episcopii gr. or. pentru Ungaria de sud. După diferite însemnări se numărau pe acel timp 11 (unsprezece) episcopii gr. or. în Ungaria, precum în Vêrșeț, Timișóra, Buda, Pozega și altele.¹⁾

În anul 1607 întimpinăm sub principele Sigismund Rákoczy pre Sava de episcop în *Lipova*²⁾. Asemenea pre la anul 1600 aflăm în în *Ienopolea* (*Boros-Ienő*) episcop gr. or. Acastă episcopiă din Ienopolea s'a înființat în jumătatea a II. a sutei XVI de episcopul Mateiū Brancoviciū, fiu al comandanteluī Avram Brancoviciū din Timișóra.³⁾ În Vêrșeț ar fi fost la finea sutei a XV Partenie episcop gr. oriental⁴⁾.

În *Sirmium* s'a întemeiat episcopia de metropolitul din Tergoviște Maxim, cătră sfârșitul sutei a XV⁵⁾. La *Pozega* episcopia s'a înființat la finea sutei a XVI, érá în *Verșeț* în jumătatea a dóua a sutei a XVI de episcopul Simeon⁶⁾.

Biserica ortodoxă din Ungaria și Transilvania, până la ivirea reformațiunii, au avut, declinat de la despărțirea bisericilor în apusénă și răsăriténă la 1054, se îndure grele lovituri din partea papismului. Spiritul de propagandă

¹⁾ Lukics D. l. c. p. 17.

²⁾ Pesty Fr. op. cit. p. 351; Bárány A.: Temesvármegye Emléke p. 157.

³⁾ Radič op. cit. p. 31; Tincu Velea l. c. p. 118.

⁴⁾ Böhm L.: Geschichte d. Temeser Banats I. tom. p. 414 fără a numi isvorul; Picot op. cit. p. 427 veđi la Pesty Fr. op. cit. p. 356.

⁵⁾ Radič op. cit. p. 13 și 31.

⁶⁾ Milleker: Geschichte d. k. Freistadt Wersetz, p. 64; Radič op. cit. p. 31.

catolică pre acel timp era rațiune de stat, și creștinii ortodocși fură persecutați neuman, ca schismatici infideli. Începând de la papa Silvestru II, continuând cu Grigorie IX 1234, Nicolae IV 1290, Benedict XI 1304, Clemente V 1314, Ioan XXII 1327, Clemente VI 1386, Eugeniu IV 1436, Calixt III 1457, Sixt IV 1483, precum și sub alții s'au mărit suferințele religioase ale Românilor, prin provocările neîtrerupte către regii Ungariei și prin silințele neadormite de propagandă, de a stîrpi total biserica ortodoxă și de a nimici cu deseversire pre credincioșii ei¹⁾ valachii din Ungaria, Banat, Ardél și Cumania. Nobilitatea se condiționează de ritul catolic. Românii cari nu se supun devin iobagi și se îngreunază cu dări.

Dorința papilor nu s'a realizat, și regii Ungariei după vremi, au trebuit nu numai se tolereze ci chiar rare ori se privilegieze biserica ortodoxă, constrînși fiind de resónele mai înalte de stat. Din cauza acestor persecuțiuni cumplite și locurile episcopiiilor variaza și probabil în schituri au aflat adăpost episcopii în vécurile aceste de suferințe, precum și Românii numai în crepăturile Carpaților au aflat asilul lor. Afară de cele enumerate, din titlul metropoliților sau din alte isvóre istorice, se pomenesc ca locuri de episcopii: Beiuș, Maramureș, Oradea-mare, Sătmar și Vad în Ungaria; Bistra, Făgăraș, Feléc, Galați, Giuagiu de sus (Fel-Diod), Silvaș în Transilvania. Un diptich donat de G. Sincaiu museului național

¹⁾ I. cav. de Pușcariu: Date istorice privitoare la familiile nobile române, Sibiiu II 1895 pag. 153—155; Crișan, l. c. p. pag. 6—7,

din Pesta, precum și alte isvóre nenumite de I. Pușcariu, ni-ar fi păstrat numele următorilor Metropoliți români de Alba-Julia: Ioan la anul 1348, — Nicefor I 1366, Teofan 1376, Nicefor II 1392, Dionisiu 1404, Nicolau I 1415, Arseniu 1428, Euthimiu 1436, Vasile 1449, Nicolau II 1459, Teodosiu 1470, Ioan II sau Ioanițiu 1479 amintit și în diploma regelui Mathia, Theoctist 1507, Gerasim 1521 și între anii 1531—1553 Ioreste I, Teofil I și Stefan I¹⁾. Românii au avut a suferi neconținut de proselitismul bisericii catolice; ei erau lipsiți de drepturi cetățenesci și supuși la deciuială clerului catolic. Referințele acestea nefavorabile i-au făcut pre Români să se strângă și să țină la un loc și să dea bisericeilor un caracter mai mult național.

¹⁾ Pușcariu op. cit. pag. 156—157.

II.

Starea bisericeî ortodoxe sub principii indigeni calvini

Lăcomia nobililor și luptele de părțide aduseră țera la mare prăpastiă. Poporul român prin uniunea celor trei națiuni de la 1437, „unio trium nationum“, ajunse aprópe la starea de servitute, cum ne țice un cronicariú „cã s'au apėsat cu totul de cãtrã nobili și s'au redus la stare de servi, ca și cum ar fi nisce ómeni cumpërați, și cã nu-î lãsa sã trecã la alte moșii, nici chiar despoiați cu totul și de averile lor, și cã li-au rãpit tóte drepturile și libertãțile, și ca i-au îngreunat cu sarcini mai grele decãt crucea, cari nu le mai pot purta“¹⁾. În contra împilãrilor neomenóse Români se resculaserã și oștirã aprópe doi ani, pãnã-ce regele Albert la anul 1439 ușurã în cãtva sórtea lor, cãci revolta dintre anii 1437—1438 n'a fost alta decãt o remonstrare pentru împilãrile politice și religióse. Sub Corvini pare cã sórtea Românilor se îmbunãtãți prin unele favoruri obțenute, dar cu mórtea lui Mathia se

¹⁾ P. Ilarian : Istoria Românilor din Dacia superiórã, Viena 1852 I. pag. 29.

pare că perî și dreptatea din țară. La anul 1514 o altă rescólă trebuí cu multe jertfe sufocată. Țéra era slăbită prin frământările interne și stórsă, ér evenimentele istorice de la începutul sutei a XVI, aduc asupra Transilvaniei o schimbare în și mai reu a lucrurilor, atât în cele politice cât și în cele bisericesci pentru Români. Puterea cuceritóre a Turcilor isbesce țéra debilitată a Ungariei, după bătălia nefericită din 29 August 1526 într'o stare de robiă. Urmară certele de tron între Ferdinand de Austria și între Ión Sigismund Zápolya. După învoéla făcută între aceștia la 1537, Transilvania cu părțile adnexe e stăpânită mai bine de un secol și jumătate de principii ei indigeni. În acest restimp fatal, istoricii noștrii descriu suferințele Românilor preste tótă închipuirea.

Urmarea catastrofei de la Mohács fù și sclăvia turcésă, care durà mai mult de un secol și jumătate. Pentru Români se alăturà la jugul turcesc și altul cu mult mai greu, adecă impilarea ne mai auđită a bisericii și națiunii din partea principilor indigeni calvini, de unde urmà decadența lor cea mare atât în cele politice-sociale cât și în cele bisericesci. Situațiunea lor, necum sè li se schimbe în bine, li se înăsprì încă și mai tare, căci pre lângă legile de mai înainte, îndreptate în contra drepturilor lor bisericesci și politice, se alăturară și altele de un conținut mult mai barbar.

Pe lângă acestea se mai adaug și persecuțiunile religióse, căci, petrunđénd pe acel timp în Transilvania doctrinele reformățiunii din Occi-

dent, ele au fost adoptate în forma Lutheranismului de către Sași, érá în forma Calvinismului de către Maghiari. Și atacurile îndreptate din partea acestora contra bisericeii române ortodoxe, nu se mărginéu numai la mijlóce legale, ci adese-orí era întrebuintată chiar torța; astfel libertatea conștiinței, proclămată cu atâta emfasă și garantată de reformatori, se prefăcú în cele din urmă în prea tristă realitate a unei aprige persecutării pentru ortodoxi.

Puterea absolută, ce o avea catolicismul din vechime în Transilvania, a fost înfrântă pe la anul 1542¹⁾. În dieta ținută la Cluj la anul 1556 se desfințază episcopia catolică din Alba-Iulia și averile bisericesci se seculariséză. În anul 1570 se decretéză și confesiunea unitară de receptă. Dară ca să se înțelégă mai bine situațiunea de pe atunci a bisericeii ortodoxe din Trasilvania, trebuie să aducem unele din legile satorite în dieta ei.

Așa deciseră Calvinii împreună cu Lutheranii, că confesiunea ortodoxă ca idololatră să se stîrpéscă din țară²⁾. Precum înainte cele trei națiuni privilegiate căutau feluritele mijlóce spre apésarea și despoiarea Românilor, așa lucrară în altă formă și cele patru confesiuni recepte. Calvinii imitézá întru tóte, ba întrec chiar, în apucături pre catolici. Seria întrégă de legi determină scopul și mijlócele lor neumane. Spre

¹⁾ Catechismul calv., ed. de Barițiu, Sibiiú 1869, pag. 109.

²⁾ Analele acad. rom., 1875, tom. III., pag. 15. (Idololatria virtutibus divinis inimica eradicetur: praecipue vero Valachorum, quorum ductores coecos ducunt, atque tam se quam miseram plebem in foveam deduxerunt).

exemplu dieta din 30 Noembrie 1566, ținută la Sibiu, în art. 36 decretază stîrpirea doctrinelor religioase contrare Luteranismului și Calvinismului ca eresuri. Art. 37 dispune: „că aceia, cari ar fi contra decisiunii de a extermina religia orientală, să stea la discută din biblie cu episcopul George și dacă n'ar voi a se întorce la religia cea adevărată (cea calvină), unii ca aceia, fie episcopi românesci, popi sau călugări, să fie scoși țară. Tot poporul să asculte numai de episcopul George și de popii, cari îi alege el, iar cine ar turbura pe aceștia să fie tratați ca trădători“¹⁾.

Românii fură desbrăcați de toate drepturile cetățenesci și religioase. Ca popor erau numai tolerați și siliți cu forța a îmbrățișa legea calvină.

Eră în articolul 13 dela 6 Ian. 1568, aflăm clerul românesc denunțat de dietă la principele țerei, anume, că n'ar fi suferind pe episcopul calvinesc, că n'ar fi ascultând de învățăturile lui, că s'ar fi ținând de legea cea vechiă, prin urmare, că ar fi de pedepsit²⁾.

Dară persecuțiunile acestea își făcură de cap în așa numitele stătoriri: „Approbatae et compilatae constitutiones Transilvaniae“. În dieta țerei din 1573 adecă se proclamă libertatea conștiinței, dară numai pentru cele 4 confesiuni așa numite re-
cepte; eară în a. 1575 se decretă,³⁾ că „secta olahilor“ séu a grecilor să fie tolerată numai

¹⁾ G Barițiu: Părți alese din istoria Transilvaniei I. tom. p. 130; Crișan I. c. p. 9.

²⁾ Barițiu Catec. p. 110.

³⁾ Hurmuzaki: „Fragmente z. Geschichte d. Rom“, II. Band, p. 3. et. Ilarian I. l. c., pag. 49. (Tolerantur pro tempore usque beneplacitum principum ac regnicolarum).

de astă-đi pe mâne, adecă numai până li va plăcé principilor și dietei, ca s-î suferă pre ortodxi. Aprobatele dispun; „Românii s-î fie țenuți în sclavagiu des-ăv-șit, și și ac-ăsta nu-mai cât timp o vor afla-o cu cale principele și nobilii. Căci nu merită o tractare mai bună cu atât mai puțin vre-o grație“. ¹⁾

În anul 1579 se statorî, că clerul bisericei române să c-eră episcop de la principe, numai pe cel ales cu voința comună, cunoscut de om capabil, pre carele principele să-l întărească, dacă va află cu cale ²⁾.

Alta dietă din anul 1588 decretă prin articlul 13, că episcopii ortodoxi să nu aibă a face visitațiune canonică fără scirea domnilor feudali ³⁾.

De iobagiă s-éu boeresc nici fiii cei însurați ai preoților nu erau șcutiți, precum ni arată o lege din a. 1639 ⁴⁾. Eră în legile — codificate la un loc în „Ap. et Comp. P. 1. tit.-VIII. art. 4“. la anii 1639, 1640 1646, dreptul matrimonial al bisericei ortodoxe r-émase șters și în locul lui se puseră alte determinațiuni decretate în dietele țerei.

Metropoliții erau degradați la simpli împlinitori ai voinții prefectilor, vice- și subprefectilor (főispán, alispán, szolgabiró), căroră li-se deteputerea, de a destitui după plac pre protopopii

¹⁾ Crișan l. c. p. 10.

²⁾ Hintz: Gesch. des Bisth. d. gr. n. u. Glaubens genossen in Siebenbürgen. Hermannstadt 1850, pag. 16 et Ilarian l. c. p. 49.

³⁾ Analele acad. rom. 1875. tom. III. ; pag. 66.

⁴⁾ Barițiu l. c. pag. 112. Ilarian l. c., pag. 50 et Șaguna l. c. p. (99—100).

români, érá pe preoți a-í pedepsi, ori cum ar afla de bine¹⁾.

Alte legiuri erau, cari nu-í scútau pre Români de muncă nici în sêrbătorile cele mái mari. În aceste suferințe pentru puțin timp o rađă de speranță licuresce Românilor. Mihaiu vitézul, în înțelegere cu împératul Rudolf II, întră în Transilvania și bate înfricoșat pe principele Andreiu Báthory la Schelimberg. După acéstă bătălie Mihaiu vitézul devine puțin timp stăpânitoriú preste Transilvania²⁾. Principele Báthory fu prins și ucis în anul 1599. Mihaiú întră triumfătoriú în Alba-Iulia, capitala Transilvaniei și sediul metropoliei române. La scurt timp, în 18 Septemvre 1600 Mihaiú cade jertfă, fiind ucis în cortul seu. Metropolia română ortodoxă a obțenu favoruri de la el.

Persecuțiunile Românilor se tén lanț și nu se arăta alt chip de scăpare, decât părăsirea credinții și trecerea la Calvinism, punédu-li-se multe beneficii în vedere în schimbul legii lor strămoșesci. În acest restimp au și părăsit unii ortodoxia trecédu la Calvinism³⁾. În dieta din 1680 se interđice preoților din țara românească a intra în Transilvania, ér călugăriú fură proscrisi din tótă țera. Prin art. 5 al dietei din 1642 se interđice episcopilor rom. sub pedépsa catherisirei, de a hirotoni întru preoți si de iobagi, ér pre cei hirotoniti destituindu-i, se-i trămită domnilor de pământ.

¹⁾ Barițiu I. c. pag. 112.

²⁾ P. Ilarian I. c. p. 45 sequ.

³⁾ G. Sincaiú: Cronica rom. ad. an. 1643.

Starea cea mai deplorabilă însă a bisericei române de sub principii indigeni, ni-se înfățișază în diploma din 10 Oct. 1643, prin care George Rákoczy I, întăresce de episcop pre nouă alesul Stefan Simeon, dară acordându-î numai atâta jurisdicțiune, cât i-ar permite superintendentul calvin.

Acésta diplomă cuprinde 15 puncte¹⁾, din cari citez unele, pentru-ca să se vadă, cât de mare era despotismul și subjugarea, în care se afla biserica ortodoxă. Anume Metropolitul este obligat să nu se opună (non adtentabit) Românilor acelora, cari ar trece la legea calvină; să primescă catechismul calvinesc și să învețe după el; să țină în fie-care an sinod, însă atât el cât și protopopii să nu cuteze a aduce la îndeplinire decisiunile sinodale, fără autorisarea episcopului calvinesc; să nu depună din serviciu vre-un protopop fără scirea superintendentului.

Se céră în toate afacerile principiale sfatul episcopului calvinesc, și se nu facă vre-o funcțiune însemnată fără mandatul lui.

În virtutea legilor inarticulate, biserica ortodoxă în Transilvania, devine cu totul aservită și subjugată bisericii calvine sau reformate. Superintendentul calvin este de fapt și capul bisericii ortodoxe, care avea dreptul de suprainspecțiune aprópe în toate cauzele mai momentuóse, fără a cărui scire și aprobare nu se putea dispune

¹⁾ Șincal: Cronica Românilor, tom. III., pag. 38. Iași 1853 et Laurean: Docum. priv. la ist. Tr. Viena 1850. — Analele ac. 1875. tom. III. p. 70. Alte legiuri de aceste se află în arhivul pentru istoriă și Filologiă a lui Cipariu. culese de densusul și de Moldovan.

nimica important. Chiar dreptul de întrunire în sinóde este limitat, căci fără scirea prealabilă a superintendentului reformat, nu se puteau țene adunări bisericesci. Diploma lui George Rakoczy I este confirmată la 20 Faur 1669 de Apafi I cu adausul a altor patru puncte¹⁾.

Metropolitul era întru tóte supus la arbitriul superintendentului, și în cas de opunere era delăturat și maltratat. Se tipăriră și distribuiră la porunca principelui și superintendentului cărți cu învățături contrare bisericii ortodoxe.

„Autonomia firéscă a bisericii de rit grecesc, a fost în timpul principilor aleși atât de nesocotită, drepturile și dignitatea ei erau atât de nesfiit călcate în picióre, încât o decadență mai desăvērșită abea era cu putință, și nici încercările de intervenire a Domnilor din Țara-Românéscă, mai ales a lui Șerban Cantacuzino, nu puteau să aibă mult succes. De la începutul secolului XVII, protestanții își croiseră în zelul lor de convertire, planul de a falsifica prin învățături reformate puse în gura preoțimii române legea cea veche, pentru-ca poporul român să

¹⁾ Cronicariul Șincaiú se exprimă în op. cit. tom. III. pag. 41 despre diploma lui G. Rákoczy astfel: „veđi cum se mesteșugau Calvinii se tragă la credința și legea lor pe bieții Români din Ardél. Drept aceea lesne poți crede, ca pe Metropolitul Belgradului Ilie Joreșt despre care am cuvântat la anul 1638, nu pentru bérfelele ce se scriu în diplomatul acesta, l'au lăpedat din vládiciă, ci pentru-că n'au pri-mit catechismul, despre carele voiú rosti la anul 1645. Căci toți pro-topopii și preoții cari se scot în diplomat de sub jurisdicția Mitropo-litului Stefan Simonie erau calvinii, și aceia au osândit pe Metropolitul Ilie Iorest. Eu însumi am cetit cărțile nobililor din Alámor, care așa sunt date de Rákoczy, că cât se vor lása de sfânta unire cu pravoslavnicii adecă cu Calvinii, îndată se-și pėrdă și nemeșugul și iosagul“. Veđi P. Bod. I. c. pag. 164—167.

fie tras astfel, ca într'o mreje, pe nesimțite în legea cea nouă. Spre scopul acesta s'au emis în mai multe rânduri la adresa Metropolitului și a clerului român instrucțiuni amenunțite, date în scris și pline de învățături protestantice, în adevăr un fel de normă catichetică protestantică-orientală, cu porunca expresă, ca instrucțiunea religioasă să i-se dea poporului în înțelesul acestora. Asemenea instrucțiuni a primit Metropolitul Dositeiū în anul 1617 pe timpul domniei lui Gavriil Bethlen, Metropolitul Ghenadie II în anul 1628 și Metropolitul Stefan Simonovicz în anul 1643 în timpul lui George Rákoczy I¹⁾.

Asemenea politică bisericescă a urmat față de Români și George Rákoczy II, carele a dat instrucțiune identică cu cea a lui Rákoczy I pentru Români din Maramureș, la mâna protopopului Simeon Petrașcu²⁾.

Sub Apafi I (1679—1688) s'au împus contribui grele preoțimii române. Tot sub acesta s'au cassat și o mulțime de diplome nobilitare de ale familiilor române³⁾.

În 4 Martie 1669 au întărit Mihail Apafi colecțiunea de legi: „*Compilatae constitutiones Transilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum*“, cari nu sunt mai bune pentru Români, cuprindând unele dispozițiuni barbare, ca exter-

¹⁾ E. Hurmuzaki : *Fragmente din istoria Românilor* tom. II. trad. de I. Slavici, București 1900 pag. 11—12.

²⁾ Șincaiū op. cit tom. III pag. 53—54, Hurmuzaki l. c. p. 19—20.

³⁾ Barișiu op. cit. tom. I. pag. 135.

minarea totală a poporului român din Ardeal, desființarea bisericii ortodoxe și altele¹⁾.

Ca cel mai grav caz din acest period de suferințe, ni se presintă violentarea și osândirea Metropolitului Sava Brancovici (1656—1680), unul din cei mai zeloși și energici dignitari ai bisericii ortodoxe din Transilvania.

Sava Brancovici a fost întărit de Metropolit la 28 Decembrie 1656²⁾. Viața acestui bărbat providențial a fost foarte agitată, și prin jertfirea lui pentru biserica ortodoxă, cu dreptul s'ar pute număra între mucenicii ei. Din cauza rivalității între Rákócy II și Acațiu Baresai, întrând Turcii în țară, prădară și pustiiră cumplit pretutindenea, de care sôrte nu scapă nici cetatea Alba-Iulia și reședința Metropoliei ortodoxe în anul 1658, pentru restaurarea căreia osteni mult Sava Brancovici, adunând bani de la credincioși, ba chiar și din principatele române și din Rusia. La anul 1677 fu Metropolitul Sava Brancovici acusat de doi nobili maghiari, la înstigările superintendentului calvin Mihaiu Tophaeus. În sinodul ținut la 2 Iulie 1680 a fost judecat ca criminal, și supus la temniță și osândit la pierderea întregii sale averi. Tot în acest sinod s'a ales de Metropolit al Românilor, Iosif Budai, despre care se presupune, că ar fi servit cinci sau șese ani, urmând după dânsul Varlaam.

Suferințele Metropolitului Sava Brancovici sunt preste fire, din cauza maltratărilor dehone-

¹⁾ Șincăiu op. cit. tom. III. pag. 102, Barițiu Ist. Tr. tom. I. pag. 136.

²⁾ Laurian : Magazin istoric tom. III. pag. 253.

stătore și nemilose, dar toate încercările n'au putut înfrânge tăria credinței sale¹⁾.

Chiar un cronicariu maghiar nu se exprimă măgulitoriu, asupra injuriei aduse lui Sava Brancoviciu, numindu-o »*ne mai auđită păgânescă și cumplită tirăniă*²⁾«

Șirul neîntrerupt al Metropoliților români din Alba-Iulia, sub domnia principilor Ardélului ar fi fost: Varlaam 1537, Paul Tordași 1569, Ghenadie I 1580, Ioan de Prislop 1595, Teoctist 1605, Dositheiū 1627, Ghenadie II 1628, Ilie Iorest 1641, Ștefan (Simon ori Simonovici) 1643, Daniil 1651, Sava (Brancovici) I 1656, Iosif (Budai) 1680, Ioasaf 1682, Sava II 1686, Varlaam II 1687³⁾. Cu cei doi din urmă ne vom ocupa

1) Hurmuzaki op. cit. II. pag. 20—21; Șincaiū op. cit. tom. III. pag. 131; Șaguna op. cit. pag. 105.

2) Mihaiū Cserey, carele pre vremea aceea viețuia la curtea lui Apafy scrie așa: „Scriind eu despre episcopul românesc, cel mai sus numit (S Brancovici) mi-a venit aminte un lucru, care trebuia să-l scriu sub domnia lui Apafy, adică: cum au lucrat atunci cu un vlădic românesc a nume Sava. Acesta fiind om învățat și procopsit, prințul de multe ori l'a trimis sol la Muscali și la doi Domni românești al Viachiei și al Moldovei, pentru care lucru i-au pizmit domnii cei din Ardél, și pe Sekeli Laslo carele era rudeniă de aproape cu Sava, la învins rēvna banilor vlădicului, și neputēnd altmintrelea încăpea la dēnșii, s'au înțeles cu Ștefan Nalaczi asupra lui (in care conspirația n'a fost amestecat Michail Teleki) și neputēndu-l într'alt tip aduce in disgrația prințului, pre un preot românesc de la Vinți de gios, cu multe daruri la aceea l'au adus, ca să părăscă pe vlădicul cel românesc înaintea prințului Sekeli și Nalați jura că este adevărat. Drept aceea au prins pe vlădicul și i-au prădat toate averile Drept aceea pre bietul nevinovatul vlădic l'au scos de la închisore și numai in cămeșă și ismene atăta l'au corbăcit, până-ce s'au rupt și au cădut cămașa, ismenele și carnea de pe dēnsul a trebuit mișelul se mōră și averile lui le-au împărțit între sine Sekeli Laslo și Nalaczi Istfan. Ne mai auđită păgânescă și cumplită tirăniă“. Șincaiū op. cit. tom. III pag. 130—131 compară și Crișan l. c. pag. 16.

3) Hurmuzaki op. cit pag. 23—24 compară Pușcariu op. cit. pag. 157.

mai amenunțit, sub cari s'a preparat și încheiat unația cu biserica catolică.

Ajungă cele citate, pentru a cunoșce fatala situațiune. Căci este evident, în ce mod și cu câtă perseveranță s'a u opintit potestățile publice ale statului, a deschide reformațiunii câmp liber și a-i mijloci un sēceriș mănos. De altă parte, bine-că nu se pôte negá, că se amintesc și unile legiuri scutitóre pentru Români, dară fost'-au ele și esecutate? Istoria ne demustră contrariul.

Starea bisericeii ortodoxe din restêmpul acela se pôte reasumá în urmátóarele: autonomia bisericeii nu esistá decát numai nominal. Metropolitul și sinodul, despoiați de drepturile lor, erau supuși în tóte superintendentului calvin, carele purtá și titlul de episcop român (oláh püspök¹). Sinod nu se putea țéné fără scirea și învoirea lui. Tóte actele sinodale trebuiau autorisate de dênsul, neputêndu-se nici unul emite fără voia lui.²) Sinodul și consistoriul erau controlați de dênsul, érá Mitropolitul, dacá se opunea, érá îndatá depus, ba chiar și maltratat.³)

Aceste referințe n'au putut rêmâne fără urmări fórte triste. Poporul, pe lúngă că érá

¹) Hintz l. c. pag. 32. (Vesprémi János erdélyi ref. magyar és oláh püspök). — Șincai l. c. an. 1643. — Cipariu „Acte și fragmente“. Blașu 1855, p. 198 et 254—255.

²) Despre acésta ne mărturisesc mai multe diplome, la Șincai l. c. pag. 38 et 118—119, Cipariu l. c. pag. 263, Laurian „Doc. ist. priv. la ist. Tr. Viena 1850 pag. 112.

³) Precum să întêmpat cu Ilie Iorest (1640—1643), carele, opunêndu-se, fu acusat pe nedrept și depus de Rákóczy, sau cu Sava Brancovici (1656—1680) Șincai l. c. ad an. 1680, Cipariu l. c. p. 210.

în stare helotică de jobagiă, decădu încă mai tare în privința vieții religioase-morale și sociale; érá clerul se aflá în asemenea decădintă;¹⁾ el fu împins până la trépta cea mai de jos a culturéi. Cunoscintele preoților nu se întindeau mai departe decât la puțin cetit și scris; de cultură teologică-sciințifică nu putea fi nici vorbă, de óra-ce în tótă Transilvania, nu se aflá nici un singur înstitut de educațiune pentru preoți ortodoxi, și puțina lor instrucțiune ce o aveau, o primiau pe la mônăstiri scurt înainte de chirotoniă.²⁾

Așá erá situațiunea bisericeii ortodoxe, când evenimentele începură a dá trebilor în Transilvania alt curs.

¹⁾ De acésta vorbesc regulele disciplinare, așá d. e. Dositeiú mitr. 1627, Cipariu l. c. p. 150 și altele de asemenea.

²⁾ Grama: „Istoria bis. rom. un. cu Róma“, Blașú 1884, pag. 79. De acésta sórte se pare, că nu eráu feriți nici episcopii români, căci despre Teofil și Atanasiu ni-se istorisesc, că nu cunosceau limba latină, o limbă, care erá basa instrucțiunii de pe acel timp. Cipariu l. c. pag. 83. Crișan: Beitrag zur Geschichte der kirchl. Union der Rom. in Siebenbürgen unter Leopold I. Hermannstadt 1883, pag. 52.

III.

Ardélul sub domnia austriacă. Începutul și organizarea propagandei catolice în Transilvania.

Împăratul Leopold I ajutat și de alți domnitori creștini, după multe bătăi sângeroase scose în fine pe Turci din Buda (1686), și din cea mai mare parte a Ungariei și puse mâna și pe Transilvania, scăpându-o de jugul și de supremația turcăscă, sub care gemuse mai mult de un secol și jumătate

Așa trecând Ardélul în anul 1688 sub protecțiunea austriacă, principii indigeni rămaseră recunoscuți de cârmuitori legali ai țerei. Tot în acest an și anume în 9 Maiu Apafy I. împreună cu cei adunați în dieta dela Sibiiu, se desfăcură sərbătorește de orî-ce legătura cu Pórta și de supremația ei, jurând fidelitate casei habsburgice.¹⁾ Murind Mihail Apafy I., la anul 1690, Aprile 13, lăsà pe fiul seu Mihail Apafy, II., abia în vârsta de 14 ani, sub tutoratul

¹⁾ Rusu : „Compendiu pentru Ist. Trans.“ Sibiiu 1864. pag. 344.

împ. Leopold I.;¹⁾ acest principe abđise în fine de principatul Transilvaniei în anul 1696 și îl încredințã cu totul împeratului Leopold I și urmașilor lui legalî.²⁾

Împăratul, primind Transilvania sub cărmuirea sa, se vedú nevoit a asigura staturile Transilvaniei cu diploma din 4 Dec. 1691, cum-cã drepturile și privilegiile lor vor rămâne nevătămăte și libertatea confesională neatinsă.³⁾

Aceste întâmplări politice erau de însemnătate mare pentru biserica ortodoxă și națiunea română din Ardél, căci atât istoria politică, dară mai ales cea bisericescă căpătã spre finea sutei a XVII. altã fațã.

Luând Leopold în mână cărmuirea trebilor, situațiunea se schimbã și începú o erã nouă și însemnatã în istoria acestei țeri.

Darã durata domnirii austriace o vedea guvernul din Viena, pe de o parte numai în întărirea partidei catolice, care în decursul domnirii principilor indigeni mai-cã se stinsese;⁴⁾ erã pe de altã parte în înfrângerea Calvinilor, a căror loialitate erã trasã la îndoialã în urma diferitelor răscole, ce le făcuse. Într'-una regimul austriac se încredințase, că numai prin atragerea

¹⁾ Laurian : Doc. priv. la ist. Trans^a, pag 135. Rusu l. c. p. 345.

²⁾ Rusu l. c. 449 et Șincai l. c. p. pag. 175.

³⁾ Ilarian l. c. pag. 54—55.

⁴⁾ Hurmuzaki l. c. pag. 19 ; Fiedler : Die Union der Walachen in Siebenbürgen. (Acad. der Wissensch. phil. hist. Abth. 1858 Wien) pag. 354, et Barițiu Catech. pag. 114 — Bartenstein : Bevor das Fürstenthum (Siebenb.) unter des Erzhauses Botmässigkeit zu seiner Zeit wiedergekommen, war die kath. Religion daselbst nicht nur unterdrückt, sondern fast gänzlich ausgerottet. (Kurzer Bericht p. 54) la Crișan l. c. pag. 23.

elementului românesc la Catholicism și-ar pute ajunge scopul.

Disputându-se deci despre modul și despre mijlocele, prin cari s'ar câștigă Româniî pentru cauza catolică, se constată, că pentru lipsa de cultură și instrucțiune în cler și popor, ar fi zădarnică de o cam dată influințarea didactică asupra convingerii religioase, prin urmare, o convertire consciincioasă s'ar pute face numai cu timpul și foarte încet. De aceea se combină o cale mai scurtă și se credea, că cu nisce prerogative materiale s'ar câștigă mai ântâiu clerul și apoi prin mijlocirea lui și poporul.

Calvinii, înțelegând tendențele guvernului se puseră a le zădărnici, făcând diferite greutăți. Atunci păsî la mijloc un bărbat, carele după putere, vađa și influință se simția destul de apt a delătura greutățile acelea, cu atât mai vertos, pentru-că se bucura âncă și de încrederea Monarchului¹⁾. Acest bărbat era cardinalul Leopold Colonicî, arhiepiscopul Strigonului și primatele Ungariei; el obțenuse acum la anul 1692 rezultate favorabile pentru Catholicism, atrăgând la uniune mai mult decât 200 de comune orientale din diecesa Muncaciului²⁾.

Împăratul Leopold a fost educat de mic pentru starea preoțescă și crescut sub influința Iesuiților, foarte influenți atunci în monarchia habs-

¹⁾ Hurmuzaki c. 1. pag. 25.

²⁾ Fiedler l. c. pag. 355 și Hurmuzaki l. c. pag. 26. Lui Colonicî i se ad serie dicerea : „Faciam Hungariam captivam, postea mendicam deinde catholicam“. Acêsta din urmă de bună samă, că a urmărit-o în tot decursul vieței sale. Szalay : „Geschichte de Ungarn“, tom. IV. pag. 30—31. la Crișan l. c. pag. 26.

burgică. Din această împrejurare se lămuresce ținuta lui față de lucrările și nisuițele propagandei catolice. De și prin decret imperial la anul 1690 fú garantat liberul exercițiu al religiei; érá la 4 Decembre 1691, prin diploma solemnă se publică ca lege fundamentală și se întăresc toate privilegiile, se garantéză drepturile și libertățile confesiunilor acatolice: totu-și în ascuns lucrările se făceau altcum, după cum vor arăta și rezultatele acestei agitațiuni latente. Fapt este, că imperetul Leopold I n'a introdus pre Iesuiți în Transilvania, din contră prin rescriptul împărătesc din 9 Aprilie 1693, aceștia nu se admit în serviciile bisericesci, dar tacite a consimțit, ca arhiepiscopul Colonică să trămită misionari în părțile ardelene, în prima linie din ordul Iesuiților, cari singuri puteau da pept cu clerul instruit și inteligent protestant, mai vêrtos fôrte destoinic și exercitat în oratoria bisericescă. La uniunea Românilor în prima liniă are merit Leopold Colonică, născut la anul 1631, fiu al comandantului militariu din Comorn.¹⁾

Colonică era dedicat carierei militare dintru început. În calitate de cavalier maltesian a luat parte și la resboi. Mai apoi venind la alte sentimente, îmbrățișază cariera preoțescă. Om fôrte ambițios și norocos fiind, în scurt timp se ridică la demnitățile cele mai înalte. În anul 1659 era camerariu împărătesc, la 1668 episcop, în 1691 arhiepiscop în Calocia (Kalocsa), érá la 1695 primate al Ungariei. Spre marea nefericire a Ro-

¹⁾ Veđi Miko I. c. pag. 35 sequ.

mânilor, acest fanatic și neobosit dignitarîu catolic, era și bărbatul de încredere necondiționată al curții imperiale; bărbat foarte capace și iscusit în alegerea și aplicarea mijloacelor pentru scopurile sale.

El conducea propaganda catolică cu spiritul seu ager și cu brațul seu agil și viguros, și cu amăgirea și cu lingușirea, și cu puterea și cu înțelepciunea, după cum îi dictau referințele schimbate. Așa neadormit a veghiat și a lucrat, cu ómenii seî aleși și experți, până-ce prin amăgire își întinse cu paiangenu laturile sale asupra Românilor creduli și de secolî împilați, reduși la o stare de sclavagiu și miseriă. Româniî împinși necesitativ a căuta îmbunătățirea sorții lor de secolî vitrege, fură orbiți de munții de aur, puși lor în perspectivă și cari ispiteau ca o nălucă seducătoare pre preoții și creștinii necăjiți, până cădură jertfă acestui nesățios și fanatic ierarch catolic¹⁾.

Din îndemnul cardinalului acestuia, scrise și tipări în Tirnau iesuitul Martin Szent-Ivány opul: „De ortu, progressu et diminutione schismatis graeci etc.“, în care îi erá aminte a demonstra, că diferența între biserica catolică și orientală ar fi neînsemnată și s'ar fi mărginind numai la „primat“; cât de adausul „filioque“, de azimă și purgătoriü, aceste ar fi numai nisce lucruri secundare²⁾.

Acéstă carte se făcù, ca să se lățescă în Transilvania. Se mai tipăriră cu spesele car-

¹⁾ Veđi Hurmuzaki op. cit. pag. 32 sequ. ; Crișan l. c. p. 21—24.

²⁾ Pichler: Geschichte der kirchl. Trennung zwischen Or. und Occ“. II. Band, München 1865 pag. 130 et Hurmuzaki l. c. pag. 26.

dinalului acestuia și catechisme în mii de esemplare în înțelesul Catolicismului și se împărțiră între Români, mai ales între tinerime. În institutele Catolicilor se primeau băiați români fără mijloc, de se cresceau și se ajuturau. Un seminariu nou înființat în Cluj grijă de instruirea preoților ortodoxi pentru propaganda învățătorei catolice¹⁾.

Pe lângă măsurile luate de guvern în favoarea cauzei catolice, întonăm mai vârtos propaganda Iesuiților. Aceștia dela timpul domnirii lui Stefan Báthory (1571—1583) fură alungați din Transilvania și averile lor confiscate²⁾. Ei până a nu veni în Transilvania și a-și începe activitatea între Români ortodoxi, atrasă la uniune pe un egumen al ordului s. Nicolae din Oravița, carele subscrise actul uniunii la 18 Ian. 1690 împreună cu alt egumen și 5 preoți și mai mulți deputați lumeni, amăgiți cu unele prerogative și privilegii³⁾; de asemenea atraseră ei și diecesa Muncaciului, care eră Episcopiă sufragană a Mitropoliei Transilvaniei⁴⁾.

Cardinalul Colonică încă în 1689 adusese din Roma un episcop grecesc, care fù întărit de împăratul Leopold de episcop al Rutenilor. Aju-

¹⁾ Hurmuzaki l. c. pag. 26.

²⁾ „Catichisul calv“. Barițiu. pag. 114—115, érá după Teutsch s'au esilat Iesuiții pe la 1588 și abia la anul 1796 s'ar fi reîntors érá-și înapoi: veđi: Teutsch, Geschichte der Siebenbürg. Sachsen. 1874, II. Band, pag. 78 et (287—288).

³⁾ Pichler l. c. p. 128; Fiedler: Die Union der in Ungarn zwischen der Donau und der Drau von gr. or. Glaubensgenossen“, pag. 1—7. Din actul acesta vedem, că *nu se amintesc cele 4 puncte dogmatice diferențiale, ci se amintesc numai recunoscerea papei de capul bisericii*. Bartenstein: Kurzer Bericht pag. 51. Crișan l. c. pag. 24.

⁴⁾ Popea: „Vechea Metropolia ort. rom. a Transilv“. Sibiiu 1860, p. 59.

tați de acest episcop, Iesuiții sporiră uniunea cu biserica catolică în diecesa Muncaciului, încât în 2 Maiu 1691 o confesară aprópe 650 de preoți ruteni¹⁾. Încurajați de aceste rezultate și după-ce capul lor Colonicí le dete signalul, Iesuiții se întórseră sub protecțiunea armelor împărătesci în Ardél. De loc începură, ca și în alte țeri, prin cunoscutele lor machinațiuni a agitá pentru cauza catolică. Între cei dintâi Iesuiți, cari reîntrară în Ardél pe la anul 1693, sunt: Landl, Vizkeleti și Gavril Hevenesy²⁾; ei au cautat a se linguși la guvernul provincial și a-l căștigá mai ântâi pre guvernatorul George Bánffy, carele, de și erá reformat, toțu-și se ȃice, că consimți pe ascuns cu dênșii și li dete scut după putință, pentru a se recomanda bine guvernului din Viena. La aceștia se mai numără âncă duoi, cari de asemenea au contribuit mult la uniune și anume: P. Hevenesy și P. St. Barányi, preot în Alba-Iulia. Cel dintâi se puse să delătore greutățile, ce se iviră la curtea imperială, érá cel din urmă mijlocea la fața locului și mâná înainte uniunea cu clerul românesc³⁾.

¹⁾ Pichler l. c. pag. 128.

²⁾ Hurmuzaki l. c. pag. 26.

³⁾ Fiedler l. c. pag. 356. et Hurmuzaki l. c. pag. 26—27.

IV.

Încercările de unație sub Metropolitul Teofil.

Catolicismul începù a sporí în Transilvania. Cu tóte asigurările date de mai multe ori, că Românií au voiã a se uní cu oricare din cele patru confesiuni recepte, atât cardinalul Colonicí cât și guvernul sprijineã tendința catolisãrii și nu s'ar fi privit cu nepãsare la propaganda reformatilor¹⁾. Generalul Rabutin sã fie primit instructiune chiar dela Monarch, ca sã pórte de grijã, cum-cã Românií sã nu se unescã cu altã confesiune, decãt numai cu cea catolicã²⁾. Cu tóte acestea unii dintre istoricii români sânt aplicați a vedé, în aceste mësuri ale guvernului, numai îngrijire și silință, de a îmbunãtãți sórtea clerului și poporului românesc din Transilvania.

În capul bisericeí ortodoxe erã pe atunci (1687—1690) Varlaam al II.³⁾, primul Metropolit

¹⁾ Hurmuzaki l. c. pag. 27.

²⁾ Șincai l. c. pag. 193—194, Hurmuzaki l. c. pag. 28 et Deutsch l. c. pag. 289.

³⁾ Despre alegerea lui Varlaam de Metropolit, veđi Lesviodax : „Istoria bisericească“, pag. 322.; Cipariu l. c. pag. 238—239; Șaguna l. c. pag. 1 26.; Hintz l. c. pag. 29.; Popea l. c. pag. 86.

gr. or. sub domnirea austriacă. Acesta, după cum spune Șaguna¹⁾ și Popea²⁾ a fost arhiepiscop foarte zelos și s'a îngrijit mult de ameliorarea stării religioase a Românilor, dară referințele cele grele de pe atunci, nu-î permisese a-și împlini dorința.

După dânsul urmă Teofil III. (Toma Szerémi) din Teiuș dela 18 Sept. 1692 până în Iuliu 1697³⁾. Acesta fù întărit de Metropolit, de către guvernatorul George Bánffy, prin confirmațiunea din 21 Iulie 1692⁴⁾ și chirotonit de către exarchul Ungro-Vlachiei. Născut din familiă nobilă, în satul Teiuș din Transilvania, era fiul preotului român Simion Szerémi.

Despre acest Metropolit sântem înformați diferit de către istorici. Unii îl descriu ca pe un om slab de spirit și de caracter supus patimelor; éra alții dic, că el numai din indemn nobil și pentru binele general, s'ar fi dat plecat la instigările și amăgirile Iesuiților pentru unația. În fine este și scirea, că Teofil în urma unor greșele personale și-ar fi fost atras disgrația principelui țerei muntenesci Brâncoveanu, care l'ar fi amenințat prin secretariul seu privat Ladislau Dindar, că dacă nu se va îndrepta, îl va depune.

¹⁾ Șaguna l. c. pag. 126.

²⁾ Popea l. c. pag. 86.

³⁾ Lesviodax l. c. pag. 324. Cipariu l. c. pag. 239. Popea l. c. pag. 86—87; greșit este anul la Șaguna l. c. pag. 127 et Laurian: Doc.-privitoare la ist. Tr. pag. 135, căci ei pun 1693 în loc de 1692.

⁴⁾ Hintz l. c. pag. 31 et 83—89. Judecând după ce ni istorisese Samuil Klain, că Teofil (cu numele de botez: Toma) nu cunoscea nici limba latină, putem avea o iconă despre instrucțiunea ce si-ar fi putut-o câștiga fără cunoscința acestei limbi, de óre éra basa instrucțiunei pe acel timp, veđi Cipariu l. c. pag. 83 et pag. 266.

Prin abdicarea lui Apaffi II dela principatul Transilvaniei, și prin influența și de și crescândă asupra țerei din partea guvernului austriac, cauza Catholicismului mergea tot înainte. Cum am amintit terenul ei de prosperare cel mai priincios era poporul român, prin atragerea căruia partida catolică spera a-și asigura supremația pentru mult timp în Transilvania. Calvinii simțiră și cunoscură bine tendențele Catholicilor. Ambii lucrau măi mult în ascuns decât fățiș pentru cauza lor. Dar așa se pare, că Calvinii după obiceiul lor, prefăcut în natura lor, prin terorismul practicat în șirul lung al anilor de suferințe, voiau se țena și mai departe în frîu pre Români, și basați pre privilegiile lor seculare garantate și pre mai departe de împăratul Leopold I, nu voiau a lăsa puterea și prin urmare nici pre Români din mâna lor. Catholicii prin legionarii lor, Iesuiții iscusii, întinsiră Românilor cursa prin momeli, făcându-le marî promisiuni în cas de trecere la Catholicism, măi ales pentru preoți, cari erau fôrte număroși, câte 6—7 în unele sate. Cunoscând bine Iesuiții greutățile ce ar întimpina unația la Români, reduseră punctele de diferințe de la 40, câte le aflaseră măi nainte între biserica resăritului și a apusului la 10, măi apoi la 4 puncte și în sfîrșit la unul. Prin acest fapt se ușura mult poziția Metropolitului Teofil față de popor. Dar din tôte acestea pertractări, atât Metropolitul Teofil, carele nici limba latină nu o scia, cât și celalalt cler puțin înțelegea, vorba scurtă era, să rămână întru tôte la legea lor veche, — cum vom vedea măi târziu — recunos-

când numai pre papa de cap al bisericeii lor, în locul patriarhului din Constantinopolea, și în schimb să li se dea mari privilegii și favoruri ca și Catolicilor. Metropolitul Teofil terorizat din partea Calvinilor, fiind și acusat de patima beției, de vătămarea posturilor, că concede a doua căsătorie a preoților și de viață imorală; mai departe din cauza unei neînțelegeri cu guvernatorul George Bánffy, pentru o cumpărătură de grâu de la cancelariul N. Bethlen, și cădută în disgrația superintendetului calvin Stefan Vesprémi, a guvernatoriului George Bánffy și în urma denunțării unor magnați influenți, și a principelui Brancovan din Muntenia: amenințat cu vedirea invinușurilor în fața țerii și a guvernului, și cu pierdere a oficiului, alunecă în brațele partidei catolice¹⁾.

Iesuitul P. Barányi din Alba-Iulia, care se numește la Nilles „qui familiaris în animum Theophili“²⁾, era în strânsă legătură cu colegii săi din Cluj, și aceștia împliniau întru toate ordinele cardinalului L. Colonic. La curtea din Viena din resone mai înalte de stat, li se aprobau toate planurile și dispozițiunile lor. În Transilvania încă promova cauza catolică, tesausariul Stefan Apor, și Stefan Rațiu, ortodox, provisor la fiscalat, carele a jucat rol însemnat la unașia Românilor, și despre care dice un cronicariu maghiar, că din vestit hoț românesc s'a făcut papistaș³⁾.

¹⁾ P. Bod op. cit pag. 172 sequ. ; Hurmuzaki op. cit pag. 35—38.

²⁾ Nilles l. c. pag. 162.

³⁾ Despre Stefan Rațiu scrie scrie Nic. Bethlen la Sincaiü op. cit. III. tom. pag. 184; Veđi și Mico l. c. pag. 42—44.

Metropolitul Teofil, încredințat că prin o formală recunoscere numai a papei de cap al bisericeii, în aședemintele bisericeii nu se intenționează nici o schimbare sau modificare, și asigurat atât el personal cât și clerul seu de multe beneficii, érá biserica și poporul de privilegii și favoruri: din motive deci curat materiale, politice și sociale, după sfátuirea cu intimii sei, ar fi îndreptat un memorial cătră guvernul din Viena în obiectul uniunii cu biserica catolică, dară numai după-ce și-ar fi căștigat siguritate, despre buna primire din partea cercurilor conducătoare¹⁾.

Petiția acésta ar fi primit o rezoluție favorabilă din partea guvernului central, cu totul devotat Catholicismului²⁾.

¹⁾ Veđi P. Bod. I. c. pag. 183 : „Supplicanter flagitamus Diploma a sua Sacratissima Majestate pro unione în Transilvania existentium Walachorum, qui quidem alia non petunt quout Sacratissima Majestas dignetur Sacerdotes et Graeci ritus Monachos eorundem privilegiorum et jurium participes facere, quibus iam gaudent non solum sacerdotes Romano-catolici, sed et Ariani, Lutherani et Calviniani Ministri. Cum în conferenția ministeriali Viennae an. 1697, haec Materia tractaretur, intererant comes Georgius Banfi Gubernator et comes Nicolaus Bethlen cancellarius, qui sententiam dicere jussi, *responderunt* : *se in Transylvania nihil de hac unio ne audivisse*“. — „Acesta (adecă iesuitul Paul Baranyi) în anul 1696 au îndemnat pe Teofíl, Arhiereul Românilor, ca lăpădându-se de șismaticie să se unescă cu biserica Romei“ Ortus et progressus variarum in Dacia gentium, la Șincaiú op. cit. III. tom. p. 177 ; Samuil Klain scrie : „Mare price era între acatolici și catolici, la carea religia se fie diregătoriile cele mari ale țerei. Acatolicii poșteau se fie la ei, că sunt mai mulți, érá catolicii mai puțini. Pre acea vreme era în Ardél tesaurariú crăiesc, comitul Stefan Apor catolic fórté bun. Cu acesta împératul oșebită corespondere avea, îndemnându-l ca se lucreze se créscă religia catolicéscă. Acesta a înscințat pre împératul de státul Românilor, cari nu sunt streini, să se unescă cu catolicii, numai împératul se binevoéscă aí face părtași tuturor privilegiilor cu cari se folosesc și se vor folosi catolicii“. Veđi Sincaiú ibid.

²⁾ Hurmuzaki op. cit. pag. 37; „Șincaiú I. cit. pag. 180 dice: Acésta a fost începerea unirei Românilor din Ardél și părțile Ungariei

Ori cum ar fi, rămâne de regretat, să nu dicem deocamdată mai mult, că Metropolitul Teofil, ca cap al bisericeii în loc să se fie arătat cu statornicia bărbătească față cu cursele, ce i se puneau din partea amăgitorilor, s'a lăsat dus de promisiunile Iesuiților și apoi aruncat în sînul partidei catolice¹⁾.

împreunate despre care Bethlen Miklos scrie: „Atunci în anul 1697 noi trei inși (adecă George Banfi guvernatorul, Stefan Apor și Nicolae Bethlen) eram în Viena sau Beciū și odinioară fiind în conferințe, Kinski luă înainte instanța statului catolic în carea punctul cel dintăiū suna despre unirea acēsta. Este scrisă între cărțile mele copia instanței aceia și a rezoluției, ce s'a scris pre dēnsa. *Noi amēndoi, eu și guvernaatorul diserăm, că noi nici de vestea instanței aceia n'am audīt, și precum vedem, este împotriva celor trei religii din Ardél, și mai vērtoș împotriva religiei calvinești ale căreia numai noi mădulari suntem, măcar că suntem cei mai de frunte; pentru că în religii nu este guvernatoriū nici cancelariū; drept aceea că noi nu putem grăi la aceea s. c. Dīce Kinski: „nu grăiți ca Calvinii, ci grăiți ca consilierii împētătești s. c. Noi destul am tudumănit și instanța încă am dat împēratului în contra instanței aceia, dară nimica am isprăvit, că rezoluția tot s'a dat“.* Dintru acestea poți culege cât s'au nevoit dușmanii spre stricarea nēmului românesc, dară la anii viitori și mai chiar o vei vedea acesta. *Iesuiții încă așa lucra pentru folosul Romānilor, ca ei, apoi se oblăduiască preste Romāni, cum și acēsta o voiū arătă la anii următori.* Drept aceea n'a și numit pater Barányi, carele a făcut mărturisirea credinței cea mai sus adusă, pe Teofil Metropolit, cum era, ci numai Episcop“.

¹⁾ Metropolitul Șaguna în op. cit. pag. 127 scrie despre Metropolitul Teofil „..... și n'a avut taria duchului și a caracterului bisericesc, de a rezista cu bărbăție curselor, ce i se făcea din partea unor preoți latini..... Se vede, că Metropolitul Teofil a avut aș lăcare la apostasiă, însă n'a vrut singur să o facă acēsta de ceea se sfătua în taină cu cei-ce aveau încrederea lui. Episcopul Popea în op. cit. pag. 87 scrie despre Teofil: „În zilele acestui Metropolit se făcură cele dintăiū încercări pentru de a trage pe Romāni la unire..... Teofil, cum se vede, cu mult mai mic de spirit și de caracter decât se fi putul reziste după exemplul antecesorilor sei ispitelor și curselor,, ce i le făcură inimicii bisericeii sale, bucurându-se pōte de îmbucăturile, ce i se pāre a se cuprinde în promisiunile rom. catolicilor,,.

Hurmuzaki op. cit. pag. 37 îl numesce pre Teofil „Slab de spirit și de caracter ispitit de ademeri și de amenințări“.

Învălmășala produsă înse, prin ordinea nouă repentin schimbată a lucrurilor, sigur că a influențat în măsură mare asupra bătrânului Metropolit, carele era neputincios și morbos. Vedând el cum creștea dîlnic influința și puterea Austriei în Transilvania, sub a căreia aripi se adumbrea propaganda catolică; cum împreună cu puterea casei de Austria, deodată se redică și până aci aprópe extirpata biserică catolică din țeră, și se înalță în vađa și influință: prin firul evenimentelor era îndemnat, a da ascultare misionarilor iesuiți, cari cu șóptele lor sirenice îl provocau la unația necontentit. Dacă considerăm de altă parte terorismul Calvinilor, cari prin pașii lor de resbunare întreprinși, îl amenințau în existența sa pre Teofil, cum am amintit de interesatul guvernator G. Bánffy, pentru cumpărătura grîului de la cancelariul și nu de la densusul: ușor înțelegem cele puse la cale și întreprinse de bătrânul, neputinciosul și bolnăviciosul Metropolit, spăimântat cu darea în judecată. Din timpurile trecute era cunoscută dreptatea și judecata Calvinilor asupra Metropoliților români. „Strîmtorat afară de acésta între Scilla grecă-ortodoxă, care putea să-l ducă la cădere, și tot atât de primejdiosul Charybdis protestant, care tindea să-l apuce prin întunerec, Teofil a scăpat numai prin aceea, că a hotărît să se arunce cu trup, cu suflet în brațele partidului catolic, în partea căruia stetea și curtea împērătéscă, și i-a mărturisit hotărîrea sa personală de a

trece la uniune în schimbul unor anumite concesiuni. De acéstă dispozițiune s'aũ agățat Iesuiții, care se pricepeaũ de minune, ca parte prin persvasiuni îndemãnatice, parte prin splendide promisiuni de ridicare în rang și salar din partea curții, sã o prefacã în faptã pozitivã¹⁾. Așa caracterisézã situația marele istoric Hurmuzaki.

Greutãțile dogmatice mitigate fiind prin dibãcia Iesuiților, calea spre uniune era deschisã²⁾. Ómenii de încredere aĩ lui Teofil din cler și din mirenĩ, așa se vede, cã il încurãjaũ la rãtãcirea sa³⁾. Stefan Apor tesaurariul, mult merit are la atragerea lui Teofil spre partida catolicã, carele era în strãnsã legãturã cu subordinatul seu Stefan Rațiu omul iubit și de încredere al lui Teofil.⁴⁾

¹⁾ Hurmuzaki l. c. trad. rom. pag. 37.

²⁾ Veđi Nilles l. cit. pag. 116 sequ.

³⁾ Despre încercãrile de uniune veđi și ce scrie Barițiu: Ist. Tr. tom. cit. pag. 156—164.

⁴⁾ E. Miko l. c. pag. 44—48 scrie: „Ir azért Erdélybe (Kolonits) titkosan Gróf Apor István urnak, a ki Thesaurarius vala, nagy hazugságú Csiki, Catholicus Ember, ily formán: *Mivel Magyar Országban az vallásra nézve az Oláhok mindenütt uniállak magokat a R. Catholicusokkal, azért az úr is minden uton modon munkálodja, hogy az Erdélyi Oláhokat indithassa az unióra, melyet ha véghez viszen, mind a Császárnál, mind a Romai Pápánál nagy kedveséget s meritumot szerez magának. Ezzel felserkentvén Apor István, keresse magának evégre alkalmas eszközt mert akkor mind Thesaurariusnak Directioja alatt vala a Fejérvári Dominium is, melynek udvarbirája volt Rácز István, ugyan Rácز nemzetből való igen practicus ravasz ember a ki különbben is világon kapó ember volt. Ennek nagy kedvessége volt az Oláh Püspök előtt és hitele, azért az Apor István nevérel előadja az Unio dolgát sok Ioszágot ígér magának és Titulusokat ha az Uniora reá áll. Volt ismét akkor Károlyvártt egy Szunyog Iános nevü Barát és Baranyai nevü Iesuita idegen köntöben, a kik hasonlóképpen az amitiosus Teofilus Oláh Vladikának mindent megígérnek a Kolonits Kardinál nevével mindaddig a mig a Püspököt reá veszik“.*

„Lipsa de bărbați români — scrie Barițiu — adăpați în științe mai înalte, âmbლაți în lume, cu cari să se pótă consulta cu tótă încrederea, fără a se teme de tradare, acestea 'i lipsia lui Teofil. Ce mirare deci, dacă el în nevoile lui ar fi dat ascultare și altor bărbați neromâni.“¹⁾

Se istorisesc, că Metropolitul Teofil chemând la sine pre cei mai încreduți din cler, și arătându-le acestora, ocasiunea bună ce li se ofere spre a se scăpa de iobăgia, de multele și variile sarcini grele ce au de purtat de ațâția secolii, și ce folos mare vor avé ei cu toții prin uniune, după multele persvadări și cu promisiuni multe puse în vedere, îi câștigă pentru uniune. În urma pertractărilor continuate cu tesarariul Stefan Apor, aflară modalitatea mai potrivită, ca sub numele statului catolic ardelén, se subșternă împératului o petiția de cuprinsul acesta: „Cu supunere cerem de la Maiestatea Sa, o diplomă pentru uniunea Românilor, cari locuesc în Transilvania și cari nu pretind alta, decât ca Maiestatea Sa, să se îndure a face părtași pre preoții și monachii gr. or. de aceleași privilegii și drepturi, de cari se bucură acum nu numai preoții romano-catolici, dar chiar și preoții unitari, luterani și calvini“ La această petiția ar fi urmat rezoluția imperială din 14 Aprilie 1698 despre care vom vorbi ulterior.²⁾

Rcapitulând pre basa documentelor și faptelor istorice constatăm.:

¹⁾ Barițiu : Ist. Tr. I. c. pag. 159.

²⁾ E. Miko I. c. pag. 48—49; P. Bod I. c. pag. 183—185.

1. Încercările de uniune cu biserica catolică puse la cale de cardinalul L. Colonicî și îndeplinite de dibacii seî legionari iesuiți s'au început sub Teofil, și în scopul realizării acestor tendințe s'a subșternut și o petiția la guvernul central din Viena și la împărat.

2. Tóte greutățile au fost delăturate ca uniunea se succéda, mitigându-se diferențele dogmatice și făcându-se mari promisiuni atât singuratecelor persóne cât și clerului și bisericii, sperându-se a rēdica și poporul la o tréptă socială mai favorabilă ;

3. Cu abdicerea lui Apaffi II trecēnd Ardélul de jure și de facto în stăpânirea casei de Austria, religia catolică căștigă mult în nimbul ei fiind reînviată de puternicii țilei, cari prin întărirea partidei catolice, credeau a-și sporí partizanii și a cimenta alipirea principatului cătră casa de Austria ; ér în acéstă lucrare se convinseră, că întărirea elementului catolic, numai prin atragearea Românilor se putea în mod eficace realiza ;

4. Teofil cu ai seî vedēnd stéua Calvinilor în apunere și puterea crescēndă a Catolicilor, fiind șir îndelungat de ani asupriți și împilați de Calvinii, sunt aplecați a da ascultare glasurilor sirenice ale iesuiților pline de momeli și promisiuni. Dar cu ei nu avem se înțelegem massa mare a poporului, ci numai o parte din cler și puținii mirenii.

5. Pertractările s'au purtat secret parte de frica Calvinilor, parte și în vederea resentimentului general, ce s'ar fi provocat la poporul român fórte conservativ și care țene la legea

lui, ca numai după ce s'a pregătit bine calea și s'ar fi dat sigūritate pentru beneficiile căștigānde să se vedēscă lucrul și poporul și clerului întreg ;

6. Uniunea cu biserica catolică e pornită din considerațiuni materiale și pur speculative, cređēnd și unii și alții, ca prin ea să se ajute în paguba stăpānilor de până aci.

V.

Despre pretinsul sinod ținut în luna
Faur 1697 sub Metropolitul Teofil.

Metropolitul Teofil îndemnat și încurajat de primatele Leopold Colonică, prin agentul ieșuit Paul Barányi, după ce s'ar fi întors acesta din Viena, se dăce și se susține din partea acelorora, cari au făurit și falsificat actele uniunei, precum și a altora cari au dat creșemânt acestora, că s'ar fi înduplecat a convoca un sinod în luna Februarie 1697 în Alba-Iulia, în care s'ar fi decis uniunea cu biserica catolică; érá în 21 Martie 1697 s'ar fi subscris actul de unația împreună cu 12 protopopi numiți aci archidiaconi. Avënd a examina amēnunțit actele și lucrările acestui sinod, dăm în cele următóre pre larg și în întregime atât decursul sinodului cât și textul actelor aparțenētóre ¹⁾:

¹⁾ Compară: Ortus et progressus variarum în Dacia gentium et religionum etc. Claudiopoli 1764 la Șincaiu l. c. pag. 179; Cipariu l. c. pag. 81—83; Laurian: Doc. istorice priv. la starea pol. și ieratică" pag. 141—145 et „Magazinu' istoric“ tom. III pag. 267—275; N. Niles S. I.: „Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae

Ședința întâia

Metropolitul referă pe larg persecuțiunile bisericeii românesce sub Domniile calvinii, cum s'au silit ereticii prin cărțile lor, ca să infecteze religiunea bisericeii românesce cu eresia lor cea pestiferă, numără cărțile cele pline de eresii tipărite în limba românească cu scop, ca să tragă pe nesimțite pe Români în partea lor; apoi cum s'a ordonat și s'a impus clerului român, ca să publice în biserică și să învețe poporul, că icónele sunt numai nisce ornamente ale bisericilor și ale caselor și că ómenii nu sunt datorii a observa ajunul Mercuria și Vinerea și cele-lalte ajunuri ale anului, ba s'a ordonat Românilor să mănânce carne Mercuria și Vinerea, și pentru acésta s'au orânduit visitorii ereticii, cari să între în casele tuturor Românilor și să visiteze, dacă ei gătesc bucate cu carne în ȳilele oprite de biserică; din care causă Români ferbeau macru într'un vas care-l ascundeau când intrau visitorii și în altul carne, pe care-l arétau lor. Apoi arată cu câte amenințări, lingușiri și mâiestrii se siliau, ca să înducă pe Români, să înbrățișeză unirea cu dogmele cele perverse ale eresiei lor și de aceea da prerogative mai mari preoților români

orientalis in terris coronae S. Stephani" 1885 vol. I pag. 164—170; Popea op. cit. pag. 83—89; Șaguna op. cit. pag. 128—129; Ilarian op. cit. pag. 56; Katona: „Historia critica regnum Hungariae“, Budae 1805 tom. XVII ordine XXXVI pag. 63; Fasching: Nova Dacia, Claudiopoli 1742 p. 22 la Crișan l. c. pag. 28; Barițiu: Ist. Tr. l. c. pag. 165 sequ. precum și alții, cari au primit cu încredere istorisirile iesuitice. Este foarte adevărat, că nefiind cestiunea îndestul lămurită, mulți istorici au cădut în rătăcire; alții au privit lucrurile cu multă îndoelă.

și altor ómenii, cari îmbrățișau și căutau, să pună în lucrare acea învățatură; după aceea preferiră pre predicatorii eretici episcopilor români, și episcopului calvinesc îi dedeau putere supremă peste Metropolitul și clerul român, și că nici o dispozițiune a Metropolitului nu avea putere și tărie înainte de a se aproba și întări de episcopul calvinesc ca de un oracol; și în câte alte moduri se chinuiau și se căsneau Români ceii tari în credință, mai ales persoanele bisericesci încă să și băteau precum s'a întâmplat cu Metropolitul Sava II. (Acesta ședând odată la masa principelui Apafi în Blaj, Calvinii, ca să-l pótă acusa și căsnii, au cumpărat pe o femeă prostituată, ca să aducă un cățel înfășat în loc de un copil aprópe de mórte, ca să-l boteze. Metropolitul sciind înșelăciunea lor, de pe scamn se duse la femeă și desfăcù scutecele, vedù cățelul și se întórse la masă și tăià o ridiche din care mănca el, (căci era Vineri), și o dete cățelului carele o mirosí și nu vru să o mănânce. Metropolitul luà o bucată de carne din blidul din care mănca principele și ómenii seii și o dete cânelui, care o îmbucâ cu poftă; atunci Metropolitul respuse: „Dacă ar fi de legea mea, ar mânca din bucatele mele și eu l'aș boteza, dar fiind-că nu face acésta, nu e de legea mea, să-l boteze așa dară aceia, cu cari dinpreună mănâncă tot aceleași bucate, că să numără cu dreptul între ai lor“. Principele luând causă din acésta, ordonă să bată cu toiege pe Metropolit, după aceia îl dede să-l despreoțescă în tîrgul Vinți și-l făcu să-l bată în

cel mai crunt mod, până și-a dat sufletul). Dară îngreua și pe cela-lalt cler cu sarcini, slujbe, ȃile de clacă tribute, bani și alte greutăți, ca pe nește țărani iobagi. Iară acuma de când a plăcut prea bunului D-ȃeu să restituască această țară a Transilvaniei guvernului Augustisimei case Austriace, domnilor seii proprii și ereditari, a încetat persecuțiunea bisericeii române în cea mai mare parte și nu se mai cere nimica spre pacea datorită, decât să se trateze și să se consulte despre unirea credinței cu biserica romano-catolică, după dorința cea grațiosă a Augustisimului Imperator Leopold ce domnesce ferice. Și cu mai multe alte asemenea îndemnă Metropolitul pe cler, espune starea de mai nainte a bisericeii, și arată folosul și binele, care ar resulta din unirea oferită de împărat. Și cu acestea se încheiă sedința din aceia ȃi.

Ședința a doua

A doua ȃi s'au adunat Metropolitul și ceialalți din cler și au început a se consulta despre modul de a se unii, și în ședința s'au consultat despre rit, ca nu cumva să se schimbe cu încetul ritul sau disciplina, și să se instituască al bisericeii latine, apoi calendarul vechiu să nu se substituască cu cel nou, ci până ceialalți neuniți de ritul grecesc în țările casei Austriace vor rămâne în usul calendarului celui vechiu să rămână și uniți. Afară de acestea uniți să pȃta avea în tȃte locurile bisericeii de ritul lor, și ca nu cumva, unde sunt puțini Români uniți și n'au

preoți, să fie siliți a primi misteriiile de la preoți latini, ci să pótă chema pe preotul de ritul lor; în judecări să nu purcedă după dreptul canonic al latinilor, ci după canónele și disciplina bisericeii grecesci, la mai mult decât cele patru puncte să nu fie constrinsă biserica románescă sub nici un pretext. Tot feliiul de drepturi și de libertăți să se dea bisericii și persónelor bisericesci de ritul grecesc, ca și bisericii și persónelor bisericesci de ritul latin; și Románii să nu se mai socotescă de suferiți, ci să fie ai patriei. După ce au desbătut bine acestea, au făgăduit, că vor primi unirea, dară sub această declarațiune:

1. „Biserica románescă să țină pentru totdeauna cele 4 puncte care cuprind sânta unire, iar la mai multe să nu se sonstringă sub nici un pretext. Cele 4 puncte cari cuprind unirea sunt cele următóre: 1. Pontificele roman este capul vedut al întregii bisericii creștine din lume; 2. Pânea azimă e materie destulă pentru misteriiul eucharistiei; 3. Afară de cer, scamnul fericiților și de iad, prinsórea condamnaților, mai este un al treilea loc, în care se țin sufletele cele necurățite și să curăță; 4. Spiritul sânt, a treia persónă din trinitate purcede de la Tatăl și de la Fiul“.

2. „Dreptul canonic, care se numesce în limba románescă Pravilă, să rămână în putere, afară de cele ce se află contrare sfinteii uniri și după dinsa să se purcedă în judecări“.

3. „Persónele cari se află în serviciul bisericesc, preoții, diregători bisericesci, precum

diaconi, cantorii, dascăli, și paraclisierii, să se bucure de aceleași drepturi, privilegii, scutiri și libertăți, de care se bucură preoții romano-catolici, sau de ritul latin după sântele canóne și după sfaturile regilor Ungariei“.

4. „Românii laici uniți cu biserica română, să se primescă și să se înainteze la toate dregătoriile, ca și ómenii de cele-lalte națiuni și religii primite în patrie, și fiii lor să se primescă la școlele latine catolice și la fundațiunile școlastice fără distingere“.

5. „Să se îngrijescă pentru subsistința cuvenită a Metropolitului bisericeii române. — Cu acesta se finí ședința acestei zile“.

Ședința a treia

În această ședință se hotărî, ca actele ședinței din ziua din urmă să se trimită Augustisimului și Eminentismului Archiepiscop, Primatului Ungariei de Colonicî. După aceea se lucră la desbaterea cauzelor de căsătorie și de judecată și în fine se încheiá sinodul.

Actele cari se trimiseră la locurile competente, se formulară în modul acesta :

„Noi Teofil din grația lui Dumnezeu episcopul bisericii românesce din Transilvania și din părțile Ungariei celei unite cu dânsa, și tot clerul aceleiași biserici, facem cunoscut prin aceasta tuturor celor ce se cuvine, că fiind noi sinod general în luna trecută a lui Februarie în Alba-Iulia, am hotărît cu glas unanim, că voim să ne întórcem în sînul sântei matri biserici romano-

catolice și să ne reunim cu dânsa, primind, mărturisind și creștând toate cele ce primesce, mărturisește și crede aceea. Și mai virtos mărturisim, cele patru puncte, în cari ne-am desbinat până acum.

„1. Recunoscem, că Pontificele roman este capul vădit al toatei biserici creștine din lume.

„2. Mărturisim, că afară de ceriu, scamnul fericitilor, și de iad, prinsorea condamnaților, mai este și al treilea loc, în care se țin sufletele cele necurățite încă, și se curăță.

„3. Credem, că pânea așimă, este materie destulă pentru cina Domnului, și a misterului Liturghiei.

„4. Credem, că spiritul sânt, a treia persoană din Trinitate, purcede de la Tatăl și de la Fiul și primim, mărturisim și credem toate celelalte cari le pimesce, le mărturisește și le crede sânta Matre biserică romană-catolică.

„Dar cerem dela Maiestatea Imperială și Regală cele următoare:

„1. Ca preoții și diregătorii biserice de ritul grecesc, să se bucure de toate acele privilegii și drepturi, de care se bucură nu numai preoții romano-catolici, ci și arianii, luteranii și calvinii.

„2. Ca în fie-care sat unde se află preoți să aibă biserica casă parohială, ca preotul să nu fie silit a ședé în casă, sau pe loc strein.

„3. Ca preoții să depindă și să dispue de episcop, iar nu de laici ca până acum“.

„Noi, ȳic, prenumiții Teofil Episcopul, și tot clerul cerem cu umilință acestea dela Maies-

tatea Imperială Regală și Ne îndatorăm la punctele mai sus pomenite, înaintea părintelui Paul Barányi, preotul bisericii romano-catolice din Alba-Iulia. Spre al căreia credință și întărire am subsris cu mâna noastră și am întărit cu sigilul nostru cel episcopal și cu al universității clerului. Dat în Alba-Iulia în 21 Martie 1697.

Teofil Episcopul și tot clerul.

În modul acesta s'ar fi încheiat pentru prima dată uniunea cu biserica rom. catolică. Actul e scris latinesce de cătră Paul Barányi, care limbă nu o înțelegea Teofil¹⁾.

În contra acestui sinod sunt de obiectat următoarele :

1. Contra lui vorbesc situațiunea, în care se afla biserica ortodoxă din Transilvania; ea era supusă, am putea dice, subjugată bisericii calvine; acésta situațiune, după cum ne arată datele istorice, nu se strămutase într'atâta, încât biserica ort. să fie scăpat de sub supremația calvină; căci diploma împăratăscă „Leopoldină“ din 4 Dec. 1691, în care se cuprind condițiunile supunerii Transilvaniei, nu șterge, ci întărește drepturile și privilegiile celor trei confesiuni acatolice, ce le-au avut ele sub principii indigeni²⁾. O călcare a drepturilor garantate nu admiteau împregiurările politice de atunci. Deci nici episcopul ortodox, nu putea convoca sinod fără scirea și învoirea superintendentului calvin,

¹⁾ Cipariu I. c. pag. 83.

²⁾ Rusu I. c. pag. 347 et Ilarian I. c. pag. 54—55.

nici sinodul a aduce conclusiuni valide fără autorisarea aceluia. De aceea întrebăm, óre putut'-a țênè Teofil sinod mare, general și a discuta cestiunea uniunii în trei ședințe? Putut'-a sinodul decide în urmă uniunea cu biserica Romei fără scirea și protestarea superintendentului calvin? Noi ȃicem, nici de cum! Superintendentul calvin nici într'un cas n'ar fi suferit surparea drepturilor sale, din contră ar fi redicat protest, ceea-ce însă nu s'a întemplat.

2. Măi departe ne arată două documente referința de dependență a lui Teofil față de episcopul calvinesc. Și anume confirmațiunile din 21 Iuliu 1692¹⁾, prin cari îl întăresce guvernatoriul George Bánffy pre Teofil de vladică al Românilor. În aceste confirmațiuni pre lângă alte prescripte umilitóre i-se ȃice că, are să rēcunóscă și să consulte în cause împortante pre episcopul calvinesc; érá în convocarea și dirigerea sinodului să depindă de asemenea dela acesta. Al doilea document ne arată, că acésta referință nu se schimbase nici până în Aprilie 1697, adecă până nemijlocit după sinodul acesta, în carele s'ar fi decis uniunea. Din acest document vedem tot odată, că superintendentul își exercită dreptul său în biserica ortodoxă, întărind provisorii

¹⁾ Hintz l. c. pag 83—89. În punctul 11 se ȃice într'altelè . . . etiam D. Eppum Orthodoxum hung. modernum vel futurum super eo consulere, censuramque et consensum ejusdem ratum et acceptum habere“ XII „ Rem totam praenotato etiam D. Eppo orthod. comunicando.“ . . . , ér în punctele 19 „Ut Eppus Valach . . . etiam in indictione ac directione Synodi gralis Valach. a praescripto Eppo Orthodoxo Transylv. dependeat. . . .“

denumirea unui protopop; érá decisiunea definitivă o amână până la proximal sinod general¹⁾.

3. Referatele acestuí sinod au colorit iesuitic, prea esagerat, așa, încât ele pórtă chiar întrînsele sîmburele îndoelei. De cătră unii anume se afirmă, că numai Teofil împreună cu 12 archidiaconi ar fi subscris actul uniunii²⁾, érá de cătră alții, că Teofil împreună cu tot clerul l'a subscris („Theofilus episcopus et clerus universus“³⁾). Contrađicere învederată.

4. Cronicarii contimporani, cari ne descriu fidel evenimentele din timpul acela, nu amintesc despre un sobor mare sub Teofil, și nici alte documente publice afară de unul iesuit, care trebuie cu rezervă primit.

Aceste obiecțiuni, cari se aduc parte și de Crișan⁴⁾, ne fac a da puțin cređemént isvórelor iesuitice, în privința uniunii încheiate într'un sinod sub Teofil, și a ne îndoí, că lucrurile s'ar fi petrecut astfel, după cum ni se istorisesc. Sigur e, că lucrările pentru uniune aű început sub Teofil. Fapt e, că Metropolitul acesta și aderenții lui s'au consultat împreună cu Iesuiții despre uniune mai mult în secret, și apoi că prin stăruințele parochului rom. cat. din Alba-Iuliă Paul Barányi, au îndreptat la

¹⁾ Cipariu „Acte și frag.“, pag. 254—255; aici se subscrisie superintendentul „Veszprémi István erdélyi reformatus magyar és oláh püspök“, adecă episcop maghiar și român.

²⁾ Fasching: Nova Dacia pag. 21; de asemenea Benkő Transilv. II., 231; Katona: hist. crit XVII, 62; Timon: Epitom chron. pag. 280, Schmitthius Arch. strig. II. 173 la Crișan l. c. pag. 31.

³⁾ „Ortus et progressus variarum in Dacia gentium et religionum“, pag. 7, veđi Șincai l. c. pag. 179; Cipariu l. c. pag. 81—84 et Crișan l. c. pag. 31.

⁴⁾ Crișan l. c. pag. 30—31.

Maiestatea Sa și la guvern o petițiune pe cale privată, dară nu în urma unei decisiuni sinodale¹⁾.

De mare însemnătate este, că asupra acestui sinod nici chiar istoricii români nu sunt de o părere. Unii îl numesc spre exemplu *sinod general*, precum P. Ilarian²⁾ și Tr. Laurian³⁾; érá G. Barițiu⁴⁾ îl numesce *sinod mic*, compus din doisprezece protopopi. Hurmuzaki⁵⁾ vorbește despre un sinod, la care ar fi fost *chemată preoțimea*. I. Crișan în lucrarea citată *asupra unației nu dă credemânt* isvórelor iesuitice⁶⁾

¹⁾ Șincaí l. c. pag. 180. După cum ne istorisesc Nicolae Bethlen, că aflându-se el împreună cu guvernatoriul țerei George Bánffy și Stefan Apor la Viena în anul 1697 și venind vorba într'o conferență despre instanța statului catolicesc, în care suna punctul cel dintâiu despre uniunea Românilor și ce; „Că nici el nici guvernatoriul George Bánffy n'a auđit nici de vestea instanței acesteia“. Lucru de mirat, cum să nu fie avut cunoscință guvernatorul Bánffy despre un act așa de însemnat, mai cu samă, dacă s'ar fi emis într'un sinod general al bisericeí românescí!

²⁾ P. Ilarian l. c. pag. 56: „în *sinodul generale* ținut în luna lui Februarie feceră paptul de unire cu biserica Romei“

³⁾ Magazin ist. III. p. 267: „Așa dară adună un *sinod general* în luna lui Februarie 1697, în Alba-Iulia, în care se făcură debaterile următóre“.

⁴⁾ G. Barițiu Ist. Tr. l. c. pag. 165: „După ce s'a întors Barányi de la Viena și s'a consultat din nou cu Metropolitul Teofil, acesta convocă în Februarie 1697 sinod, sau cum se numia *sobor mic*, compus din doisprezece protopopi“. La espunerea lui Barițiu vom reveni, carele reduce credibilitatea isvórelor iesuitice, dar totodată se șilesc să fie și apăratoriul conglomeratului de falsificate iesuitice, și pre cum de regulă adevérul ese la ivélá, mai mult le strică Iesuiților decât le folosesc cu apărarea sa.

⁵⁾ Op. cit. tr. rom. p. 37: „În urma acestora episcopul Teofil a convocat preoțimea sa la Alba-Iulia într'un sinod“.

⁶⁾ Veđi trad. rom. Programa inst. ped. teol. 1887/8 pag. 6—8: „E peste puțină a admite exactitatea acestor relatări în tot cuprinsul lor. De un sinod public, bine cercetat, nu póte fi vorba..... datele relatate de Jesuiți au o valóre puțin acreditată și sunt a se folosi numai cu cea mai mare băgare de samă. Tot ce cu siguranță se poate constata pre basa lor e, că precum într'alte locuri, așa s'au făcut în acel timp și în Transilvania încercări de unație. Că lucrul

Metropolitul Şaguna ¹⁾ şi Episcopul Popea ²⁾ în scrierile lor citate amintesc simplu, *că se dice că s'ar fi ținut* sinod sub Teofil, din cauza unor turburări ivite pentru mișcările de unația între Români: deci ca ceva problematic dar nu pozitiv. Asemenea divergențe sunt și la alții. Actul publicat ulterior de Nilles — la care revenim — nu înșamnă nimic fiind scris latinesce, care limbă nu o înțelegea Metropolitul Teofil, cu atât mai puțin ceilalți subscriitori. Este foarte probabil că ei au iscălit acest act, creșdend că este o petiție în cauza uniunei. Cunoșcem noi legiune de mistificări și falsificări de ale Iesuiților, al căror scop sfinția mijlócele, căci nu în deșert *lumea catolică* au lucrat să se scape de ei. Silințele istoricului G. Barițiu, de a apăra actele sinodului, pre care el îl numesce *sobor mic*, dar actele îl proclamă emfatic „universus clerus“ și „totius metropoliae clerus“ rămân zădarnice, sau dără ceș doispredece protopopi din soborul mic după dēnsul, ar fi avut puterea să lucreze așa. Dar singur G. Barițiu dice: „Sēmēnă foarte, că *acelea declarațiunii* *subscrise* numai de cătră Metropolitul Teofil în numele clerului întreg „Theophilus episcopus ac clerus universus“ la Viena *nu s'au aflat autentice de ajuns*, pentru ca cabinetul imperiale să le ia în discusiune mai

ar fi înăntat până la stadiul de a produce rōde, după cum se deduce din partea celor interesați: acesta este un adaus volnic, lipsit de ori ce temeiu. Deducțiunile de acest soiū sēmană utopiilor, care nu pot suporta critica nepreocupată“.

¹⁾ Ist. bis. l. c. p. 128: „*Se dice* că Metr. Teofil în urma unor asemenea turburări *ar fi ținut* sobor în luna Febr. a. 1697.

²⁾ Op. cit. p. 86: „Deci în urma acestor turburări *se dice*, că *ar fi ținut* un sinod în luna Febr. 1697 în Alba-Iulia“

serioasă, căci declarațiuni de acestea se mai văduseră venite și de la popóre, care mai târziu au fost retrase sau chiar negate.“¹⁾ Altcum G. Barițiu spre a mântui póte sinodul, din *general* și *mare* îl reduce la *mic*, ca apoi faptele istorice se-l prefacă din mic în nimic.

Fapt istoric necontestabil este: despre un sinod ținut sub Teofil nu a avut cunoștință nici guvernatoriul Transilvaniei George Bánffy, nici cancelariul Nicolae Bethlen, nici cel mai interesat factor, superintendentul calvin Stefan Veszprémi și cum vom vedea mai târziu nici G. Nagyszegy fostul secretariu al Metropolitului Teofil nu amintesc despre acest sinod. Se póte și numai cugeta, că un sinod plane general și public, în cauza unei așa mari cestiuni, se fi avut loc în Alba-Iulia fără scirea unor factori așa notorici de influenți și decizetori?

Nic. Densușan, carele are merite nepetitore la desvélirea adevératei uniuni, încheiate de Români cu biserica catolică, se pronunță despre încercările de unațiã făcute până la Metropolitul Atanasie astfel: „Pe la anii 1690—1700 Catholicismul din Transilvania se afla într'o stare cu totul miserabilă. Sașii din Transilvania, din credincioși catolici, cum fuseseră mai nainte, se făcuseră luterani încă din secolul al XVI-lea; ér Ungurii și o mare parte din *nobilimea catolică românescă* se făcură reformați și și unitari. Bisericile catolice din Transilvania persecutate aspru de principii calvini în tot secolul al XVII-lea, ajunseră aprópe de apunere astfel, că

¹⁾ Ist. Tr. c. pag. (169—170)

pe la finele seclului al XVII-lea de abia se mai aflau două biserici catolice publice în totă țara.

Preste tot numărul Catolicilor și al preoților catolici scăduse așa de mult, încât mai târziu, când împăratul Carol VI. luă din mâna Calvinilor biserica episcopală din Alba-Iulia, trebuî ca clerul românesc se introducă în catedrală pe noul episcop catolic George Mártonfi și protopopul românesc Petru din Daia se servescă oficiul în limba românescă la altariul cel mare, din biserica catolică. Înse de la a. 1696 încóce lucrurile încep a se schimba. La anul 1696 Transilvania ajunge sub domnia casei austriace. Acum guvernul din Viena, vedënd starea cu totul miserabilă a Catolicismului din Transilvania se decise, ca se înmulțască numărul acestor catolici prin căștigare de suflete. Anume, în timpul acesta cestiunea cea mare politică în Transilvania era: cine se aibă diregătoriile cele mai mari și mai multe în țara acésta? Reformații și Protestanții le cereau pentru dênșii, ér religiunea catolică fiind-că avea puțină următori nu putea se ajungă la nimic. În astfel de împregiurări cu totul nefavorabile ale Catolicismului din Transilvania, guvernul din Viena făcù planul, ca se mijlocéscă o alianță bisericéscă între catolici de o parte și între Români, cari cu numărul lor copleșiau pe tóte celelalte naționalități din Transilvania, și apoi în modul acesta se asigureze nu numai puterea, dar și supremația religiunei catolice în Transilvania, ér prin religiune domnia politică a casei austriace. Astfel la impulsul guvernului din Viena, se începură numai decât tractările pentru unirea

Românilor cu biserica catolică a Romei. *Primele tractări de unire se începură sub Metropolitul Teofil. Înse negocierile aceste nu avură nici un rezultat*¹⁾.

Despre un sobor mare sau mic nu face nici o amintire, ci simplu vorbește despre tractări de unație și de începutul acestora sub Metropolitul Teofil, cari rămaseră fără rezultat. Despre lucrările mari petrecute după istorisirile iesuitice nici un cuvânt nu spune, vom avé înse ocasiune ulterior a ne convinge, cum apreciază acele isvóre Nic. Densușan, un bărbat fórte competent în materia din istoria Românilor ungureni.

Dar se urmărim evenimentele mai departe.

Contra unui sinod sub Teofil, Metropolitul din Ardél, în forma desfășurată de isvórele iesuitice măi vorbește și nexul evenimentelor. Răsboiul contra Turcilor încă nu încetase, ci urma cu noroc schimbăcios; ²⁾ în Ungaria erau încă elemente explosibile și haiduci de ai lui Tököly cutrierau părțile de lângă Tisa³⁾. Abia după-ce isbí principele Eugen de Savoya în 11 Septemvre 1697 în bătăia dela Zenta puterea musulmană spre sud, și după-ce Turcii înfrânți și înspăimântați de catastrofele suferite se arătară plecați a încheia pace, deveniră și părțile ungaro-transilvane măi asigurate și măi întărite pen-

¹⁾ Nic. Densușan : Independența bis. a Mitropoliei rom. de Alba-Iulia, Brașov 1893 pag. 17—18.

²⁾ Veđi „Istoria generală a Daciei de Fotino, trad. de G. Sion, București 1859. tom. II., pag. 135—130 și Laurian : „Istoria Românilor“. Iași 1853, tom. III. pag. 184—189.

³⁾ Engel : Geschichte des Ungarischen Reiches, Wien 1814, tom. V, pag. 169.

tru coróna austriacă¹⁾). Aceste întâmplări nu se pot scâpa din vedere de óre-ce ele aũ pentru propaganda uniunii în Transilvania fórte mare însēmnatate, care propagandã nu putea spera nici avè rezultate favorabile, decât sub scutul vulturului austriac.

Staturile Ardélului ostile, cum s'aũ arètat ele totdeauna față cu confesiunea și naționalitatea română, de bună samã ar fi căutat să oprițe chiar la încolțire ori-ce mișcare, ce era de naturã a tulbura ordinea lucrurilor și a li aduce perderi simțite. Astfel de mișcare era însă nesmintit uniunea Românilor cu biserica catolicã. Dacă s'ar fi țenut sub Teofil un sinod general, în carele s'ar fi primit uniunea de clerul întreg, óre n'ar fi protestat mai ântãiu superintendentul calvin ca primul factor interesat, apoi nu s'ar fi desbãtut asupra causei în dieta țerei, cum vedem, cã s'a făcut în 20 Octomvre 1698 contra sinodului de sub Atanasiu, urmașul lui Teofil, țenut numai cu 13 zile mai înainte, adecã în 8 Octomvre al aceluiași an²⁾?

¹⁾ „Magazinul istoric“, tom. V-, pag. 312, comparã cu Mæncken : „Leben und Thaten Leopo'd I“. Leipzig 1707, pag. 646--648 et Engel, l. c. pag. 170. La pag. 173 scrie acest istoric despre începutul uniunii în Transilvania urmãtoarele : „Für Siebenbürgen ist noch zu bemerken dass die Jesuiten und besonders Paul Barányi, Pfarrer in Weissenburg (Alba-Iulia) noch im Jahre 1697 die Union bei mehreren rohen walachischen Pfarrern, namentlich bei dem Bischofe Teofilus und zwölf seiner Archidiaconen, annehmlich zu machen wussten, ohne dass jedoch die Pfarrer, noch weniger das gemeine Volk, von dem eigentlichen Wesen der Union hätten in solcher Geschwindigkeit belehrt werden können.“

²⁾ Benkő : Transilvania pag, 233. — Fiedler l. c. pag. 358 ; asemenea încercãri la Nic. Nilles : Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae s. Stephani 1885, Oeniponte tom. I., pag, 218—222. Bogata colecțiune de documente, publicatã de

Afară de isvóarele iesuitice, de cari se țin mulți dintre scriitorii români în tóte¹⁾, precum și alții străini²⁾, nu avem alte date positive despre un sinod sub Teofil. Anume Laurian a decopiat decurgerea acestui sinod după un manuscript vechiú latinesc³⁾; érá în timpul de față, iesuitul Nilles a publicat actele lui în forma spusă de noi⁴⁾. Dară óre nu este lucru enigmatic, că nu se aminteste de un sinod sau de încheiarea formală a uniunii nici în diploma împărătéscă din 14 Aprilie 1698, nici în manifestul dat de arhiepiscopul Strigonului Colonicí în 2 Iuliu al aceluiași an, și adresat prima liniă cătră Români? De ce s'a trecut faptul uniunii cu vederea, dacă s'a întemplat într'adevăr? În manifestul lui Colonicí aflăm, că se agita pentru uniune: „praeterquam quod ingenti gaudio perfusi sumus, quod viam vobis aperiri audiamus et videamus, quo ad avitum ecclesiae romano-catholicae gremium unionemque salvificam redire possitis“, dară de un sinod nu-î vorbă. De asemenea nici în alte documente ulterióre nu aflăm nimica despre un

Nilles, oferesce istoricului multă lumină în întrebarea uniunii, carea pe cât e de însemnată pe atât și de încurcată. Documentele aduse de Nilles trebue însă folosite cu mare precauțiune.

¹⁾ Crișan în broșura citată are meritul, de a fi primul dintre scriitorii români, care s'a încercat a cerne critic întrebarea uniunii, și s'a rěspicat cont'a acestui sinod precum și contra celui din 1700, 4 și 5 Septemvre, în forma cunoscută. Aci e cu cale să amintesc cum-că eu, cercetând încă înainte de 16 ani cestiunea uniunii, ajunsesem la același rezultat, și primind mai târziu broșura des citată a lui Crișan, am fost și mai tare întărit în rezultatele cercetării mele.

²⁾ Fiedler l. c. pag. 356. — Hinzt l. c. pag. 31 et Hunfalvy: „Die Rumänen und ihre Ansprüche“, pag. 183 și alții cari de și nu istorisesc tóte ca isvóarele iesuitice, consimțesc însă cu ele în esență.

³⁾ Laurian: „Magazin istoric“, tom. III., pag. 272 notă.

⁴⁾ Nilles l. c. pag. 165—170.

sinod general ținut sub Teofil, în carele s'ar fi primit uniunea de clerul întreg¹⁾.

Nagyszegy G. fostul secretariu al lui Teofil²⁾. în protestul rădicat mai apoi contra uniunii, acasă pe Atanasiu cu cuvintele: „ego credo, quod *modernum episcopum* Athanasium saepe poenituit, quod religionis suae quattuor puncta addiderit!“³⁾.

Sinodul general în forma trasă la îndoială și combatută de noi, cu toate acestea e susținut chiar până astăzi de mulți, și Nilles⁴⁾ aduce pentru sprijinirea lui un act subsemnat de vlădica Teofil dimpreună cu 12 archidiaconi (protopopi), care e îndreptat către arhiepiscopul Strigonului⁵⁾.

1) În tractatul: „de ortu, progressu, conversione episcopis, item Archi-Eppis et Metropolitibus Valachorum“. se dice de asemenea, că numai agitările pentru uniune au început sub Teofil: „Sub isto Archi-Eppo (Teofil) principatus Transilvaniae ad Augustissimam Domum Austriacam devolutus est, et de restauratione s. unionis, que sub principibus acatholicis extincta fuerat, agitari coeptum“. Vezi Dr. Ardeleanu: „Istoria diecesei române greco-catolice a Oradiei Mari“, Gherla 1883, pag. 85 și 165.

2) Cipariu I. c. pag. 269; Șincai I. c. pag. 201; Hurmuzaki I. c. pag. 60.

3) Nilles I. c. pag. 262 și 337.

4) Nilles are sfruntarea a-l discreditat pe Crișan zicând: „Quoniam Ioannes Crisian in fragmento dissertationis inauguralis, quam ejus in universitate Lipsiensi professores, ipso fatente indignam publica luce judicarunt (pag. 3), ignorantia atque odio rerum catholicarum caecatus ut est, existentiam Synodi *Ενωτικῆς* anni 1697 în dubium vocat“ asemenea și pag. 316. Acesta nu e adevărat, căci tocmai partea tractatului despre uniune s'a încuviințat spre tipărire. Vezi Crișan I. c. nota pag. 3: „ nur die Veröffentlichung der Unionsverhandlung unter Kaiser Leopold I. genehmigt“. În loc să aducă Nilles date, și astfel să combată tesele lui Crișan, afirmă ce va neadevărat. În istoria însă nu vorbesc calumniile, ci faptele.

5) Acest document e primul act subsemnat de vlădica și de unii din cler în cauza uniunii. Dacă reflecteză la un sinod general sub Teofil, acesta e o ficțiune istorică, de care vlădica și cei subscrisi puțin vor fi înțeles.

Acest document însă, în loc să vorbească pentru formalitățile sinodului, descéptă în istoricul obiectiv și mai multă îndoială și îl face a se oprî la arbitrara și tendențioasă nisuință a isvórelor iesuitice și a le supune de judecării. În ce raport stă anume acest act cu cele petrecute în sinod? Dacă uniunea s'a primit la 21 Martie 1687 „unanimò consensu“ de întreg clerul Metropoliei („totus metropoliae clerus“, „universus clerus“¹⁾) întrebăm, óre mai era de trebuință, ca să se întărească și de 12 archidiaconi în 10 Iunie al aceluiași an? în ce logică stă afirmarea: „*tamen ad majus eorundem robur, ac fidem* (siquidem tunc praesentes non fuimus) eadem nunc

¹⁾ Nilles l. c. pag. 171—172 : „Eminentissime ac Reverendissime Princeps Dne. Dne. ac. Patrone nobis gratiosissime ! Licet nuper puncta in generali Synodo hic Albae-Iuliae determinata ac a Reverendissimo nostro Episcopo Theophilo Vestrae Eminentiae missa, universitatis, ac ipsiumet Reverendissimi Domini Episcopi Sigillis munita fuerint, tamen ad majus eorundem robur, ac fidem (siquidem tunc praesentes non fuimus) eadem nunc puncta, nos infra scripti ecclesiae valachiae archidiaconi propria syngrapha ac sigillo communimus, ac ratificamus vestramque Eminentiam humillime rogamus, ut juxta puncta in prioribus litteris apposita, gratias et favores a Sua Sacratissima Maiestate impetrare dignetur, et quam citissime expedire ad manus R. P. Ladislai Barányi Albam-Iuliam. Quam suae Eminentiae gratiam et Deus aeternum remunerabitur, et nos Deo commendare non desistemus. Albae-Iuliae 1697 10 Iunii. Eminentiae vestrae servi et filii infimi“. — Vladica Theofil (L. S.) „Cei 12 archidiaconi sînt: 1. Popa Costin, archidiaconus Nagyszegiensis. 2. Popa Gabor, archid. Széváriensis. 3. Popa Gavriil, archid. Bistrajensis. 4. Popa János, archid. Orostiensis. 5. Popa Costin, archid. Nagysincensis. 6. Popa Theodor, archid. Buzakiensis. 7. Popa János archid. Csomafejensis. 8. Popa Simon, archid. Nagyszatealensis. 9. Popa Simeon, archid. Kissálmaiensis 10. Popa János, archid. Vizatenajensis. 11. Popa Pantaleon, archid. Nemencecsensis. 12. Popa David, archid. Ujfalujensis. Despre acésta scrie G. Barițiu Ist. Tr. I pag. 170: „transcrierea latinéscă a numelor pe pag. 112 (Nilles) așa cum s'a decopiat din biblioteca universității din Budapesta este plină de erori, căci acel ce le-a scris nu a știut se mérgă pe acele semnături așa numite ciocoesci și aproape hieroglifice, încât noi numai cu greutate am fost în stare ale descifra“.

puncta, nos infra scripti ecclesiae valachiae archidiaconi propria syngrapha ac sigillo communimus.....“ cu „universus clerus“ și cu „totus metropoliae clerus?“ Tot din acest document și anume din clausula: „siquidem tunc praesentes non fuimus“, vedem, că acești 12 archidiaconi n'au fost de față în sinodul general, în care se țice, că s'a adoptat uniunea de clerul întreg; contradicerea decî e de tot evidentă. Căci dacă la sinodul pretins au lipsit din cler 12 protopopi din cei 54, cari erau pe atunci, cum mai pôte fi vorba de „clerus universus“ și de „totus metropoliae clerus?“¹⁾ Decî ca să nu admitem contradiceri în fapte și neadevăruri în istoria, trebuie să dăm isvórelor iesuitice puțin cređemént, mai ales, dacă vedem, că ele pe aceeași pagină își contradic în întrebări esențiale.

După nexul evenimentelor conchidem decî cu tótă siguritatea, că încercările de uniune s'au petrecut mai mult în secret, pe cale privată, și cumcă cu stăruințele preotului P. Barányi — atrasă fiind și o parte din clerul român — s'au îndreptat la tron și la Colonici petițiunii, cu nume că Teofil cu aderenții seî din cler ar avé aplecare la uniune.

Se țice, că P. Barányi a fost trimis la Viena ca delegat de clerul român pentru agen-dele uniunii²⁾. Nu lung timp însă după evenimentele

¹⁾ Nilles l. c. pag. 171.

²⁾ Nilles l. c. pag. 179.

espuse a murit Teofil în Iunie 1697¹⁾, cum cred unii nu de mórte naturală²⁾, lăsând biserica în starea cea mai desolată.

¹⁾ Hurmuzaki l. c. pag. 33 — Laurian „Doc. Ist.“ pag. 143. Şincai l. c. pag. 183. — Şaguna l. c. pag. 131. — Popea l. c. pag. 90, şi nu în Iuliu 1698, precum socóte Fiedler, veđi l. c. pag. 357 sau Hintz l. c. pag. 31.

²⁾ Laurian : „Mag. ist.“ tom cit. pag. 275 şi „Doc. ist.“ pag. 143, compară cu Nilles l. c. pag. 180 : „Haec dum aguntur moritur eodem anno 1697, adultu iam aetate Theophilus, generi mortis praecipiti, ut porrecti veneni indicia non vana adesse suspicati sint aliqui“.

VI.

Alegerea și sântirea lui Atanasie de Metropolit. Frământările continuă în Transilvania în scopul uniunii

Este mai pre sus de orî ce îndoială, că reformații ajunseră la cunoștința încercărilor de uniune de sub Teofil. Petiția acestui Metropolit și a puținilor sei adiecți, adresată cardinalului L. Colonicî, sigur a fost înaintată guvernului anstriac din Viena, spre a se face tot posibilul în folosul uniunii. Dar Calvinii știind prea bine pagubele enorme morale și materiale rezultânde pentru dînșii din uniunea Românilor cu Catolicii: puseră în cumpenă tîtă influința și puterea lor, ca să zădărnicescă silințele Jesuiților, și apelară în strîmtorea lor la sucursul principelui Constantin Brancovan și al exarchului Teodosie din Bucuresci. Luptele și frământările între ambele partide continuaû mai mult în ascuns decăt fățiș. Deodată pre neasceptate în mijlocul verii mîre Teofil repentin. Acum vênătorea Calvinilor și a Catholicilor trece în luptă deschisă, dorind fiecare partidă a-și pune candidatul în scamnul vëduvit

al Metropoliei ortodoxe din Alba Iulia ¹⁾. Dacă uniunea s'ar fi făcut în sobor mare, de întreg clerul românesc, cum le place Iesuiților a crede și a mărturisi: atunci la îndeplinirea văduvitului scamn metropolitan, rolul Calvinilor ar fi fost neînsemnat, ne mai având ei drept de întervenire și dispunere asupra unei biserici unite cu biserica catolică. Înse ce vedem, că se întembla ?.

Ca și în trecut superintendentul calvin primesce jurământul de la noul Metropolit, érá fruntașii calvinii pórtă cuvântul la îndeplinirea scamnului metropolitan. Calvinii Nicolae Bethlen, cancelariu, și Stefan Naláczi cu Keresztesi, aceștia ar fi aflat pre tinéru ieromonach Atanasie, fiul preotului din Babolna, carele era și de viță nobilă ²⁾. Tóte greutățile ivite fură de cătră Cal-

¹⁾ „Ambele părți au aruncat cu aceeași îngrijire undiță asupra clerului român și anume asupra episcopului seu după vremuri. Astfel, când după mórtea lui Teofil, scaunul episcopesc urma să fie împlinit, a candidat la el după îndemuul mai marilor reformați, un preot roman distins prin cunoștințe și cultură cu numele de Ioan Circă, care trecuse la Calvinism și-și gășise în Guvernatorul Banffy un rađem puternic. El cu tóte aceste n'a putut resbí față cu Atanasie protejatul partidului catolic, a tras asupra sa felurite prigoniri din partea unioniștilor și în anul 1702 a fost pus în lanțuri și aruncat în temniță. El a scăpat, ce-i drept din temniță și cu ajutorul Guvernatorului și al mai marilor reformați a obținut pozițiunea de paroch într'o comună română reformată din comitatul Hunedorei; dar neîncetatele superări, prigoniri și năpăstuirii ale anteluptătorilor unioniști l'au scos și de acolo.“ Hurmuzaki I. c. trad. r. pag. 65. Noi abia putem admite, că Atanasie ca candidat pe față al Catholicilor s'a putut ridică în scamnului metropolitan. Nici cele petrecute la Bucuresci nici țenuta Calvinilor nu conced acésta.

²⁾ Veđi P. Bod I. c. pag 195 : „Succedit illi Athanasius Pastoris Babolnensis filius, favore Dominorum Nálátziorum, et Gubernatoris praetio empti. Hic omnem obedientiam Reformato Superintendenti anno 1698, die XXIV Novembris coram idoneis testibus promisit, depositoque juramento firmavit. Imo insuper addidit, se pa-

vinii delăturate, și atât alegerea cât și sântirea lui Atanasiu asigurată, de bună samă în urma promisiunilor solemne, ce le făcuse el Calvinilor și desclinit guvernatoriului G. Bánffy și superintendentului calvin¹⁾. La mórtea Metropolitului Teofil, Atanasiu frequenta șcôla reformată din Alba-Iulia, clasa „gramatică“.²⁾ Dar atât excepția etății tănere, cât și a vieții nu tocmai cuvioase se trecu cu vederea, cum se dice, la întrevenirea Calvinilor.

În locul defunctului Teofil, sinodul alege Metropolit pre Atanasiu I. (nobil de Ciugud³⁾).

ratum esse, solo bacillo fultum pedibus potius in exilium ire, quam deposito semel Reformato superintendenti fidei juramento renunciare“. Compară Sincaiū op. cit. III pag. 184.; Barițiu: Ist. Tr. I tom. pag. 172 scrie: „Combinând după documente mai multe împregiurări la un loc, magnații calvini au dat preste multe greutăți întru aflarea unui candidat, care să mai voescă a le depune lor și superintendentului jurământul, a se și supune la cele 19 condițiuni cunoscute. Un candidat pe care îl aflaseră ei pre când Teofil mai era în vieță, dară au fost deciși ca se-l trântescă, nu-i convenise Metropolitului exarch de la Bucuresci, care n'a voit se-l hirotonescă“.

¹⁾ Nilles l. c; pag. 180—181 și 192—194; Veđi și Cipariu: Acte și Fragmente pag 266—267 not.

²⁾ Crișan l. c. pag. 32 scrie: „Atât alegerea cât și instituirea noului Archiepiscop și Metropolit au decurs, după usul de mai nainte fără de a fi preinfluințate de Iesuiți, cea-ce, adevărate fiind datele de mai sus (despre unația lui Teofil) sigur n'ar fi fost“.

³⁾ Hurmuzaki l. c. pag. 33. — Laurian mag. ist. pag. 275. Despre Atanasiu scrie Bethlen M. la Șincai l. c. pag. 184, că a fost fiul preotului român din Babolna și când muri Teofil, învăța gramatica în șcôla calvină din Belgrad. Era despre alegerea lui de Metropolit dice: „Pentru galbenii, ce-i dăruise tatăl său împrumut lui Naláci Stefan, din care galbeni partea cea mai mare încă guvernorul i-a luat, respectul acestor două domni l-a făcut vládica cu numele nu știu cui.“ Era Gebhard Cristofor într'o scrisóre de ale sale ne arată, că pre Atanasiu, fiind prea tănér, nu voia să-l sântescă exarchul țerei muntenești, însă calvinii N. Bethlen, Naláci și Kerestesi au întrevenit pentru densus la domnul Munteniei și la Exarch, fiind-că Atanasiu dase unuia 300, era altuia 200 de galbeni. Veđi Analele acad. rom. tom. II. 1879—1880, pag. 201; compară cu Nilles l. c. pag. 180 și

Atanasiu, conform datinei predecesorilor sei, merse la București, spre a fi sântit de Metropolit. Acésta se întemplă în 22 Ianuariu 1698.¹⁾

Încercările uniunii din Transilvania, nu puteau rămâne necunoscute exarchatului din București²⁾; căci altmintrelea nu ni-am puté explica cele puse la cale cu ocasiunea chirotoniei lui Atanasiu, de către exarchul țerei muntenesci Teodosiu³⁾, în prezența lui Dositeiu patriarchul din Ierusalim⁴⁾, Clement, episcopul Adrianoplei, Axențiu, episcopul Sofiei, și Neofit, episcopul Sevastiei. Depunând adecă Atanasiu jurământul

194. Despre alegerea și chirotonia lui Atanasiu veđi condica vechiă a chirotoniilor fila: 4 în dos: „De vreme, ce Archiereul, care era dinainte vreme la episcopia Ardélului, anume Teofil, ș'a sêvêrșit viața, și episcopia a rămas vêduvă fără de stăpân și al ei Archiereu. Smerenia noastră avênd din început grija acei episcopie a aședă archiereu, întru chivernisirea și spasenia acelor creștini de acolo, am dat voiă archiereilor celor ce s'au aflat aici, să se strîngă în biserica sântilor și de Dumneđu încununași și întru apostoli, Constantin și Elena, ca să alégă pre cel ce ar fi vrednic întru chiverniséla episcopiei aceia, ântâu aleg eu cel mai dinainte Climent Odrianul pre Atanasiu ieromonachul dela Ardél, și eu Axentie Sofianul pre Mitrofan ieromonach și eu Neofit Sevastia pre Dionisie ieromonachul, și am ales dintre acești trei pre Atanasiu dela Ardél.“ Genarie 22, 7206 (1698); compară cu Cipariu l. c. pag. 240 și Popea l. c. pag. 12—13.

¹⁾ Cipariu l. c. pag. 240, Lesviodax l. c. pag. 325.

²⁾ Despre felul agitării catolice scrie și archimandritul Isaia dela muntele Athos, carele călătorise prin Ardél la Moscva. Veđi Golubinski: „Privire scurtă asupra Istoriei bis. rom. ort.“ tradusă de Caracivoean pag. 57 nota; compară cu Nilles l. c. pag. 180—181, unde se ăice că Teodosiu ar fi voit chiar să-l depună pre Teofil.

³⁾ Șincai l. c. pag. 184. — Lesviodax l. c. pag. 325. — Cipariu l. c. pag. 240. Biserica ort. rom. anul VIII., Nr. 9 Sept. pag. 641—642.

⁴⁾ Patriarchul Dositeiu se afla în Muntenia mai de nainte. Veđi „Istoria țerei românesce dela Radul Negru — 1728, manuscript vechiu aflat în Chișineu și tipărit la București 1859 vol. II. pag. 266; compară cu cronica lui Radu Grecean: Mag. ist.“ tom. II., pag. 342.

îndătinat, el primî chiar în scris o instrucțiune anume compusă de renumitul patriarch din Ierusalim Dositeiū și de Teodosiū, cu scop de a-î aminti datorințele canonice și a-l întări în ortodoxiă; érá regulele date în instrucțiune se socot obligătore pentru Atanasiū, care le și confirmă cu subscrierea sa și le lasă în archiva Metropoliei, spre a servi în cas de abatere „de capete de înculpate.“¹⁾ Fiind acésta instrucțiune de o valóre însemnată, aflăm cu cale a aduce fragmentar punctele ei principale.

P. 1. „Cade-se archieria ta tocmelele sfinților apostoli și proroci, adecâte sfintele scripture vechi și nouē și cele spăsitore și părintesci orênduele, adecâte canónele și hotărîrile sfințelor sobóre și ale sfinților părinți să le primesci cu brațe desfăcute și să le cindestești ca nesce table scrise de Dumneđeū și să le păđești pururea neclătite și nemișcate.“

P. 4 „Trebue archieria ta, când faci cazania saū puî pre alții de fac, să se tálcuéscă s. scriptură, nu într'alt chip, ci precum o aū tálcuit și o aū tálmacit s. părinți, de vreme ce dogme dinceput și de moșie este bisericei nóstre să înțelégă pravoslavnicii s. scriptură, precum o aū tálmacit s. părinți și nu într'alt chip“.

P. 5. „Trebue archieria ta s. evangeliă la liturgiă să puî să citéscă au slavonesce au românesce, precum s'a tipărit în ڃilele blagocestivului și luminatului domn I. Const. Băsărab, voevod a tóta Ungro-Vlachia.“

¹⁾ „Biserica ort. română“, 1884 Nr. Octomvre 10, pag. 714.

P. 7. „Trebuie archieria ta să grijesci, ca să se facă cele 7 taine ale sobornicescii biserice, să se slujască și să se săvârșască după orându-ela s. biserice și după învățătura și inchipuirea s. părinți.“

Punctele 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15 determină unele prescripte de observat la săvârșirea misterielor respective.¹⁾

P. 17. „Căde-se archieria ta să socotesci de s. vase și de s. odóre, adecă-te să grijesci a fi sfinte la toate bisericile discose și potire și s. icóne, și cum-că sfintele icóne nu sânt pre la biserică numai spre podóba, ci spre cinste . . . că cinstea icónei se reduce la chipul cel adevărat, și cel ce se închină icónei, se închină într'însa la suptstarea celui ce este scris.“

P. 18 vorbește de sânti ca mijlocitori (solitori) pentru noi la Tatăl, érá al 19 despre faptele cele bune și despre trebuința lor spre mântuire. Aceste puncte se îndreptă contra învățătorei protestante.

P. 20. „De vreme, dară ce după fericitul Petru între proroci aú fost proroci mincinoși și între apostoli au fost apostoli mincinoși, *sunt și între creștini creștini mincinoși*, și de nevoie urmază, când vrajbe și îndoiri, când la dogme și când la năravuri, cu tot dinadinsul trebuie archieria ta după canónele s. apostoli și ale s. a totă lumea sobóre să strângi într'un an de două ori sobor de aleși și înțelepți și cinstiți preoți, sau măcar într'un an o dată, la care

¹⁾ Cele mai multe sunt aduse cu scop, de a-1 feri pre Atanasie de învățătorele catolicilor sau ale protestanților.

sobor după învățătura s. scripture și după canónele s. sobóre și după tocmirea s. părinți să cercetezi, să iscodesci, ca să răsipesci mâhnirile și zăticnirile și să tai îndoirile, și așa să aduci pacea bisericeii. Érá de se va tēmplá vre un lucru, adecâte vre o îndoire cu nevoiá, care va fi peste putința archieriei tale și a soborului a o deslega, atuncia aú una de va fi îndoirea saú multe, să le scrii curat și să le dai în scire aicea la acel după vremi Prea S. Metropolitul Ungro-Vlachiei, și Sânția Sa cu soborul seú și cu cei ce se vor afla aice s. archieriei și dascáli și înțelepți, să aibă a cerceta și a iscodi și după s. pravile să aibă a deslega îndoirile și a trámite răspunsurile curat la archieria ta, érá de se vor vedé îndoirile mai pe deasupra și peste alegerea părintelui Ungro-Vlachiei și a soborului seú, să aibí a le trámite archieria ta la Țarigrad la Prea S. Patriarch și Sânția Sa cu cel mare și s. sobor al Sânției Sale cu adeverat și fără de zăbavă va deslega îndoirile și va trámite răspunsurile cu degrab la Archieria ta prin mijlocul părintelui Ungro-Vlachiei, și cu prilegiul acesta al învățăturai a se deslega îndoirile bisericelor celor de dincóci, este hotărîrea álesă a. s. a tótă lumea sobor din Calchidona la canónele lui, adecâte la al 9 și la al 17, întru cari canóne fățișat s. sobor grăesce, când se va întēmplá vre o îndoire, să se caute la soborul eparchiei, érá de nu se va face deslegare îndoirii la soborul eparchiei, să se caute la exarchul oblăduirii, precum este spre oblăduirea eparchiei tale exarch Metropolitul Ungro-

Vlachiei, érá de nu se va face deslegare nice la exarchul oblăduirii, să aibă a se deslega mai pe urmă la patriarcul Țarigradului.“

P. 21. „Ca să nu lungim vorba, poruncim archieriei tale, să păḑesci dogmele, tainele și năravurile bisericeii răsăritului neclintite, cari se ved, că făḑșat și curat propoveduesc s. scriptură și aieve învaḑă purtătorii dé D-ḑeu părinḑi“. — Mai departe se rēcomēndă în punctul acesta pravoslavnică mărturisire (P. Movilă).

P. 22. „Însă mai pe urmă de tóte ḑicem, că se cade archieria ta, de vreme ce de d-ḑeescul dar te-ai chemat, și jugul evanghelisc pre grumaz ai primit, evanghellesce și părintesce turma, ce ḑi-s'a dat de prea s. Duch, să o cârmuesci, și a-ḑi pune sufletul pentru oi . . .“

S'a dat în Bucuresci în luna lui Genarie 1698.

Δοσίδεος ἐλέω Θεοῦ πατριάρχης τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ

Smereniă Atanasie eppul țerei Ardélului.¹⁾

Atanasiu ar fi subscris punctele aceste, cum ḑic unii cu cuget curat.²⁾ El la acéstă ocașione primí și daruri preḑioșe dela principele Ungro-Vlachiei Constantin Brâncovan, precum haine, scule și cărḑi bisericesci.³⁾ Prin un document dat în anul 1698, acest principe promite Metropoliḑilor din Alba-Julia un ajutoriu anual

¹⁾ Decopiat din „Biserica ort. rom.“ 1884, Nr. 10 Oct. 713—722; veḑi și Lesviodoxu l. c. p. 328—340; Cipariu l. c. p. 240—241.

²⁾ Laurian, „Mag, ist.“, tom. citat pag. 277 et „Doc. priv.“, pag. 146.

³⁾ Șincai: l. c. pag. 98.

de 6000 de bani: „în toți anii vieții noastre, ca să avem a da viitorilor de acolo Metropoliți bani șesă mii, care număr se fie neschimbat și nemutat“, érá de s. Metropoliá díce: „pentru-ca știindu-o pre acéstă s. Metropoliá, că se învălucesce ca o corabiá în mijlocul valurilor mării, fiind între multe feluri de eretici necredincioși și se năpăstuiesce dela dênșii în multe chipuri.“ ¹⁾ Îngrijirea evlaviosului Constantin

¹⁾ Documentul original se află la Sibiu în biblioteca Bruckenthaliană și este tipărit după o copie luată după original de Nic Densușan în „Archivul pentru istoriá și filologiá“ al lui Cipariu, pag. 453—455; din el aduc meșul fiindă-că conține unele note interesante. „ . . . Eú Const. Băsarab voevod dintru totă voia inimei domniei-me e am pohtit cu ajutoriul lui D-șeu a urmă cu milosteniá, precum scrie și s. evangeliá, că milostenia curătesce pécatele, întru care ca se ne facem și nouă soți ceresci, ca și pre noi să ne primescă în locașurile sale cele cerești, ci așa teméndu-ne nu puțin cu adevărat de cela ce îngrozescce întru a sa s. evangeliá. Étá dară ne fágăduim din agonisélá ceea ce nouă este datá dela D-șeu sfinței și marii biserici a mitropoliei Belgradului, archiepiscopiei țerei Ardélului, unde se cinstescce hramul sfinței și de viață făcétorei Troișe, care scamm al acesteí mitropolie, ce mai sus s'a đis, dintru a sa temelii este făcutá și înălțatá de răposatul Mihaiú voevod pe vremea, când a fost craiú într'aceea parte de loc. Decí dară, dătoriú ne rónđuim, ca în toți anii vieții noastre, ca să avem a dá viitorilor de acoló celor ce vor veni dela acéstă s. metropoliá de an — bani șese mii, care număr să hie neschimbat și nemutat pentru-că scindu-o pre acéstă s. Metropoliá, că se învălucesce ca o corabiá în mijlocul valurilor mării, fiind întru multe feluri de eretici necredincioși și se năpăstuiesce dela dênșii în multe chipuri. Într'aceea și gıasul nostru cel (cu) curatá minte cu totde-adinsú pohtim, o credincioșilor domni ca ori hiește care drept aleșii de D-șeu blagocestivi ar ajunge în vremea stăpâniei sale în urma domniei noastre domnind și stăpânind scammul acestá aú den sângele némului nostru au dentr'alți străini, pentru a sa avuțiá care de la D-șeu i-ar fi lui datá, să nu se îndoiască cu hirea, ca să hie lipsitá acéstă s. Metropoliá de acest număr de bani, ci sau după numărul cel mai sus đis aú și cu mai mare sumá precum și noi am primit și am fágăduit, primind urma-rea astor reposași pravoslancici d-ni, ca și D-l D-șeu, care este în toți slavít, pre acela să-l cinstescă și să miluescă cu liná pace întru a sa domniá și în cela veac, se va să hie la répaos vecinic sufletesc lui să-i fiá. Și étá că punem și vremea viitorilor de acoló pentru luarea acesteí mile însă la Septemvre đí ántâiu. Acéstá milá am

Voda Brâncovean, pentru sôrtea credincioşilor ort. din Ardél se vede şi din împrejurarea, că el începuse a zidi încă din anul trecut (1697) pe spesele proprie o biserică la Făgăraş, neavând acolo credincioşii biserica lor. Vodă Constantin li făcu o biserică „mare şi frumoasă întru pomenirea şi cinstea celui mare şi făcătoriu de minuni s. Nicolae.“

La Exarchatul țerei muntenesci s'au întrebuințat mijloce spirituale și materiale, s'au făcut cele ce au fost cu puțință, cum este evident, spre a-l întări pre Atanasiu în credință și spre a-i ameliora starea materială, „ca să hie sfintei Mitropolii de 'ntărire și de ajutoriu.“¹⁾

Întorcându-se Atanasiu în patriă, își ocupă scannul metropolitan, pôte fără tendință de a continua fapta predecesorului seu.²⁾ Dar agitările și machinațiunile iesuitice pentru uniune urmau ne'nterupt. Cestiunea uniunii se debătea și la curtea din Viena³⁾, unde petrecea pe acel timp primatele Ungariei Colonicî.⁴⁾

făcut și am întărit, îndemnându-ne, vedând și hrisove iscălite și fecelluite ale acelora, ce mai nainte de noi au domnit întru D-zeu răposaii strămoșilor domniî mele, IŪ Mateiū Băsărabă voevod, și a lui Const. voevod Șerban, și încă și hrisovul lui Antonie vodăi Drept aceea și noi am voit și am pohtit, de am noit mila acêsta și cu acest cinstit hrisov al domniî mele, ca să albă a venire în toț, anii trâmîs de acolo la vreme, ce mai sus s'a đis, să ia mila acêstaș suma deplin, ca să hie s. mitropolii de'ntărire și de ajutoriu, domni mele și răposaiilor părinților domniî mele vecinică pomenire. Și-am întărit hrisovul acesta, cu tot sfatul și credincioșii boiari divanului domniî mele.“ Amintesce de acêsta și I. Moldovan: „Spicuire în ist. bas. a Rom.“, Balșu 1873, pag. 29—30.

¹⁾ Documêntul citat.

²⁾ Magaz. ist. tom. III., pag. 277, compară cu Nilles l. c. pag. 181.

³⁾ Șincai: l. c. pag. 180, Nilles l. c. pag. 195—196.

⁴⁾ Laurian: „Doc. ist.“ pag. 146. Magaz. ist. pag. 277.

Prindënd a se îmbunătăți relațiunile cu Turcii¹⁾, regimul austriac căuta a-și asigura pe cât se putea de bine ținuturile ungaro-transilvane. Póte din acest motiv, sau póte considerând pețițiunea dată de Teofil, și apoi spre a da mișcări de uniune un avânt mai puternic, împēratul Leopold I. adresà la 4 Aprilie 1698 un rescript împērãtesc cancelariei transilvane, care prescrie cu privire la obligãmēntul de dãri norma urmãtore: „Preoții grecesci sau români, dacã trec în partea catolicilor, se vor bucura de drepturile acestora; dacã se unesc cu vre-o altã religiune recipiatã, li se cuvin privilegiile acestora: ér dacã rēmân în starea lor de acum, sunt supuși, ca pãnã acum, la plata birurilor (dabunt taxam)“. La acéstã se adauge potrivit în traducerea neperitóre a „Fragmentelor din Istoria Românilor“ lui E. bar. Hurmuzaki: „În acéstã condiționatã concesiune era o indirectã siluire pentru schimbarea religiunii, respective pentru primirea uniunii, cãci fãrã de împlinirea acestei condițiuni prealabile, lucrurile rēmãneau pentru preoțimea greco-orientalã tot în nesuferita stare de asupraire de pãnã acum“²⁾.

Frãmētãrile și luptele confesionale se extindeau asupra întregēi țeri. Metropolitul Atanasie care își ocupase scamnul metropolitan nu era âncã confirmat de potestatea civilã. Predecesorul seu Teofil, cum am vėđut, a fost întãrit

¹⁾ Engel: l. c. pag. 174, comparã cu „Istoria țerei romãnesci dela Radũ Negru pãnã la a. 1728“, opul citat pag. 271—272, et Magazinul istoric tom. V., pag. 313—314.

²⁾ Hurmuznki l. c. trad. rom. pag. 39.

numai de guvernatoriul Banffy, dar de atunci fôrte s'au schimbat împrejurările. În raport cum a crescut în cei 7 ani din urmă puterea casei austriace asupra părților transilvanice, în același raport invers s'au ciuntit și aripile influinței guvernatoriului Banffy, și în genere a Calvinilor, de aceea ei spre a-și susține după putință drepturile și privilegiile lor asupra bisericii Românilor, se mulțămără și numai cu jurământul depus superintendentului lor.

Persóna noului metropolit Atanasiu este enigmă pentru noi. Cum pôte un om în așa scurt timp depune cu atâta solemnitate atâte jurăminte, și tot în același an a le călca fără conștiință, nu înțelegem. Acéstă enigmă numai așa se deslégă, dacă presupunem, că el cu toții a stat în legături și tuturora va fi făcut promisiuni. Se dice, că Atanasie după întórcerea sa de la Bucuresci întru ascuns s'ar fi adresat cătră P. Barányi, carele petrecea la Viena în cauza uniunei.¹⁾ Acesta ar fi înformat apoi pe Metropolit despre starea lucrurilor de acolo. Calvinii încă își aveau ómenii lor și la curtea imperială, cari lucrau să se crédă, că tótă afacerea cu uniunea Românilor, ca neseriósă, nu e vrednică, de luat în considerare. Chiar dintre catolicii unii erau, din considerațiuni materiale, în contra uniunei.²⁾ Guvernul austriac era cam timid în luarea dispozițiunilor, ca să nu se provóce din cauza nemulțămirii turburări, în o provincă a cărei

¹⁾ Barișiu Ist. Trans. 1. c. p. 174.

²⁾ Barișiu ibid.

anectare și ocupațiune putea deveni problematică.¹⁾ Dar în fine decise influința lui Colonică, carele era la Viena, în favorul uniunei, și împăratul Leopold I, asemenea rescriptului din 23 August 1692 către Ruteni, emise un decret la guvernul provincial²⁾ de următorul conținut: „Care dintre preoții români de ritul grecesc, mărturisind, se va declara, că va pădi ritul grecesc după norma celor uniți cu catolicii, și va recunósce pre Pontificele roman, acela se va bucura de privilegiile preoților catolici; érá care va socoti, că nu póte face numita mărturisire, sau se va uní cu una dintre cele-lalte religiiuni primite, sau va rămáne în statul religiiunii sale, în care e acum: se va bucura de privilegiile religiiunii aceleia, pentru care se va declara, sau se va socoti în statul și dreptul religiiunii în care se află acum“. Dat în Viena 14 Aprile 1698.

Asemenea și primatele Colonică îndreptă un manifest către guvernul provincial și către preoții românesci la 2 Iuliu 1698.³⁾

¹⁾ Laurian: Mag. ist. l. c. p. 278.

²⁾ Guvernul austriac n'a greșit cu calculul seú, căci legătura confesională avu ca urmare întărirea legăturii politice cu Viena. Așa vedem în răscolă lui Francisc Rákóczy de mai apoi, că el e în partea cea mai mare sprijinit de Rutenii contrarii uniunii. Veđi Engel: l. c. pag. 186.

³⁾ Nos Leopoldus miseratione divina s. romanae ecclesiae tituli s. Hieronymi Ilyricorum presbyter cardinalis a Kollonich, Archi-Episcopus Strigoniensis locique et comitatus ejusdem supremus ac perpetuus comes, Primas regni Hungariae. legatus natus, summus secretarius et cancellarius, s. Hierosolymitani ordinis Prior, commendator Egrae, Maylbergae, Sacrae caesareae regiaeque Majestatis intimus consiliarius actualis. Omnibus

Acest manifest l'a adresat Colonică în calitate de primat al Ungariei, ca legat papal și ca arhiepiscop al Strigonului. În această adresă se face mai întâiu provocare la concesiunea cuprinsă în decretul împăresc din 23 August 1692 și din 14 Aprilie 1698. Vesel, că s'a deschis o cale și preoților români, el se declară de protector al uniunii, sprijinind și favorisând pre ori care Român trecut la biserica catolică, dară

ad quorum manus praesentes venerint, maxime vero *graeci ritus valachicis sacerdotibus* per Hungariam, Transilvaniam partesque eidem annexas existentibus, salutem in Domino sempiternam.

Notum facimus tenore praesentium, quibus expedit universis: Quod altelibata Sma. Caes. Regiaque Majestas Leopoldus I., Romanorum imperator semper Augustus, tam die 23 Aug. an. 1692, quam die 14 mensis Apr. anni currentis clementissime resolverit: Qui ex sacerdotibus graeci ritus edita professione ad observantiam graeci ritus apud Catholicos cum agnitione summi Pontificis se declaraverit, quod iisdem prorsus juribus, privilegiis, exemptionibus ac immunitatibus frui ac gaudere debeat, quibus sacerdotes romano-catholici sive ritus latini juxta ss. canonum sancita et divorum Hungariae regum statuta frui ac gaudere dignoscuntur. Quam benignissimam suae Majestatis Smae. Resolutionem intelligentes (praeterquam quod ingenti gaudio perfusi sumus, quod viam vobis aperiri audiamus et videamus quo ad avitum ecclesiae romano-catholicae gremium unionemque salvificam redire possitis) illud pariter muneris nostri et pastoralis curae, qua per Hungariam universam, uti et regna ac provincias eidem annexas, ut Primas Hungariae et legatus natus, fungimur, vique auctoritatis nostrae archiepiscopalis metropolitanae Strigoniensis, speciali Sacrae sedis apostolicae privilegio nobis concessae, necesse esse duximus, ut nostrum vobis omnibus ad unionem cum ecclesia romana

numai dacă va mărturisi câte le învață, crede și mărturisesce biserica romano-catolică; mai vârtos cele patru puncte diferențiale privitoare la primatul papei, la admiterea azimei, la locul curățitoriu și în fine la purcederea Duchului s. de la Tatăl și de la Fiul. Ca resplătă convertiții se vor bucura de fericirea eternă, érá aici pre pământ vor fi părtași de grația și favórea deosebită a augustului împérat, carele cu plenitudinea potestății sale, va ocrotí persónele și bisericile greco-catolice, în tocmai cum sunt ocrotite și privilegiate persó-

*catholica redeuntibus ac redivitis favorem et specialem in omnibus protectionem offeramus; quod etiam tanto efficacius praestabimus, quanto vos in dictae unionis professione et conservatione ferventiores, ea omnia quae s. mater ecclesia romano-catholica docet, profitetur et credit, privatim ac publice docendo, profitendo et credendo, speciatim vero quatuor illa puncta, in quibus hactenus potissimum deviasse videbamini, protestando extiteritis. **Primo** nempe: Romanum Pontificem esse caput universae, i. e. totius difusae per orbem Ecclesiae. **Secundo**. Panem azymum esse sufficientem materiam sumendae coenae dominicae seu sacramenti eucharistiae. **Tertio**. Praeter coelum sedem beatorum, et infernum, carcerem damnatorum, tertium dari locum, in quo animae defunctorum nondum satis expiatae detinentur ac purificantur. **Quarto** demum: Spiritum s. tertiam in Trinitate personam a Patre et Filio procedere.*

Quod dum facitis, non solum a Deo bonorum omnium largitore in praesenti quidem vita uberem suum gratiarum influxum ac largiorem etiam in temporalibus benedictionem, in futura vero aeternam felicitatem sperare poteritis; verum etiam speciali Augustissimi Caesaris favore ex regiae potestatis plenitudine, tum personae vestrae tum ecclesiae reliquaque ad

nele și bisericile de rit latin. Când privilegiile acordate membrilor și bisericilor unite, ar fi vătămăte sau călcate în picior, în asemenea cazuri vor avè se judece aceleași foruri bisericesci și civile, întocmai ca și când ar fi vorba de drepturile și de privilegiile bisericii catolice. Ți dacă acestea ar denega ocrotirea, contrar dorinței împăratului, și ar nesocoti privilegiile și favorurile acordate preoților și bisericilor gr. catolice, să se facă plânsore la împăratul, contra instanțelor inferioare, pentru că n'aũ dat ascultare plângerilor legitime, și el va griji și îi va apëra pre ei, și cu brațul seu sever va resbuna nedreptatea la vreme de lipsă.

eadem spectantia immunitate ac exemptione pari condecoramini, qua Ecclesiae, personae, resque ecclesiasticae latini ritus ex sacrorum Canonum praescripto effective perfruuntur. Et si quis hoc suae Smae. Majestatis Decretum ausu temerario contemnere aut praedecaratae huic graeci ritus unitorum immunitati ecclesiasticae aperte aut occulte ullo sub praetextu aut etiam praetensi usus et consuetudinis antequam unirentur sub velamine contraire praesumeret, iisdem prorsus poenis, tum ab ecclesiastici tum a saecularis fori iudicibus, tum etiam ab Augustissimo Caesare, si opus fuerit, infligendis obnoxius erit et subjacebit, quas fidelium latini ritus immunitatem ecclesiasticam laedentes de jure ac consuetudine incurrunt. Ac insuper in hujus ecclesiasticae immunitatis usu, universi domini, Gubernium regium, magnates, supremi et Vice-Comites comitatum, iudices nobilium, supremi capitanei ac iudices regii Siculicalium pariter ac Saxonicalium sedium, omnes denique cum ecclesiastici tum saecularis fori iudices et justiciarii, si coram eis in praedecarata immunitate vos laesos esse questi fueritis, eorumque auxilium et assistentiam imploraveritis,

Aceste două manifeste, al împăratului și al cardinalului divergiază, căci conform decretului împărătesc, uniunea bisericeii ortodoxe cu cea catolică se condiționează numai de recunoșterea papei de cap suprem al bisericeii, care acceptându-se, ofere în schimb privilegii și favoruri materiale egale cu Catolicii; pre când manifestul cardinalului Colonică, nu se mulțămesc numai cu atât. În înțelesul acestuia convertiții se deobligă a învăța, a crede și a mărturisi tot aceea ce crede și mărturisește biserica romano-catolică. Acastă deosebire în condițiunile uniunei, este foarte momentuoasă, cum vom vede ulterior.

Propaganda catolică prin aceste manifeste câștigă teren. Calvinii, cari prin amenințările cuprinse în emisul cardinalului fură intimidați, îngroziți de colosalele perderi, ce rezultau prin eliberarea membrilor bisericesci, prin sistarea robotelor și decimelor de la toți clericii și casnicii lor; asemenea prin perderi din pământul feudal, pentru porțiuni canonice în scopuri bisericesci: încercară din nou a zădărnici toate silințele guvernului cen-

judicium ac justitiam non minus quam latinis s. matris ecclesiae fidelibus eadem immunitate gaudentibus administrare debebunt et tenebuntur. Quod si praestare intermitterent, nobisque ac successoribus nostris de super relationem feceritis, ut malo tam evidenti severiori etiam manu medela tempestive adhibeatur, alaborabimus“.

Datum in curia Comendae nostrae Maylbergensi beneficiata, Viennae Austriae, die secunda mensis Iunii anno 1698.

Veđi Katona l. c. 63; Nilles l. c. pag. 196—198. Fiedler l. c. pag. 370. Cipariu: l. c. pag. 73.

tral din Viena și ale Iesuiților. Spada generalului Rabutin neteșesce calea, érá viclenia Iesuiților ușuréză prin promisiunile făcute lui Atanasie și preoțimeî, și asigură secerișul bogat pentru uniune.

VII.

Actul uniunii din 7 Octomvre 1698.

Iesuiții încurajați prin diplomele amintite, asudau mereu pentru cauza catolică și referințele politice curgeau neconținut în favorul propagandei. Cu atât mai critică devenise situația Metropolitului român și gravitatea poziției pretindea o privire ageră, multă energiă și statornicie în caracter și fapte. Dară purtarea lui Atanasiu este greu de caracterizat, căci în 22 Ian. 1698 jură, după cum am văzut, la București și promise solemn a rămâne neclătit în credință; apoi tot în acel an după mărturia lui Petru Bod jură supunere superintendentului calvin Stefan Vesprémi; și în fine tot în decursul aceluși an intră în relațiuni mai de aproape cu misionarii catolici dacici, și la scurt timp încheie uniunea cu biserica catolică¹⁾.

¹⁾ Șincaiă tom. cit. pag. 184 scrie: „Pe vremea acesta au început Romano-catolicii a îndulci și a trage cătră sine pe Românii din Ardeal de la uniunea cu Calvinii; pentru-că mai de la urdirea reformăției Românii din țara acesta, în lucrurile de credință au fost uniți cu Calvinii, precum arată scrisorile despre aceea; și Vlădicii cei românesci erau supuși superintendentilor calvinesci, și dacă aveau vre-o nevoie, de la dênșii cereau sfat și ajutoriu și la ascultarea de ei obicinuisă a se lega cu darea de mână și cu jurământ. *Atanasiu înse*

Pertractările uniunei dintre Metropolitul Atanasiu și Iesuiți, mergeau de minune înainte grabnic spre neasceptatul rezultat, și în timp foarte scurt după înlăturarea tuturor greutăților și pedecelor se împăcară pretensiunile ambelor părți. »*Iesuiți* — dice cronicariul Cserey Mihály — *atâta au âmblat pre lângă Atanasiu vlădicul cel românesc, până ce l'au înșelat*, de și el și preoții români din Ardél s'au unit cu papistașii, făgăduind vlădicului multă cinste și mergere înainte, érá preoților, că se vor mântui de iobăgiă, de darurile ce le da pre an domnilor pămêntesci, de decime, și ca să nu se facă vre-o rescólă pentru aceea în țeră, ei au adus de la împêratul și de la cardinalul Colonică patenturi, ca să aibă volniciă preoții a se uní cu orî-care religiune¹⁾. De și unii scriitori nu se îndoiesc âncă de statornicia lui Atanasiu²⁾, totuși alții ne fac cunoscut, că el fiind cu totul perdut pen-

nu numai au jurat lui Veszprémi István superintendentului calvinesc înaintea unor ômeni în anul 1698 că-i va fi supus, ci și aceea a adăugat, că de ar trebui numai cu toiagul să éså dîn țară, âncă nu-și va călca jurământul. Totuși cu puțin după aceea prin făgăduințe la atâta s'a adus de s'a lăsat de Calvini, și strîngend sobor mare la Belgrad sub glóbă de 64 fl. carele dintre români n'ar veni, și acolo s'au cetit poruncile împêrătesci și despre vlădicul și despre unire și despre altele, cari puținî înțelegându-le dintre preoții români, gândeau că ei fără de scirea lor toți s'au boerit, ci după-ce au vëdüt cu vreme, că tot întru același stat au remas, au început a se lăpêda de unire și a pofti preoți neuniți ca să li slujască. Pentru care apoi multe baiuri și nevoiă au avut; pentru-că acelora nici prunci li se boteza, nici morții li se îngropa, până-ce mai pre urmă s'a pus procuratoriu și plenepotnțiaru pre un ôre care nemeș anume Nagyszegi Gábor, carele se făcuse de legea grecească din latină, ca să aibă de grijă⁴⁾.

¹⁾ Cserey Mihály *Historiája Pest* 1852, pag. 286; Crișan l. c. pag. 36; Șincai l. c. pag. 193; Nilles l. c. pag. 182—191 aduce date biografice de ale misionarilor mai însemnați.

²⁾ Hurmuzaki l. c. pag. 35; Șaguna l. c. pag. 148.

tru ortodoxie și pre deplin câștigat pentru cauza catolică prin promisiunile, încredințările și stăruințele neobosite ale iesuitului Paul Barányi din Alba-Iulia și soților acestuia¹⁾, ar fi convocat soborul mic (consistoriul) pre ziua de 7 Iuliu 1698 in cauza uniunii.²⁾

În acest sobor mic, numit și consistoriul plenariu, s'ar fi delăturat ultimele greutateși și s'ar fi hotărît, ca în cauza uniunii cu biserica catolică să se țână un sobor mare la 7 Octomvre al aceluï an³⁾. În lipsa datelor positive despre activitatea sinodului aceluia afirmăm, că împărțășirile aduse rămân aserțiunii de puțină valoare⁴⁾.

Atanasiu împins de Iesuiți cugeta la modul și asupra mijloacelor, cum s'ar putea realiza uniunea cât de curând. El spre scopul acesta se pune în legătură intimă cu aceia din cler, cari înclinau spre acel pas periculos și retăcit, și în prima linie cu unii dintre protopopii în cari avea încredere, dintre cari unii și sub Teofil își arătaseră pe față intențiunea de plecare la Catholicism; pre aceștia îi adună în sinod la 7 Octomvre 1698 în Alba-Iulia, desbate cu dênșii împreună

¹⁾ Laurian : „Doc. ist“. pag. 150; „Ort. et progr.“ la Șincaiï tom. cit. pag. 183 „P. Barányi atîta a lucrat, de pre Atanasiu urmașul lui Teofil, carele nu mult se gîndia cu uniunea, la aceea l'a adus, de el a primit uniunea și puncturile întipărite pentru mai mare tărime le au pecetluit cu pecetea monăstirii din Belgrad în 7 Iulie a. 1698“.

²⁾ Hunfalvy op. cit p. 183; „Șematismul clerului gr. cat.“ a. 1876 pag. XVIII; Hurmuzaki l. c. pag. 35; Hintz op. cit. pag. 33 — această istosire este lipsită de critică.

³⁾ Nilles l. c. pag. 199; Laurian : „Doc. ist“. l. c. pag. 150.

⁴⁾ Șaguna l. c. pag. 149; Popea l. c. pag. 101; Crișan l. c. pag. 37. Chiar Nilles ne comunică că n'a aflat acte despre acest sinod; veđi nota în op. cit. pag. 199.

cestiunea uniunii și declarându-se pentru ea, daū următorul manifest :

„Noi mai în gîo(s) scri(șii) Vl(ădi)ca, protopopii și popii Biserico(r) rumănesci dăm în sc(i)re tuturo(r) căroră se cuvine Mai vërto(s) țereî Ardealului.

„Gî(ud)ecând Schimbarea aceștii lumî înșelătore, și ne(s)tarea, și neperirea sufletelo(r) căruia în măsură mai mare trebuie a fi decâ(t) toate, di(n) bu(nă) voea nó(st)ră ne unim cu Beserica rome(i) cea catolicé(s)că, și ne mă(r)turisim a fi mădulările ceștii Biseri(cî) sfte catolicé(s)că a rome(i) prin cés(ta) ca(rte) de mă(r)turie a nós(tr)ă, și cu acele Privileghiomuri vom să trăi(m) cu care trăe(s)c mădulările și popii aceștii Biseri(cî) sfte, precu(m) înălția sa împêratulū și coronatulū Craiu(l) no(s)tru în m(i)lo(s)tenia decretumulu(i) înălții sale ne face pă(r)ta(și) care mi(lă) a nălții sale nevrē(nd) a o lēpăda cu(m) sē cade credi(n)cioșilo(r) înălții sale, acé(stă) ca(r)te de mărturie și nălției sale, și țereî a(r)dealulu(i) o dă(m) înai(n)te, pe(n)tru care ma(i) mare tărie, dă(m) și pecetile și scrisorile mâ(n)ilo(r) noastre. Sa(u) da(t) în Belgra(d) în anii do(m)nul(u)î 1698 : în 7 dîle alu(i) Octo(m)brie.

(Postscript)

„Însă întrace(st)a chi(p) ne uni(m) și ne mărtu(r)isi(m) a fi mădulări(le) sfte(i) cătoliceștii Biserici a rome(i), cu(m) pre no(i) și remășițe(le) nó(st)re di(n) obiceiul Besericii nó(st)re a rēsăritulu(i) să nu ne clătēscă. Ci tó(te) țe(re)moniile Sē(r)bătorile po(s)turile cu(m) pă(n)ă acu(m) așa

și de acu(m) nai(n)te să fi(m) slobodî ale ține
după căli(n)dariu(l) vechiu, și pre ci(n)stitu(l)
vl(ădi)ca nó(st)ră Atanasie nime pă(nă) în mórtea
sftîi sale să na(î)bă putere a(l) clătí di(n) scaunul
sftîi sa(le). Ci to(c)ma de i-sa(r) tē(m)pla mó(rte)
să s(tea) în voea Soborulu(î) pre cine ar alege să
fie vl(ădi)că pre care sftî(i)a sa Papa și înă(l)țatul
împ(ě)rat(u) sāl întărăscă, și Patria(r)hul de supt(ù)
Birui(n)ța înălții sale să(l) hiroto(n)éscă și în obi-
ceiu(l) și dregătoriilo(r) Protopopilo(r) carii sân(t)
și vo(r) fi nici întru fel(î) de lucru nime să nu (se)
mestece. Ci să se ție cu(m) și pă(nă) acu(m):
ea(ră) de nu ne vo(r) lăsa pre noi și pre
rēmășițele nó(st)re în tracé(sta) aședare, Pecetile
și iscăliturile nó(st)re care a(m) da(t) să naibă
nici o tãrie, care lu(c)ru la(m) întãrit cu pecetea
mitropolii nó(st)re pentru mai mare mă(r)tu(r)ie“.

(L. S.)

(Înscriptiunea sigilului este):

„Ace(s)ta este pecetu Mitropoliei Belgradul.

Noi punem aici nemijlocit traducerea latina
a manifestului acestuia făcută de P. Barányi,
pentru-ca să fie mai învederată diferența ambe-
lor texte și deducțiunea, ce o vom face din
compararea lor. Ea sună :

„Nos infra scripti Ecclesiae Valachicae in
Transylvania Episcopus Archi-Diaconi et Clerus
Universus memoriae Commendamus tenore Prae-
sentium quibus expedit universis, maxime vero
inclitis regni Transilvaniae statibus.

Considerata, tum fluxa humanae Vitae instabilitate, tum etiam animae (cujus in omnibus potior cura habenda) immortalitate, *libere ac sponte impulsu Divini Numinis*, cum Ecclesia Romano-Catholica Unionem inimus ejusdemque Sanctae Matris Romano-Catholicae Ecclesiae commembra nos tenore Praesentium declaramus. *Omnia admittentes, profitentes ac credentes, quae illa admittit, profitetur ac credit praesertim vero illa quatuor puncta, in quibus hactenus dissentire videbamus*, quae etiam in clementissimo Suae Sacratissimae Mejestatis Decreto ac Diplomate nobis insinuantur. Qua propter ijsdem prorsus juribus ac Privilegiis, quibus ejusdem Sanctae Matris Ecclesiae presbiteri ex indulto Sacrorum Canonum ac Divorum quondam Regni Hungariae Regum utuntur, nos quoque juxta praenominatum Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Decretum, a modo et deinceps, uti ejusdem commembra frui ac gaudere volumus. In cuius majorem fidem ac robor praesens Manifestum nostrum propria manus Syngrapha nec non Sigillo communimus¹⁾.

Albae-Iuliae, anno 1698 7 Octobris.

(Subscriberile)

Protopo(p)ï ghecor(gh)i o(t) hațeg aș(e) voiesc
m. p. L. S. (Pater Georgius de Hazag Protopop).

Protopo(p) ionũ o(t) hunedora m. p. L. S. (Pater Ioannes de Hoynedora Protopop).

¹⁾ În traducerea, prezentată staturilor transilvane și curții imperiale s'au mai intercalat următoarele: „.....partibusque ei annexis..... ac Eminentissimi Ordinarij..... nec non Eminentissimi Ordinarij..... nec non Sigillis tum Monasterij..... nostri Albensis, quam propriis usualibus communimus“. Veđi Fiedler l. c. pag. 372 și Crișan l. c. pag. 69—70.

Protopo(p) Ia(n)cu(l) di(n) Gioma(l) m. p. L. S. (Pater Iancol Deomal ut supra).

Protopo(p) Nicolae di(n) șebeș m. p. L. S. (Pater Nicolaus de Sansebeze ut sup.).

Protopo(p) Ilie dela crișu m. p. L. S. (Pater Elias de Blazea ut supra).

Protopo(p) ștefan dela cășei m. p. L. S. (Pater Stephanus de Kaczey ut sup.).

Protopo(p) macave(i) di(n) nemigea m. p. L. S. (Pater Macabaius de Nimidza ut sup.).

Protopo(p) Davi(d) di(n) uifală(u) m. p. L. S. (Pater David de Ujfalui ut sup.)

Protopo(p) io(n) di(n) căli(n) m. p. L. S. (Pater Joannes Kelian ut sup):

Protopo(p) grigora(ș) din bistri(ța) m. p. L. S. (Pater Gregorius de Bistriza).

Protopo(p) co(s)te de Hăpă(r)ta m. p. L. S. (Pater Constantinus de Haporta).

Pro(to)po(b) gabo(r) dela Săoră m. p. L. S. (Pater Gabriel de Sawarisz).

Protopo(p) gavri(l) dela bi(str)a m. p. L. S. (Pater Gabriel de Bistra).

Protopo(p) mihaiu di(n) călata m. p. L. S. (Pater Michael de Kallata ut sup.).

Protopo(p) mateiu de lapoșu m. p. L. S. (Pater Matias de Laposz).

Protopo(p) gheorghie notareșu dăianu(l) m. p. L. S. (Pater Georgius de Dalli ut sup).

Protopo(p) miheilă o(t) arme(ni) m. p. (Pater Machael de Armen).

Protopo(p) ștefa(n) dela chio(r) m. p. L. S. (Pater Stephanus de Kiwar).

Protopo(p) ionu(t) di(n) coru(l) m. p. L. S.
(Pater Joannes de Kora).

Protopo(p) Simeo(n) di(n) săca(l) m. p. L. S.
(Pater Simeon de Sekal).

Protopo(p) (i)oane de chețe m. p. L. S. (Pater
Joannes de Keza).

Protopo(p) radu(l) di(n) colu(n) m. P. L. S.
(Pater Radul de Dincolun).

Pro(to)po(p) Iona(s)cu din mo(h) m. p. L. S.
(Pater Joannes de Moh).

Protopo(p) Toma di(n) ra(co)vi(ț)ă m. p. L. S.
(Pater Thomas de Rakowice).

Protopo(p) Sava di(n) Seliște m. p. L. S. (Pater
Sava de Seliste).

Protopo(p) (a)r(o)n di(n) făgăra(s) m. p. L. S.
(Pater Aron de Fagarasz).

Protopo(p) stăni(l) d(in) fă(gă)ra(s) m. p. L. S.
(Pater Daniel de Fagarasz).

Protopo(p) danie(l) di(n) I(l)ie m. p. L. S.
(Pater Daniel de Illia).

Protopo(p) toma di(n) zavi(n)ț m. p. L. S. (Pa-
ter Thomas de zVinz).

Protopo(p) tóde(r) de(la) go(r)ghiu m. p. L.
S. (Pater Theodorus de Geogi).

Protopo(p) aron di(n) ținindea(l) m. p. L. S.
(Pater Aron de Cikinian).

Protopo(p) Idomi(r) di(n) be(r)ghi(s) m. p. L.
S. (Pater Idomirus de Bergisz).

Protopo(p) Ioan di(n) lepi(n)dea m. p. L. S.
(Pater Joannes de Binda).

Protupopă Co(s)tăcă dela șisuța m. p. L. S.
(Pater Constantinus de Szenk Archypres).

Protopo(p) ștefa(n) o(t) simihaiu m. p. L. S. (Pater Stephamus de Semiheil Archypres.)

Protopo(p) simio(n) de sliva(ș) m. p. L. S. (Pater Simeon de Selewasz).

Protopo(p) gheorgh(e) din ohaba m. p. L. S. (Pater Georgius de Ohab. Archypres.)

Protopo(p) adam Cuger m. p. L. S. (Pater Adamus de Kudzer).

(Notiță finală. Metropolitul Atanasiu adaugă cu mâna propriă).

*Ș(i) așe ne uni(m) ace(i) ce scri(și) ma(i) su(s).
cu(m) totă lege n(ă)s(tră) slu(gi)ba Beseri(cei) letu(r)-
ghia ș(i) po(s)turi(le) și daru(l) n(ă)s(tru) să stea pre
lo(c). Iară d(ă) na(r) sta pre loc acele nic(i) ac(ă)ste
pece(te) să na(i)bă nice o t(ă)rie asupra n(ă)s(tră) ș(i)
vl(ă)di(ca) nostru Atanasie s(ă) fie în ca(p) (m. p. L. S.)
ș(i) nime să n(ul) h(ă)l)but(ă)lué(s)că¹⁾.*

Manifestul acesta mai nainte cu totul necunoscut și descoperit abia în timpul din urmă de Densușan²⁾ în biblioteca universității din Buda-

¹⁾ Manifestul acesta îl publicăm cu îndegetarea abreviațiilor din text. Colaționează *Crișan* l. c. pag. 61—66 și *Nilles* op. cit. pag. 203—212. Ambele texte consună într'olaltă, numai la *Crișan* este lăsat un cuvânt afară.

²⁾ *Densușan* scrie de documentul acesta următoarele: „Manifestul de unire al Metropoliei din Alba-Iulia dinpreună cu condițiunile unirii, Alba-Iulia 7 Oct. 1698, constă din 4 foi (colecțiunea Hevenesi, tom. XXIV. F. 1). F(ă)ia primă conține declararea voinței de unire, motivele și condițiunile unirii scrise în limba română în caractere cirile, și investite cu sigilul Metropoliei. Fața a 2 e o traducere latină a manifestului, însă cu totul neesactă. Pe cele-lalte pagini urmăze subsemnăturile a lor 38 de protopopi, eră la fine episcopul Atanasiu, neavând confiența, după cum se vede, în traducerea latină, repeșese cu mâna propriă încă o dată condițiunile unirii și d(ă) bine-cuvântarea sa acestui act. Condițiunile esențiale ale unirii sunt: obiceiul, ceremoniile, s(ă)rb(ă)torile, totă legea și slujba bisericeii r(ă)s(ă)ritene să r(ă)m(ă)n(ă) neatinsă, și în cas de vacanță a scaunului episcopesc, *soborul*

pesta, e de însemnătate mare pentru istoria uniunii Românilor din Transilvania cu biserica catolică, fiindcă răvarsă o lumină clară asupra acestui punct întunecat. Acum ni dă mâna a judeca, cum s'a încheiat uniunea în faptă și cum a fost formulat decursul ei mai apoi, cu alte cuvinte, a tracta procesul uniunii din alt punct de vedere, de cum s'a făcut până la descoperirea acestui document. Nici urmașii lui Atanasiu nici chiar istoricii nu amintesc nimic de originalul manifestului¹⁾. Tot ce aveam în privința acésta, era o traducțiune latină cu totul necorectă. Din lipsa originalului este explicabilă greșita, altcum tendențioasă înfățișare a mersului uniunii în isvó-rele iesuitice.

Dară să privim mánifestul mai de aprópe și anume ântâiu în textul românesc. Vlădica, protopopii și preoții bisericilor românesci subscriși declară, că se unesc cu biserica rom. cat. de bună voiă și mărturisesc a fi membri ai bisericeii aceleia conform decretului împăresc și regesc din 14 Aprilie 1698, doresc însă totodată a fi p ărtași de drepturile și privilegiile, de cari se bucură preoții și credincicșii bisericeii catolice; ceea ce li s'a și oferit prin amintita diplomă. Ei primind grația împărescă, ascern acest manifest întărit prin subscrierile și sigilele proprii împăratului și staturilor transilvane. Ur-

să alégă pe cine are să fiă *vlădică*. Sigilul Metr. representă în mijloc s. Treime în jur cu inscripțiunea: „Acésta este pecetea Metr. Belgradului“. Analele acad. rom. seria II, tom. II., 1879/80. Bucuresci 1881, pag. 199—200.

¹⁾ Analele acad. rom. seria II., Tom. II., 1879/80, pag. 114—115.

méză apoi subscrierile. În postscript se accentuează, că nime să nu-î clătescă din obiceiurile bisericeii răsăritene, ci „tótă legea și slujba să rămână neatinsă“ ; la casul contrariu își declară subscrierile fără vâlóre ; érá în notița finală se repețesc condițiunile uniunii de vládica Atanasiu.

Traducerea latină ne preséntă actul uniunii astfel : Episcopul, protopopii și clerul întreg (clerus universus) din Transilvania și părțile adnexate, se unesc cu biserica romano catolică de bună voiă și *din impuls dumnezeesc se declară* de comembrii ei, primind, confesând și cređënd tot ce primesce, confeséză și crede ea, mai cu samă cele 4 puncte, prin cari se diferiau până acum, precum li s'a însinuat în decretul imperial și în manifestul primateluí Colonicí (ac Eminentissimi Ordinarij¹⁾), dară să se bucure într'una de aceleași privilegii și drepturi garantate de ambe autoritățile, de cari se bucură credincioșii bisericeii rom. catolice. Despre condițiunile uniunii, accentuate de clerul românesc în postscript și în nota ultimă, nu se amintesc în textul latin nimic.

Analisând și comparând decí textul latin cu originalul românesc, resultă urmátórele :

I. După originalul românesc se declară pentru uniune *numai cei subscriși*, adecă Vládica, protopopii și preoții ca preposiți ai bisericelor singuratice : „Noi mai în jos subscriși Vládica, protopopii și preoții“, decí nu în numele clerului

¹⁾ Acesta interca'are se află în versiunea prezentată staturilor transilvane și curții imperiale, veđi *Fiedler* l. c. pag. 371.

întreg; érá după traducerea latină, episcopul¹⁾, archidiaconi și *clerus univers*: „Episcopus, archidiaconi et clerus universus“ din Transilvania și părțile adnexate.

II. După originalul românesc, acceptarea uniunii s'a făcut de bună voiă, dară cu condițiunea, ca biserica unită să aibă aceleași privilegii și drepturi ca și biserica rom. catolică „nevrënd a lăpêda mila Înălției sale, cum se cade credincioșilor Înălției sale“. Se ȃice deci numai, că se face uniune, dară despre adoptarea unor *puncte dogmatice* nu-î nici vorbă. Românii deci numai cu privire la emisul imperial și la condițiunile cuprinse în el fac legătura cu biserica catolică. Amintirea despre punctele dogmatice se face abia în traducerea latină. În acésta se afirmă, că ei se unesc de bună voiă

¹⁾ De observat este, că s'a trădus cuvântul *vlădica* cu cuvântul *episcop*, în loc de *archiepiscop* sau *metropolita*, căci în usul comun însămna *vlădica* autoritatea cea mai mare bisericescă. Acéstă autoritate era însă în Transilvania la Românii Metropolitul Belgradului (Alba-Iulia). Înființarea Metropoliei transilvane cade după datele sigure cel târziu în penultimul deceniu al sutei XV. O diplomă dată de regele Ungariei Uladislau în 14 Maiu 1494 aminteste de „Archiepiscopus de Transilvania“. *Cipariu*: „Acte și fragmente“ pag. 6. *Popea*, op. cit. pag. 23. În diplome ulterioare întimpinăm asemenna titlul de „archiepiscop“ ori „metropolit“. Veđi *Cipariu*: „Acte și fragmente“ pag. 12—13. Așa în 1580 un óre-care *Genadiu* sub Chr. Báthory sau în o diplomă din 4 Dec. 1628 se pomenesce de un „archiepiscop“. Orest se numesce la 1641 „Archimitropolita“, érá Simion Stefan „mitropolit“. Principele George Rákóczy întrebuintează încă acéstă titlatură, precum vedem din diploma lui dată la 10 Octomvre 1643. *Popea* l. c. pag. 25. — În suta XVII provine și numirea „vlădică“; veđi *Popea* l. c. pag. 28. — Din cele aduse vedem, că numirea „vlădică, archiepiscop, mitropolit“ e sinonimă, și că traducerea prin „episcopus“ e cu totul arbitrară în textul latin. Compară cu *Crișan* l. c. pag. 42—45. În „Arhivul pentru istorie și filologie“ de *Cipariu* se află mai multe documinte referitoare la Mitropolia română din Transilvania.

nesiliți, *din impuls dumnezeesc*, primind, mărturisind și creștând tot ce primesce, mărturisește și crede biserica rom. cat., mai cu samă acele 4 puncte, și se adaugă că ei primesc uniunea pe baza decretului imperial și a diplomei arhiepiscopului și primatului Colonică (sub care se înțelege manifestul din 2 Iuniu 1698¹⁾).

Acastă divergință între originalul românesc și traducerea latină de bună samă n'a rezultat dintr'o necunoscere a limbei românești, ci din contră intercalarea intenționată și apucătura iesuitică e prea învederată. Era împregiurarea, că s'a primit actul românesc în forma acésta, în care respică acceptarea uniunii, dară fără de confesarea punctelor dogmatice diferențiale, ne demustră cât de rafinată era politica seducătorilor, mulțămindu-se de ocamdată și cu atâta; și știind prea bine, că nefiind clerul românesc înstruit, propunerea punctelor dogmatice diferențiale li-ar fi făcut greutăți. De altă parte chiar capul și protectorul propagandei, Colonică pusese pe iesuitul Szent-Ivány să scrie și să edee în Tyrnau un op, în care se întona ca punct diferențial principal „primatul“, adecă recunoșcerea papei de cap al bisericeii, érá celelalte puncte diferențiale dogmatice se declaraseră de

¹⁾ *Densușan*, carele a esaminat manifestul uniunii, scrie următoarele: „*Analisând conținutul acestui documēt, se constată un adevăr istoric foarte momentos și anume, că în sinozul din 7 Octomvre 1698 Metropolia română din Alba-Iulia nu acceptase nici o dogmă catolică. Mențiune despre punctele dogmatice se face numai în traducțiunea latină, care însă nu e provădută nici cu subsemnaturile clerului, nici cu sigilul Metropoliei*“. Veđi Analele Academiei rom. seria II., tom. 2, 1897/80, București 1881, pag. 115. Compară cu Crișan, I. c. p. 38—41.

neînsămnaate. ¹⁾ Analogiã avem la efectuarea uniunii în Ungaria de sud, unde Iesuiții se mulțămără la început éráși numai cu atâtã, adoptându-se uniunea simplu prin recunóscerea papei de cap al bisericei întregi. ²⁾

III. Postscriptul și nota últimã a lui Atanasiu ne aratã evident, cã cei subscriși nu primesc nici o schimbare, ci cer, ca pre dênșii și pre urmașii lor sã nu-î clãtéscã nime din obiceiul bisericei resãritene. Tóte ceremoniele, serbãtorile și posturile voesc ei sã rêmãnã nestrãmutate, așa cum au fost pãnã atunci. De asemenea cãlindariul sã rêmãnã neschimbat. Vlãdica Atanasiu se recunóscce de cap al bisericei, érá dupã mórtea lui „sã steie în voia soborului, pre cine ar alegé sã fiã Vlãdicã“, carele apoi are a se întãri de papa și de împératul. „În diregãtoriele protopopilor nici într'un fel de lucru nime sã nu se amestece, ci sã se țiã, ca și pãnã acum.“ La urmã se adauge, cã de nu se vor respecta condițiunile amintite, „pecetile și iscãliturile nóstre care am dat, sã nu aibã nici o tãriã.“

Étã! despre aceste nu se amintescce nimicã în traducerea latinã.

IV. Din cele premise tragem conclusiunea finalã: cã clerul românesc adunat dinpreună cu Metropolitul Atanasiu a adoptat uniunea, nu din

¹⁾ *Pichler*, l. c. pag. 130, et *Hurmuzaki*, l. c. pag. 26.

²⁾ *Bartenstein*: „Kurzer Bericht“, pag. 51: „... jedoch ist in dem abgelegten Glaubensbekenntnisse von den 4 Punkten, wo ein Unterschied (zw. der occid. u. d. orient.) sich äussert, nichts insbesondere erwähnt, sondern nur dem päpstlichen Stuhl sich unterwerfen“ la *Crișan* l. c. pag. 24.

convingere religioasă, ci din *interes material*.¹⁾ La pasul acesta s'a putut îndupleca o parte din cler dimpreună cu Metropolitul cu atât mai ușor, fiindcă pe atunci situațiunea bisericăscă și politică a Românilor era foarte vitregă. Poporul despoiat de drepturi cetățenesci ajunsese în starea elotică a iobagei, érá biserica gemenă sub supremația calvină. Legile țării Ardélului nu recunosceau naționalitatea română și confesiunea ortodoxă, ci ambele erau numai tolerate. Împăratul cu diploma sa din 14 Aprile 1698 le promite și le garantéză Românilor drepturi și privilegii egale cu biserica rom. cat., dacă vor trece la uniune cu dēnsa; se cerea decî, ca biserica ortodoxă desfăcēndu-se în trebile administrative de supremația impilătore a Calvinilor, să îmbrățișeze uniunea cu biserica catolică.

Compararea și analisarea originalului românesc cu întecalata și falsa traducere latină credem, că demustră destul de lămurit pe de o parte socotința greșită a unora, despre încheierea formală a uniunii, și pe de altă parte faptul istoric, cum s'a petrecut.

Densușan și Crișan, încât ne este cunoscut, sînt între Români cei dintâi, cari examinând mai de aprópe conțēnutul manifestului original, au dat pe față falsificarea Iesuișilor²⁾. Nilles

¹⁾ Mai toți scriitorii români recunosc acēsta; veđi *Tincu Velia*: „Istoriă bis.-politică-națională“, Sibiu 1865, pag. 74. *Hurmuzaki*, l. c. pag. 57. Asemenea *Melchisedec* în tratatul: „Papismul și biserica ort. în Regatul României“, „Biserica ort. română“, anul 1883 pag. 286—287.

²⁾ Contra lui Crișan scrie *Nilles*: l. c. pag. 216—17, „Ad extremum scriptor semetipsum in calumniando superat, quum ad mis-

aduce în opul citat actele sinodului din 7 Oct. 1698, considerând însă adausurile trecute în traducerea latină de iesuitul Paul Barányi numai de nisce *explicațiuni*, prin cari sinodul și-ar fi exprimat mai clar profesiunea dogmatică. 1) Deducțiunile lui Crișan 2) din asemănarea ambelor texte, le privesce Nilles de calumnii, minciuni și falsificațiuni 3), cari ar diforma istoria acestui sinod. În combatere însă atinge el partea cea mai slabă a conclusiunilor lui Crișan, érá pe cele mai tari le trece cu vederea, așa că, în loc să limpească cestiunea, o încurcă și mai tare. Avënd astăzi inaintea noastră actele sinodului din 7 Oct. 1698, despre a cărui activitate nu se scia mai nainte nimica pozitiv, socotim, că este încordare deșartă, când mai încercă cineva a masca adevêrul, și a schimba înțelesul manifestului original cu interpretări silite și neadevërate. Fără îndoială, că pentru istoriá póte avè valóre numai originalul românesc, și nici decât traducerea latină cu explicațiunile ei dogmatice; căci numai din el cunósce istoricul *motivul*, din care, și *condițiunile*, sub cari s'a primit uniunea. De ce nu s'a tradus de Paul

sionarios S. J. falsis criminationibus insectandos devenit: scribere quippe non erubescit, ab ipsis et acta fuisse per fraudem corrupta, et falsam de professione Athanasii clerique notitiam divulgatam, et Aulam Viennensem per adulterata Scripta in errorem inductam.“ De acésta nu ne mirăm, căci istoria ne arată destule exemple de falsificări din partea Iesuiților, cari dați pe față încă se mai amăresc.

1) Nilles, op. cit. pag. 205 et 206.

2) Crișan, l. c. pag. 37—45.

3) Nilles, op. cit. pag. 216.

Barányi fidel actele sinodului? De ce nu se amintesc în traducere condițiunile uniunii? ¹⁾

Pe basa documentelor autentice, credem deci cu drept cuvânt, că sinodul din 7 Oct. 1698²⁾, este primul sinod al clerului românesc din transilvania, adunat în cauza uniunii. Prin manifestul emis se poate socoti acțiunea uniunii începută și pe cale sinodală, dară încă nici decât terminată, ea era o acțiune, ce avea să aducă ródele dorite abia mai târziu. Succesul atârna dela răsunsetul, ce avea să-l aibă pasul clerului în turma credincioșilor; dela contra acțiunea staturilor transilvane acatolice, în a căroră daună era să fie

¹⁾ Se poate crede, că tocmai din această cauză s'a delăturat timpuriu manifestul original și în nota, ce face Densușan, se află lumină în privința acestui misteriu la Șincai tom. cit pag. 231: „În Iulie din anul acesta 1711, au întărit și boierii din țara Oltului uniunea cu biserica Romei, prin o scrisore în care mai mulți s'au iscalit, decât ș'au pus pecețile, totuși peceți se aflănt'rinsa 411. Scrisóra această carea trebuia să rămână în original în arhivul vlădicesc din Blaj, după reu obiceiul lor o au furat Iesuiții și o au trimis provincialului lor lui Hevenesi, carele o au legat între serisorile cele multe, cari tot cu răpirea și cu furtișagul le-au adunat spre mare pagubă multora, dară mai vertos a Ardelenilor, dela cari donății încă au răpit Iesuiții, și pre mulți au stricat cu totul, mai ales dintre Români, cari erau zăluți între ceia-l'alți Ardeleni. „Veți și Analele academiei rom. seria II. tom. 2, 1879/80, pag. 115, nota.

²⁾ Enăcean a găsit în biblioteca mănăstirii Căldărușeni un manuscript vechiu intitulat „Întrebări și răspunsuri pentru a III lege, ce s'a isvodit, adecă uniunea în țara Ardealului“ scrise la Făgăraș de un óre-care popa Vasilie în anul 1746. Tractatul este o dispută teologică între uniți și neuniți și reprezintă agitările Românilor pentru acest act din anul 1746. Pentru noi are valóre, încât se face alusiune într'insul la timpul uniunii. Se dice între altele în această piesă literară: „... dacă ar fi, frașilor noi popii, cari numai 47 ani 87 zile ne-am unit cu cu biserica Romei“. Din acesta notiță, subtrăgând din numărul rotund 1746, în care este scris tractatul anii 47 și 87 zile, am primí datul de 1698 Octomvre 5. Fiind că în alte 2 locuri din tractat nu se aduce tot 47 ani și 87 zile ci mai puțin, și pentru că nu scim luna, în care s'a scris această piesă literară, nu putem scóte dintr'insa dat sigur. Acest manuscript este publicat în „Biserica ortodoxă română“, 1883 August, Nr. VIII, pag. 502—515.

uniunea și apoi dela sprijinul, ce se spera dela curtea din Viena. Din repede schimbare a referințelor politice în Ungaria și Transilvania în urma sguduirii puterii mulsumane prin armele austriace, a urmat posibilitatea, de a se aduna o parte din cler la Alba-Iulia, a desbata și a primii în detrimentul acatolicilor din Ardél, și în special al statului calvinesc, uniunea cu biserica catolică.

„Cetind acum și recetind acest manifest de unire din 7 Oct. 1698 — ȕice Densușan ¹⁾ — vedem constatându-se prin el următoarele adevăruri istorice: manifestul original de unire nu aminteste absolut nimic, că biserica română de Alba-Iulia ar fi primit patru puncte dogmatice, despre cari mai târziu catolicii făcură atâta vorbă, că le-ar fi primit Românii vedem așadar, că unirea cu biserica Romei se făcuse păstrându-se intactă întrégă religiunea resăritului, și întrégă autonomia bisericăscă de o parte, ér de altă parte *neprimindu-se nimic dar absolut nimic, din tótă credința particulară a bisericei catolice și nici vre-o dispozițiune în dreptul ei canonic*. În scurt unirea Românilor cu biserica Romei nu primii: 1. nici o dogmă catolică, 2. nici o supunere față de biserica catolică, 3. nu admise nici un drept de amestec (de legislațiune, jurisdicțiune) al bisericei catolice în biserica română. Legea sau religiunea rămase întru tóte aceeași înviolabilă și nealterată. Dreptul canonic același nemodificat. Independența bisericăscă neatinsă“.

¹⁾ Densușan l. cit. pag. 22 înțelege textul român.

Mai apoi numesce legătura diu 7 Oct. 1698
 »o simplă alianță bisericească«, cum o numise și
 conferența Românilor gr. catolici din 1871, ținută
 la Alba-Iulia, și apoi continuă: „Unirea Românilor
 cu biserica Romei, după cum se făcuse la anul
 1698, nu plăcù de loc misionarilor catolici din
 Transilvania și Ungaria, precum nu le place nici
 astăzi. Nu plăcù nici congregațiunei de propa-
 ganda fide din Roma Înse dela sino-
 dul de unire din 1698 fù imposibil ca misionarii
 catolici Barányi, Hevenesy și Kapy se pótă
 obțènè recunóscerea pontificelui din Roma, în
 sensul cum se cerea și admiterea dogmelor de
 credință catolică. Stând astfel lucrurile misio-
 narii iesuiți, cãri se aflau sub ordinile archie-
 piscopului Colonicì din Strigoniù, făcură o traduc-
 țiune falsă în limba latină, de pe manifestul de
 unire din 1698, și în acéstă traducțiune falsificară
 întreg conțenutul documentului de unire, anume
 întercalară în traducțiunea acésta pasage întregi,
 că Româniï primesc și mărturisesc întréga cre-
 dința catolică ér de altă parte lăsară
 afară din traducțiunea acésta, tóte părțile mani-
 festului, ce nu conveniau tendințelor de catolisare,
 și anume lăsară afară condiținnile unirei«¹⁾. Apoi
 adauge: »Intențiunea fraudulósă este așadară evi-
 dentă. Avem înaintea noastră o traducțiune din cele
 mai mișelescì și criminale, falsificarea unui document
 public, a unui tractat politic-bisericesc pentru a supune
 pe poporul român Catholicilor și a desființa biserica
 română de Alba-Iulia.«²⁾ Cum aù procedat Iesuiții

¹⁾ Densușau l. c. pag. 26 ;

²⁾ Densușan l. c. pag. 28.

lămuresce raportul oficial al iesuitului Gavril Kapy, superiorul „Misiunei de propagandă catolică în Dacia“ adresat ulterior cardinalului Colonicî: „Eu cred, că acum va fi de ajuns să ne mulțămim cu *primirea unirei în principiu*, fiindcă ar fi foarte periculos, ba *chiar imposibil*, ca să delăturăm toate obiceiurile cele rele ale Românilor. De aceea va fi de ajuns, ca episcopul și ceialalți dintre ei, *când vor face în viitoriū mărturisirea credinței și a unirei*, să promită în general, că voesc să depindă de biserica catolică și de oficialii substituiți, și că voesc să trăiască după ritul grecesc aprobat de biserica catolică și în alte țenuturi. *Va fi apoi datorința noastră pe viitoriū, să schimbăm încet cu încetul multe din obiceiurile lor, și anume să le schimbăm chiar și liturgia și forma cultului divin spunându-le, că obiceiurile aceste s'au întrodus la ei din prostia și din nesciința preoților lor din țerile aceste*“¹⁾. La aceste ce putem dice alta, decât că sermanul popor românesc voinde să scape de urs a dat preste lup.

Regretatul Crișan, reasumând deosebiriile între manifestul original de uniune și între traducțiunea arbitrară, scrie: „Din cele țise rezultă, că deosebirea, ce există între traducere și original, nu se pôte reduce la nisce simple variante, care s'ar putè ascrie bunăoră cunoscinței mance a limbei române, în care s'a concipiat actul de uniune în original. *Din contra, deosebirea este un adaus volnic, făcut cu intențiune*, de ôrece

¹⁾ Densușan l. c. pag. 31.

corespundea scopului urmărit, *un adaus făcut la spatele și fără scirea și consensul Românilor*. . . . Resultă în fine, că unația așa, după cum o au încheiat'o indiviđii adunați, cuprindea în sine numai recunoșcerea papei, de cap al bisericeii, precum o cerea diploma împărătească, și cumcă, de altă parte, cei prezenți la încheierea actului, n'au voit cu nici un preț să admită vre-o altă schimbare óre-care în cele ale credinței. . . . Actul de unație se póte privi ca o declarațiune dată de singuraticii, ca persóne private, ca indiviđii și nici decât ca reprezentanți ai oficiilor purtate de ei. Prin declararea acésta a unor fețe bisericesci pentru unația, de și făcută fiind din îndemnul favorurilor, ce li s'au pus în vedere, s'a mărit înse puterea Iesuiților în afacerea convertirei, ce le sta înaintea¹⁾.

Din tóte cele înșirate constatăm din nou, că Români la 7 Oct. 1698, au încheiat uniunea numai pre basa emisului împărătesc din 14 Aprilie al aceluiaș an. Diploma lui Colonic n'a fost considerată. Altcum dacă examinăm chiar din afară, *actul de uniune apare din trei încheeri*, ce le are, că Atanasiu și aderenții lui, cu mare frică și precauțiune au pus iscăliturile lor, tot mai având ceva de adăugat, și s'a făcut după graiul poporului »*unelă cu tocmelă*«, îngrijind subscriitorii și de pielea lor, ȃicându-se în adausul prim: „Și pre cinstitul vládica nostru Atanasie nime până în mórtea Sfinției Sale se naibă putere a-l clătí. . . . și în obiceiul și diregătoriile protopopilor cari sunt și

¹⁾ Programa instit. ped. teol. 1887/8 pag. 18 et 22.

vor fi, nici într'un fel de lucru nime să nu se amestece“.

Èr în adausul al doilea se scrie de mâna proprie a Metropolitului: „Și vlădica nostru Atanasie să fie în scaun și nime să nu-l hălbută-luască“. Acésta a pus'o sigur fiindcă Atanasiu nu era încă confirmat de Metropolit, de cătră guvernul austriac, și acum prin uniune voia să-și întărească poziția sa¹⁾.

¹⁾ Despre Atanasiu și sinodul din 7 Oct. 1698 scrie E. Miko următoarele :

„A ki ambitiosus ember lévén, az uj Titulusnak, mellyet nem is álmódott volt, 's az arany hegyeknek, a mellyek ígértetnek vala igen örvendezze.“ Apoi continuă „Synodust hirdet az oláh Papoknak Oktober 7 napjára azon 1693 esztendőben. Egyben gyülenek erre az oláh Papok feles számmal, az holott előadván a Püspök mely nagy Privilegiummal ajándékozta meg őket a Császár, hogy már a Iobágysági Taxa alól s egyéb nyomorgatás alól felszabadulnak ezentul ide s tova Törvénszékre nem hurczoltatnak hanem éppen olyan szabadsággal élnek a mi nemü szabadságok vagyon a Romai Catholicus Papoknak; e végre mutogatván a Leopoldi Cardinal Leveleit. Előadták a követségben járt Proto-Popák is Rácz Istvánnal együtt, mely szabadság ígértetett nekük. *Mely kevéssben áljon pedig az unio azt minden módon kisebitették.* Végre a sok tanácskozás után az Unióra magát obligálja a Vladika némely Protopopák 's megegyez a több Papság is; *a kik semmit mibe áljon az Unio abban nem tudtanak,* hanem látták a sok szép ígéretek szabadságot 's örvendettnek neki ennyire mennvén az Unio dolga nagy vendégséget készítettének s nagy örömben lévén a nagy szabadság és Privilegiumokkal való reménység iránt bételvén eloszlattak“. Veđi E. Miko l. c. pag. 61, 62—63 și 67.

Depre duchul, de care era stăpânit sinodul, veđi Hurmuzaki tr. rom. l. c. pag. 44 unde se ȃice; „*O puternică presiune morală, în dosul căreia ieșea forțe de aprópe și siluirea fizică la ivělă, apăsa greu asupra terorizatei adunări preoțesci. Puterea materială pusă în perspectivă a fost de a utoriu întru înduplecarea conștiinței religioare a nu puținilor preoți, care nu din convingere curată ci numai cu înimă îndoită și cu invederată repulsiune durerósă s'au putut hotărî să se lepede de legea părinților sei. Puterea lumescă prea stetea înse de astă dată în serviciul celei bisericesci, pentru ca îndărătnicilor să le mai fi putut rămâne altă alegere decât supunerea órbă óri martiriul greu.*“

VIII.

Luptele și certele confesionale cresc neconținut în Transilvania. Dispozițiunile guvernului și ale staturilor transilvane.

Îmbrățișarea uniunii de cătră o parte din clerul ort. transilvan, a produs o ferveare mare, atât între credincioșii ortodoxi din Transilvania, cât și între cei din principatele vecine¹⁾. Clerul trecut la uniune credea, că turma va urma și va sări după dânsul îndată, precum se întâmplase în diecesa Muncaciului și în Croația²⁾. Dară în Transilvania, hotărîrea unei părți din cler pentru uniune, întâmpină rezistență atât în cealaltă parte din cler, rămasă stătornică în credința ortodoxă, cât și în turma credincioșilor, și luptele aceste se continuară cu înverșunare până după anul 1702³⁾.

¹⁾ Veđi tratatul de Melchisedec : „Papismul și biserica ortodoxă în regatul României“ publicat în „Biserica ortodoxă“ anul 1883, pag. 286—287 : compară cu „Românul“ anul 1885 pag. 446 tractate de Gion.

²⁾ Hurmuzaki op. cit, pag. 36.

³⁾ Em. Miko scrie următoarele : „Az Oláh Papok megértvén azután miben álljon az Unio és mely nagy külömbség légyen a Görög és Ro-

Apoi Staturile transilvane, fiind înformate pe semne de superintendentul calvinesc, orî pôte presentându-li-se manifestul clerului român, cum erau lovite în prima liniă în înteresele lor, nu întârziară a-și da protestul pe față, și în dieta țerei din 20 Octombre 1698, discutând cestiunea uniunii, hotărîră în defavórea ei¹⁾. Acest lucru este ușor de explicat, fiindcă majoritatea staturilor reprezentate în dieta țerei consta din acatolică, și aceștia abstragînd dela dauna materială, ce li resulta din uniunea Românilor, puteau prevedé încă și efectele ulterióre ale acestui act, prin care partida catolică avea să se întărească numai în detrimentul lor²⁾. Afară de aceea ei încă tot sperau a-î face pe Români să se unescă cu confesiunea lor.

Intr'aceea agenții Catholicismului, urmăriau frământările religióse cu mare luare aminte, silindu-se a mîna înainte cauza uniunii din resputeri. Chiar în 16 Noemvre³⁾ al acestui an s'ar fi adresat unitul vlădică Atanasiu cu protopopii seî din nou la primatele Ungariei Colonicî, re-

mai Ekklesiak között, a szomszédos Oláh országokból is egyik és másik is tudositást vevén igen megkezdek bánni, a mit cselekedtenek, annál is inkább, hogy eddig az Ekklesiák vagy a föld népe abban semmit nem tudott, csak éppen a Papok közöt ment a dolog véghez, azok is megértvén a Papokkal idegenkedni kezdenek“. l. c. pag. 68.

¹⁾ Benkő : „Transilvania“ pag. 233, Fiedler l. c. pag. 358. asemenea cu Crișan l. c. pag. 46.

²⁾ Litterae synodicae ad Card. a Kolonich, veđi Nilles op.ci t. pag. 214.

³⁾ Sórtea ce-î ascepta o puteau vedé dela confesionalii lor din Ungaria, cari erau persecutați formal. Curentul catolisării era puternic și cărmaciul lui Colonicî destul de apt a-l duce la limanul dorit. Veđi pre larg în „Historia diplomatica de statu religionis evangelicae in Hungaria anno 1710.

flectând în adresă lor la manifestul din 2 Iunie 1698, la sinodul ținut, și la profesiunea făcută înaintea lui Barányi, cerându-și cu umilință sprijin contra adversarilor și rugându-l să scrie generalului Rabutin, ca să-și scutască de insultele contrarilor, fiind într'una torturați din partea lor îndată de la încheierea uniunii. O altă adresă cu datul de 27 Noemvre 1698¹⁾, trămiseră nunțului apostolic din Viena și în care se face alușiune la uniune, Atanasiu și archipresbiterii lui imploră în cauza lor ajutoriu și întrevinire drept de la împăratul. Tot în 27 Noemvre²⁾ al acestui an, s'ar fi îndreptat ei și la prefectul suprem al cancelariei aulice, comitele Kinski, mulțămindu-și pentru ajutoriul avut dela dânsul, și descoperindu-și speranța, că nici în viitoriu nu-și va lăsa fără scut.

Tot cu datul amintit, neobositul P. Barányi³⁾ scrie primatelui Colonică o epistolă, comunicându-și opintirile acatolicilor, spre a nimici uniunea, și anume informându-l, cum-că ei ar fi trimis la tron pe calvinul Vas, ca să împedee lucrul numai decât; îi arata apoi modul, cum crede, că ar prospera cauza catolică și îi împărtășesce, că consultându-se cu Atanasiu și cu câți-va archidiaconi au aflat, că ar fi cu cale, ca Maiestatea Sa, să cheme la sine pe episcopul Atanasiu, pe archidiaconul George Pap de Dallya, pe parochul din Alba-Iulia Ioan Pap și pe provisorul Stefan

¹⁾ Litterae synodicae ad Nuntium Apostolicum Viennae, Nilles op. cit. pag. 214.

²⁾ Litterae synodicae ad Comitem Kinski supremum Cancellariae Aulicae praefectum, veđi Nilles op. cit. pag. 215.

³⁾ Litterae patris Barányi ad Card. Kollonich, Nilles op. cit. pag. 219—220.

Rațiū. Cu acésta ar căștiga Catolicii și s'ar zădărnici silințele contrare.

Dară în acest răstimp cad și pertractările păcii turco-austriace, anume în Iuliu — Decembre 1698 și Ianuarium 1699. Atunci delegatul Angliei lordul William Paget, mergând la Karlovitz, unde aveau a se debate preliminarele păcii, în trecerea sa prin Sibiiu află de frământările confesionale, stîrnite prin incidentul uniunii atât în Transilvania cât și în țerile vecine, și fū chiar învitat din partea reformaților transilvani, a lua parte la luptele aceste ca cap al Calvinilor din Transilvania. În decursul desbaterilor din Karlovitz, el și avū dese convorbiri cu delegatul domnului Constantin vodă Brâncovan, și în lupta contra Iesuiților se alătură, afară de Metropolitul Munteniei Teodosiu, încă și Alexandru I. Mavrocordat (fostul cuscru al lui Brâncovan), bărbat foarte învęțat, carele pe timpul pertractărilor de pace, era mare secretariu al imperiului turcesc, și reprezentatele sultanului la Karlovitz¹⁾. Așa prin diplomația acestora, Iesuiții au fost scurtați în ale lor, și trămiișii Austriei nu putură mijloci între articolele de pace, admisiunea propagandei iesuitice în principatele române. Era pe de altă parte pacea acésta avū urmări însemnate pentru statul acatolicilor transilvani, fiindcă decretale de mai nainte se luau puțin în samă mai ales,

¹⁾ Veđi „Cronicele României“ edate de Cogălnicean tom. II: Nicolae Costin pag. 48; Engel op. cit., pag. 174; asemenea și „Geschichte der Walachei“ pag. 353; Mencken op. cit. pag. 682—703 și „Românul“ numărul cit. pag. 446.

dacă atingeau interesele Catolicismului¹⁾. Pacea de la Carlovitz, s'a încheiat pre 25 de ani între Pórtă și între puterile aliate. Transilvania fu cedată Austriei.

Cu toate acestea lucrurile se depănără în Transilvania în cele din urmă tot pe voia Iesuiților și a primateluî Colonicî, acésta se vede apriat din decretul imperial din 16 Febr. 1699. Anume manifestul cleruluî românesc la curtea din Viena era acceptat întru toate, mai vêrtos, fiind că traduce-rea latină prezentată, era formulată cu totul după placul Iesuiților.

Diploma amintită e subsemnată de împératul Leopold I. și de primatele Colonicî ; în ea se rěpică mai ântâiu bucuria pentru convertirea schismaticilor Români, Greci și Rutenii (schismatis labe laborabat); apoi se întăresce actul uniunii încheiat pe basa celor patru puncte dogmatice diferențiale și se demândă, ca clerul și bisericile unite să se bucure de privelegiile romano-catolicilor, érá preoții să nu mai fie tratați ca iobagi și să nu mai deie dări coloniale, nici să fie persecutate din cauza uniunii ; în fine se poruncesce publicarea și considerarea ei, în toate ținuturile și de cătră toate autoritățile²⁾.

¹⁾ Veđi „Brevissimum compendium principatus Transylvanici historiae an. 1526—1703“ în op. cit. Historia diplomatica de statu religionis evangelicae in Hungaria anno 1710.

²⁾ Veđi Fiedler l. c. pag. 373—375 ; Laurian „Doc. Ist.“ pag. 150—153 și „Mag. ist.“ pag. 285—293 ; Hintz l. c. pag. 34. Privelegiile căștigate erau . . . noi drept aceea vrënd să rěspundem rêvnitórei dëtorințe a unui rege apostolic, declarăm, că biserica și lucrurile uniților de rital grecesc din pređisele regate ale Ungariei, Croației și Slavoniei precum și din Transilvania și din părțile unite cu dënса să se bucure chiar de aceeași libertate bisericescă, de care se bucură

„Frumos document împărătesc — scrie Barițiu¹⁾ — înse nici pe departe nu de ajuns, pentruca cu acesta în mână să se pótă apëra, necum însuși poporul român întreg, dară nici chiar bisericile și persoanele bisericesci unite acum cu religiunea domnitoriului în contra celor „trei națiuni“ și acuma trei religiunii, trecute în opozițiune cerbicosă, precum se va vedea din citarea actelor ulterioare și din multe evenimente câte au mai urmat încă și după mórtea împëratului. Așa ca să nu reflectăm prea multe la cuprinsul diplomei, prin aceea nu era desființată legea înfamă a țerei, prin care poporul românesc era înferat ca „națiune tolerată numai până la buna plăcere a domnitoriului și a dietei compuse din națiunile privilegiate“. *Ce folos, că cu religiunea indigenată puteai intra pe o ușă, dară cu națiune tolerată te scotea și arunca în stradă pe alta.* Despre mijlócele de subsistenția pentru persoanele bisericesci nici un cuvânt. În diplomă nu era vorbă de instalarea unui cap bisericesc pentru poporul, care ar

în faptă bisericile, persoanele bis. și lucrurile credincioșilor de rital latin, după rënduëla s. canóne și după consimțemântul, indulgința și privilegiile principilor pămênțești. Și în respectul acesta comandăm sever sub amenințarea mâniei noastre regale, ca de la publicarea acestei cărți nimene fiă de orî-ce stare, autoritate, demnitate, prerogativă și putință, să nu cuteze a se opune predechieratei libertăți a bisericei uniților de rital grecesc sau apriat sau pre ascuns, orî sub vre un pretext, orî sub mantelul usantei pretinse mai nainte de a se uní, nici să cuteze a trata pre preoții uniți cu biserica latină ca pe iobagi, a-i constrînge la clacă, la lucruri și la fapte iobagesci, chiar nici sub numele de onorariu, sau a-i prinde sau a-i persecuta pentru numita uniune sau a-i scóte din loc, din beneficiu sau din parochiă, chiar sub acele pedepse din partea forului bis. și civil, ba și din a Maiestății noastre, când va cere trebuința, cu care se pedepesc după lege cei ce calcă libertatea bisericescă a credinciosilor de rital latin“.

¹⁾ Veși Ist. Tr. 1. c. pag. 184—185.

trece la Catholicism. *Despre vre-o organizațiune autonomă bisericescă și mai puțin*“. Așa se pronunță acel istoric, carele află altcum multe scuse pentru retăcirea lui Atanasiu, și cărcă se acopere tendințele ruinătoare ultramontane, și se confirme cuprinsul falsificatelor rușinoase și necinstite.

Îndată în 20 Februarie împăratul să fie trămis și guvernului provincial un decret de asemenea conținut¹⁾. Era statul catolic i-a dat lui Atanasiu, chiar în 29 Martie o instrucțiune, în privința usului diplomei împărătesci²⁾, și anume cu scopul, ca nu cumva clerul românesc să abuzeze de privilegiile câștigate, și astfel să sporască și mai tare nemulțămirile acatolicilor din țară.

În această instrucțiune, dice Barițiu³⁾, magnații romano-catolici vorbesc cu Atanasiu de pre călare, și în ton ca și cum ar avea să facă cu primariul unui sat. Cer dela Atanasiu: 1) preoții să nu țină în casa lor rude ori străini cu scop, de a-i scăpa de sarcini; 2) în fiecare sat mai mic să fie un preot, ér în satele mari câte doi netolerându-se mai mulți; 3) dacă preotul nu locuesce pre pământul bisericii ei pre al vre unui nobil, are să se înțelégă cu respectivul domn de pământ; 4) preoții români să dea decimi din pământurile nemeșesci; 5) vlădica să spună preoților, ca să nu âmblescu cu doi bani în trei pungi și să nu âmblescu cu viclenii, dacă voesc să se unescă cu Catholicismul. „Adecă magnații catolici din Transilvania — scrie Ba-

¹⁾ Laurian „Doc. Ist“. pag. 155.

²⁾ Nilles op. cit. pag. 227—229.

³⁾ Ist. Tr. l. c. pag. 185.

rițiu — se încordau din toate puterile, ca să-și crească numărul lor cu totă mulțimea poporului român, înse așa, ca minunatul acel câștig, adică absoluta preponderanță preste protestanți, și decisiva lor influință la curtea imperială, să nu-î coste nici un ban, și nici măcar pentru preoții români lipsiți de subsistența, să nu rupă din vastele lor domenii câte o miserabilă porțiune canonică în 20—30 de jugere. Catholicismul pentru acei oameni nu însemna nimic, dacă acela nu le asigura imensele lor privilegii, potestatea politică și despotismul lor preste popor.“¹⁾

După îndemnul primatului Colonică, diploma împăratăscă fu prezentată clerului român, de comite Stefan Apor și de parochul din Alba-Iulia P. Barányi, în sinodul ținut în acel an la 24 Maiu²⁾, la care ocaziune s'ar fi decis încă, ca Atanasiu împreună cu doi archidiaconi să se presente împăratului și cardinalului³⁾.

¹⁾ Barițiu Ist. Tr. pag. 185; E. Miko. l. c. pag. 67 scrie: „Eddig nagyobbára ezt a dolgot Apor István Ur titkosan follytatta, de már egé-
szen a dolog kinyilatkozván, ebben sokan ellentartok voltanak, a Catho-
licus urak közül is sokan eről szemtől szembe megfedették, hogy
kellett olyan dolgot promoveálni az Uraknak nyilván való nagy károka-
kal, de az unio, ennyiben csak megllett 's Apor István is magának
meritumot szerzett“. P. Bod l. c. pag. 200—201 scrie: „Peracta prae-
vio modo unione plurimi etiam ex Romano Catholicis insurgunt in
comitem Apor publice privatimque arguentes, cur tantum negotium
Provinciae, servitioque Regis minime profuturum promoverit ac effec-
tuaverit“.

²⁾ Veđi Nilles op. cit. pag. 229—232; în patru documente se
amintesce acesta. Ce privesce frazele „in generali synodo“ ori „Atha-
nadius eppus. eccl. unitae gr. ritus in Transylvania partibusque ei
adjunctis ac clerus universus“, aceste sunt de luat hiperbolic.

³⁾ Nilles, op. cit. pag. 270—271. Litterae Athanasii ad Cardina-
lem a Kolonich.

Aşa prin uniunea Românilor, catolicii din Transilvania se înmulţesc în mod considerabil. Apoi încurăgiaţi de acest rezultat şi de măsurile luate de guvernul austriac, încep încă a pretinde energie respectarea drepturilor şi privilegiilor confesionale. Chiar la 5 Maiu 1699 aştern ei Monarchului, prin Mih. Mikes o petiţiune, cerând îmbunătăţirea stării lor, drepturi confesionale şi cetăţenesci (politice administrative) egale cu ale celor trei confesiuni acatolice din ţară. Dar acésta o făcură ei numai pentru ochii ómenilor, căci în faptă urmăriau precumpenirea asupra celora-lalte confesiuni. Pretensiunile lor confesionale erau :

1. Să se întórcă episcopul lor în Ardél, atât pe basa libertăţii religioase şi a îndreptăţirii egale cu cele-lalte confesiuni, cari îşi au episcopul lor, orî un cap bisericesc în ţară, cât şi cu privire la decisiunea imperială anterioară, îndătorindu-se într'una fiscul din Alvincz cu dotaţiunea episcopului.

2. Să li-se incuviinţeze a înfiinţa institute superioare aşa numitele academie, de cari aveau cele-lalte trei confesiuni din ţară.

3. Unitarii să li deie înapoi biserica catedrală din Cluj.

4. Să aibă voia a-şi restaura şi a se folosi de bisericile şi claustrele ruinate.

5. Să fie regulă, ca pruncii din părinţi catolici, rămânând orfani, să se încredă tutoretului consângenilor catolici, şi nici decum tutoretului acatolici, fiind că prin acésta s'ar detrage ei dela confesiunea părintéscă, precum s'a în-

têmplat cu prunciî lui Gyeröfy, ajunşi în mânilor Arianilor.

6. Să-şi pôtä înfiinţa seminariu pentru tēneri, din venitul anual de o miă de galbeni ung. destinaţi spre acest scop de cătră principele Stefan Báthory.

7. Să solvéscă đecime numai clerului de confesiunea lor, precum se face din partea acatolicilor.

8. Să se ordinez, ca cel puţin unul dintre cei trei archivari din Cluj, Alba-Julia şi Sibiu să fie de confesiunea catolică.

9. Să se restrîngă libertatea de presă prin hotărîrea, că nici o scriere să nu fie admisă la tipariu, până ce nu va fi mai ântâiu rēvêđută şi încuviinţată de un catolic.

Eră pretensiunile lor pre terenul politic-administativ erau: la posturile înalte, precum de consilieriu, orî protonotariu, să se propună totdeuna trei persóne capabile, între cari înse şi un cătolic; căci prin îndătinata distribuire a posturilor Catolicii se nedreptătesc, fiind între cei 14 comiţi, 9 calvinî şi numai 5 catolici, între cei 6 consilierî (Tafelrăthe) 4 calvinî şi numai 2 catolici, eră protonotariu nici unul; secretariul şi referendariul cancelariei de curte din Transilvania Benedict Henter, deşi catolic, nefiind prea iscusit, să fie destituit şi în locul lui să se aşede talentatul catolic Ioan Fiath; în oraşe şi tēguri să fie admişi în funcţiuni cato-

licii ca și acatolicii; ca unul din sigilele țerei să fie în mâna Catholicilor. ¹⁾

În 29 Maiu al acestui an²⁾ Catholicii se îndreptă din nou la Monarch, plângându-se érašii contra procederii îndatinate la distribuirea ofiilor. În ochii lor isvorul răului era, dreptul prea estins al guvernului provincial, cu privire la instituirea funcționarilor; ei arată decii, că de și sunt tóte confesiunile reprezentate câte cu trei delegați, totuși stau pre partea catholicilor 9 membrii, cari țintind la sugrumarea Catholicismului și fiind uniți în privința scopului și mijlócelor, înving minoritatea catolică de trei membri. Ca exemplu aduc ei casul, că nu de mult între 9 candidați de comiți supremi, nu era decât unul catolic și afirmă, că ei nici pe timpul principilor acatolici nu erau așa de asupriți; arată apoi des-avantagiile, ce resultă chiar pentru tron din starea actuală a lucrurilor. Rēul s'ar vindeca, dic ei în fine, dacā împēratul ar denumi însuși pre toți funcționarii, pentru cari îi este rezervat dreptul de denumire după legile țerei și după diploma imperială din 4 Dec. 1691; așa în virtutea acestui drept îi compete lui denumirea oficianților mai însēmnați, precum a guvernorului, cancelariului, generalului suprem, consilierilor guverniali, protonotariului, comiților supremi și a altora. Usarea acestui drept ar da confesiunii catolice o preponderanță asupra celora-lalte

¹⁾ Veđi „Memoriale Status Regni Transylvaniae ddto. 5. Mai 1699 Caesari porrectum“ la Hurmuzaki l. c. pag. 41—43. Noi l'am adus după înțeles.

²⁾ Humillimum Memoriale Status Catholici Transilvanici Imperatorii praesentatum, ddto 29 Mai 1699, la Hurmuzaki l. c. p. 43—45.

confesiuni și spre acest scop aștern ei împăratului chiar o listă de candidați.

Leopold I ca protectorul Catholicismului, unele din dorințele statului catolic din Transilvania le și împlini îndată, érá cele-lalte mai târziu succesiv. Mai ántâiu decretá el la 18 August 1699¹⁾, ca pruncii de confesiunea catolică, rămași orfaní, să nu se încredințeze tutorilor acatolici și demândá totodată, ca orfanii catolicilor Gyerőfy și Gyulaffy să fie luați de sub îngrijirea tutorilor acatolici; asemenea procedură să se observe și în alte casuri analoge. Consecințele, ce le va fi avut acest decret la căsătoriile mixte, resultă din sine.²⁾

Din cauza turburărilor provocate începuse poporul a se refugia în principatele române. Împăratul provocá guvernul provincial a se declara, relativ la aceste necurmate desertiuni și stărui a împedeca emigrarea. Guvernul provincial respunde la 14 Iuliu 1699 împăratului, comunicând cauzele, pentru cari părăsesc locuitorii țera. Se dice, că proprietarii mari din țerile vecine primesc emigranții pre moșile lor în condițiuni mult mai favorabile; că ómenii fug de frica ostașilor împărătesci, dislocați în comune și de frica de tâlhari, de Curuți, de Turci și de Tătari; apoi în fine se afirmă, că din spaima de catolisare, făcându-se alusiune la încercările

¹⁾ Veđi „Kaiserliches Decret an General Rabutin ddto. Wien 18. August 1699.“ — Mandatum Imperatoris a1 Gubernium Transylvaniae, ddto Vienna 18 Augusti 1699“ la Hurmuzaki I. c. pag. 46.

²⁾ Hurmuzaki I. c. pag. 46.

de uniune cu biserica apusană și adaugându-se „că națiunea română n'ar avé nici o religiune, ci numai superstițiune fiind barbară și supusă la toate fărădelegile și nu va aduce nici un folos religiunei catolice.“¹⁾

Pentru a împlini érá unele pretensiuni de ale partidei catolice, în 5 Septembrie al aceluiași an, Monarchul emite alt decret, așa numitele „Puncta Leopoldina“²⁾, în care rânduesce următoarele: a patra parte din decimile date de catolici să se deie preoților lor, érá nu preoților acatolici; asemenea să facă și reformații; dintre cei trei candidați pentru oficiile țerei, stabilite prin diploma împăratéscă din 4 Decemvre 1691, să fie totdeauna unul catolic; în orașe, târguri și comunități să ajungă la diregétoria și catolicii după proporțiune; să se desființeze toate datinele, legile și statutele, cari jignesc îndreptățirea egală a catolicilor (ut par et integra inter quatuor receptas in Transylvania religiones libertas et aequalitas servetur); unul din cele trei sigile ale Transilvaniei să se păstreze de catolici, asemenea și actele publice (arhivele țerei) să le pădască împreună cu acatolicii după proporțiunea numerică.³⁾

¹⁾ Hurmuzaki tom. V. partea I. 1650—1699 pag. 536—538.

²⁾ *Fiedler* I. c. pag. 375—376; *Șincai* I. c. pag. 189. et Decretum Imperatoris Leopoldi I. ddfo. 5 Septembris 1699 la *Hurmuzaki* op. cit. pag. 46—47.

³⁾ Meritosul *Șincai* face două clausule caracteristice la acesta diplomă, cari nu le putem trece cu vederea; la punct 3 dice: „În punctul acesta ca și în cele-lalte mult s'aú ajutat Latiniú prin uniți, numai de ar fi mulțămít uniților sau de le-ar mulțămí și în timpul de acum.“ La fine adauge: „Ci noi Româniú de vom lua afară clerul oel unit, carele încă mai numai atâta se socotesce, cât a cincia rôtă la car, ce folos am avut saú avem din toate acestea?“ Veđi locul citat mai înainte.

Pe cât de binevoitoriu se arăta însă guvernul austriac Catolicismului, pe atât de contrariu îi erau staturile transilvane acatolice, cari faceau o opozițiune, de îi împuneaă guvernului; cu tóte acestea ele nu mai puteau oprí cursul propagandei, căutaă deci măcar să-l împedece și să-i zădărnicescă tendințele.¹⁾

Convingându-se acatolicii, cum-că Românii nu se vor uní cu dînșii nici decum, se ȓice, că e ar fi împrăștiat vorbe prin popor, cum-că împărăția voiesce să-i unescă cu catolicii cu puterea; érá la curtea imperială ar fi scris, că mulți din Români ar fi voind a se uní cu altă confesiune, mulți éráși să rămână în legea lor.²⁾ Spre a liniscí suflelele turburate, împératul respunse de noă prin diploma din 26 August 1699³⁾, că Românilor li stă în voiă, a se uní cu oricare din cele patru confesiuni rechte, precum declarase la 14 Aprile anul trecut, orí a remânea neclintiți în credința lor părintescă.

Precum se luptaă acatolicii în Transilvania contra lățirii uniunii, așa căutaă ei să delătura

¹⁾ Veđi *Petru Maioră* l. c. pag. 83; *Șaguna* op. cit. pag. 175; *Șincai* l. c. pag. 183; *Nilles* op. cit. pag. 218: „Relatio castrensis“, descrie silințele adversare față cu Români. „Incarcerati popae, uxores eorum afflictatae, vincula, verberationes, exilia nonnullorum secuta; nihil non actum ut Valachorum quisque a schismate ad haeretica potius quam Romano-catholica signa transiret. Metuebant nimirum adversarii, ne superior caeteris, ut pronum iam erat, evaderet orthodoxa religio . . .“ Pentru acésta vorbesc și alte locuri citate deja.

²⁾ *Șaguna* l. c. pag. 154; *Laurian* „Doc. ist.“ pag. 155; *Popea* l. c. pag. 104.

³⁾ *Cipariu* l. c. pag. 84; *Laurian*: Mag. ist“. p. 294; *Ilarian* l. c. pag. 56. Greșit e datul 6 August în loc de 26; veđi și *Hurmuzaki* l. c. pag. 40. *Nilles* op. cit. pag. 235. De guvern s'a luat în scire veđi *Nilles* l. c. pag. 233—234.

și consecințele ei. Ei se opuneaă cu lóťă tária întențiunii Monarchului de a lărgi drepturile catolicilor, precum și nisuinței de a-i face pãrtași la aceste și pre aderenții uniunii.

Mai nainte se îndreptase guvernul local la Monarch,¹⁾ arătându-i nemulțămirea și îngrijirea populațiunii, față cu inovațiunile introduse pe terenul politic și confesional. Direcțiunea pornită — dicea el — tinde, ca precum în Ungaria așa și în Transilvania în scurt timp afară de catolici nime alții să nu mai pótă ajunge la vre un oficiu însemnat. Uniunea Románilor, cari ar fi mai mult superstițioși decât religioși, ba chiar sêlbatici, drept că preoților lor li-a ușurat tare sarcinele, dar' acesta înoire religionară e o resturnare a legilor țerei, prin care se împovóra umerii celora-lalți locuitori contribuenți și se ațită principii vecinî de credința rêtăcită gre-céscă (*graecanicae sectae*); érá prin faptul uniunii catolicii n'ar fi căștigând nimicã. Arată apoi temerea ivită pentru desrădicarea cancelariei transilvane, precum și causele emigrării poporului și referința încordată a locuitorilor și oștilor din țară, și pentru evitarea oricãruî conflict îl sfătuia pre Monarch a nu face vr'o inovațiune politicã sau confesională, recomandându-i considerarea strînsă a diplomei din anul 1691. — Astfel de însinuări o făceau însă pre curtea din Viena numai a fi mai precaută la alegerea și folosirea mijlócelor spre scop.

¹⁾ Veđi pre larg „*Litterae Gubernii Transylvanici ad Imperatorem ddo. Albae-Juliae, 14 Iulii 1699, la Hurmuzaki op. cit. pag. 49—51.*

Dieta țerei din 8 Septemvre 1699 restringe prin o lege specială privilegiile celor uniți,¹⁾ și anume dictéază, că uniții aũ a se bucura numai de beneficiile confesiunii, la care aũ trecut. Pentru bunurile private aũ de solvit đecimile îndătinat. Ceĩ neuniți rêmân sub scutul legilor anteriore. Spre priveghiere se denumesc anume comisari, cari aũ să raporteze consciincios guvernulũ provincial despre starea lucrurilor.

Publicarea așa numitei diplome „Puncta Leopoldina“, atât de favorabilă causei catolice, produse o mișcare fórte seriósă între catolici. Acésta împregiurare îl făcũ pre Monarch — prin întrevenirea lui Colonicĩ — a ordina generalulũ Rabutin esecutarea îndreptățirii egale confesionale și respectarea privilegiilor catolice, în casul extrem, chiar cu puterea armelor.

Comisiunile ordinate de guvernul țerei pe basa diplomelor împărătesci se compuneaũ din catolici și reformați, și aveaũ să mérégă prin comune și să cerceteze, ori de voesc Românĩ să se unescă cu catoliciĩ sau cu alte confesiuni recepte²⁾; fiindcă se đicea, că numai clerul a îmbrățișat uniunea.

Guvernul provincial mãi decretà în înțelegere cu staturile transilvane în 26 Septemvre 1699, 7 articule, cari fură trimise clerului românesc.³⁾ Acelea sunaũ așa: „Guvernul regal

¹⁾ *Hurmuzaki* op. cit. pag. 48.

²⁾ *Hurmuzaki*: l. c. pag. 39; *Cipariũ*: l. c. pag. 84; *Șaguna*: l. c. pag. 155; *Benkõ*: pag. 233.

³⁾ *Șincai*: l. c. pag. 189; *Cipariũ*: l. c. pag. 84—85; *Hurmuzaki*: l. c. pag. 39—40; *Fiedler*: l. c. pag. 360; *Hintz*: l. c. 95—97; *Laurian*: „Doc. ist.“ pag. 157—158.

cu plinul consimțemânt și al catolicilor a hotărât cele următoare în respectul uniunii Românilor.

1. În Transilvania sînt destui 2 preoți românesci chiar și în cele mai mari comune, érá în cele mai mici e destul unul pentru serviciul bisericesc, așadară se hotărește, ca să nu fie mai mulți.

2. Episcopului să nu-î fie ertat a chirotoni persoane nedestoinice nici prin abus nici pe bani, ci numai pe aceia să-î chirotonéscă, cari examinându-se, se vor afla apti la chemarea bisericescă. Dară la esamen să nu fie numai episcopul românesc, ci și preoți din religiunea aceea, cu care se vor uní, și aleși de biserica saú de episcopul aceleia. Însă și cu modul acesta să nu se înmulțască fără de lipsă.

3. Fiindcă Românií nu aú acum nici o școlă în adevăr bună, așa-dară cine vrea să se facă preot românesc, să învețe în școléle aceleí relegiuni, cu care se va uní; almintrelea să nu se priméscă la preoția.

4. Preoții, cari nu aú diregătoriă în biserică, se socotesc persoane libere, însă dacá nu aú proprietatea lor, pre care să trăiască fără dauna proprietariului și a altora, atunci să șadă în mănăstire, érá nu în sat, până când li-se va afla o părochiă.

5. În genere fiindcă și preoții de celelalte confesiuni, dacá nu mai țen păménturi, afară de cele ce se țen de casa parochială, sînt datori a plăti decime proprietariului, de nu cum-va li-ó értă el de bună voiă; asemenea și dacá mai stăpânesc vre-un loc saú vre-o alta ereditate,

afară de cele parochiale, sînt datorî a purta sarcinile unite cu dînsa. De aceea și preoții romînesci sã aibã datorințele de mai sus și în respectul decimii și în respectul celora-lalte obiecte ca și persónele bisericesci de altã confesiune, cu orî-care se vor uní.

6. Fiindcã bãtaia nici lumenilor nu li este ertatã și cã tot omul are pedépsa și judecata sa dupã calitatea și cantitatea culpei sale conform legii patriei, de aceea Romîni sã se unescã și în respectul judecãții persónelor bisericesci; și precum se va urma la aceea în contra preoților fãcëtori de rele, așã sã se urmeze și în contra preoților romîni, cum se vede din „Approbatae“ partea I. lit. V. art. 5. Față cu preoții Romîni, cari nu se vor uní nici cu o religiune, ci vor remânè în starea lor de mai nainte, sã se pãdascã procedura anteriórã.

7. Despre afurisire âncã se face cunoscut episcopului romînesc, ca sã nu facã abus de acésta, nici pe preoți sã-i lase sã facã, ci sã urmeze dupã datina confesiunii, cu care se vor uní. Dat Alba-Iuliã de guvernul regal al Transilvaniei.“¹⁾

„Aceste puncte — ñice Barițiu²⁾ — formulate de guvernul lui Bánffy, Bethlen, Naláczi, votate unanim de cãtrã dieta țerei, compusã în majoritatea sa din ómeni bețivi și tirani corupți, precum ne spun tóte cronicile acelor timpuri, aveau de scop învederat a șterge ori ce urmã

¹⁾ *Nilles*: op. cit. pag. 235—240, unde se aduc și delegații precum și o restrîngere a punctelor aduse din partea primatului Colonicî.

²⁾ *Ist. Tr. l. c.* pag. 187.

de biserică românească, orî unită orî neunită, tot una le era lor“. Punctele traduse românește și în exemplare multiplicare s'au trâmisi lui Atanasiu din partea unei deputațiunii de 4 membrii din 4 religiuni anume: comitele, Laurențiu Pekri catolic, baronul Ioan Kemény reformat, Ioan Sachs de Harteneck (ucigaș cunoscut) luteran și Nicolae Horvath unitariu. Comisiunea acêsta demândă, ca să se distribue punctele acestea la preoțime, avênd a eși în fiecare district o comisiune mixtă de patru preoți și patru mireni, din fiecare confesiune câte doi, spre a lua informațiune din gura poporului și a preoțimei despre starea lucrurilor, rezultatul avênd a se înănta apoi împêratului.

Resoluțiunea guvernului, se țice, că nu i-ar fi plăcut lui Atanasiu și el îndemnat de paterul Barányi, ar fi adunat, după cum ne spune Samuil Clain¹⁾, sobor de câțiva protopopi și ei ar fi rēdicat protest contra articulelor guverniale amintite, fiindcă ele vătēmau chiar și libertatea confesiunii catolice. Mai departe ar fi declarat, că nu primesc alți comisari decât numai pre aceia, cari ar fi trâmisi de împêratul sau de arhiepiscopul Strigonului și cum-că nu voiesc a se uní cu altă confesiune, ci să remână la uniunea făcută cu biserica romano-catolică; „că noi nu voim să ne lăsăm de unirea, ce o am făcut, nici ne vom lipí de vr'o religiune, care se împotrivesce religiunii romano-catolice.“²⁾

¹⁾ *Cipariu*: l. c. pag. 85.

²⁾ *Șincai*: l. c. pag. 190—191; *Hurmuzaki*: l. c. pag. 40. *Laurian*; „Doc. ist“. pag. 159—160.

Unii însă se îndoiesc despre autenția acestui protest.¹⁾ La patru zile în 30 Sept. s'ar fi făcut al doilea protest contra dispozițiilor guvernului²⁾

Față de dispozițiunile guverniale a luat poziția și preoțimea catolică din secuime, contes-tându-î dreptul de amestec în afacerea acésta, în adunarea din Csik-Somlyó la 23 Oct. 1699 dîcînd, că numai primatele pôte dispune.

Întrigele și nemulțămirile reformatilor și lup-tele confesionale ar fi silit pe Monarch a emite diploma din 12 Decemvre 1699.³⁾ Monarchul, întărind decretule anterioré, își exprimà în di-ploma acésta părerea de rău, că auđi, cumcã s'ar afla nisce turburãtori împrãștiind vorbe, ca cum intențiunea ar fi, ca Românii să fie *con-strinși* la uniune cu catolicii, declarã apoi, că Românii aũ deplina libertate a se uní cu oricare din cele patru confesiuni recepte, ori a remãnè în statul lor; amenință în fine cu pe-dépsã asprã pe aceia, cari se vor opune de-cretelor sale.

¹⁾ *Șaguna* l. c. pag. 158—159. *Popea* l. c. pag. 106—107; comparã cu Crișan l. c. pag. 48. Decretul acesta îl privesc nu ca un decis sinodal, ci mai mult ca un act mljlocit de vre'un agent catolic și subsemnat numai de Atanasiu în numele clerului și al sinodului. La începutul protestului se dîce: „Noi subsemnații, episcopul și pro-topopii bisericeii unite“, érá la fine „noi episcopul și tot sinodul Ro-mânilor din Transilvania“ fără să urmeze alte subscrieri. La *Nilles*: op. cit. pag. 240—241 se aflã și alt protest cu datul 26 Septembrie 1699.

²⁾ Barițiu, Ist. Tr. l. c. pag. 189.

³⁾ *Cipariu*; op. cit. pag. 85. *Laurian*: „Doc. ist.“ pag. 160, și „Magazinel ist.“ pag. 301—304. *Popea*: l. c. pag. 108—109. *Șaguna*: l. c. pag. 159. Cu alt dat la *Șincai* tom. cit. pag. 192—193. *Fiedler*: l. c. pag. 38. *Hintz*: l. c. pag. 39. *Hurmuzaki*: op. cit. pag. 83. Cetesce la *Șincai* l. cit. ce dîce reformatul Cserei Mihaiu de diplo-matul acesta.

Frământările religioase din Transilvania ținură una și în decursul anului 1700. Acatolicii protestau contra inovațiilor introduse, era Românii, în frunte cu clerul contrariu uniunii, se mai întăreau în opozițiunea lor. Ioan Circa, preot învățat din Batizhazi, pentru înclinarea la uniune cu reformații, a fost prins de Atanasiu, aruncat în lanțuri și maltratat foarte brutal. ¹⁾ Asemenea lupta contra uniunii G. Nagyszeghy, un român, împreună cu comercianții greci din țară. ²⁾

Sucurs contra curentului de catolisare primară Ardelenii încă dela confesionali și confrății vecini. Const. Brâncovan Vodă, a cărui atitudine politică era pentru austriaci problematică, Metropolitul țerei Teodosiu și Patriarchul Ierusalimului Dositeiu, carele petrecea atunci în Muntenia, erau sprijinatorii principali ai cauzei ortodoxe.

Pre lângă toate încercările de uniune avem cuvânt a crede, că relațiunile Mitropoliei transilvane cu Exarhatul Munteniei încă nu se rupseseră. Acesta ni-o constată faptul, că principele Constatin Brâncovan, după-ce trimisese ca dar lui Atanasiu un sacos arhiepiscopal și o păreche de mănuse cu mărgăritare ³⁾, cu datul de 15 Iunie 1700 dăruî Mitropoliei din Alba-Iulia moșia din Merișani. ⁴⁾

¹⁾ Nilles: op. cit. pag. 213—228, mai pre larg.

²⁾ La aceste lupte vom reveni încă.

³⁾ Laurian „Doc. ist.“ pag. 163. Popea l. c. pag. 110. Șaguna op. cit. pag. 162.

⁴⁾ Documentul s'a publicat în traducere latină de P. Maior op. cit. pag. 149, dar în extract; veți și Laurian „Doc. ist.“ pag. 162.

IX.

Despre sinodul din luna Septemvre 1700.

În mijlocul tulburărilor religioase și politice din țară, țene Metropolitul Atanasiu în tómnă anului 1700 un sinod la Alba-Iulia. Din partea Românilor s'a cređut în parte și se crede încă de cătră gr. catolică în decomun, că la acéstă ocasiune și anume în 4 și 5 Septembre 1700, s'ar fi deplinit formal încheierea uniunii cu bise-

Popea: l. c. pag. 26—27. „Actele sobórelor bis. gr. rės. din Ardél 1850—1860“, pag. 62, 72 et 125., asemenea „Acte și Fragmente“ pag. 13—14. După original s'a tipărit prima dată în „Archiv pentru istoriă și filologiă“, pag. 455—456. Motivul donațiunii era „..... fiind-că acéstă s. Mitropolă, învăluindu-se ca o corabie în mijlocul valurilor mării, aflându-se între multe feliuri de limbă străine și lipsită de cele ce sânt de ajutorul s. Mitropolii, Domnia mea am socotit de am dat și am miluit acéstă s. Mitropolă cu acéstă moșiă, ca să aibă a ține pe dēnsa ómenii și alte bucate, dobitoce ori ce le-ar fi voiă, ca să fiă s. Mitropolie de întărire și de ajutoriū, ér' Domniei mele și repositiilor părinților Domniei mele vecinică pomenire. Drept aceea Domnia mea am dat și acéstă carte a Domniei mele împreună și cu tóte zapisele de cumpărătore acestei moșie Sântiei Sale părintelui Atanasiu Metropolit și a tot soborul s. Mitropolie; ca să aibă a ține și a stăpâni acéstă moșie din Merișani cu tot venitul, ce ar fi din hotar până în hotar afară numai dintr'o funiă de moșiă, ce și mai sus s'a đis, care s'a lăsat megiașilor nevēndută, ca să li fie de hrană, ear a-l'altă moșiă să fie pe sama s. Mitropolie de întărire și neclă-țită în veçi.“

rica catolică. Unii dintre scriitorii români gr. cat. descriu cu multă emfasă decurgerea acestui sinod și primirea solemnă a uniunii. Pentru însemnătatea deosebită, ce se atribue sinodului acestuia, să-l privim și noi mai de aproape.

Se spune, că Atanasiu ar fi convocat un sobor general, de toți protopopii, preoții, nobilii și bătrânii orașelor și satelor din totă Transilvania și din părțile atârnatore ale Ungariei¹⁾. Sinodul s'a ținut în mănăstirea s. Treimi din Alba-Iulia. În 4 Septembrie Atanasiu ar fi deschis adunarea primă prin o cuvântare despre folósele uniunii. Clerul să se fi arătat plecat spre acésta în cea mai mare parte, dintre mirenii însă fără multă greutate boerii din ținutul Făgărașului, nu așa de ușor și cei din comitatul Huniadórei, din scaunul Sibiului și din districtul Brașovului. În fine s'ar fi învoit și aceștia după mai multe argumentări din partea celorlalți. A doua zi în 5 Sept. continuându-se desbaterile relative la cestiunea uniunii, s'ar fi decis în urma multor discusiuni, că afară de cele 4 puncte dogmatice, să nu se strămute nimica în credință. Ritul și disciplina să rămână întru toate neschimbate, abstrăgându-se ce s'ar afla contradicătoriu bisericeii rom. catolice. S'ar fi hotărît mai departe, ca să subscrie actul emis Metropolitul, fiecare protopop înaintea juratului său, a doi comisari preoți și

¹⁾ *Laurian* „Magazinul Istoric“ pag. 307. „Documinte ist.“ pag. 163; *Ilarian* op. cit. pag. 57; *Grana* l. c. pag. 87; *Samuil Clain* (Micul) „Historia Daco-Romanorum sive Valachorum“ publicată în Fóia pentru minte, animă și literatură“ anul 1862 pag. 170. — *Șaguna* op. cit. pag. 163; *Popea* op. cit. pag. 110; *Nilles* op. cit. pag. 245—55.

a trei deputați bătrâni din fie-care sat, în numele districtului întreg. Actul s'ar fi formulat astfel:

„Noi subsemnații, episcopul, protopopii și tot clerul bisericeii românesce din Transilvania și din părțile unite cu dânsa, facem cunoscut prin această tuturor celor ce se cuvine și mai ales ordinelor țerei Transilvaniei: că considerând nestătornicia vieții omenesci și nemurirea sufletului (de care trebuie să avem cea mai mare grijă dintre toate) am încheiat liber și de bună voie, din îndemnul lui D-zeu uniunea cu biserica rom-catolică, primind, mărturisind și creștând toate cele ce primesce, mărturisesce și crede aceea, mai vârtos acele 4 puncte, în cari ne păream până acuma a fi desbinați, cari ni-se propun și prin grațiosul decret și prin diploma Maiestății Sale imperiale și prin a eminentissimului arhiepiscop, din care cauză vrem, ca și noi să ne bucurăm de toate drepturile și privilegiile, de cari se bucură preoții aceleeași s. matre biserice, după s. canone și după legile foștilor regi ai Ungariei, așa și noi după prenumitul decret al M. S. imperiale regale și al eminentissimului arhiepiscop, să ne bucurăm de acum înainte ca comembrii ai aceleeași biserice. Întru mai mare credință și tăria a acestora am întărit acest manifest al nostru cu subscrierea mâinii noastre și cu sigilul s. mânăstirii din Alba-Iulia dimpreună cu sigilele proprie usuale. Alba-Iulia 5 Septembre 1700“¹⁾.

¹⁾ *Șincai*, op. cit., pag. 194—195; *Cișariu*, op. cit., pag. 77; *Nilles*, op. cit., pag. 247—249.

(L. S.) Metropolitul Atanasiu.

Protopopul	Daniel din Iliia cu	20	preoți
" " "	Teodor din Criș cu	20	" "
" " "	Gabriel din Bistra cu	15	" "
" " "	Toma din Vinți cu	24	" "
" " "	Joane din Uniedórá cu	50	" "
" " "	Georgiu din Hațeg cu	35	" "
" " "	Nicola din Sassebiș cu	35	" "
" " "	Petru din Daia cu	30	" "
" " "	Vasiliu din Armeni cu	39	" "
" " "	Sava din Seliște cu	15	" "
" " "	Petru din Sibiiu cu	33	" "
" " "	Massim din Avrig cu	21	" "
" " "	Stanul din Vinți cu	46	" "
" " "	Radul din Berivoiú cu	56	" "
" " "	Cristia din Haromsek cu	13	" "
" " "	Vasiliu din Kalbora cu	35	" "
" " "	Idomir din Bîrgiș cu	9	" "
" " "	Vasiliu din Brașov cu	25	" "
" " "	Georgiu din Ohaba cu	40	" "
" " "	Vasiliu din Suppădure cu	26	" "
" " "	Ioane din Lopand cu	16	" "
" " "	Constantin din Vidra cu	9	" "
" " "	Petru din Giógiu cu	27	" "
" " "	Adam din Orăștie cu	25	" "
" " "	Ioane din Calin cu	30	" "
" " "	Radul din Colun cu	40	" "
" " "	Constantin din Samți cu	28	" "
" " "	Mahaveiú din Nimița cu	25	" "
" " "	Ioane din Cânești cu	40	" "
" " "	Mateiú din Lăpuș cu	27	" "
" " "	Teodor din Lemi cu	56	" "
" " "	Teodor din Rîușor cu	45	" "

” ” ”	Simeon din Sărvad	cu 10	” ”
” ” ”	Andreiū din Șimleu	cu 24	” ”
” ” ”	Simeon din Iliăș	cu 40	” ”
” ” ”	Demetriu din Băcău	cu 37	” ”
” ” ”	Mihail din Colota	cu 30	” ”
” ” ”	Pascul din Turda	cu 28	” ”
” ” ”	Ioane din Diomat	cu 45	” ”
” ” ”	Constantin din Hăpîrta	cu 24	” ”
” ” ”	Ioane din Sângel	cu 45	” ”
” ” ”	Ioane din Săcal	cu 26	” ”
” ” ”	Simeon din Silvaș	cu 26	” ”
” ” ”	David din Noul	cu 46	” ”
” ” ”	Stefan din Sânt-Mihaiu	cu 25	” ”
” ” ”	Vasiliu din Sântul	cu 7	” ”
” ” ”	Ioane din Lazăr	cu 15	” ”
” ” ”	Petru din Alba-Iulia	cu 22	” ”
” ” ”	Gavriel din Sobar	cu 40	” ”
” ” ”	Adam din Cugir	cu 24	” ”
” ” ”	Gregoriu din Biț	cu 35	” ”

Protopopii din Marmuros.

” ” ”	Ilie din Soldobiș	cu 9	” ”
Protopopul	Luca din Săliș	cu 9	preoți
” ” ”	Vasiliu din Romliș	cu 41	” ” ¹⁾

Cu totul 54 protopopi și 1563 de preoți.

Tot la acest sinod în ședința din 14 Septembrie s'aū propus următoarele puncte disciplinare de interes istoric:²⁾

¹⁾ Magaz. ist. tom. cit. pag. 310—311. După G. Șincaiu ar fi fost 55 de protopopi și 1582 de preoți. Veđi l. c. pag. 195. La Samuil Clain sunt numiți 1640 de preoți. Deci și aci există diversitate în păreri.

²⁾ *I. Moldovan*: Acte sinodali II. Blaj 1872, pag. 119—123, „Magazinu ist.”, tom. cit. p. 312—317, „Doc. ist.” p. 168—174, Grama op. cit. p. 90.

„Noi Vlădica Atanasiu am arătat pohta noastră s. sobor cu aceste puncturi. Și poruncim foarte tare în tot locul, în varmeghi, în scaune, în partium: protopopilor, preoților, mirenilor, cari sunt Români, Greci, Sërbi, ce sunt aice în țara, ce se chiamă Transilvania: — Pohta Vlădichei.

1. Când va rânduî Vlădica și cu Titorii, cari vor fi jurați lângă Vlădica, și de sobor din toți protopopii țerei, atunci tot protopopul cu 2 preoți bătrâni să se afle la diua cea numită a soborului; și să-i dea tot popa de cheltuélă 2 duce protopopului; ér care n'ar da, protopopul împreună cu acei doi bătrâni să-l tragă, ér protopopul de nu s'ar găsi la di, să fiă lipsit de diregătoriă și globit cu 66 florinți.

2. Diacii, cari vor vré să se preoțască, înainte să mérgă la protopop să-și céră carte, și cu carte de la adevërat duhovnic; și să scie psaltirea de înteles și glasurile și tóte tainele bisericiei; și până nu va fi la Metropoliă 40 de zile, până atunci Vlădica să nu-l preoțască; și popor să-î caute protopopul și să aibă a da protopopului o pele de vulpe.

3. Popii, cari vin dintr'alte țeri, să nu se priméscă, până nu vor aduce carte de la Vlădica. Așijdere popii, cari merg într'alte eparchii, să nu se priméscă, până nu vor avé carte de la protopopul lui, cumcă-î om bun și și-a plătit darea, ér care protopop nu va face așa, să aibă Vlădica a-l birșuguî cu 24 de florinți.

4. Protopopii să nu facă despărțeniî afară în țară sau în eparchie, fără numai, când va

fi sobor mare în Belgrad, ér care are face, să fie scăđut din tótă cinstea lui. Și se dee și acela birșag.

5. Cari popi vor cununa pre cari fug printr'alte sate sau poporénul altui popă sau frații, unora ca acelora să li-se ia preoția.

6. Cari diaci vor fi fost curvari sau furi, să nu se pótă preoți.

7. Care mirenii se vor duce cu putere pre casa popii sau pre femeile lui sau pre marha lui fără de scirea Vlădicei sau a protopopului, unii ca aceia să fie fără de lege, până a-și da sama: și a cui va fi vina, birșagul soborului mare, 66 de florinți.

8. Preoți, cari n'aú pléșă sau potcapoc, sau vor âmbra la cârcimă sau beți prin têrg și nu vor âmbra cu haine lungi, unora ca acelora să li-se ia preoția.

9. Când va avè lege sau pâra popa cu un mirén, să-l caute în forumul lui înaintea birăului, sau a Spanilor; ér când va căuta mirénul pre popă, să-l caute înaintea proto-popului în forum sau la Vlădica.

10. Care popă va merge pre poporul altui preot sau îi va scăde simbria sau îl va piri la scaunul din afară, acela să se tundă.

11. Satul, care nu va îngădui pre țercovnic, acela sat să fiă oprit de lege, până nu vor pune crâsnic, și să-l îngăduescă din tóte cheltuețele și slujbele satului.

12. Care sat nu va da popii de o casă o claiă de grâu și o ferdelă de ovés și dóue țile

de lucru, acela sat să fie fără de popă, ér popa de-î va țènè legea, să se tundă.

13. Care popă nu va face duminicile sau serbătorile de 3 orî slujbe și vinerile și mercurile de 2 orî și preste post în tóte ȃdilele, unul ca acela să fie lipsit de preoțîă.

14. Popîi să facă slujbă cât vor putè românescè, evangelia și poviaștia să întèlègă și creștiniî, ér de nu va povestî din pouceniă în tóte dumineci și în tóte sèrbători, acela popă să se globèscă.

15. Care ómenî nu vor merge duminicile și în sèrbători la biserică și la liturgiă și vor fi sănètoși și acasă, pre unî ca aceia popa cu birăul și cu jurațîi ântâiû să-l birșluguèscă 1 florint, de nu va venî și a 2 óră, să-l birșluguèscă 3 florinți. De nu va venî și a 3 óră, atuncî să fie lăpèdat de la biserică ca un păgân, cât nici la mórte nici la îngropăciunea lor popă să nu mérgă, așijderea și cariî nu iaû naforă, și cariî nu se ispoveduesc, și cariî nu vor sci tatăl nostru, credeul, poruncile, fie bètrân, fie tènèr, așa să pață și aceia.

16. Cari popî sînt cu a 2 cāsătoriă, nici într'un chip să nu slujască liturgia; érá de s'ar gāsî, să se tundă de tot să fie mirén.

17. Care popă va boteȃa fără de mir, să se lipsască de preoțîă.

18. Sèrbătorile să se țîiă care sunt înseminate la Ceaslov cu slove roșîi și aû polileû și evangeliî, acelea să se țîiă, ér cari vor țènè într'alt chip, să se birșluguèscă cu 12 florinți.

19. Cari protopopi vor face sobor de eparchiã, și care popã nu va veni la sobor, protopopul cu cei 2 popi bẽtrãni și cu soborul seũ sã-ĩ birșuguescã cu 6 florinți, fãrã numai cãnd s'ar întempla sã fiã betegi.

20. Care logodnã se va face fãrã popã, aceia sã nu se cunune, pãnã nu vor da în scire protopopului sau Vlãdichei.

21. Cari ómeni nu vor țenè cele 4 posturi și nu vor postí, cum se cade, vinerile și mercurile, în post de pesce: aceia sã fie lipsiți de la bisericã, pãnã nu-și cer ertãciune de la popã și de la popor.

22. Cari preoți sunt adevãrați și vor trage tabac macar în ce fel de chip, sã se birșuguescã cu 12 florinți.

23. Care popã sau mirén va sudui de suflet sau de lege, acela sã se lipsascã de preoția și mirénul lãpedat ca un pãgãn.

24. În care bisericã nu va fi icóna lui Chr. și a Precistei și a s. Nicolae, sã se globescã popa cu 12 florinți și satul cu 24 florinți.

25. La care popã se vor gãsi odãjdile bisericei nespelate sau mãi scurte de glesne sau potirile și alte grozave, sã se birșuguescã cu 24 florinți.

26. Cari popi nu vor pomeni pre înãlțatul împèrat Ignatius și pre coronatul craiul nostru Iosif Leopold și pre Vlãdica Ardélului, acelora li-se va lua darul preoției.

27. În care eparchiã sau sat se vor afla ómeni rei, hoți, curvari sau alte lucruri fãcend, pre unii ca aceia sã-ĩ dee în mânele

tisturilor, să-î birșuguéscă și până nu se vor împăca cu biserica, până atunci să nu-î priméscă, ei să fie lăpédați.

28. În care sat se va face duminicele și în sêrbători jocuri, cum se trag pe uliță sau într'alt chip, acela sat să se birșuguéscă cu 12 florinți.¹⁾

Se susține tot o dată, că sinodul acesta din Septembre 1700 ar fi fost cel mai mare sinod al Românilor din Transilvania, că afară de protopopi și preoți ar fi fost invitați câte trei deputați mireni din fiecare sat. Pre lângă aceștia s'ar fi adunat încă o mulțime de Români din toate părțile, ca să vadă rezultatele uniunii că numai după ce s'ar fi încredințat, că ritul și disciplina bisericéscă vor rămâne neatinse, s'ar fi liniscit și ar fi primit uniunea. Istoricii ar fi spunând, că până la 200,000 de familii române se uniră la ocasiunea aceea.²⁾

¹⁾ Punctele sau canónele propuse de Vlădica se primiră cu schimbări relative la punctul 2 și 4. Cu privire la punct 2 se obiectă că se pretinde prea mult de la candidații, cari nu sânt inițiați în științele teologice profunde, să scie psaltirea de înțeles fiind multe locuri grele, despre cari nu se învoesc teologii la esplicare. Asemenea și prin îndătorirea, ca candidații să aducă carte de la spiritualu pentru vrednicia sa, s'ar comite fărădelegi cumplite. Referitoriū la punct 4 se aduce, că nu póte fi admis a desbata cauzele de despărțire numai în sinod mare, fiindcă acesta convine o dată pre an, ér prin amênarea de atari cauze s'ar puté nasce pericle spirituale și materiale. În acest sens vorbesc și legile țerei. În urma acestor obiecțiuni s'aũ modificat astfeliu: „Èră acestea am îngăduit: Protopopii să facă despărțeniī cu scirea Vlădichei. Diacii să se preoțască, cari vor fi vrednici și învățați.“ Veđi l. c. mai sus; asemenea Șaguna l. c. pag. 169. — Scopul acestor stătoriri disciplinare era organisarea solidară a ierarchiei și stirpirea multor abuzuri încuibate sub vitregitatea timpurilor.

²⁾ *Laurian* „Doc. ist.“, pag. 168; *Ilarian* op. cit., pag. 57; *Grana* l. c. pag. 87.

Istoricul acestui sinod a aflat și află în mare parte la Români gr. catolici credemânt,¹⁾ nefiind nici această întrebare importantă, ca și altele, cernută critic. Aducând per extensum actele sinodului, lăsăm să urmeze obiecțiunile următoare, cari vorbesc direct contra credibilității faptelor enarate:

I. În privința datului există neconsonanță. Verosimil este, că în Septembrie 1700 s'a ținut un sobor la Alba-Iulia, fiindcă avem și acte ce par autentice cu datul 14 al acestei luni,²⁾ dar n'avem motive, ca pe baza isvórelor să putem admite, că s'ar fi ținut ședințe în 4 și 5 Septembrie, ramficându-se foarte opiniunile diferiților istorici. G. Șincai istorisesc, că în 12 Decembre 1700 s'ar fi dat actul de clerul adunat,³⁾ Samuil Clain ȳice numai simplu, că în luna lui Septembrie s'a adunat soborul, érá actul s'ar fi scris în 12 Decembre al acestui an.⁴⁾ Alții dintre istorici nu amintesc nimica despre sinodul acesta. Apriat se află mai nainte la Lau-

¹⁾ Socotința, că Români s'au unit la 1700, este reprezentată și la scriitorii mai vechi, așa de exemplu la S. Clain în opul „Historia Daco-Romanorum sive Valachorum“, publicat în „Fóia pentru minte, animă și literatură“ anul 1862. pag. 170. Asemenea la Iosif Pap Selágian: „Scurtă istoria a credinței Românilor“, Blaj, 1845, pag. 46; Representantul principal al acestei teorii este Laurian prin publicarea actelor din arhivul episcopal transilvan în „Magazinul istoric“ și „Documinte istorice“. Acesta se adóptă de ceilalți; așa de Ilarian I. c., Grama I. c., Marienescu veđi scrierea: „Viața și operele lui Petru Maior“ extras din Anal. Acad. rom. seria II, tom. VII., sect. II. București 1883., pag. 82; „Actele sobórelor bisericeii ortod. din Ardél ținute în anii 1850 și 1860“, unde se reflectează adesea la timpul uniunii, precum și mai la toți scriitorii români.

²⁾ Laurian „Mag. ist.“ p. 312; „Doc. ist.“ p. 168; Grama I. c. pag. 90; I. Moldovan „Acte Sinodali“ Blaj 1872, pag. 119.

³⁾ Șincai tom. cit. pag. 194.

⁴⁾ Cipariú op. cit. pag. 85—86.

rian și acum Nilles a publicat în totă extensiunea actele sinodului. Lui Laurian i-a urmat Ilarian, Grama și cea mai mare parte dintre scriitorii români gr. catolici și alții.

Metropolitul Șaguna¹⁾ și Episcopul Popea²⁾ în scrierile lor descitate istorisesc, că *se dice*, că Atanasie a convocat la sinod general pre toți protopopii, preoții, nobilii și bătrânii orașelor și satelor din totă Transilvania și părțile adnexe. Hurmuzaki nu amintesc nimica de acest sinod. I. Crișan scrie: „Afirmarea, că la 4 și la 5 Septembrie s'ar fi ținut ședințe și s'ar fi decis unația, e tot atât de îndrăsnită și volnică, ca și datarea actului de unație, pe carea noi, pe basa datelor noastre, a căror adevăritate stă mai pre sus de ori ce îndoelă, o putem numi necondiționat falsă“.³⁾

La aceste observări înse vom reveni.

II. Actul, ce se dice, că s'a primit și subscris de vlădica Atanasiu și de toți protopopii în numele clerului întreg și al națiunii române, este o simplă traducere românescă a traducțiunii latine neesacte, făcută de P. Barányi după manifestul original al uniunii dat la 7 Octomvrie 1698 și anume în forma prezentată staturilor transilvane și curții imperiale.⁴⁾

¹⁾ „Istoria bis“. I. c. pag. 163: „Se dice, că Atanasie în 4 Sept. 1700 au conchemat sinod“.

²⁾ Op. cit. pag. 115 „Ei se opintiră din nou cu puteri îndoite, pentru de a aduce pe Atanasiu cel scurt vechetoriu la apostasiă, ceace le și succese; căci se dice, că Atanasiu ar fi conchemat sinod general“.

³⁾ „Programa Inst. ped.-teol“. 1887/88 pag. 28.

⁴⁾ Fiedler I. c. pag. 372; Cipariu op. cit. pag. 77 și la Crișan I. c. pag. 69—70.

III. Afirmarea, că actul uniunii s'ar fi scris în şedinţa a două din 5 Septembrie de Metropolitul Atanasiu împreună cu 54 de protopopi şi cu 1563 de preoţi, nu este adevărată. Acesta atestă şi Şincai determinat, scriind la anul respectiv despre uniune următoarele: „Tocma pe aceea zi, când s'a dat diplomatul aci mai ales adus (înţelege cel din 12 Decembre 1700) s'a adunat soborul românesc la Belgrad, bag samă din însciinţarea Iesuiţilor, că altmintrea n'a putut să fie, şi a dat scrisórea acésta: (urmézá actul uniunii cunoscut). Apói continuă: „Pe hărtia, ce se ţéne în archivul Vlădicei Făgăraşului, de pre care s'a luat acésta scrisóre, *nu sunt iscăliţi Metropolitul Atanasiu şi protopopii cu preoţii de sub dênşii*, ci dintr'un protocol de sub acelaşi Atanasiu se vede, că pe timpul acela aceştia au fost protopopi preste atâţia preoţi, câţi se însamnă după dênşii“ ¹⁾.

Aduce catalogul clerului şi adaugé: » *Cari ar fi trebuit să se iscălescă cu Metropolitul Atanasiu şi să fie tot clerul. Ce sciu, că n'a fost, ci numai căpeteniile s'au scris.*« De asemenea socotinţa

¹⁾ Numeră 55 de protopopi şi 1582 de preoţi, Şincai op. cit. pag. 194—195. Aci amintesc în treacăt, că actele emanate prin mijlocirea Iesuiţilor au caracter hiperbolic. În stilistică întrebuiţază termeni fórte flexibili şi expresiuni emfatice. Pretudindenea — cu puţine excepţiuni. — întimpinăm la subscrieri frase ca: Eppus ac clerus universus“ sau „Athanasius Eppus Eccl. unitae gr. ritus in Tran. partibusque ei adjunctis, ac clerus, universus“ ori „Nos cum tota Synodo Vallachorum in Transylvania“ etc. Tóte se pun la cale şi se scriu de toţi. Chiar aceasta li detrage mult din valórea istorică. Cine voesce a se încredinţa despre adevărul celor îndegetate, petrócă numai tom. I. şi II. din documintele publicate de Nilles şi se va convinge pe deplin.

e și Samuil Clain (Micul), ȃicȃnd: » *Cine aũ fost anume subscrișĩ, nu se aflã*«. ¹⁾

Actul de uniune primit și subsemnat de clerul univers român din Transilvania ar purta timbrul unei raritãți în istoriã, dacã fapte anteriore aduse și, dupã cum vom vedé, și posteriore n'ar rȃsturna închipuita aserțiune.

IV. Afirmațiunea, cã în ziua de 5 Septembrie 1700 s'ar fi unit la 200.000 familii romãnesci, este falsã. Probabil, cã s'a scos acest dat din o scriere d'ale lui Timon, ²⁾ unde se ȃice: „His itaque conditionibus et aequis rationibus plus 200 millibus ecclesiae Romanae, non dico

¹⁾ Veđi la *Cipariu* op. cit. pag. 86. Relativ la negarea subscrierilor din partea lui *Popea* face I. *Moldovan* o notã în „Archiv pentru istoriã și filologiã“ pag. 792: „. . . . Afarã de hãrtia, de care s'a folosit *Șincai* în arhivul din Blaj s'a putut afla și alt esemplar cu subscrieri și cã s'a aflat, adeveresce S. *Clain*: „Historia Daco Romanorum sive Valachorum“ în „Fóia pentru minte, animã și literaturã“ anul 1862, pag. 170“. Acésta e ȃis arbitrar de cãtrã *Moldovan*. Spre a dovedí, aducem cuvintele lui *Clain* care dupace aduce actul uniunii, continuã: „Sequuntur subscriptiones Archi-Eppi Athanasii et Archi-Diaconorum seu Protopresbyterorum; aderant autem tunc temporis sequentes Protopresbyteri seu Archi-Diaconi.“ Urmézá iscãliturile înșirate de *Laurian* și ceialalți și adauge la urmã: „Item Sacerdotes ex districtu et Dioecesi Magno-Varadiensis quorum numeri et nomini et non recordamur, inveniuntur tamen Balasfalvae in Transylv. în Archivo Eppali-Valachorum, si Deus vitam et occasionem dederit adhuc illuc redire, exquiram et inseram“. Veđi l. c. mai înainte. Citatul pre cum nu exclude póibilitatea, cã s'ar fi putut afla un atare act în arhivul episcopal din Blaj, așã nici nu póte adevéri, ce voesce a susținé *Moldovan*, cum cã s'a aflat întru adevér. Una resultã evident din cuvintele meritosului *Clain*, cã la scrierea istorie sale n'a avut nici actul respectiv, la care reflectézá *Moldovan*, nici chiar o copiã. În istoriã nu zidim pre spuse, ci pre fapte. Orí de s'a aflat sau póte cã se aflã actul original amintit, nu scim. Pãnã acum nu s'a dat la ivélã. Ce putem ȃice în acéstã materie este, cã dacã actul menționat ar fi cel publicat de *Laurian* și *Nilles*, atuncí pre acesta il privim de o falsificare tendențioasă și nici decum de act autentic, pentrucã am vení în colisiune cu faptele istorice.

²⁾ Veđi opul: *Purp.* Pan la *Katona* op. cit. p. 67.

omnes, adjunxit; sed adjungere conatus est.“ Iesuitul Fasching¹⁾ reduce numărul celor uniți numai la 80,000 de familii. Dar și acesta e prea esagerat. În ce rătăcire se află cei ce susțin aserțiunea, ne arată conscripțiunea numerică a uniților și neuniților, făcută de guvernul provincial din Transilvania la anul 1762.²⁾ După sumariul din 5 Septembrie al acestui an se aflau în totă țara Ardélului pe atunci 2250 de familii unite preoțesci, dar' numai 25,223 familii unite mirene. Din contra familii preoțesci neunite 1365, cu 128,653 familii mirene neunite. Raportul numeric era, că tot la 11 familie unite era un preot, pre când la neuniți tot la 95 de familii un preot. Credem, că faptul acesta vorbește destul de lămurit contra socotinței greșite, că s'ar fi unit 200,000 de familii române în 5 Septembrie 1700, fiindcă pre la anul 1762 aflăm în totă Transilvania numai 157,491 de familii românesci.

În timpul mai nou s'a publicat de George Bogdan Duică³⁾ și de Nicolau Togan⁴⁾ ântăia

¹⁾ *Fasching* op cit., pag. 22; *Fiedler* l. c. pag. 363 et *Crișan* l. c. pag. 52.

²⁾ *Schwicker*: „Die Vereinigung der serb. Metr. von Belgrad und Karlowitz“ Wien 1881, pag. 119 n.: Extractus Summarum omnium in Incl. Principatus Transylvaniae, Comitatus, Districtibus, sedibus saxonialibus et siculis Unitorum et non Unitorum Valachicorum populum, laicarum familiarum templorumque juxta repertum Religionis statum distributorum ut et horum beneficiorum seu fundorum, una cum donibus parochialibus reperibilium dno 5 Septi 1762. Veđi „Foișora Telegrafului Român“ anul 1877 și la *Crișan* l. c. pag. 57.

³⁾ Convorbiri literare an. XXX pag. 626 ss.

⁴⁾ Transilvania an. XXIX Nr IX-X pag. 169. ss. compară cu cele publicate de Dr. A. Bunea: Episcopul Ioan Inocențiu Clain, pag. 132 ss. și pag. 302 ss.

statistică făcută în Transilvania de Români pentru a se constata numărul preoților și al familiilor române. Acésta statistică s'a făcut la 1733 de mult prigonitul episcop al Făgărașului Inocențiu Clain. Manuscriptul publicat are defecte, căci nu conține statistica Românilor din țera Bârsei, mai departe lipsesc unile localități din alte țenuturi, érá în altele nu s'a putut conscrie poporul din cauza opunerii lui. Conscriptia acésta s'a făcut în urma ordinului dat de împératul Carol VI. ¹⁾ După acésta statistică s'ar fi aflat atunci 2255 de preoți uniți și 486 ortodoxi, érá familii române 85550, fără a se ști câte unite și câte ortodoxe. Din acésta statistică nu putem nimica pozitiv concludé, afară de faptul, că 200000 familii absolut nu s'au putut uní la 5 Sept. 1700, dacá și după 33 de ani n'au existat atâtea în Ardél.

„Nu se scie, pe ce-și va fi basat“ Magazinul istoric „asertiunile sale, — scrie Popea — căci isvórele, din cari se scóseră acelea nu ni se spun și istoricii, cari ar fi dicénd, că într'aceea și să se fi unit 200,000 de familii, áncă nu ni se arată. Alți scriitori mai vechi și alte documente demne de credință, ne înfățișază lucrul cu totul altmintrelea, încát pre basa acestora se póte afirma, că necum națiunea întrégă, dară nici măcar jumătate, ci numai o parte mică și neînsemnată a ei, și adecă numai Metropolitul Atanasiu cu unii din protopopi, preoți și mireni nobili îmbrățișará unirea“.²⁾

¹⁾ Nilles op. cit. II pag. 513—517

²⁾ Op. cit. pag. 116. Miko l. c. pag. 39 scrie: „... Szokása

Părerea unora, că toți¹⁾ Românii din Ardel ar fi trecut la uniune, nici nu merită considerare. Din cauza multelor dovezi, ce vorbesc direct și răspicat contra ei, cu anevoie se mai poate susține ași chiar din partea ultramontanștilor români.

Faptele, care vorbesc direct contra formalismului sinodului menționat, pot vërsa în câțva lumină mai clară asupra cestiunii, și ne arată, că datele aceste nu sânt exacte, ci arbitrare; așa că sântem nevoiți a le privi mai mult de aserțiuni tendențioase, decât de întemplări adevërate. În tòmna anului 1700 anume în sinodul din Septembrie n'a putut fi vorbă de o încheiere formală a uniunii din simplul motiv, fiindcă acesta era un act săvîrșit de clerul român prin manifestul dat la 7 Octombre 1698. Evenimentele și datele istorice ulterioare dovedesc acesta.

Desbaterile și decisiunile sinodului din 4 și 5 Septembrie 1700 din cauza neexactităților sunt de privit ca scornituri lipsite de critică și adevër. Scriitorii vechi și noi ne presântă lucrurile în diferite colorii. Laurian a publicat ântâia ôră actele sinodului în forma combătută dând la ivelâ manuscriptul, pre care l-a publicat în timpul de față și Nilles. Acesta se primesce ca adevërat de

ebben az egész materiában, hogy az temérdek hazugságokat szekerekkel hordozza itt nem igaz, hogy az Oláhok keresték volna az uniót, mert erővel hajtották arra“.

¹⁾ P. Maior op. cit. pag. 84: „Întorcându-se Ardelul supt stăpânirea împërâtescii case a Austriei, cu pãrtinirea împëratului Leopold celui ântâi al Românilor ajutorat, Atanasie cu tot clerul și cu toți Români se întorse la împãrtășirea bisericeii romane cea nainte de 600 de ani pãrăsită.“ Vezi între cei mai noi la *Ardeleanu* op. cit. pag. 85.

Ilarian, Grama și de cei mai mulți scriitori români gr. catolici și de alții. Între cei vechi Petru Maior, G. Șincai descriu diferit cestiunea uniunii. Unii precum Șaguna¹⁾ și Popea²⁾ trag la îndoială autenția și credibilitatea datelor sinodului din 4 și 5 Septembrie 1700, și combat chiar unele din aserțiunile atinse. Alții precum Hintz, Pichler, Fiedler, Hurmuzaki nu amintesc nimica de sinodul acesta. Ear în timpul mai nou Crișan, carele s'a silit a tracta critic întrebarea uniunii, declară deadreptul datele combătute de noi de false și de iscodituri iesuitice. Ca isvóre principale, din cari s'ar fi compus istoria acestui sinod, socóte pre Timon: *Epitome rerum Hung.* și *Paneg. Purp*; *Benkö: Transylvania*; *Fasching: Nova Dacia*; *Katona: Hist. crit. Hung.* și o „*Encyclica*“, ce ar fi îndreptat-o Atanasiu cătră clerul său în anul 1700. Afirmă mai departe, că din acésta ar fi scóse amănuntele relative la compunerea sinodului, la modul și felul cum s'a încheiat și subsemnat actul de uniune³⁾.

¹⁾ *Șaguna* op. cit pag. 172.

²⁾ *Popea* op. cit pag. 115.

³⁾ Pentru clarificare aducem pasagiul din enciclică, care vorbesce direct despre unire: „..... Igitur hoc anno a condito orbe septies millesimo ducentesimo octavo omnes huius Regni, partiumque Regni Hungariae, Protopresbyteri sive Archi-Diaconi, ex quolibet Archidiaconali Districtu juratus ac duo deputati viri Ecclesiastici, pluresque alii sacerdotes et laici ad magnam Synodum Albam-Iuliam convenientes post longam rationabilemque consultationem, cuncti unanimiter in hanc condemnationem sententiam, ut Unionem fidei cum S. Ecclesia veteris Romae amplectamur, quem admodum sponte amplexi sumus; hac tamen declaratione: ut quatuor puncta, quae in diplomate Imperatoris insinuantur perpetuo et iremissibi iter teneamus, ad plura autem nullo sub praetextu obligemur, semper integrum nobis sit, servare ritum et disciplinam S. orientalis Graecae Ecclesiae et secundum illius leges, canones, consuetudines ac sanctiones in lege disciplina et iuribus dirigere nos ipsos, nisi forte praedictis quatuor punctis contraria aliqua

„Vedând arhiepiscopul, — Scrie Barițiu¹⁾ — că măsurile luate de guvern și comisiunile acestuia turbură tot mai mult spiritele și desbină pe clerul și pre poporul român, în anul următoriu 1700 a decis a convoca sinod nou pre cât s'ar putea mai numeros, pentru-ca să se alégă odată în o parte sau în alta“. Apoi continuă: „Autenția concludelor și canónelor emanate din acel sinod memorabile și publicate de repețite ori a fost trasă până acum de cătră unii scriitori români la mare îndoelă, vorbindu-se despre ele, cu „se țice“, „se spune, dară nu se crede etc.“; astăzi acelea îndoeli au încetat, pentrucă cuprinsul acestor acte s'a descoperit întocma în *codicele manuscris* conservat în arhivul episcopatului romano-catolic din Alba-Iulia, érá originalul se află în arhivul primațial de la Strigoniu. Mai toți protopopii numiți în original se află întocma numiți și în istoria bisericéscă scrisă de Samuil Clain, din care-i reproduce Cipariu în Acte și Fragmente Part. II pag. 86—87, numai cât *unele nume sunt*

reperientur. Praeterea iisdem privilegiis, praerogativis, immunitatibus ac favoribus sine ulla distinctione cum fidelibus Latini Ritus effectivae gaudeamus ac fruamur“ veți: „Epistola Encyclica Archi-Eppi Athanasii ad suam Ecclesiam“ în „Fóia pentru minte etc.“ anul cit. pag. 178. Acéstă pretinsă enciclică a lui Atanasiu pórtă marcă iesu-itică și e o dovadă eclatantă despre epoca de decadință, când intereseții se foloseau pe conta adevérului de ast-feliu de mijlóce mârșave spre folosul causei lor. O enciclică scrisă latinesce de Atanasiu, fără ca el să fi știut limba și adresată clerului românesc! Nu fără temei obiectéză *Crișan*, că acésta contrađice manifestului original de uniune, decretului împérátesc din Februarie 1699, protestului, ce se crede că s'a dat de Atanasiu în Septembrie 1699; și ce este mai mult e scrisă lătinesce, limbă pe care nu o scia Atanasiu și e faurită în sensul manifestului colonician. De și nu este autentică enciclica, are ceva interesant pentru istorie. Compară cu *Crișan* 1. c. pag. 51—52.

¹⁾ Ist. Tr. tom. cit. pag. 192—193.

schimosite în copia reprodusă de Nilles Vol. I pag. 249, érá Clain are 1640 de preoți, declarați atunci pentru unirea cu Roma, pre când la *Nilles după original* se află 54 protopopi subscriși, cari representaú numai 1568 preoți, cu 77 mai puțini“. Am reprodus anume și ací opiniunea istoricului Barițiu, spre a fi învederat și de ací punctul seu de mánecare în cestiunea uniunii. Tot aprópe ce istorisesc isvórele iesuitice acopere cu autoritatea sa. Actele sinodului nu le reproduce înse, dar nici alte doveđi pentru apérarea formalismului sinodului din Septembrie 1700 nu mai citéză. Se provócă înse la originalul actelor sinodului, care s'ar fi aflând în arhivul primațial din Strigoniu. Ar fi o mare minune descoperirea acésta, căci dupe cele expuse de noi nu numai ar contradice faptelor istorice, dar și după rațiunea pură, s'ar presenta actul, ca o imposibilitate și fizică și istorică. Un sinod atât de mare cum n'aú mai avut Români, la care au participat toți protopopi și preoți și unanim aú primit și subscris uniunea, la care 200000 familii române — cari nici nu existau — au primit uniunea este ceva ne mai auđit. Nu sunt acestea afirmațiuni ridicule în fața istoricului serios, obiectiv și nepreocupat? Am vėđut înse, că nici datul sinodului nu este sigur, că manifestul emis este traducerea iesuitică de la sinodul din 1698, érá legenda cu participarea și subscrierea de cătră protopopi și preoți precum și celelalte, cuprind singur nisuițele tendențioase ale Iesuiților, cum ar voi ei se crédă Români, că s'au petrecut tóte pentru scopul și

folosul lor, dar nu al nostru. Pe cele afirmate la Nilles¹⁾ despre autenticitatea actelor nu dăm nimic.

Noi credem, că toate neexactitățile și rătăcirile aceste au provenit numai în lipsa manifestului original, care a muceșit aproape 200 de ani în întunecul uitării. Lipsind acest document neprețuit și ignorându-se faptele istorice, s'a putut da din partea celor interesați actului de uniune o momentuoșitate atât de mare, prin aceea, că s'au adunat datele amintite, s'au formulat încheierea definitivă a uniunii prin sinodul din 4 și 5 Septembrie cu mersul lui cel complicat și cu decisiunile și desbaterile problematice; care ar fi fost cel mai mare sinod al Românilor din Transilvania, la care ar fi participat, afară de protopopi și preoți, trei deputați din fiecare sat împreună cu o mulțime de lumeni, primindu-se sărbătorește uniunea de toți. Tote decurg, ca când ar fi fost înainte pregătite și calculate. Tocmai aceste exagerări lovesc teoria susținută

¹⁾ Nilles l. c. pag. 246 sub titlul: „Acta et Decreta de s. uni-one“ în notă dăce: „Eruta sunt ex codice msc. A. E. Tr. cujus authenticum declaravimus supra pag. 165“. Era la pag. 165 unde reproduce actele sinodului de sub Teofil scrie în notă: „Textum nostrum ipsi eruimus ex codice msc. A. E. Tr. exacto ad exemplar princeps, quod e Transilvania allatum Baranyi in scriniis A. Pr. St. reposuit. De archetypo Valachico seu Rumeno consuli po'erit. Cipariu Acte și fragmente, pp. 79—81 etc. Laurian și Balcescu, Magazinul istoric pentru Dacia, tom. 3, pp. 272—275“. Atât și mai mult nimic. Ne mirăm cum pôte afirma cineva, că aceste acte scrise în limba latină pot fi autentice, când Metropoliții sub. cari s'au petrecut lucrările, Teofil și Atanasiu, nu cunoseau limba. De ce nu se publică și subscrierile originale ale protopopilor și preoților cum au făcut unde le-au avut. În materia acésta, analogă aproape este aparițiunea ca și cu cronica lui Hurul. Pentru manifestul original de uniune din 7 Oct. 1698 Barițiu nu are cuvinte de a-l presenta în adevărata lui valóre, dar pentru falsificatele iesuitice află argumente spre a le înfățișa ca documente demne de creșmânt.

cu atâta emfasă, cădând prin înseși consecvențele trase din ea. Istoricul nepreocupat va vedea în relatările menționate manifestată tendința, cum le-ar fi plăcut unora să se fie încheiat uniunea,  r nici decăt, cum s'a înt mplat în realitate. Căci dacă privim datele principale  i le examinăm pre r nd mai de aprópe, rezultă apriat evidenta lor falsitate. Datul sinodului este arbitrar ; actul emis e traducțiunea latină a manifestului original cunoscută de mai nainte ca neexaact   i intercalată ; isc liturile s nt neautentice ;  r numărul celor uniți at t de exagerat,  nc t nici la vorbă nu mai p te veni. Celealalte coniecturi merită tot at t de puțin cređemént  i se pot privi ca  ntreșesute spre rădicarea momentuosității sinodului. Nu negăm țenerea unui sinod în Sept. 1700, fiindcă actele păstrate din ședința dela 14 a lunei acesteia par autentice dar negăm, că în 4  i 5 Sept. s'ar fi deplinit încheierea uniunii, după cum este espus  în cunoșcutele isvóre combătute de noi din causă, că referatele lor nu se basaz  pe documinte demne de cređemént, ci spun lucrul fără critică, fără iubire de adev r  i fără privire la circumstanțele istorice. Susținem mai v rtos, cumc  uniunea acceptată la 7 Oct. 1698, ajung nd la discusiune în sinodul din Sept. 1700, s'a tractat ca un act deplinit  i s'a putut desbata prin urmare numai regularea cestiunii.  n sinodul acesta sam n  să se fie discutat de treb  admistrative  i disciplinare.

Dar se urmărim cursul evenemintelor mai departe.

Curentul catolisării puternic, cum era, neoprit nainta în Transilvania cu toate pedecile, puse de contrari. Prin confirmațiunea lui Atanasiu credeau protectorii propagandei, că se va face capet luptelor ivite prin incidentul uniunii. Cu progresul uniunii se întârea rezistența clerului și credincioșilor români contrari Catolicismului; se înmulțiau persecuțiunile, intrigile și silințele acatolicilor, de a zădărnici scopul propagandei. Atitudinea suspectă a Metropolitului Atanasiu, care nu întrerupsese relațiile cu Exarchatul Munteniei, ocupa serios pe agenții catolici, fiindcă rentôrcearea lui Atanasiu la ortodoxiă, putea ușor nimici rezultatele ostenelelor de atâța ani. Întrebarea uniunii pretindea o urgentă deslegare. Confirmațiunea lui Atanasiu cerută în érna an. 1698 și vara 1699 se depliní formal în primăvara anului 1701¹⁾.

¹⁾ *Nilles* op. cit., pag. 219 245 și tratatul „De confirmatione Atanasii“ pag. 256 et ss.; Actul și progresul Neamurilor în Ardél pune anul 1700, în care ar fi mers Atanasiu la Viena. Acésta e greșită. *Șincai* și *S. Clain* dau potrivit 1701, veđi op. celui dintâiu tom. cit. pag. 198. *Nilles* l. c. mai nainte, aduce mai multe documinte relative la confirmațiunea lui Atanasiu.

X.

Confirmarea și instalarea lui Atanasiu de episcop.

Cestiunea pendentă a uniunii curând primi deplină soluțiune, îndestulind părțile interesate.

Vlădica Atanasiu, lunecat o dată în direcțiunea sciută, trebuia în urmă vrând nevrând să pășască înainte. Sub decursul conferințelor din Viena, la cari participă el cu câțiva de ai sei, se deciseră lucrurile de minune pe voia Iesuiților ¹⁾. Delăturându-se ultimele greutăți, uniunea luă forma proiectată și dorită de mult; manifestul clerului românesc nici că fû luat în considerare. S'au considerat pentru aceea cu multă chibsueală înformățiunile agenților catolici transilvani. Purtarea lui Atanasiu da ansă la bănuiele. Cestiuni de dogmă și disciplină trebuiau regulate; căci cele întemplate și puse la cale

¹⁾ Despre negocierile aceste scrie *Samuil Micul* (Clain) următoarele: *Athanasius ignarus linguae latinae et germanicae totum Hevenesio, tanquam fideli, commisit, non praevicens et sciens interesentias machinationesque jesuiticas, quas postea cum sera poenitentia recognovit. Nam Jesuitae magis Valachos lucrari, quam animos satagebant, ut illis dominarentur.*“ Veđi: Foia pentru minte, animă și literatură; anul cit. pg. 179.

mai înainte nu-l împăcau nici de cum pre cardinalul Colonică. Pentru siguranța și întărirea uniunii era acceptarea și profesarea punctelor dogmatice deferențiale o condițiune neapărată. Un ghimpe în ochi îi era cardinalului demnitatea de Archiepiscop și rangul de Metropolit al capului bisericeii române din Ardeal. Interesele Catholicismului pretindeau a reduce Metropolia română la rangul de episcopiă, și a o alătura la Archiepiscopatul Strigoniului. Pe lângă aceea, spre a evita nisce presupunerii sau temeri, se cerea pus lângă vlădica românesc un teolog (theologus qui velut causarum generalis auditor), care avea misiunea să-l ajute întru toate, faptic însă să-l stăpânescă. Legătura canonică și ierarhică precum și relațiunile Metropoliei din Alba-Iulia cu Exarchatul Munteniei trebuiau rupte; asemenea orî-ce referință cu ereticii și schismaticii să înceteze. Aceste și încă alte afaceri administrative și disciplinare se resolviră în conferențele din Viena.

Drept că în schimb pentru perderile neasămănat de mari, ce le avu Metropolia ortodoxă din Alba-Iulia și credincioșii ei, îi fură concesse lui Atanasiu unele postulate ¹⁾, dară din acestea se putea spera mai numai o îmbunătățire materială pentru cler. Vlădica Atanasiu jertfi autonomia bisericeii ortodoxe transilvane, — ce și așa suferise mult de cumplita împilare a Calvinilor, — ba chiar și îndepedența persoanei sale proprie. Asupritoriul tutorat călvinescu îl schimbă

¹⁾ Veđi la *Nilles* op. cit. pag. 374—380 și alte documinte.

cu alt jug de grădătoriu. Atanasiu fù confirmat de episcop din partea împăratului Leopold I., mai târziu ceva și de pontificele roman, în urma informațiilor ulterioare; simplu prin aprobarea celor sêvêrșite de cardinalul Archiepiscop. ¹⁾

La 19 Marte îl denumesce monarchul pre Atanasiu, ca pre o persoană dêmná și meritósă de episcop unit al națiunii românesce din Transilvania și părțile unite cu dênsa, și decretându-l într'una în numărul consilierilor seî, îi dă episcopatul atins cu tóte drepturile, folósele și veniturile în orî-ce mod numite, carî după drept și din timpuri bêtrâne i-se cuvin. Êră în semn de iubire specială, ce o are pentru dênsul, și în onórea și stima lui și a națiunii lui îl decoréză cu lanț de aur, adornat cu cruce și cu portretul sêu propriu, dar cu condițiunea, ca acest dar se trecă la ceialalți următori ai lui și să fie cu supunere monarchului și archiepiscopatului din Strigoniu. ²⁾

Documentul acesta numit diploma primă leopoldină sună astfel:

Noi Leopold din grația lui Dumnezeu ales împărat al Romanilor, pururea august etc.

Facem cunoscut prin aceste, tuturor celor ce se cuvine, că noi din grija, care o avem pentru alegerea păstorilor sufletelor credincioșilor noștri supuși, considerând meritele celea înalte și speciale ale credinciosului nostru Atanasiu, episcopului de rital grecesc din Transilvania și

¹⁾ Nilles op. cit, pag. 287—288.

²⁾ Măgăz. ist. tom. III., pg. 317, Docum. ist. pg. 175, *Șincai*

din părțile unite cu dânsa, precum și învățătura și viața lui cea exemplară și plăcută tuturor, purtarea și celelalte virtuți cu care este înțesat de cel prea înalt, pre cum am înțeles din raportul marilor noștri ministri: am hotărât pe același episcop ca pre o persoană vrednică și merituosă și nouă plăcută să-l numim episcop națiunei române în Transilvania și în părțile unite cu dânsa, prelat și păstor suprem al preșului popor român, în locul reposatului celui din urmă episcop Teofil, după dreptul patronatului nostru regal, ce-l avem și-l eserciem din puterea foștilor regi ai Ungariei, predecesorilor noștri de fericită memorie, întru conferirea tuturor bisericilor și beneficiilor din provincia noastră Transilvania și din părțile unite cu dânsa, și afară de acesta, să-l dechierăm în numărul consilierilor, și să-i dăm acel episcopat cu toate drepturile, folósele și veniturile în orî-ce mod numite, care de drept și din vechime sê cuvine acelui episcop, și să-l întroducem întru stăpânirea episcopatului prin tesaurariul nostru din provincia Transilvaniei, și pentru iubirea noastră cea specială imperială regală, care o avem cătră nimitul episcop, pentru onórea și stima lui și a națiunei lui, am voit să-l decorăm și să-l onorăm cu lanț de aur, adornat cu cruce și cu portretul nostru imperial-regal, care să trecă la ceilalți episcopi următorii lui, însă așa ca acela să fie ascultător și credincios în toate lucrurile cele drepte și permise, atât ponteficelui s. bisericii romane cât și nouă, și arhiepiscopului din Strigon celui de acum și celor viitori, să țină mărturisirea cre-

dinței de acum în viitor și însuși episcopul și următorii lui, ba și toți preoții de același rit, cari vor vrea să se bucure de episcopat și de celelalte beneficii și cari vor primi carte de întărire numai dela noi, ca dela regele apostolic, ce li se vor trimite prin cancelaria noastră aulica transilvană. Prin puterea și mărturia acestei cărți din partea noastră.

Dat în cetatea noastră Viena Austriei, in 19 zile ale lunii lui Martie, anul Domnului 1701, al regatului nostru roman 45, al Unagriei 46, al Bohemieii 45¹⁾.

Comite *Samuel Kalnoki*
Ioan Fiat

Leopold L. S.

Patru acte împărătesci ar fi emanat cu datul de 19 Martie 1701. Anume decretul de confirmare, decretul de instalare, diploma numită a dóua leopoldină și decretul de mers și venit liber pentru Atanasiu și 2 ómeni ai seii.

S'a îngrijit împăratul, ca Atanasiu să capete pentru întreținerea persónei sale din cassa statului anual 4000 floreni²⁾. Spre a esecuta mandatul împărătesc, fù provocat tesaureatul regal din Ardél, ca să-l întroducă legitim și să-l instaleze de episcop³⁾. Nainte de a părăsi însă Atanasiu

¹⁾ Magazin istoric, Tom. III. pag. 318 În românesce și latinesce — Popea Vechea metropolie, pag. 113. rom.

²⁾ *Cipariu* l. c. pag. 89. *Hurmuzaki* op, cit, pag. 56. *Gramma*, l. c. pag. 101.

³⁾ Veđi „*Decretum installatorium ad Thesaurarium Regium Transylvaniae de et super installatione Reverendissimi Domini Athanasii*“ la *Niiles* op, cit pg. 290—291. Se află și alta diplomă, numită în decomon a II. leopoldină datată din 19 Martie 1701. Se privesce de mulți scrii-

Viena, după confirmarea sa, ar fi subsemnat un jurământ și revers de importanță foarte mare. Fiind confirmat de monarch ca episcop unit și decorat pentru onorurile, favorurile, privilegiile și donațiunile câștigate atât sie-și cât și bisericii sale, Atanasie se obligă și promite arhiepiscopului din Strigoniū Colonică, ca adevăratului și legitimului său Metropolit, a țene articolele aci mai la urmă înșirate spre statornicia, sinceritatea și firmitatea uniunii, neadmițând sub nici o condițiune violarea orî neobservarea lor exactă. Jurământul sună :

„Atanasie a legii cu sfânta biserică a Romei unite și în preunate rumânește în ardél

torî ronâni ca falsă și de iscoditură iesuitică faurită spre subjugarea bisericii unite transilvane. În fond nu conține mult nou, ce nu s'ar fi aflând în jurământul și reversele precum și în alte documente publicate de Nilles. Diploma constă din 15 puncte, în cari se garantează uniților drepturile și privilegiile bisericii romano catolice; se scutesc preoții și bisericile unite de orice contribuțiune; credincioșii bisericii unite sunt a se privi de fii adevărați ai patriei, ér nu de ómeni tolerați; se demândă compunerea unui catechis după preceptele uniunii; se ordinéază un teolog lângă episcop; se poruncesce ruperea legăturii cu Bucurescî orî cu alți schismatici și eretici; se nu se înmullașcă numărul preoților în defavorea nobilimii, să dau povețe, cum să se pórte Eppul cu clerul seu, scrierile se supun censurei catolice; să se edifice în Alba-Iulia, Hașeg și Făgăraș școle pentru uniți; fără scirea teologului nu póte pedepsi eppul pre nimenea din cler; se concede adulților împărtașirea și afară de pasci, și se opresce a lua taxă pentru botez, cununie, cleo-ungere, ér pentru alte acte sunt de stabilit taxele în sinod; împératul are dreptul a denumi, din trei carndidați, unul de eppü; vládica și teologul să dee esemplu bun; uniții să fie scutiți de tóte autoritățile publice; diploma să se considere în tot locul și de tóte oficiile. Acestea le conține pre scurt fâimósa diplomă. Citesce despre ea la *Fiedler* l. c. pag. 360 et 376. *Hurmuzaki* l. c. pag. 53. *Hintz* l. c. pag 34, „Fóia pentru minte etc“. anul cit. pag. 182—188. I. *Moldovan*, „Acte sinodali“ 1869., pag. 178. sequ. și „Spicuire în ist. bis.“ pag. 30—31, *Grana* l. c. pag. 105; pre larg la *Nilles* op. cit. pag. 292—306.

și în părțile țerăi unguresci, care să țin de ar-
dél Vladică.

„După ce că de pre luminat înalțat și sfântu
împărat Leopold cel mare Craiul țerăi unguresci
și Domnul nostru cu mare milostenie, în
Vlădiciia mé cé rumânescă Mă are fi fost întă-
rit, cu lanțu, de aur, în semnul și marturisire
uniciunii drepte pre mine și rămășițele mele.
Vlădici rumânești, cu sfânta besărecă a Romii
uniți ne... fi fost dăruit cu titulușul A înalții
sale, împărătești și crăești de sfetnic, m'are fi
fost cinstit, și indobit (impodobit). Așișdere și
sfântul săbor al meu. Din giug, iobăgesc, slujba,
și honorarimul, sau cinste, cu care domnilor
lor până întracéstă undă de vreme, s'au ținut
a da. Plata vamelor, și dintralte mai multe tăr-
hatură și greutate și adăuri l'are fi fost slobo-
zit și deslegat, așé prevelegiumurile nôstre, și
dunațire noao, de craii Ardélului date. S'au mi-
lostivit, a le întări și încă și a le mai înmulți.
Mai marelui cinstitului și Milostivului Craiului
nostru D. D. Leopold, sfintei biserici a Romii
Cardinalul de Colonică, arhiepiscopul, de Ester-
gom. Mie dèrept și adevărat Mitropolit supt,
credința mé cé popéscă și Vlădicéscă, mējur mé
închin și mă făgăduesc. Lucrurile și articulușu-
ril(e), aici mai jos scrisă a să ști pe stătătură
diréptă, și în tăria uniciunei, fórte e lipsă, din
treg fără zdrobitură, în sfințenie le vom ține, și
nici într'un chip prin mine sau prin tr'alții, supt
putere și biruințé mé uniții, bater în ce stat fie,
nu vom lăsa să se sdrobească, sau din treg să
nu să țină.

Art. 1. Pre cumuî lege și orânda de sfânta sobornica biserice a Romii, în conțiliul au sabor tredintinului scriită voi face ulitură, și giurământ așijderă ducân dumnezău, în mitropolia mé, la Belgrad cu toți popii mei și proto-popii, care vor fi din săborul mieu, și biruința mé, sau care și de acum înainte, are vré să să popească, până într'unul, acéstă ulitură și giurământ, în ainte mé, să să facă și acésta încă póte că cum nime cu privilegiemurile, de pre luminată și înălțată împărăție, date cu milă a trăi, să nu poată nu mai acel, care supt giurământ, mai sus numît, vor priimi unciune.

Art. 2. A fi fii smerit până în mórte capului sfintii bisérici creștinești — a să și sfântului Papii de Roma a unsprézece Clementu și ramășițelor sfintii sale. Cu giurământu, tare, adeverez, și mărturisescú din trecéia, încolo, din canonul Leturgii noastre-rumânești, numele patriiarhului din țarigrad, oii face să să ștargă și în locul lui numele sfintii sale papii de Roma să-î pună voi da poruncă.

Art. 3. Pentru ce că destul mi-s'au arătat și tóte am văđut, și știu destul din rătú grecescú șmatici vladici archiepiscop, mitropolit și patriiarsi, nu numai prin zdrobitură rândului și sfânteniî popești, cu bani ar fi sosit la deregatorie, ce si cu putére fără nici o dreaptă, de obiciaul legii orândelă și blagoslovenie pentru agiutorul păgănilor, scaunele lor a fi cuprinsă; pentru acéia de unii ca aceia au de rămășițele lor orândiți, de care și eu am fost orandit, și blagoslovit ne știindu-mi cu dreptate și cu calé

legii a fi sosit pe aceia la popie și la Vlădicie, ca să pociu fi adevărit despre orânduiala mé, în popie și în Vlădicie. Blăgoslovenie, că într' un lucru foarte mare, și lepsă, în lucruri sufletești. Pe ispăsăniia oilor. Supt biruința mé care sintă, suptă lucruri prepusă, prin archiepiscop din Estergom Mitropolitul meu. In popie a mă orându și în vlădicie așa a mă blagoislovi, poate că și pentru că acé pre punere, și îndoială și despre protopopii și popii, de suptă biruința mé, care prin mine s'au pin tr'alții, nainte mé vlădică șișmatică rumănești sau orândit iaste, mă făgăduescă în țarcălatul beséreciilor, căror avé mai de grabă, până, întrunul, popii și protopopii, suptă lucruri prepusă or de nou lorândi.

Art. 4. Caticismulșul legii direpte în limba românească care prin chelciugul mai marelui nostru și cinstit Cardinal de Roma sa tipări mă făgăduesc, mirénilor și popilor ale împărți, dară céle lalte până acuma cu greșale sau șișmaticilor, sau ereticilor tipărite, delă săbor și dela Miréni le voiú cére, înapoi, și cele de nou tipărite încinste le voiú împărți. Dară în tralte cărți tipărit, greșelele șișmaticăști și iriticești care prin neștiința și prostia, noastră, sau pin șișmă, au întrat și au încăput le voiú sterge și le voiú curăți, care cărți, de acuma înainté în tipografia noastră se vor tipări, întâia să vor da teologului meu, să le caute și nici o carte nu să va da afară la tipariu, fără știré voia și înbunéla lui.

Art. 5. Pentru că pe stătătura, dreptate și în tăriiă, acești ispășitoare uniciuni de hasnă, și foarte de mare lipsă iaste. Cum greșelele, care de mulți véci, în care fără capul bisericii am fost și suptă giugul păgănilor am gemut în alé-nul săboarelor, și canoanelor a toatei sfiintei biserici a Romii să să șteargă afară dară eu chiar fiind, în multe ne învățat ne muncit și ne cercat. Pe teologul, și sfetnicul, popa roman catolic îl primesc, ca un părinte dătătoriu de sfat. fără care, adunare, de săbor, nu voiū, ținé nici țarcălat de bisérici nu voiū începe nici fără adevărătura aceluia pe nime nu voiū lepăda din biserică, nu voiū despărți și nici un din miréni sau din popi nu voiū globi nici nu voiū popi, și nici unul, pe cinste, și deregătorie propéscă nu voiū rădică, nici de deregătorie pe nici unul din ieși nu voiū jefui nici nu voiū desbrăca, nici popii pintr'un poporu întraltu nu voiū schimba cu un cuvântu, în toate lucrurile bisericéști a teologului și sfetnicului meu, sfaturile ispășitoare le voiū priimi și pe acele a înbla voiū sili.

Art. 6. De astăzi în colo me léped de toată curăspundétiia și dătătura, în știință prin scrisoare și prietișugul șișmaticilor a erriticilor, și a craiului sau Vodii țării Muntenești, nici o carte de acom înainte cu aceia respunsă nu voiū avè. Și nici Pre Bucureștan, mai mult al mieu arhiepiscop, și mitropolit a fi nu-l voiū cunoaște, dară ieū într'una cu tot săborul mieu arhiepiscopului de estergom mă smerescă, pre acela a fi mitropolitul meu îl cunoscă, de acesta

în toate, în care să cad vlădicului ca de a lui mai mare. Arhiepiscop al asculta asculta voiū. Dară unde a fi lipsă. lui Vod(ă) al țării munteneste, sau altul cumva din șișmatici a scrii carte, mai nainte carte oi arăta o teologului, și sfetnicului mieū.

Art. 7. După ce voiū în Belgrad la mitropolieia mé numele a toți popilor. voiū scrii, socotul acelora mai marelui nostru, cinstit Cardinal le oi trimite și undé, și unde vor fi deli lipsă pe slujba popoarălor din sfatul teologului îi voiū scrii.

Art. 8. Pe nime noi diăconi nici noi popi până unde mai nainte teologul în preună cu protopopi, nu or lua sama, este cu știință și cu învățatură (care popilor să cade) destul. împodobit și învățat a doao muerii (o) noi popi și tot săborul, voiū bănui. cum statul lor să cuvîne cu cinste nu cu mascără și cu rușine îndoșertū. și de acum înainte, nu voiū îngădui pre tată mieū și frații să aiba a mestecata în trébile popești, și popiior să porunciască, sau bani de la ieī să strângă.

Art. 9. De la tot popa nu mai multe de un florint unguresc precum țin preveleghiumurile crailor pe Ardél oi aștepta, și voiū lua pre anū când să templa dintre săbor sau dintre mireni, să să globască despre unii ca aceia, catva giudeca teologul atăta să va lua, și giunătate de gloabă mie giunătate sa veni.

Art. 10. Mă făgăduescū și pe aceia, cum diici nainte în curte mé numai catolici sau di-reptū uniți voiū ține, și pe alți pe toți până

întracéstă vreme am avut lângă mine, sau şişmatici cât de îngrabă din curte mé le voiü da afar. şi mai multă. de acéia lângă mine nu voiü răbda nici co voiü ţiné.

Art. 11. În Belgrad, cât în grabă oi sili şi voiü munci. o sculă să să începă, meşterii osculelor voiü alege să ştie diécéşte şi rumâneşte.

Art. 12. In trébe şi lucruri de legi a popilor nu voiü afla scaunul Mirénilorü ce mai nainte, sosindă lucruri ca acéla, voiü da înainté teologulü meu cu care stătăinudu-mă. de or fi lucruri pe lipsă destoinici om afla pre mai marele nostru cinstitul arhiepiscop din Estergom.

Art. 13. Şi din sărbătorile paştilor încolo, peste anü oamenilor de vërstă, a să iaspovedi, şi cu sfânta cuminecătură, a trai va fi slobod.

Art 14. Pentru botezū ispovedanie, de paşti, care să va ispovedi, câte un banü, va da pentru giurământü, de căsătorie, îngrupăciune şi primirea, muerii în biserică după naştere, ce să fle plată, cu săborul şi cu teologul müeu voiü rumpe şi voim orândi tacsă dréptă, stătătoare.

Art. 15. Haşna şi proventuşul, din economie, besérecii sau mitropoliü ce va eşi, o fi suptü grije coratorilor, aşé cum fără a mé şi a teologulü ştire niminü să nu poată da, afară şi aşé apoi nainte săborulü, şi a teologulü, săştină a da samî despre ce vor lua la mană.

16. Cu un cuvëntü săborulü şi mirénelor oi sili, a fi cu pildă bună, în mitropoliă mé, jocuri, să fie, la acéle, la acéle jocuri mueri să vie nu voiü răbda, nu voiü suferi. Nici voi läsa, a face vânătoare armată, şi cu sunete, nici voiü

părăsi dojenéla teologului mîeu, bucuros le voi primi și oare ce va giudica teologul, în bisérecă noastră románescă, să se îmbunéză oi în buna, de uede, ce așa greși în alenul articulușul din articulușurile mai sus scrisă, care-l suptă credința, și giurēmăntul meu cel popescu, și vlădicesc, ale ține m'am făgăduit, în vréme deodată de doo multă de trîi ori mai marele mîeu, cinstit arhiepiscop din estergom despre greșealele mele, mare dojenî și nu m'aș în buna, potecă și din treg orăndescă, cum confirmațiul mîeu sau întărîă mé vladică să naibă nici o putére și încă mă plecū me slobod și închin voiū mai (mă) marelui mîeu cinstit arhiepiscopului cum de s'are vedea pe bine biséricii rumănești cu a Romii unite din vladicie să mă scoată și în locul mîeu altul care să țină lucrurile, mă din sus scriite, minciunii, foarte de lipsă, va pune vlădica așa întărăscă, și adeverez și cu iscalitura manii méle și cu puitura pecetii mele. în Beciu¹⁾ (Viena la 7 Aprilie 1701).

(Semnat) *Vladica Alanasie*. L. S.

Curmându-se tractările, porni Atanasiu din Viena în prima hebdomadă a lunei Maiu încântat de onorurile și privilegiile primite.²⁾ La rentórcere fu salutat cu bucuriă și primit cu entusiasm de ai sei. Așternându-se și dietei

¹⁾ Manuscrisul Academiei Române. Nr. 372 Vol. 12 p. 1—10 Colectiunea adunată de d-l Nic. Densușanu. În latinesce Nilles l. c. vol. I. pag. 281—282, la Alexandru Pop: Desbinarea în biserica Românilor din Ardél și Ungaria 1697—1701. pag. 75—79. Veđi și Nilles op. cit. pag. 281 sepu.

²⁾ *Nilles* l. c. pg. 319.

transilvane diploma imperială, Atanasiu fù recunoscut de episcopul Românilor uniți din Ardèl și părțile adnexate. ¹⁾ La 25 Iuniu 1701 ²⁾ s'a și instalat în ȃiua cincî-ȃecimii prin comitele Stefan Apor în Alba-Iulia.

Instalarea a decurs cu mare paradă și pompă sèrbătorèscă, asistând la acest act o parte mare din cler și uniă din popor. ³⁾ Spre acest scop ar fi convocat Atanasiu clerul, amenințându-l chiar cu pedèpsă, de va absenta. ⁴⁾ „Și acolo — scrie un maghiar — s'au cetit poruncele împèrătescî și despre vlădicul și despre uniune și despre altele, *carî puținî înțelegându-le dintre preoții românescî, gândiaũ, că ei fără de scirea lor toți s'au boerit . . .*“ ⁵⁾ Cu acèsta ultimă formalitate și-a încheiat Atanasiu actul *schimbării în credință*. ⁶⁾

¹⁾ *Fidler* l. c. pg. 363.

²⁾ „Analele acad. române“, 1878—80, seria II. tom. II. pg. 200 și „De installatione Athanasii“ *Nilles* op. cit. pg. 320—322

³⁾ *Nilles* ibid.

⁴⁾ *Șincai* l. c. pg. 199—200, *Popea* op. cit. pg. 117.

⁵⁾ *Bod Péter*: „A Veszprémi István püspök életében“ la *Șincai* tom. cit. pg. 184,

⁶⁾ „Arătare și semnul ce s'a făcut în Belgrad. în vremea ce au eșit vlădica pe pórta Metropoliei, mergènd în cetate să-și ia domnia, mergea înainte mult nãrod de preoți câte patru câte patru, și vlădica cu légãnul dupã ei, și ducènd înaintea lui praporul, au cãdut din sulitã jos. Acèsta arãta, cã s'au dus de la el blagoslovenia, și au rãmas în boerie. Èrã dupãce s'au redicat Nociagos, i-s'au închinat stégul țerii și s'au unit cu alții, în glas de surle și de trãmbițe și de tobe, și eșind din cetate au venit la Metropolie, acolo au arãtat puncturile de mai sus scrise care vor să le fie. Atuncia Brașovenii cu țara Bãrsei și Fãgãșanii cu toții s'au lãpãdat, cã nu le vor țèné, èrã ei împingându-i de spate, i-au scos din mãnãstire, decî au primit și acèsta. Cãnd au fost cãtrã sarã, dat-au Dumneȃeu acela vènt, cãt au risipit coperișele de la tóte grajdiurile mãnãstirei de au rãmas șute. Acèsta au arãtat veduvia mãnãstirei, èrã cu sunetul surlelor și al trãmbițelor și al tobelor, au arãtat cuvèntul lui David (Psalm 9, 7) care

De și pe basa manifestului din 7 Octomvre 1698 și întărit prin subscrierile unei părți din cler, cei subscriși erau în drept a protesta cu cu Vlădica în frunte contra schimbărilor introduse, contra rafineriilor iesuitice, prin cari s'au călcat în picioare succesiv *condițiunile unirii* și s'a îngropat cu deseveșire autonomia bisericeii: totuși măgulitoare favoruri și privilegiile materiale promise într'una celor uniți, ademeni majoritatea clerului și o minoritate ne'nsemnată din popor a se supune acestor inovațiuni, — toți răpiți cum erau, de farmecul iluziunilor unui viitoriu închipuit mai ferice, decât trecutul cel vitreg și împilătoriu.

Resentimentul general izbucnit în clerul rămas fidel legii strămoșesci se manifestă curând după instalarea lui Atanasiu prin proteste formale. Atât calvinii transilvani, loviți forte simțitoriu prin uniunea Românilor, cât și comercianții greci din țară ¹⁾ ațîtau poporațiunea românească la rezistență, în fruntea căreia stăteau, ca agitatori principali, învățatul preot Ioan Circa și energicul nobil Gavril Nagyszegy, purtând stindardul opozițiunii cu rezoluțiune bărbătească. La ceta lor se alăturară încă unii din confrății și confesionali transcarpatini, spăriați în evlavie

dice: Perit-a pomenirea lor cu sunet și Dumneșeu petrece în veci".
deși: Istoria Bisericii Scheilor Brașovului publ. de Sterie Stinghe
Vag. 26—27.

¹⁾ Nilles: op. cit. pg. 275; comercianților greci li oferia împăratul Leopold I. la 12 sept. 1701 mari favoruri, sperând a-i câștiga pentru cauza sa, dar zădarnic. Hurmuzaki op. cit. pg. 64—65.

lor prin pașul clerului ort. transilvan. Factor activ în acest sucurs era Constantin Vodă Brâncovan, carele fusese denumit la 1695 de principe al împereiului roman ¹⁾ și se bucura altcum de mare onóre și trecere la împăratul Leopold I. ²⁾

¹⁾ *Laurian* „Istoria Românilor“ Iași 1853, tom. III, pg. 187.

²⁾ Veđi Letopisișile țerei Moldovei edate de *Cogălnicean*, Iași 1845 tom. II. la *Ioan Neculce* pg. 290.

XI.

Protestările făcute contra uniunii și excomunicarea lui Atanasiu.

Festivitățile amețitoare de instalațiune trecură și degradatul Metropolit Atanasiu la rangul de episcop, curând se trezi din decepțiunea sa. În coste cu iesuitul teolog, în calitate de *causarum auditor generalis* abia se mișca, legat fiind de mâni și de picioare. Autoritatea episcopală fù îngropată cu totul, căci faptic iesuitul teolog conducea biserica, fără scirea și aprobarea căruia, nimica mai imporant nu se putea face și dispune. Episcopul cum se dice în decomun ajunse a fi vicariul teologului său. Drept grăesce G. Șincaiū dicând: »*Iesuiții încă așa lucra în folosul Românilor, căci, apoi se oblăduescă preste Români*«¹⁾. Eră Clain scrie: »*Așa Româniū mai demult într'un chip, acum altmintrelea au fost asupriți*«²⁾. Cronicariul M. Cserey scrie: „Până acum l'au cinstit — înțelege pe Iesuiți — acum îi răpesc totă puterea; la spatele lui stă un teolog,

¹⁾ Op. cit. pag. 180.

²⁾ Cipariu: Acte și Fragmente pag. 88.

fără scirea acestuia lui nu-î este ertat se scrie nici barem o epistolă. *S'ar lăpêda bucuros de una-ție, dar nu-î permit*¹⁾.

Actul uniunei perfecționat, lovì adênc interesele Maghiarilor calvini și provocà ura și luptele crâncene de mai apoi. Âncã dieta din Ianuarius — Martiu 1701 într'un rescript adresat împeratului, punct 3, ñice: De acestea este și afacerea popilor românesci, despre care se spunã orî cine cu consciința curatã, ce aũ folosit atãt țerei, cât și religiunei catolice, a cãrei propagare se intenționézã; din contra acêstã țarã suferã o daunã publicã cumplitã, din cauza cã contribuțiunea ce plãteaũ ei (popii uniți) pãnã acum, asta e o sarcinã ce se urcã cel puțin la opt mii floreni pe un an, care se încarcã pe umeri altor ómeni buni. Iurisdicțiunea comitatelor și a districtelor este turburatã. Legile scrise despre acêstã națiune se cassézã și violézã și sã dea Dđeu, ca nu cumva *națiunea acêsta barbarã și producãtore de prunci* dupã un timp órecare sã se înalțe spre a resturna pre celelalte națiuni²⁾.

Calviniũ de frica cã se vor întãri Românii și Catoliciĩ opugnau uniunea; érá confrãții din principatele române o combãturã de fricã, cã Românii *vor slãbi prin* acest pas al desbinãrei.

Metropolitul Munteniei Teodosiu, patriarcul Ierusalimului Dositeiu și alti monachi din Valachia agitaũ sub scutul lui Brâncovén Vodã și-ĩ încurãgiaũ pre Românii ort. din Ardél a se ferì de

¹⁾ Cserei Mihály: *Historiája* pag. 287 la Crișan progr. 1887/88 pag. 31.

²⁾ Barișiu Ist. Tr. 1. c. pag. 207.

cursele Iesuiților¹⁾). Acțiunii acesteia, apoi și tenacității înăscute Românului, de a nu se lăsa de instituțiunile străbune, este a se ascrie în parte meritul, că partea cea mai mare a poporului ort. rom. a scăpat de sub oblăduirea Catolicismului.

Dositeiū, zelosul prtriarch al Ierusalimului²⁾, trecuse din Muntenia în Ardél, spre a provoca pe credincioși, ca să rămână fideli legii ortodoxe, dară denunțat de Atanasiu la Viena, împreună cu alți predicători ai ortodoxiei trebui să se reîntorcă în România³⁾. Cu toate că fanatismul proselitismului se opintia să zugrume orî-ce mișcare, ce era de natură a manifesta existența unei biserice ortodoxe în Ardél: cu toate că presiunea asupra conștiinței religioase, trecea margi-nile: totuși în toate părțile țerei să vedî resistență serioasă, așa în țara Bârsei, în Brașov, Făgăraș, Hațeg, Huniadóra și Belgrad (Alba-Iuliă⁴⁾).

Gaviil Nagyszegy, în calitatea sa de curator al ortodoxilor, cu alți fruntași ar fi așternut

¹⁾ *Melchisedec*: „Papismul și biserica ort. în Regatul României“ publicat în „Biserica ort. română“ anul 1883 pag. 286—287, *Samuil Micul* (Clain): „Historia Daco-Romanorum“ în „Fóia pentru minte minte, ânimă și lit.“ a. 1861, pag. 179. *Nicolau Cserey* scrie la *Șincai* tom. cit. pag. 201 următoarele: „Èră Româniî din țara Bârsei nu vrură să fie sub episcopul cel rom. nici, să se unescă cu papistașiî, mare patron avënd pre Vodă din țara românescă, a căruia voiă împëratul âncă nu vrea să o calce. Drept aceea a trimis solî la Constantinopole, de au vestit, că ei vreau să rămână, cum au fost mai nainte, în religiunea grecescă și nu vreau mai mult să asculte de episcopul, carele acum s'a păpistășit“

²⁾ Citesce, ce se țice de el la *Nilles* op. cit. pag. 105.

³⁾ *Cișariū* l. c. pag. 251—252. *Șincai* l. c. pag. 197—198.

⁴⁾ *Nic. Belen* scrie: „ Când s'a făcut instalațiunea episcopului Atanasiū, unî dintre greci (Români neguțători sau orășeni pe

la guvernul țerii protest¹). La 27 Iunie 1701 s'a dat de protonotariul Ioan Sárosi (magister protonotarius) sub sigilul împărațesc protestul următoriu: Preoții Vasilie Cârstea și Florea cu curatorii confesiunii ort. Stoica Postăvariū și George Vataf din suburbiul Brașovului numit Bolgarsechiu, preotul Stan din Făgăraș, preoții Petru și Duvlea din Zernesci, preotul Ioan din Toháni și preotul Stoica din Resnov, precum și Stefan Safranios, Sava Policeani, Luca Sultan Turneanul, neguțatori greci din Brașov și Ladislaū Făgăraș din districtul Făgărașului, protestéză sərbătorește în numele lor și al tuturor celora-lalți locuitori ort., atât preoți cât și mireni, ținători de atinsele locuri. Protestului de basă aduc ei decretul imperial, care asigură tuturora libertatea în cele spirituale. Declară, că rămân pre lângă confesiunea străbună și sânt gata a suporta tóte greutățile, ca și până acum, în liniscé, dară punctele propuse de episcopul Atanasiu nici decum nu le pot primí: nici nu se vor uní cu catolicii după exemplul aceluiași episcop nici odată; ci contradicând acelor puncte și clausulelor lor precum și uniunii bisericelor române de confesiunea gre-

atunci se numiau și greci) adevărat au protestat în contra unirii, dar bieții Români și preoții n'au cutezat, ci după vr'o câteva luni au început a pofti, că în biserica cea mai mică din Belgrad să le slujască preoți neuniți după obiceiul cel mai de mult ș. a. Eu știu, ce au poftit, dar episcopul cu iesuitul pedagogul seū nimică n'au plinit, ba nici morții acelora nu i-au îngropat, pentru care lucru aceia s'au supărat, s'au vorbit la o l'altă, s'au jurat și pre un Nagyszegy G. (dară nu cel din Cluj), care era nobil sărac, altmintrelea om învățat și din papiș se facuse român, l'au pus curator ca să le umble de trebă la guvern, la țară și la măcar cine, că ei afară de obiceiurile cele mai de mult, nu poftesc alta“ la *Șincai* op. cit. ad a. 1701.

¹) *Șincai* ibid. *Popea* l. c. pag. 117.

cescă cu catolicii, vor rămâne cu tărie în credința cea vechiă grecescă mărturisită până acum de bisericele orientale, și urmând moșilor și strămoșilor lor, vor rămâne în aceea cu stărniciă. Eră pe preoții, cari se dechiarară a primii punctele propuse de amintitul episcop Atanasiu, și cari s'ar mărturisi uniți cu biserica catolică, nici nu-î vor recunósce de învățătorii și păstorii lor, nici nu vor primii învățăturile lor. În fine repețesc protestul contra uniunii și declară, că nu consideră pe Stefan Raț¹⁾ și pe Mih. Payi de curatori legali ai bisericeii ortodoxe²⁾.

Energicul protest al poporațiunii ortodoxe ar fi fost dat nu numai cu scirea și complăcerea, ci chiar prin mijlocirea a trei bărbați reformați de pozițiune însemnată anume: Nicolae Bethlen, Stefan Naláczy și Samuil Kerestesy³⁾.

„Efectul legal al acestui pas — dice Hurmuzaki⁴⁾ — consista în pornirea unei cercetări judecătorești în tótă forma asupra afacerii de uniune, și tocmai acésta era ceea ce curtea din

¹⁾ Acesta era meritat pentru sucursul seu la uniune. Citesce de el la *Nilles* tom. cit pag. 219, 258, 272, 307 și 404.

²⁾ *Cipariu* l. c. pag. 268—269, *Popea* op. cit. 118—119.

³⁾ *Hurmuzaki*: op. cit., pag. 69: Der energische Protest, welchen das erbitterte rom. Volk in letzter Zeit wider den Unionszwang eingelegt hatte, var nämlich nicht blos mit Vorwissen und Zustimmung dreier hochstehender maghiarischer Edelleute ref. Glaubens, das ist des Kanzlers Grafen Bethlen Miklos, des Naláczy István und Samuil Kerestesy eingebracht und unter Drohungen aufrecht erhalten worden, sondern derselbe wurde vielmehr von diesen drei Männern und mit besonderm Eifer vom erstgenannten dergestalt angeregt, verfasst und in Gang gesetzt, dass sie mit vollem Rechte als eigentliche Urheber und moralische Rädelsführer, als Aufhetzer, Förderer und Beschützer sowohl des schriftlichen sowie auch des thätlichen Widerstandes der Rumänen . . .“ Veđi și P. Bod l. c. pag. 251 sequ.

⁴⁾ Veđi traducerea măestră a „Fragmentelor“ tom. cit. pag. 76.

Viena voia să evite cu ori-ce preț, fiindcă nu-i părea, și acesta cu tot dreptul, lucru consult să fie date, la timp nepotrivit, publicității nise procederi, cari nu suportă publicitatea. Îndată ce curtea a primit prin zeloticul Stefan comite de Apor scire despre protest, cei mai de căpetenie dintre promovătorii judecătorești, și anume Sárossy și Nagyszegy, au căzut în disgrăție și în curând după aceea s'au vedut expuși la fel de fel de prigoniri. După părerea curții nu mai exista în Ardél nici o biserică grecască astfel nu mai puteau să existe nici semne exterioare ale ei. Când deci argintariul Andreiú Komáromy, un reformat, a făcut la cererea preoțimii ce stăruia în credință o pecete pentru biserică grecască, disgrăția și prigonirea s'a extins și asupra lui“.

Afară de nemulțămirile și resentimentul general din ținuturile Huniadórei, Sibiiului, Făgărașului și Brașovului, opozițiunea luase dimensiuni și în părțile anexate Metropoliei transilvane. Episcopul ort. din Maramureș, carele fusese la generalul Rabutin în Sibiiú din cauza unei provocări, precum și la cancelariul Nicol. Bethlen în Alba-Lulia, contrasta cu tăria curselor, nedându-se câștigat pentru uniune. Întorcându-se acasă, a protestat împreună cu sinodul său contra uniunii cu biserică catolică, declarându-se categoric și băsându-și răspunsul pre s. scriptură și tradițiune¹⁾.

¹⁾ Szalay: Gróf Bethlen Miklós önéletirátása, Pest 1860 pag. 212, la *Crișan* I. c. pag. 55, *Nicolae Bethlen* scrie între altele despre acest episcop: Episcopului acestuia i-a fost scris Nagyszegy Gábor, și el din sinodul său așa a răspuns în potriiva unirii cu patriarcul dela Roma și din s. scriptură și din scrisorile cele vechi arătând și

În fața acestor turburări amenințătoare din lăuntru, pentru a nu-și pierde cumpăna, s'ar fi consultat Vlădica Atanasiu la 16 Iulie cu adicții causei sale dintre protopopi, și spre a pune ôre-cum-va stavilă revoluțiunii religioase, ar fi îndreptat la 18 Iulie 1701 un rescript admonitoriū cătră clerul și poporul românesc din comitatul Huniadórei. Între altele i-ar fi provocat a nu hulí contra bisericeii romano-catolice, de care se țene-și împăratul, ci biserica Huniadórei să trăească așa și de aci nainte, pre cum a trăit până acum, după obiceiul pravilei greco-romănesci fără alte schimbări; să fie ascultătorii de episcop precum a fost mai nainte. Acest decret e subsemnat de Atanasiu și încă de trei Iesuiți, de preotul L. Barányi, Franc. Belusi din Alba-Iulia și de Andreiu Horvath¹⁾.

Succesul admonierii acesteia era de tot neînsemnat. Remonstrările religioase clocoteau într'una cu tótă presiunea ce venia de sus asupra consciinței și cu tótă tendința, de a submina cu deseversire existența bisericeii ortodoxe în Transilvania²⁾.

Comandantul Rabutin conducea afacerile transilvane cu mână de fer. Opunătorii și cu deo-

întărind răspunsul seú, *cât eu n'am cređut, se pôtă eși din cap de Român din Maramureș, un răspuns ca acela*; nici a cercat nescine de aci înainte se unescă Maramureșul, la *Șincai* tom. cit. pag. 205—206, *Popea* op. cit. pag. 120.

¹⁾ *Laurian*: „Docum. Ist.“ pag. 177—178. *Po'ea* l. c. pag. 121—122.

²⁾ Argintariul Andreiu Comaromi ar fi fost arestat pentrucă cutezase să facă bisericeii ortodoxe un sigil. Nico!. Bethlen la *Șincai* l. c. pag. 200, asemenea Mih. Cserey. la *Șincai* ibid. și *Hurmuzaki* l. c. pag. 62., citește și la *Nilles* op. cit pag. 333—334.

se bire conducătorii lor se pedepsiau aspru, fiind aruncați în lanțuri și arest și puși sub investigație. Ioan Circa, protegiatul călvinilor, fu eliberat prin intervenirea acestora și a căpătat în urmă postul de preot în o comună românească din comitatul Huniádórei trecută la Calvinism¹⁾. Gavril Nagyszegy, taxat de falsarius și peturbator publicae tranquillitatis, Ioan Sárosi, picat în disgrăție, dimpreună cu alți preoți însemnați scăpără abia mai târziu de sub cercetatea cea grea, fiind agrățiați de Maiestatea Sa²⁾.

În mod clasic demunstră serioșitatea situației, aprofundatul istoric Hurmuzaki în des lăudata trad. rom. ȃicând: „De óre-ce partea cu dese vîșșire mare a poporului respingea cu înderătnicie și în mod neîndoios schimbarea de religione, care-i fusese împusă cu forța și i-se atribue cu vicleșug ca fiind făcută de bună voie, trebuia să se ivescă în Viena óre-care îndoială, dacă a fost orî nu bine ales metodu de proselitism de pănă acum. Raporturi oficiale din Ardél cuprindeau deja semne neîndoioșe despre o adâncă frămêntare și agitațiune în poporul român, care amenința e a se da pe față în fapte. Și în adevăr creștinii greco-orientali de acolo au ridicat în massă contra uniunii, ce li se împunea, un protest atât de serbătoreș și puș la cale cu violență atât de fanatică încât guvernatoriul militariu, generalul comite Rabutin, a fost nevoit a

¹⁾ La *Șincai* tom. c. pag. 211. *Hurmuzaki* l. c. pag. 63.

²⁾ *Hurmuzaki* l. cit. pag. 81—82 et 85 veși la *Nilles* op. cit. pag. 391 sequ. Species facti ad fidem documentorum juridicorum per Consilium Aulae Belicum authentice exposita.

exprima temerea de o apropiată rescólă și necesitatea de a lua măsuri de precauțiune pentru prevenirea ei¹⁾.

Monarchul convins, că oprimarea resentimentului general cu puterea, ar fi un lucru zădarnic și periculos în referințele acestea, se vedu nevoit, de și nu pe placul influenței ultracatolice, a emite la 12 Decemvre 1701 un decret nou, silindu-se a liniși spiritele agitate. Așa provocându-se la statoririle sale din anii trecuți 1698 și 1699, întăresce și dechiară, ca să se susțină cu tótă tăria și seriositatea libertatea consciinței religiose. Românilor li-se oferesce deplină libertate a rămâne în statul lor, ori a se uní cu una din cele patru confesiuni recepte, după cum ar voi a se bucura de beneficiile bisericeí lor, ori ale aceleia, cu care s'ar uní. Desaprobă și opresce chiar ori-ce presiune în trebile spirituale, cu atât mai vertos fiindcă înțelese, că unii ar fi dicënd, cumcă împăratul tinde, ca Românií să fiă constrinși la uniune cu biserica catolică. Pentru siguranța păcii publice demândă, ca dechiarățiunea acésta să se publice fără întârziere în tótă țara și să fiă nesmintit băgată în samă.²⁾

Curënd împliní împăratul și dorința catolicilor. Dară staturile transilvane acatolice, în cerbicia lor, anume respectau puțin decretările

¹⁾ Consiliul de resboiu cătră cancelafia aulică austriacă, Viena 8 Dec. 1701 — Rabutin cătră consiliul de resboiu Sibiu 12 și 13 Dec. 1701 Fragmente tr. rom. l. c. pag. 78—79.

²⁾ Decretum Imperatoris Leopoldi I. ad consiliarios Transylvaniae, dđto 12 Docembris 1701, *Fiedler* l. c. p. 381. *Hintz* l. c. p. 107, *Hurmuzaki* op. cit. p. 83, *Nilles* op. cit. pag. 341—342.

împăratului când erau în defavórea lor. Cu nóua stare de lucruri erau chiar de tot nemulțămite, pentrucă se vedură amenințate în drepturile și privilegiile lor politice și confesionale de mai nainte, fiind sgduuit echilibrul celor patru confesiuni recepte din țară prin uniunea Românilor. Apoi statul catolic înmulțit prin numărul uniților calcula sigur la domnirea peste ceialalți în viitoriu.

La 12 Februariu 1702 decî repetesce Leopold I. îndreptățirea egală a confesiunilor pri-mite, accentuând într'una privilegiile date bise-ricii catolice, întonéză, că pre lângă tótă provo-carea făcută la 20 Aprilie 1701, punctele cu-prinse în mandatul din 5 Septemvre 1699 nu se consideră; cu tóte că ar avé să pedepséscă pentru neobservare, totuși nu o face acésta de o camdată, ci demândă serios, ca ne mai ascep-tând alt decret ulterior, punctele amintite să se observe strîns fără nici o întârđiere. ¹⁾

Opozițiunea politică națională a Maghiarilor precum și rezistența religiósă a Românilor o îngrijia tare pe curtea din Viena. Inimicul intern deveni din ce în ce mai temut decăt cel extern. O revoluțiune se prevedea ca o fortună neevi-tabilă. Firmamentul era turburat împregiur. Po-lonii, Tătarii și Turcii erau în prepus cu mișcă-rile lor. În principatele române domnia o agitare generală din causă asupririi confrăților lor ortodoxi din Transilvania²⁾. Spre a evita vre-o eventu-

¹⁾ Mandatum Imperatoris ad Status et ordines Transylvaniae ddto Viena 13 Febr. 1702, la *Fiedler* l. c. p. 382. Foaia pentru minte etc. anul cit. p. 193, și „Doc. ist.“ p. 179.

²⁾ *Hurmuzaki* op. cit. p. 77.

alitate neplăcută, se asigură Austria contra Franciei prin alianța triplă cu Anglia și Holandia. În Ardél față cu situațiunea critică, ce se desvolta, se luară măsuri serioase. La Sibiu se zidi o citadelă și locurile cele tari ale țerei fură ocupate și restabilite. 1) Numărul miliției din lăuntru se mări, érá hotarele țerei se întăriră, urmărindu-se cu atențiune pasurile principilor din Moldova și Muntenia.

Uniunea fiind încheiată, încetară relațiunile Metropoliei Belgradului (Alba-Iulia) cu Exarchatul Munteniei și se rupse legătura, ce existase din timpuri vechi. Biserica uniată din Transilvania se desfăcù de biserica ortodoxă orientală.

Fapta Metropolitului Atanasiu însă nu rămase necondemnată. Patriarchul constantinopolitan, înformat de Teodosiu Exarchul Ungrovlachiei, condamnând pre Atanasiu pentru actul uniunii, îl excomunică într'un sinod patriarchal, destituindu-l ca pe un trădătoriu de credință. 2)

Acest act sună :

„Calinic cu mila lui Dumnezeu Archiepiscop Țirigradului și a tótă lumea Patriarch.

+ „Cinstiților clirici și alalți smeriților preoți din eparhia Ardélului. Cinstiți boiari și neguțători și alalți blgviți creștini, cari vă aflați întracea

1) *Hurmuzaki* op. cit. la p. 80 et sequ. pre larg de luptele aceste.

2) *Litterae Synodicae Callinicii Constantinopolitani*. *Nilles* op. cit. p. 348—351; veđi și *Alex. Pop* l. c. pag. 88—90; compară *St. Stinghe* op. cit. pag. 37—40 aci se adauge : „Theodosie mitropolitul Ungrovlachei. La care preot va veni această carte, să o cetască la beserică, să audă tot săborul, érá cine nu o va ceti, ce va sta în potrivă să fie afurisit.“

parte de loc, și după Pravoslavie sunteți supuși pré sfintei săbornicescii și apostolescii besericeii noastre a răsăritului. Întru Domnul iubiților fii smereniei noastre, dar fie voue tuturor, și pace și milă de la Dumneđeū a tot țiitoriul, și Domnul nostru Is. Hr. : Iar de la noi Mltvă și blgoveniă și ertăciune. De vreme dară ce ne-a arėtat nouē prin scrisorile sale Pré sfințitul Mitropolitul Ungro-Vlahiei Pré cinstitul și exarchul laturilor între Duchul sfânt iubitul nostru frate și tocma slujitor cu Theodosie cum că mai în trecută vreme au hirotonisit întru acea nemernicie Episcop pre oare carele anume Atanasie, ce s'au ales și s'au psifesit de acolo de clirosul și de preoții de acolo ca să păstoréscă duhovnicesce, și să socotéscă arhieresce pre creștini, cari se află acolo ai bisericeii răsăritului după cea dinceput obicină carele Atanasie mai nainte pân ce a nu lua hirotonia Arhierescului cin se arăta cu mare fățarie cum că crede și ține drept dogmele bisericeii răsăritului.

Iară după ce aū luat hirotoniă au arėtat altă fire împrotivnică ce avea el ascunsă la inima lui: Scriind la Prea sfințitul Mitropolitul Ungro-Vlahiei, și đicēnd multe streine, și fără calea bisericeii răsăritului, și împotriva pravoslavnicii noastre credințe, și lepădând de săvârșit îmbrăcăminte ce cu chip de óie: arătatu-s'a a ieva lup mănăcatoriu de sânge în mijlocul oilor lui Hs. și se silesce a jungia, și a perde turma aceea, și de tot a o sūrpa în rāpe, și adâncuri, și se nevoesce în tot chipul cu rele deprinderi, a scóte pre creștini din cea de moșie a lor bla-

goceativă dogmă, și a întorce pre străine și posnace închinaciuni bisericii răsăritului. Care noi ca niște împotrivnici ce sunt bisericei noastre le lepădăm, și până, la moarte le gonim, ca niște împotrivnice și de suflet vătămătoare, și prințetóre, ce n'au nici o asemenare, și împreunare cu noi, păđënd noi curată, și lámurită pravoslavia noastră, și ținënd cu adevërat, și întemeiat curată și lámurită credință, ceea care Domnul nostru Isus Christos ne au dat și sfinții și dumnezeescii apostoli ne au învățat. Și prea cuviosii sfinții părinti a sfinților și a tótă lumea săboare au întărit, și n'am schimbat nici o dinióră, nici am scăđut, nici am adaus, nici macar o ghirtă din cele curate dogme ale credinței noastre, nici primind vre una mai nouă, că cele mai noue sunt eresuri, și rele socotele ale unuia, și ale astuia, și în sfânta beserica noastră n'au loc înoiturile: ci pre cum ăice Domnul nostru Isus Christos: oile mele glasul meu ascultă, iar după cel străin nu urméză, așa și noi, ca cum adevërat suntem oile Christo-sului nostru, și pre dënsul numai cunoscënd pastorii nouë, și cap, și începëtor și săvărșitor bisericii noastre și nu pre altcinevași om din lume, numai glasul lui ascultăm, pe dënsul urmăm, și o credință avem nedespărțită veche și nouă, că unul este Hs., ori și astăzi însuși este și în veci, și una singură este credința sa, nici vechindu-se, nici despărțindu-se ci pururea crescënd, și intinerind cu Dumnezeescul său.

Iară fără de noi câți alții iubesc și poftesc mai nouë aibă-le ei-și. Acestea scriindu-ne Pré

sfințitul Mitropolit Ungro-Vlahiei că au cunoscut din scrisorile aceluî Atanasie, cumcã mulți din Pravoslavnici au dat în scire Sfinții sale de ale vicleșugului acestuî Atanasie de deprindere, și cumcã turbură pre creștinii și se silesce a-i întorce spre dogme streine. Judecat-am și am aflat nici întrun chip a fi fără numai al goní din turma lui Hs. pre mîncătoriul de sânge acela lup, cu praștia sfântului Duch. Drept aceea scriem, și adevărim sobornicesce împreună cu cei ce de față s'au aflat Pré sfinții Arherei și pré cinstiților întru duhul sfânt iubiților noștri frați și din preună slujitori, că acel rău gânditoriū, și amăgitoriul Atanasie au mai vertos a dice Satanasiē, ca terisit să fie, și desgolit de tótă Archierescă slujbă, și orânduială, și scăpătat, și scos din Arhierescul cin, și lipsit de dumneșeescul dar, ne avênd nici o voe de a se înbrăca cu Archierescă podóbă, și Archierescă slujbă a săvârși ca un Teresit, și fără de preoție, și unul din cei proști cunoscându-se, și de cătră toți lăpădat și gonit. Iar care ar cuteza a se înbrăca cu dênșul, au a slují împreună, au ca pre un archiereu a-l cinstí, au mâna a-î săruta, sau blagoslovenie, și sfințenie de la dênșul a primí, sau venit bisericesc a-î da lui, însă preoții de vor fi, opriți să fiă de toată slujba preoției, ca nește partași celuî nepărtatec și nebăgător de sémă de oprire. Și afurisiți să fiă de la Dumneșeu ca nește vinovați celuî desăvîrșit Cateres.

Iară mirenii de vor fi tineri sau bătrâni căți neascultând de besericésca poruncă împreună următori se vor arăta și ajutori vicleșugului aces-

tuia, afurisit să fie de la Dumnezeu și ne ertați și blăștemați, și după mörte nedeslegați, și afară de beserica lui Hs. neprimindu-se în beserică, sau sfînțindu-se întru grea legătură și afurisenie să fie pân ce se vor lepăda de viclénul acesta întrast chip să nu fie. 1)“

Iscălitorile Pré Sfințiților Mitropoliți ai Patriarchiei Țirigradului :

„+ Al Iracliei Neofit + Al Halcidonului Gavril, + Al Derconului Nicodim, + Al Agatapolei Romanos, + Al Kizicului Gavril, + Al Nicomediei Partenie, Al Inonieii Antim, + Al Evropolei Calinic, + Al Proponesului Mitrofan.“

Actul excomunicării fű încredințat lui Teodosiu, carele luà titlul de Metropolit al Transilvaniei, érá Teodosiu îl trãmise lui Atanasiu împreună cu o epistolă din partea sa plină de simț nobil. Amăritul Exarch cu inimă deschisă descopere fiului seű sufletesc, că încă de mult doria ferbinte a-ı scrie și a-l mustra pentru faptele lui neplăcute lui D-deű și ómenilor, și cari fapte urmări bune nu vor avè, fiind că n'a judecat cu mintea nici jurământul făcut, nici jugul împus prin uniune. Ți pune în vedere urmările morale și materiale ale pasului seű nesocotit, dându-se amăgit de onoruri trecetóre. Ungerea a dóua nu era alta decât o simplă comedii, cu care și-a atras pierderea sufletului. Din adâncul

1) Acéstă excomunicare este scrisă după copia făcută de d-l Nic. Densușianu după originalul ce se află în museul național al Academiei de sciințe și al Universității regesci din Pesta. Copia se află în Academia Română No. 370 vol. p. 90. Acéstă escomunicare se află și la Nilles în limba latină. Tom. I. p. 348.

inimei îi scrie cu lacrimi, căci cu perderea lui se vor perde mulți alții, cari au urmat după dânsul. Zădarnic aseptase, că dóră își va veni în fire și se va re'ntórce în sînul bisericeii părintesci. Octoichul cerut i-l'ar fi trâmisi, dar nu este voința Înaltului Domn nici a lui, ca să continue corespondința, pentrucă el e unit și legat cu aceia, cari sunt contrari dogmelor, ce fac fundamentul bisericeii ortodoxe. Decî ca să nu se falsifice, nu-î trâmite octoichul. Îi cere, ca să-și deschidă ochii și să se abată din calea apucată și atunci îi va trâmite nu numai octoichul, ci și ori-ce ar mai cere. „Prea Înălțatul Domn (Brâncovean) avea de gând a da bisericeii tale multă elemosină, dară acuma nu-ți mai trâmite nimică, fiindcă te porți nedemn“. La urmă vine éráși la beneficiile, obținute prin uniune, cari nu sunt în parte decât onoruri, ce tãmâéză vanitatea, dar cari i-aũ adus excomunicarea și condamnarea meritată. Ne mai avênd ocașiune să-î scrie, încheiă cu dorința, ca să se re'ntórcă și să rămână fiul bisericeii ortodoxe. Bucuresci la 3 Maiu 1702.¹⁾

Astfel se terminară agendele uniunii Românilor din Transilvania, provocând lupte și turburări, cari decurseră și mai apoi cu mai multă ori mai puțină înverșunare. Uniunea se privesce cu dreptul de *un act curat politic din partea Românilor*²⁾, făcut din îndemn materialistic, anume spre a-și îmbunătăți sórtea față

¹⁾ Literae Theodosii Bucharestensis la Nilles op. cit. p. 344—348.

²⁾ *Popea* l. c. p. 126.

cu greutatea, cari apăsau gróznic umerii poporului. Mult a contribuit la întroducerea ei fatala situațiune, starea amărîtă și deplorabilă a poporului român, care s'a dat amăgit cu promisiuni de drepturi și privilegii; nu mai puțin a contribuit decădița clerului precum și lipsa de înstrucțiune, abnegare, energiă și firmitate de caracter la conducători bisericești. Ca motor puternic se póte însemna și tendința politicești austriace, de a asigura întărirea elementului catolic.

Propaganda catolică, favorită de referințele politice și scutită de vulturul austriac se sciú folosi cu destulă combinațiune de împregiurări, spre a-și ajunge scopul. Nu pot rămâne neamintiți aici *părinții iesuiți*, cari mai mult decât oricine au asudat pentru uniune. Cu zelul, tactica, răbdarea și machinațiunile lor sciură ei împuțina greutatea și a duce actul la îndeplinire în scurt timp.

Fără a ne ocupa acum de consecințele și pretinsele folóse spirituale și materiale ¹⁾ ale uniunii, nu putem tăcè de faptul, că *prin uniune* în corpul național *odată despícat în două*, s'a produs o rană fórte durerósă, rană, care strică simțitoriu organismul întreg. *Propaganda se continuă și până în ziua de astăzi și chiar sub masca naționalismului.*

Aspirațiunile naționale precum și suvenirile legate de Roma antică servesc adesea ca pre-

¹⁾ Veđi despre acesta la *Popea* op. cit. p. 125—140; compară cu tractatul lui *Mangra* „Roma și biserica Românilor“ publicat în „Biserica și școla“ și reprodus în „Biserica ort, română“ anul 1883.

text. Cu toate storțările însă *Roma curială* n'a găsit încă în Româniî uniți pre agenții presupuși. Lucefării uniților în genere au fost inspirați și conduși de sentimente mai sublime, redicându-se preste idea îngustă de sectari. Probă avem în purtarea unui Inocențiu Micul, Grigorie Maior, George Șincai, Samuil Micul, Simion Bărnuțiu, Treboniu Laurian, Papiu Ilarian, Nicolae Densușan precum și a altor bărbați meritați. Trista amăgire cu uniunea le-a deschis în urmă uniților ochii, convingându-i, că scut și siguranță pentru existență nu pot afla la străini, ci numai la aceia, cari au un scop de viață și interese identice cu ei. Multe lupte și certe nefolositoare s'au perândat cu desbinarea confesională, cari mai-că au consumat viața națională în sutele două trecute.

„Cu șerbitutea acésta nouă — scrie S. Bărnuțiu — se introduce în clerul român un șerbilism nou împreunat cu o îngâmfare miseraveră, mai ales, *în referință cătră cei neuniți*, cari nu aveau privilegiul uniților. Acest spirit necurat locuesce în mânăstirea din Blaj subț călugări: face advocat de iesuiți și pe un Petru Arone: dă lucru de ajuns episcopului Inocențiu și animoșilor protopopi de atunci: murind călugării, rămâne ereditate capitulului succesor în funcțiunile călugărilor, și de aci se străcură la cler: episcopii, capitulul, protopopii și vicarii lucră pe întrecute spre cea mai profundă durere a clerului și a totă națiunea, ca să nu mai scape biserica română nici odată de sub acésta subditelă rușinosă; *fii nefericiți! cine vă va apăra, dacă părinții vostri dau mâna cu străinii în contra voastră?*

Ce ar dice episcopul Inocențiu, când ar vedé, acuma n'are Iesuitismul numai un avocat în biserica lui cea așerbită și sfășiată de Iesuiți? Ce a păcătuit biserica noastră — întrebăm și noi cu episcopul Inocențiu, — dacă nu cumva a păcătuit unindu-se, de se pedepsește cu infamia de desertoriu? *Cu uniunea a intrat de o dată o ură între Români, care a ținut mai bine de 80 de ani.* Iertați-mă, fraților! să trec cu vederea furiele iadului, cari i-au sfășiat pe Români în acele timpuri nefericite, nu postulareți, ca să descriu, cum se certau fiii cu părinții, cum se băteau frați cu frați fără să scie, pentru-ce; cum se afuriseau preoții nostri unii pre alții; cum lucrau marii unguresci și mai ales episcopii lor nainte curții, ca să-i facă uniți cu puterea pe Români; cum întăritau pe episcopii uniți și pe călugări, ca să facă proseliți din Români; și aceștia nu vedeau, că sânt numai nisce unelte, cu cari se folosia invidia ungurască, ca să turbure pacea între frați. Cine ar puté spune suferințele Românilor sub acele turburări? Cei neuniți nici nu aveau preoți, nici episcop, pânăce cădură sub jugul sêrbesc, nu-î apêra nici o lege în țară, și pe deputații ce-î trâmitiesau la curtea împêrătêscă, dușmanii lor făceau, de-î puneau la prinsóre. Atât erau de mari relele, cari le suferea națiunea română în urma uniunii, încât încă pe la anul 1735, așadara numai peste 35 de ani după făcuta uniune se plânge amar protopopul unit Nicórá Beianul cătră episcopul Inocențiu cu aceste cuvinte: *»tare mă tem, că nu vom avea alt folos din uniunea acésta, care o-am făcut; ci vom rămâne*

număi cu ura între frați și cu musturarea cugetului«. Nu mult după acesta alt protopop predica în biserica acesta (biserica catedrală din Blaj), că *i-au înșelat pe Români cu uniunea*; însă acum era târziu, pentru că ura era înrădăcinată între frați, și *dușmanii Românilor, cari nu dorm nici odată, privighiau, ca să nu se stingă ure odată din mijlocul lor acest foc infernal.....*¹⁾ Așa se respică unul din celebritățile uniților, un bărbat mult meritat pentru neamul românesc.

Dar se ascultăm și părerile altora.

¹⁾ Discursul lui S. Bărnăuțiu din 2/14. Maiu 1848, ținut în Blaj, vezi „Istoria Românilor“ P. Ilarian tom, II. pag. 325 sequ.

XII.

Uniunea în lumina luceferilor ei.

Ferberea produsă prin turburările religioase și politice în Ungaria și Transilvania era în clăditură și provocă războiul civil. Atât o parte de Români cât și Maghiarii, cu deosebire partizanii lui Tökölyi, începură a se mișca serios. În anul 1703 erupse în fine revoluțiunea lui F. Rákoczy, sub stindardul căruia se grupară toți nemulțămiiții, pe care îl sprijiniră din toate părțile. Mare înrădăcitare a avut asupra stărilor politice și religioase și cestiunea succesiunii la tronul Spaniei. Aceste evenimente potoliră dorința, în urma situațiunii grave, și pofta prea expansivă de proselitism a guvernului central din Viena, carele începă a șovăi după împregiurări între blăndețe și siluire. Împăratul Leopold I a murit la 5 Maiu 1705, érá cardinalul Colonică la 21 Ianuarie 1707. Atanasie perdând pe protectorii seă, în fața năvălitorilor revoluționari se refugiase la Sibiiu. Ioan Circa ajutat de F. Rákóczy și de Curuți se proclamase de episcop. „În tot timpul de șapte ani fortu-

noși — scrie Barițiu¹⁾ — *Românii desbinați și în politică, adecă dintre cei uniți s'aũ bătut, alătura cu imperialiũ sub nume de lobonți, cei neuniți în partea lui Rákóczy sub nume de curuți, cari se ucideaũ unii pre alții ca ferele carnivore*». Acesta fũ primul rod al uniunei cu papistașii. Cronicarii înșirã numele urmãtorilor cãpitani însemnați, cari ar fi luptat în óstea curuților, și adecã: Negru, Dragul, Bãlicã, Pinteã, Bucur, Cãmpean, chiar și G. Nagyszegi și alții.²⁾ De bunã samã aceste referințe, precum și faptul, cã Atanasiu a fost amãgit prin uniune și s'a vëdut înșelat ulterior în speranțele sale, acestea sigur l'aũ îndemnat, ca în sinodul sgomotos ținut în tóamna anului 1711, precum se afirmã silit, a subscris respingerea uniunei. Îndemnat apoi din nou la contrariul în 8 Novembrie 1711 a dat un protest în contra aceluĩ sinod³⁾. Atanasiu a reposat la 19 August 1713. Fãrã îndoelã, cã Atanasiu s'ar fi lãsat de uniune, dacã l'ar fi lãsat. Era înse prea bine întrat în lațul și în apele Iesuiților. Dupã mórtea lui urmã o lungã sedisvacanță, apoi fũ confirmat de episcop gr. catolic parochul romano-catolic din Fãgãraș Ión Pataki, de origine nobil român catolisat. Sub acesta se porni o nouã vënëtoare de suflete și frumósa bisericã ortodoxã din Fãgãraș, ziditã de Constantin Brãncovan Voda a fost cu forța ocupatã⁴⁾.

¹⁾ Ist. Tr. tom. cit. pag. 226.

²⁾ Engel op. cit. pag. 178 sequ., Magaz. ist. tom, V. pag. 170. M. Horváth: Magyarország történelme Pesten 1862 tom. IV, Hurmuzaki l. c. pag. 87.

³⁾ Barițiu: Ist. Tr. l. c. pag. 227, Nilles op. cit. pag. 386—387.

⁴⁾ E. Miko l. c. pag. 112—113.

În anul 1720 s'aŭ revoltat Românii din comitatul Huniadórei, luând cu asalt cetatea Deva. Altă rescólă s'a făcut la anul 1727 în ținutul Abrudului. Ambele aŭ fost năbușite după lupte sângeróse.

Reședința episcopiei unite s'a strămntat la anul 1721 de la Alba-Iulia la Făgăraș, ér de ací la anul 1738 la Blaj.

Ión Pataki a reposat la 29 Octomvre 1727. După mórtea lui a durat sedisvacanța 5 ani. Inocențiu Clain a fost instalat de episcop la 28 Septemvrie 1732¹⁾. Acest episcop crescut la Iesuși, a cercat cu tóte mijlócele să sporéscă uniunea între Români, sedus fiind și seducând pre alții, că vor căștiga drepturi și privilegii. Resplata lui fù, că în urma silințelor sale, în fine trebui să pribegéscă și se móră în exil la Roma. În cât privesce drepturile dobîndite pentru națiune, lăsăm se vorbéscă măestrul său biograf Dr. A. Bunea²⁾: „Episcopul Klein cercase până atunci tóte mijlócele spre a dobîndí de la cercurile hotărítóre drepturile, cari se conveniau bisericeí și națiunei sale. Se provocase la legea dumneđeéscă, dar înzădar, la umanitate, la dreptul firei, la diplome, dar tóte înzădar“. Ca se obtênă rezultate amenința, că orí se face dreptate Românilor, orí se spulbără uniunea. Detentorii puterii publice nu se prea spăriaŭ de acestea, liniștiți fiind, că clerul interesat fiind va adera și măi departe la uniune.

¹⁾ Dr. A. Bunea op. cit. pag. 8.

²⁾ Op. cit. pag. 115.

Caracteristică este descrierea situațiunei, după 46 ani de la actul uniunei, descrisă în „Promemoria“ episcopului Clain; ea sună: „De aceea amar se plânge clerul și poporul român unit, că de și s’au folosit de toate mijlócele imaginabile, ca să-și dovedescă sincera și adevărata unire, totuși *nu putură dobîndi nimica*, și n’au fost socotiți nici schismatici, nici catolici. Catolicii de ritul latin dic despre ei, că nu sunt catolici adevărați. *Unițiți vęd, că le-a mers măi bine până au fost cu schismaticii, decât le merge acuma*, căci atunci aflău totdeuna scut (patrocinia) atât la principii români, cât și în Moscovia, și cu spriginul acestora tot măi erau băgați în sémă atât la Curtea regescă, cât și în principat, orî pe altă cale erau ajutați. Și dacă se întempla să nu li se facă ceva după dorința lor, cel puțin acésta nu era o iniuriă pentru ei, căci sciaü ei bine, că după drept nu li se cuvine.¹⁾“

Lucrarea episcopului Clain, terminată cu acésta promemorie, n’a dus la nici un rezultat, trebuind el se fugă la Roma. Așa s’au acordat uniților privilegiile. Nu era destul să fi unit, ci trebuia să te faci catolic, lăpēdat de lege și de neam, ca se ajungă la ceva. Óre ađi stăm cu mult măi bine? Casurî singuratice puțină mângăere ne lasă. Grele acuse aruncă episcopul Clain asupra teologului și asupra Iesuiților în memorialul adresat împērătesei Maria Teresia la 14 Septemvrie 1741, đicēnd că dacă i se pune teolog în virtutea diplomei a dóua leopol-

¹⁾ Dr. A. Bunea op. cit. pag. 119.

dine din 1701 atunci să se observe și celelalte puncte favorabile clerului și națiunii: „Teologii iesuiți nu apară clerul de maltratările, ce i le fac conaționalii lor eretici și în loc să-i lumineze pe aceștia și să-i aducă la calea adevărului, umblă să convertescă, sau mai bine zicând să instrăineze pe Români de la adevăr. *Ei nu sunt conduși de zel apostolic, căci atunci ar avé câmp destul de larg, în sînul națiunii magiare, ci de pofta de a rupe și micșora fundațiunea destul de mică a episcopului unit. Ei s'ar puté mulțami cu colegiul lor din Cluș și cu residențele lor bogate din Sibiu, Alba-Iulia, Brașov și Odorhei, de unde pot trămite propagatori ai credinței catolice, câți le place. Dar nu aũ acest gând, ci caută odihnă în loc de muncă, nu vreaũ să se facă apostoli, ci să poruncescă episcopului și clerului, și să-și aproprieze o parte din cele 3000 fl. destinată pentru episcop, fără a lua în socotință, că clerul unit nu are nici cu ce se hrăni și îmbrăca. Din contra ei vreaũ să aducă și pe episcop la această sörte tristă, și în faptă l'aũ și adus, căci episcopul, care nu are pentru sine quartir corespunđetoriũ, trebuie să se îngrijască de quartir pentru teolog, și să-i procure legume, fên, oves și alte trebuinciose pentru casa și caii lui, și prin acesta să se facă provisorul teologului. *Etã unde a ajuns demnitatea episcopescă! Etã sörtea noastră miserabilă ne mai pomenită pöte nicăiri în Europa.*»¹*

¹) Dr. A. Bunea op. cit. pag. 149—150.

În chipul acesta se arată folósele uniunii. Așa scrie Clain despre Iesuiți, carele a crescut între ei și i-a cunoscut bine. Aceștia s'aú și resbunat asupra lui, pregătindu-i căderea. Unde aflăm noi în istoriă exemplu, că Iesuiții să fi luptat și jertfit cândva pentru drepturi naționale sau pentru patriă. Ei au un scop: întărirea ordului lor. În sînul catolicismului chiar au ei o pozițiă excepțională. Explicabilă este furia și ura lor asupra episcopului Clain, carele lupta pentru a căștiga drepturile promise prin diplome imperiale, bisericii, clerului și poporului unit. Dar pentru nisuințele sale nobile, fú prezentat, de un bărbat resvrătitoriu, de un trădătoriu de patriă și de un promovătoriu de schismă. De calumniatori și trădători ai sei numesce I. Clain pe Iesuiți.¹⁾ Delăturarea acestui episcop a produs frământări grave în sînul bisericii gr. catolice din Transilvania și a instrăinat pe mulți dintre Români de ea, convingându-se, că aci nu se aú în vedere interesele lor ci ale altora. Fără îndoelă că la aceste agitațiuni a contribuit și lucrarea monachului Visarion. Caracter mai pronunțat luară aceste turburări în părțile Dobrei, Deveii, Oraștiei, Sebeșului, Mercurii, Selistei și Sibiului. Requisitele, odăjdile, cărțile și alte lucruri bisericesci fură lăpédate afară din bisericile gr. catolice de poporul infuriat, și chiar pământul a fost săpat până la adâncime de un cot și aruncat afară și adus altul în loc. Au spălat icónele din biserici. Tóte acestea le-aú

¹⁾ Dr. A. Bunea op. cit. pag. 164—167.

făcut fiindcă țeneau, că atât locurile cât și vasele au fost pângărite și spurcate de preoții gr. catolici. Chiar și unele persoane înmormântate cu preoți uniți au fost desgropate și îngropate cu preoți ortodoxi.¹⁾

Mai toate le credem că, s'au petrecut în revolta amărită, vedându-se Români amăgiți și înșelați în speranțele lor legate de uniune. Nici întervenirea prin deputați la curtea din Viena n'a schimbat situațiunea întru nimic.

Descrierea acestor lupte și suferințe din veacul penultim, trebuie să împle de jale și de durere ori care suflet curat românesc. Nu ne putem extinde acum asupra acestora, căci am deschide rane vechi și nevindecate, ci ne mărginim a reproduce unele voci, ale unor bărbați, fără îndoială de cea mai mare trecere între toți Români, cari la gr. catolici se numără între luceferii lor.

„Unirea cu biserica Romei — scrie *Nic. Densușan* —²⁾ așa cum o făcuse episcopul Atanasie, s'a părut tuturor bărbaților noștri luminați din seculul trecut și din seculul present un paș foarte greșit în ce privesce viitoriul acestei

¹⁾ Veđi pre larg la Dr. A. Bunea op. cit. pag. 248 sequ. E. Miko l. c. pag. 147 sequ. adscrie toate lui Visarion, pre care îl numia poporul „Sfântul“. Noi nu ne putem estinde în acest tractat. Despre biserici ăice: „Nehol Hunyadvármegyében, Hatszeg vidékén az O'áh buzgoság arra ment, hogy a templomokat megtisztítának, a földet mélyen felásván kihordanák. új földet töltvén helyére nehoh igen sok vizet hordottak be a templomokat, nem unitus papokat ekképpen szentelték fel ujra a templomokat, nem unitus papokat allítván a szolgálatra“ pag. 157—158; veđi și P. Bod l. c. pag. 349 sequ.

²⁾ Veđi broșura cit. pag. 34.

bisericii și viitoriul națiunei române din Transilvania“. Érá *G. Barițiu* scriind despre mórtea lui Atanasiu, adauge: „Turburările religiose dintre Români s'au mai liniștit, înse numai pentruca mai târziu se reînvie cu o urgiă atât mai mare pe o lungă serie de ani, precum póte se afle cu amară durere sufletéscă tot Românul, care se intereséză de istoria bisericeii sale.“¹⁾

„Făcù paterul Barani, ñice *Samuil Clain*, mărturisirea unirei cu biserica Romei în limba latinéscă, care limbă Teofil nu o înțelegea, în care nu se scie din ce pricină n'au dat Barani episcopului titula de Mitropolit și de Archiepiscop Heveneși provincialul Iesuiților a lucrat de s'au pus pe lângă episcop un teolog (catolic).“²⁾ Vorbind apoi despre instrucțiile prin cari se vatemă autoritatea ierarchiei române, continuă astfel: „Mult au stătut Iesuiții de episcopul Atanasiu, ca se iscăléscă acele instrucții, ci episcopul nici decum n'a voit a le iscáli, că aũ cunoscut măestria Iesuiților. Tóte aceste trele (diploma a dóua leopoldină și instrucțiile), se socot a fi numai scorniturile (falsificările) Iesuiților, cari în tot chipul voiaũ se stăpânéscă peste clerul românesc Éar după eșirea episcopului Clain din Ardél, în popor se auđiaũ așa cuvinte cumcă Clain pentru aceea au eșit din țera, pentrucă aũ vėđut, că unirea nu e bună, și i-a părut reũ, că a unit atâta mulțime de suflete, din care causă se întorceaũ la neunire.“³⁾

¹⁾ Ist. Tr. tom. cit. pag. 327.

²⁾ Veđi Nic. Densușsn l. c. pag. 35, Cipariù : Acte și Fr. pag. 84.

³⁾ Acte și Fr. pag. 103.

Alt bărbat valoros G. Şincai scrie așa : „Unirea acésta, cum se va arăta la locul seu, mai pre urmă, numai popilor a folosit, că aceştia aũ dobândit puţină scutiŃă cam anevoiă, dar nobiliĩ aũ remas şi rãmân cu buzele drãmboiate până astăđi, căci Latinilor destul le este, că înşelând pe Români în partea lor au putut învinge cu numărul pe Calvinĩ.“¹⁾ Vorbind de Atanasiu relatéză după Cserei următórele ; „Şi mergênd la Viena de la cardinalul Colonicĩ cu mare cinste s'aũ primit şi i-aũ aruncat un lanţ de aur în grumaz : acésta i-a fost tótă mergerea înainte, că tocmai precum lucră dracul, de caută voia omului, până ce îl aduce la pecat, apoi îl pórtă pe unde vrea, așa aũ făcut şi cu vlădicul, până când l'aũ apucat în cursă ; pentru că popistaşii cu tótă sfiala îl cinsteaũ până atunci, érá după aceea i-aũ luat tótă ocármuirea din mână, şi este un iesuit lângă densusl pururea, fără de a căruia scire şi voiă nici o carte póte scrie cuiva. Bucuros s'ar lăsa de unire ca acésta, dar nu-l lasă. De a mánecat sárat bee, că adevérat i-or ímplé páharul.“²⁾ La alt loc đice : „Ci noi Româniĩ, de vom lua afară clerul cel unit, care áncă numai atáta se socotesce cât a cincea róta la car, ce folos am avut sau avem din tóte acéste?“³⁾

Eruditul Petru Maior đice : „Şi acuma se află unii şi prin párţile nóstre, carii învêţând la Roma teologia socotesce, că numai acelea sunt

¹⁾ Şincaiũ tom. II pag. 136.

²⁾ Veđi tom. III pag. 203

³⁾ Veđi tom. III pag. 189.

adevărate, care le-au auzit la Roma și dór sângele și l'ar vërșa pentru monarhia papei. O! de ar fi apërat Dumneșeu neamul românesc de acest feliu de ómenî învățați și teologi, cari numai cu autenția, cu tiful și cu vâlfa ce au în haine, și în locul lăcașului sêu vrau să învingă pe toți, de spun ceva de la Roma să tacî, să înlemnescî, să caști gura. De arăți din sfinții părinți, din sobóre și din istoria cea veche a bisericii, asupra poveștilor lor, îndată ești schismatic și mai reu decât ereticî. Trebuie înaintea acestora toți să plece capetele, să-i chemî Rabi, domnule, Măria Ta și alte titluri ce se împotrivesc cinului călugăresc. Și în acestea lucrând li se pare că atunci țên mai tare canónele bisericesci și aduc șlujbă lui Dumneșeu. O vremî! O obiceiuri!“¹⁾ Eră la alt loc scrie, că episcopii gr. catolici erau asupriți de cei romano-catolici și exclamă „Papei nu-i trebuia Români, i-a trebuit numai catolici, ca să-i supună șie-și și orî cui.“

Învățatul Bărnuțiu scrie: „Supt înalta protecțiune a acestui Strigoniu fabricau Iesuiții diplome false, scoteau rescripte de la curte și bule de la Roma pentru nóua subprigonire a bisericeî române sub titlu de episcopat al Făgărașului, numai simplitatea preoților români apërà demnitatea Metropoliei Românilor de n'a apus cu totul, că nu luară întru nimic atari bule și rescripte și continuară și după uniunea acésta,

¹⁾ Procanonul lui. P. Maior de C. Erbicean, Bucuresci 1894 pag. IX intr.

ca și înainte de ea, a cânta în toate bisericile române tot pe Archiepiscopul lor ca și mai înainte Îndată la începutul uniunii vedem în sinódele noastre, pe patrele reptore al Iesuiților președând în locul superintendentului reformat, și pe alt Iesuit îl vedem neîncetat în cóstele episcopului nostru priveghiindu-l, ca pe un făcătoriu de rele. Acum spuneți-mi, ce diferență este între superintendentele de Tofeo și între iesuitul Baranyi, care din amândouă a fost mai bun pentru Români? Îndată după unire episcopul catolic din Alba-Iulia încalecă peste Archiepiscopul nostru și-l face vicariu, îl înfruntă, îl dojenesce . . .¹⁾

Tr. Laurian în „Magazinul istoric“ scrie :

„Pe lângă toate aceste decrete și mandate imperiale, guvernul și ordinile transilvane sciură așa de bine să întórcă lucrurile, ca Români să rămâie tot în starea de apăsați și de despoiați de drepturile cetățene. După decretele imperiale trebuia, ca între cele patru religii primite : catolica, luterana, calvina și ariana să fie o egalitate perfectă, persoanele bisericesci să se bucure tot de aceleași scutiri și libertăți, laicii să aibă tot aceleași drepturi, după starea lor de nobili, liberi și iobagi. Români se număra acum între catolici, și trebuia atât în respectul bisericesc cât și cel politic să se împărtășască de toate beneficiile, la care au drept catolicii dela deregătoriile cele mai mari până la cele mai mici. *Catolicii dobândiră mult prin unirea Românilor, căci își înmulțiră*

¹⁾ P. Ilarian tom. II pag. 323.

numărul în comparațiune cu celelalte secte, așa în cât le întrecea pe toate¹⁾.

Apoi continuă la alt loc astfel:

„Românii, afară de micile scutiri ale persónelor bisericesci, nu dobândiră nimica prin unire, ba încă și perdură. Perdură independința lor ca Români și ca religionari de ritul oriental, care o aveau ei mai înainte pe lângă toate asupririle ce întem্পinau din partea eterodoxilor; perdură Archiepiscopatul, căci acesta după unire se degradă la starea de simplu episcop supus censurii Iesuiților și supremației archiepiscopilor catolici, perdură chiar naționalitatea. Cei mai mulți Români cari se înălțară cu încetul din întem্পlare — încă după dreptele pretensiuni, care le avea ca Români uniți, — la deregătorii mai înalte între ungurii catolici, trecură dela legea de ritul oriental la cea de ritul occidental, supt pretestul că acestea sunt acum tot una, și cu modul acesta se lăpădară și de națiunea lor și se ungeră. Atari exemple avem prea multe. Acésta strică atât de mult, încât Românimea nu putu de loc să se ridice din starea de plebeitate, căci veri care se înălța peste dênsa, își părăsia națiunea. — Veđi unde duce lucrurile intriga machiaveléscă! — Românii ar trebui să scie, că ei sunt Români; și chiar când ar fi cu totul catolici, ar trebui să se susție ca Români și să figureze ca Români²⁾).

Papiu Ilarian în istoria sa se pronunță despre uniune așa:

¹⁾ Tom. cit. pag. 326—327.

²⁾ Tom. cit. pag. 328—329.

„În astă formă feceră Românii uniunea cu biserica Romei, care a fost un adevărat papt cu condițiuni cu catolicii transilvani, cari încă era foarte asupriți pe atunci de cătră calvini: de altă parte se pôte considera de un apt curat politic din partea Românilor asupriți, cari credea, ca prin acésta nu numai vor scăpa de persecuțiunile cele grele, ci vor câștiga și drepturi egală cu celelalte națiuni e religiunii din patriă“¹⁾.

Continuă apoi:

„*Prin unire, afară de scutirile unor persóne bisericesci, nu câștigară Românii nici un drept, ba așa își sciură bate joc Ungurii e Sasii de tóte decretale e resoluțiunile împărătesci, încât ei tot de tolerați se considerară și după unire pân' în 1848, e la deregătoriile țerei, cari se împărția după cele trei naționalități e după religiunii recepte, foarte arare-oră se punea și vre-un Român unit, fiindcă dicea Ungurii: „Acum tot atâta este, s'a pus un catolic, voi încă catolici sunteți“, e dacă se punea vr'un Român unit, dehea să se dea nu numai de unit, ci chiar de catolic, prin acésta se făcea ungur. Sumă de inteligenți români, cari apucară la ceva deregătorie, se unguriră cu tipul acesta, și apoi toți lăpădații (renegații) era încă mai periculoși pentru Români decât chiar înșiși Ungurii. Dela unire încóce se perdú dreptul metropolit al Românilor din Transilvania; arhiepiscopul dela Strigoniú cu pretest de proteptorat 'și aroga drept de metropolit peste Români; ér în cóstele episcopului sta teologul iesui-*

¹⁾ Op. cit. pag. 57.

ordinat de episcop óreși-care al clerului, cum se dicea, pentru starea cea de jos de învățatură, în care se afla acelaș remas de supt episcopia grecească dinpreună cu poporul, — supt a cărui iesuit censura bisericii românesce nu era mai puțin dependentă decât pe timpul censurii superintendenților calvini“. ¹⁾

Tot în acest loc citat mai la urmă scrie :

»*În urmă dela unire încóce de o parte vedënd Români, că prin unire mai mult perd, decât câștigă, e amărindu-se de portarea cea arogătoare e scandaloasă a Iesuiților, apoi sumuțați și de străini, cărora nu le plăcea, ca Români să fie toți întruniți (cum dice P. Maior : o metéhna străină voi, ca Români să se desbine în două părți), mai adaoge și fanatismul nutrit nu numai de străini, ci și de nesciință, începură a se abateri dela făcuta unire, misionari din țera românescă e dela sêrbi âmblă prin țeră spre a-și câștigare proseliți : ura nespūsă, certe sângeróse se născură între frații de un sânge din cauza unirei e neunirei“.* ²⁾

Papiu Ilarian în discursul sêu despre viața și activitatea lui G. Șincaiu dice : „*Români de aici din Transilvania, călcați deopotrivă în cele bisericesci, politice și sociale, după căderea Transilvaniei sub casa habșurgică fură amăgiți prin promisiune de drepturi egală cu Ungurii și a se uni cu biserica Romei“.*

¹⁾ Op. cit. pag. 58—59.

²⁾ Loc. cit. pag. 59—60.

Vorbind despre reul cauzat prin uniune adaugă: „Din cari toate se vede, că Șincaiu, ca și Clain episcopul, Clain călugărul, Petru Maior și toți Blăjeniî luminați din seclul al XVIII, cunosceau tot răul fatal produs prin unire Voi Iesuiți Români de la Oradea-mare, de la Gherla și de aiuria, voi cari în aceste zile ale luminei și ale libertății cutezați a îndemna pe Români să mērgă la sinodul catolicilor din Pesta; voi cari mergeți cu cutezanța până a da Românilor uniți numele străin și urît de Catolici Voi cari prin acēsta și alte asemenea criminale apucături, cercați a rumpe de tot o parte însemnată a Românilor din corpul cel mare al nației, auđiți pe profetul Șincaiu și până e timp convertiți-ve“¹⁾.

Eruditul istoric Nic. Densușan în scrierea sa „Revoluțiunea lui Horea“ scrie:

„Româniî din Trānsilvania, după lungi și grele suferințe, dorind în fine să scape de miseriile unei servituți insuportabile, cum și de persecuțiunile religioase ale calvinilor, se hotărîră să-și schimbe religiunea și în modul acesta să ajungă la o stare politică măi fericită.

„Sēduși prin diferitele promisiuni ale Iesuiților, Gavril Heveneși și Paul Barani, îndemnați de curtea imperială din Viena, mitropolitul Atanasie și protopopii români din Trānsilvania se hotărisc la anul 1698 a se uní cu biserica Romei, cređend, că în modul acesta religiunea română

¹⁾ Veđi viața și operele lui G. Șincaiu pag. 32—34 la Nic. Densușan broșura cit. pag. 41—42.

va ajunge să fie religiune legală în Transilvania, ér clerul și poporul român se va puté bucura de tóte libertățile și drepturile, de cari se bucurau aderenții bisericeî catolice.

„În acéstă speranță și numai singur din aceste motive se făcù unirea cu biserica Romei, unire, care primì o formă reală prin manifestul din 7 Octomvre 1698, dat în mănăstirea S-tei Treimi din Alba-Iulia, prin care mitropolitul Atanasie și 38 protopopi români din Transilvania declarară în formă solemnă că se unesc cu biserica Romei, voind după cum diceau dênșii, să trăească cu aceleași privilegii, cu cari trăesc membrii și preoții bisericeî catolice.

„Dar *unirea din 1698 fu un paș greșit al Românilor de preste Carpați*. Prin actul dela 1698 metropolitul Atanasie și clerul din Transilvania sacrificară întregitatea bisericeî române, pentru o simplă speranță a unor drepturi politice și civile, drepturi, cari măi curênd sau măi târđiu se puteau căștiga și pe altă cale. Și în faptă unirea cu biserica Romei nu schimbà de loc pozițiunea socială și politică a Românilor din Transilvania. Biserica română rămase și de aci înainte numai biserică tolerată, națiunea română o națiune fără drepturi politice, preoții uniți iobagi ai nobililor, fără privilegii și fără venituri, poporul fără reprezentanți în camera Transilvaniei, oficiile țerei distribuite numai la aderenții celor patru religiuni, a religiunii catolice, calvine, luterane și unitare și fără nici o considerațiune la religiunea română unită, ér poporul român,

care nu voi să trecă la unire lipsit de biserică, lipsit de episcopi și persecutat în toate modurile și pe toate căile de guvernul din Transilvania și de guvernul central din Viena; — așa, că unirea cu biserica Romei, care se făcuse din simple motive politice, nu aduse de loc rezultatele, pe cari le sperase mitropolitul Atanasie și clerul român dela 1698. *Desilusiunea era mare*¹⁾

Nic. Densușan în scrierea sa: „Independența bisericăscă a Metropoliei Române de Alba-Iulia“ scrie:

„Starea într-o adăvăr tristă, în care a lăsat răposatul metropolit Vancea Mitropolia română de Alba-Iulia, și cu deosebire încercările sale periculoase de a introduce în biserica română credința catolică, și întreg sistemul de guvernare catolică, au turburat adănc conștiința religioasă a poporului român și pacea bisericilor din această Metropolie.“

„În urmarea acestor încercări nefericite, poporul român din Metropolia Albei-Iuliei se află astăzi în pericolul de a fi rupt pentru totdeauna din sînul bisericeii sale naționale românești, și rupt din corpul națiunii române. Românii greco-catolici se află astăzi — și această o spunem cu adăncă durere sufletăscă — pe drumul acelor Români din Ungaria și Transilvania, cari în secolele trecute, seduși de propaganda Franciscanilor și a Dominicanilor, trecură la catolicism, ér dela catolicism trecură la calvinism, și astfel

¹⁾ Revoluțiunea lui Horia, București 1884 pag. 71—74.

se rupseră pentru vecinicie din corpul națiunii române“ 1).

Apoi după ce supune unei critice severe deliberatele conciliului din 1872 și din 1882, dice :

„Din cele înfățișate până aici vedem așa dar, că sinódele ținute de metropolitul Vancea în a. 1872 și 1882 nu erau sinóde de administrațiune bisericéscă, nu erau sinóde dogmatice, sau pentru apărarea credinței noastre în contra unor eresii óre-cari, cí erau adevérate adunări secrete pentru schimbarea religiunei strămoșesci a poporului român din Metropolia Albeș-Iulie.

„Aceeace făcù Mitropolitul Vancea în 1872 și 1882 întrece de o miă de ori ceea ce a făcut episcopul Atanasie la 1698. Sinódele Mitropolitului Atanasie nu primiseră nici o dogmă catolică, nu cedase pontificelui român nici un drept de legislațiune și administrațiune în biserica de Alba-Iulia. Însă conciliile Mitropolitului Vancea primiră tóte dogmele catolice, tótă credința catolică, declară pe papa de suprem cap ierarchic, cu puteri absolute și infalibil în Metropolia de Alba-Iulia. Episcopul Atanasie fusese silit de grelele împrejurări de atunci și el făcuse o unire cu Roma în sens național. Mitropolitul Vancea însă, fără să fie constrîns de evenimente politice, ori de altă natură, făcù o unire exclusiv în sens catolic și în contra voinței poporului român. Astfel, că din punctul de vedere al catolicismului, unirea cea adevărată catolică cu biserica Romei nu o

1) Veđi locul numit pag. 1.

făcù episcopul Atanasie, ci o făcù Metropolitul Vancea.

„Ceea-ce nu putură să căștige misionarii catolici în timp de 200 de ani dela episcopii, dela protopopii, dela popii și dela poporul românesc, căștigară într'o singură di, într'o singură ședință dela Metropolitul Vancea.

„Ne aflăm așadar în fața unei lovituri de stat în biserica din Alba-Iulia.

„Ne aflăm în fața unor sinóde ilegale ținute în contra canónelor bisericeii orientale și în contra usului vechiu, ce a esistat în biserica noastră până la Metropolitul Vancea; în fața unor acte, prin cari se rupse cu totul mitropolia Albei-Iulie din biserica răsăritului, și se desființă din fundament vechia independență a acestei sfinte bisericeii, ce o avea până aci pe terenul bisericesc, nu din grația pontificilor, ci pe basa unei serii de instituțiuni vechi naționale-bisericesci, pe cari le putem urmări până în cele mai depărtate timpuri ale evului mediu, independență, care a fost apărata cu o rezoluțiune dămnă și bărbătească atât în timpurile nefericite ale națiunii noastre, când papii dela Roma atîtau pe regii Ungariei cu resbel de exterminare asupra poporului nostru, cât și în timpul persecuțiunilor calviniste din Transilvania“¹⁾.

Apoi mai la vale continuă astfel:

„Toți suntem într'o formă îngrijați, ba chiar înspăimântați, de consecințele periculóse pentru biserica și naționalitatea noastră, în urma lăpădărei noastre de credința strămoșescă, în urma

¹⁾ Veși 1. cit. pag. 14—15.

catolisărei formale făcute în 1872 și 1882, în urma despoierii metropoliei de Alba-Iulia de toate drepturile sale de autonomie și libertate, în urma eschiderei întregului cler (afară de episcopi) de a mai avea vot decisiv în sinódele metropolitane, sau în urma eschiderei poporului român credincios din ori-ce fel de sinóde.

„Suntem îngrijați, fiindcă biserica română a fost singurul port, în secolele trecute, în care s'a scutit naționalitatea noastră română. În biserica română s'a păstrat comunitatea credinței, comunitatea limbei, comunitatea intereselor noastre politice, în biserica română am aflat mângăieri, încuragieri și apărări în zilele grele, ce veniau preste naționalitatea noastră. Prin biserica noastră națională s'a reconstituit de nou naționalitatea română. Dar astăzi în metropolia română de Alba-Iulia s'a furișat o religie străină, ea s'a desbrăcat de caracterul său național, guvernarea bisericăscă supremă nu mai este în mâna Românilor, ci în mâna străinilor, cari au alte interese bisericăști și politice, și puțin îi dore de naționalitatea și de caracterul național al bisericești noastre.“¹⁾

Regretatul G. Barițiu scrie: „De câțiva ani se propun câteva doctrine, precum e doctrina despre infalibilitatea papei și despre potestatea lui absolută de a formula și împune dogme nouă, care nu se cuprind în simbolul credinței adoptat de biserica noastră, care și până acum au produs cele mai mari îngrijiri și neodihne

¹⁾ Veđi l. cit. pag. 15.

spiritelor, câte se înfióră de un asemenea absolutism încarnat. Aceste doctrine și altele asemenea acestora, mai vĕrtos de 18 ani încóce, aũ început a róde cumplit la rădecinile confesiunii greco-catolice și a o periclită mult mai greu decât însuși cesaro-papismul rusesc“. Tot el ȃice: „Românii uniți n'aũ nimic de împărțit cu Romano-catolicii.“

Se ascultăm acum și vócea vicariului metropolitan I. M. Moldovan: „Una frică generală domnesce acum de mai mult inimile uniților, că *la firul vieței bisericeї acesteia rod vermiũ uciđetori.* Acéstă frică crescũ din ȃi în ȃi și se mări din an în an așa cât sinodul de la 1868 s'a cugetat dator a lua mĕsurĩ de urgență spre salvarea bisericeї Așeđemintele bisericeї nóstre se alteraseră prin dispunerĩ și ordinațiuni anticanonice, afară de aceea absolutismul se lăția într'enska din ce în ce mai mult. Sinodul voia se pună o stavilă acestora“.1) Ce folos ínse, că conciliile din 1872 și 1882 s'au pus pe altă basă. După părerea mea biserica gr. catolică în calea ordinei este formal contopită ađi în biserica curat romano-catolică. În credință nu mai este nici o deosebire, ci numai ritul mai sustă. Dar și acesta se va schimba pe nesimțite cum s'au schimbat și altele, și cum au abandonat „Pravila“ așa vor părăsi și ritul. De n'ar fi témă de popor póte s'ar fi și făcut. Cu vreme vor ajunge gr. catolicii și în congresul catolicilor. Și astăđi sunt reprezentanți ai acesteї direc-

1) Moldovan: Acte sinodali t. I pag. 191.

țiuni. Posturile însemnate și de încredere vor fi ocupate exclusiv cu elemente ultra-catolice, cari vor renunța la drepturile autonome ale bisericei gr. catolice, ér de drepturile naționale vor abdica total. Crescerea clerului unit în seminare pur catolice și străine și cu spirit de propagandă papistă este un mare pericol pentru némul românesc.

Se ascultăm și glasul altor istorici români.

XIII.

Opiniunea istoricilor ort. români despre uniune.

Am arătat în titlul precedent părerile unor bărbați de nediscutabilă valoare din sinul Românilor gr. catolici, cari cu adâncă durere se pronunță atât de grav în cestiunea uniunii. Vocile lor sunt erupțiuni de tot jalnice, ca să ne venim în ori, vedând spărtura produsă prin uniune în corpul națiunii, și considerând urgia deslănțuită asupra noastră prin ura și lupta dinte frați, spre paguba noastră și în folosul străinilor. Legitimă și scusabilă trebuie să apară deci și durerea noastră a celorlalți Români, când aușim expundându-se voci pentru »domnia« și »puterea« papei. Noi cari am gemut sute de ani în sclăvia să ne orbim pre noi înși-ne și să ne sfășiem între olaltă, să robim și să luptăm pentru a mări și ține la stăpânire pre papa. Este acesta glasul Românilor cu durere pentru neam? Este acesta duchul care a inspirat pre luceferii uniților? Nu! Acesta este glasul misionarilor fanatici; acesta este spiritul din colegiul de propaganda fide, îndreptat spre cele cincă părți ale lumii

spre mărirea papei și a bisericei catolice. Urmașii legionarilor lui Traian din Dacia, nu pot înțelege acest glas, care le sună străin; nu se pot însufleți de acel spirit de propagandă papiștășă, căci prin el nu vorbește strămoșul său roman de odinioară, ci un agent pus în serviciul străinilor. Poporul român va rezista și maideparte acelor voci sirenice și cobitoare și de trezvia și tenacitatea lui se vor sfărîma toate armele misiunilor papistași. Și în trecut poporul român și-a avut înțelepciunea sa proprie de viață, prin care a străbătut atâtea vécuri fortunóse, și a înfruntat atâtea atacuri de la diferite popóre năvălítóre. Dar las se urmeze părerile unor mari istorici și a altor scriitori români, cari s'au ocupat cu cestiunea uniunii.

La locul dintâiu pun opiniunea marelui linguist și istoriogaf B. P. Hașdeu, carele și-a elup-tat prin erudițiunea sa renume europén. În tractatul său Negru-vodă, despre începuturile statului țerei românesce (1230—1380) cu privire la luptele confesionale scrie:

»Înverșunata luptă de vr'o jumătate de secol în Oltenia între catolicism și între ortodoxia dela 1246 până pe la 1290, terminată apoi prin definitiva darîmare a propagandei papistașe, este un moment de o extremă importanță în istoria naționalității române, pe care a scăpat'o biserica răsăritenă mai mult chiar decât vitejia neamului. Dacă ar fi reușit Letinii, dacă Oltenia — cuibul Staturilor românesce — ar fi încăput pe ghiara clerului celui mai necetățenesc și a celui mai corumpător, a celui mai puțin evangelic și a celui mai cosmopolit

tot odată, Muntenia și Moldova, despărțite de orientul Europei, ar fi ajuns de de-mult unghurească și polonă«¹⁾).

Eruditul istoriograf E. Hurmuzaki, carele dintre toți mai pre larg și mai adânc a studiat întrebarea uniunii, prin clasică traducere dice:

„Atanasie și sincerii lui colaboratori și colegi unioniști și-au ajuns scopul principal. Er acesta nu era altul, decât asigurarea propriilor sale persoane în oficiu și dignitate cu mai mare venit, precum și în genere, o mai bună situațiune materială pentru clerul român trecut la uniune. Pretențiunile și condițiunile, asupra cărora ambii episcopi, Teofil și Atanasie, dimpreună cu preoțimea lor aderentă în tot timpul negocierilor urmate de la 1697 până la 1701 au stărui în mod categoric și inevitabil, cu hotărîre și îndărătnicie, sunt relative la ridicarea clerului unit la același nivel cu cel romano-catolic în ceea-ce privesc toate drepturile și avantajele, la ridicarea bunei sale stări economice și sociale, precum și la nea-tîrnarea sa de înrîurirea laicilor. Dorința de îmbunătățiri materiale, er nu temeinica convingere religioasă, căștiguri lumesci, iar nu transformarea sufletescă, considerațiuni egoiste, er nu abnegațiunea morală, au dictat actul de uniune și au avut drept urmare înființarea unei biserici, care, având în vedere numai interese materiale, ar trebui să se surpe îndată ce n'ar mai corespunde cu acestea, ca fiind lipsită de ori-ce rațiune internă. Singură mâna puternică

¹⁾ B. Petriceicu Hașdeu: *Etymologicum Magnum Romaniae* tom. IV pag. CLXIX.

a unui regim patronisator și însemnatele mijloce de subvențiune materială, a cărora creare ea o făcea cu putință, a mai putut să prelungească existența creațiunii de predilecțiune a unui împărat evlavios, existență, care în lipsa acestui artificial sprijin de din afară era amenințată de a se stinge și în mai multe rânduri deja a trebuit să fie ferită prin forță de desorganizare internă. Întocmai precum clerul în primul rând, cu numai puțină participare a laicilor, aprópe el singur a pus la cale uniunea, tot astfel el e singurul ei rađem, și totuși el n'a știut să creeze în spiritul poporului rădăcină pentru uniune. Cu cât însă mai mult va înflori și se va desvolta biserica greco-orientală în Ardél, cu atât mai mari pericole vor trebui să resulte din acésta pentru comunitatea religiósă unită, care va fi atunci nevoită să se alipéscă necondiționat fie de biserica romano-catolică, fie de cea greco-orientală; căci formațiunile de tranzițiune își perd cu atât mai mult terenul și ființa, cât formațiunile principale de sine stătătoare se întind alăturea cu ele în liberă desvoltare și dau la o parte formațiunile hibride.

„Probabilitatea e cu atât mai vértos pentru un asemenea rezultat, cu cât chiar în sinul bisericii unite procesul de frământare și de descompunere nu e încă ajuns la sfirșitul lui, ci țene, din contră, sufletele credincioșilor cuprinse de o împărechiere, care neliniștesce conștiința religiósă și lănceđesce simțul moral. Înlănțuită dogmaticesce de Roma, biserica unită nu póte să opună față cu presiunea iresistibilă a scaunului

papal destulă rezistență nici în ceea-ce privesce administrațiunea și jurisdicțiunea și de aceea suspină cu durere înăbușită, dar învederată după libera desvoltare și după neajignită autonomie, de care în Monarchia austriacă se bucură ađi muma biserică grecăscă, care e înzestrată cu mijlóce materiale neasămēnat mai neîn-sēmuate“ 1).

Unația a fost combătută în timpul, când frământările grele din suta XVIII stășiau pe Români, asa de un scrietoriu mare bisericesc :

„Cu vicleșug au plăzmuit lege nouă papi-căscă, sēraccii țērani! (pag. 18). *Acēsta este dejghinare iar nu unire, învederat semn înșelător*, ce în Transilvania s'a aflat. În Europa și în tótă țara turcăscă fie ce lege este slobodă precum și în Austria, în vremea reposatului întru fericire Iosif împērat al doilea, carele întocmise legi spre a fi tóte neamurile slobode în credința lor Iar cāți a lor dogmă nu schimbă și vor pađi legea strămoșilor și nu se vor uní cu papismul, pe acestia deobște cu mari greutăți îi pomiléză (împovorează) popriți fiind d'a lua vre un al pământului privilegiu, până în cât și de lemnele din pădure sunt lipsiți. Iar cāți ticăloși se rătăcesc pe care pe toți îi îndémnă, să se unéscă, ca să nu mai vadă bine, credincioși, acēstă să socotesce lecuire ca esopiasca bāsmuitoare vulpe, voesc ca și următorii lor să aibă a lor vătămare, se numesc fii ai bisericei pravoslavnicilor cei vechi, însă uniți în papizmos!! Decí nu este

1) Fragmente din Istoria Românilor trad. de I. Slăvič pag. 70—72.

nici una, nici alta, ci după cum nu mă îndoesc, după drept cuvânt, rămân fără de lege“ (pag. 19 și 20). După ce istorisesc, că prin amenințări, corupții, prin bani, prin iscălituri false s'a făcut acea Unăție, o caracterizază astfel: „A lor Biserică are icône ca cea veche, săpați idoli papistașesci, amestecătură vrednică de rîs, dejghinare, Uniați nici pravoslavnici nici papistași“¹⁾.

C. Erbicean în introducerea la procanonul lui P. Maior, cu privire la G. Șincaiu, Sam. Clain și P. Maior scrie :

„Acastă treime a dovedit pe deplin vechimea și ne'ntreupta noastră existență în pămîntul moștenit, unitatea nămului prin aceeașimea limbei și religiunii străvechi ortodoxe între Români, cu toate încercările pătimase și viclene ale apusului, probând că cele uneltiriri viclene de Unăție, ce s'au furișat printre Români erau tendențioșe, erau spini și ciuline între Români ce naveau alt scop, decât slăbirea unității neamului românesc, provocând desbinări, urî și ne'ntelegeri continue între fiii aceleași nume. Vrajmașii vedeau în unitatea credinței, a datinilor și obiceiurilor, tăria lor. Și pentru ce toate acestea asupra Românilor? Numai pentru satisfacerea lăcomiei de putere a papilor, de a avea sub scutul lor pastoral o turmă și mai mare, cu care să se pótă fálí față de biserica ortodoxă a răsăritului; ér pe de altă parte tendința precugetată și urmărită în seculi de alte neamuri, spre a absorbi orî con-

¹⁾ C. Erbicean l. cit. pag. XVII—XVIII.

topi pe Români cu poporul lor. *Unația* (adecă Unirea unei mici porțiuni dintre Români ortodoxi din Transilvania cu biserica romano-catolică) *n'a adus nici un folos, nici religios, nici politic Românilor. Din contră faptele din trecut, aceste din present petrecute sub ochii noștri, dovedesc înstreinarea tot mai mult, a acelei porțiunii uniate dintre Români, de la religia ortodoxă a străbunilor nostri și noi prevedem încorporarea totală a unației întregi în oceanul Romano-Catolicismului după care inevitabil va urma treptat și înstrăinarea de neam.* Cât petru sprijin politic așteptat din partea Romei papale de a fi dat naționalității române Uniate, am vădut-o acésta în seculii trecuți că întru nimic n'a fost ușurați creștinii Uniați și privim cu durere și astăzi graba clericilor și Teologilor uniați de a primi înovări tot mai multe și a atrage la ei cât mai mulți proseliți dintre Români ortodoxi. Oare să fie ei convinși că Români rêmânând ortodoxi nu se vor mântui? Eu acésta n'o cred, așa dar alte tendințe și alte motive îi împing la acésta. Papalii ar prefera nimicirea naționalității române, numai să-i pótă avea sub ascultarea lor pe toți docili, neispititori de drepturile lor naționale, liniștiți și blânđi, căutându-și de mântuirea sufletului lor, după povețele doctrinei Romei papale¹⁾.

Să ascultăm acum opiniunea academicianului episcop Nicole Popea :

„Biserica română ortodoxă din Transilvania, Bănat și Ungaria, care prin desbinarea uniților căpătă fără îndoială o lovitură de mórte și-și mai în-

1) C. Erbicean I. c. pag. I—II.

mulți neamicii încă cu unul, cu fii sei de mai nainte, — deși singură în contra atâtor neamici și în vârtejul cel mare al suferințelor, având a lupta cu persecutarea tuturor, totuși nu se înfrânse, nu apuse, ci-și păstră existența și caracterul nevătămat și nepătat până astăzi; ba ce este încă și mai mult, vedem, că ea, biserica ort. română, isbuti în fine, a se înălța de sine și prin sine numai, pre lângă toate persecuțiunile inimice, éráși la splendórea ei de odinióra — la splendórea ei cea metropolitană!“

„Vedem, că biserica acésta, strivită și impilată, cum a fost de toate părțile, fú cea dintâi, carea încă cu 20 de ani mai nainte 'și revindecă sinodalitatea perdută, constituționalismul perdut; fú cea dintâi, carea ținú atâtea sinóde bisericesci și încă mestecate din cler și mirení într'un timp, carea, se organisă sistematic în toate părțile ei constitutive și carea poșede astăzi o constituțiune pe bazele cele mai late în adevăratul înțeles evangelic, precând alte biserici, deși favorite, încă și astăzi sunt lipsite de o adevărată sinodalitate“.

„Dară încă de ar fi rămas ea, biserica întrégă, cum a fost dela început și sub decursul atâtor veacuri, cu cât mai lesne și mai eficace ar fi putut resistă tuturor persecuțiunilor și impilărilor străine? Atunci Românií nu ar fi avut a se lupta încă și ei între sine, ci tótă puterea lor și-ar fi concentrat-o numai singur spre a respinge atacurile străine inimice.

„Er adecă cum s'a mai đis, réul cel mai mare, nereparaver și neiertaver, ce-l trase după

sine unirea pentru națiunea întrégă, un rău ale căruia urmări și ađi le măi simțim și le vom simți fără îndoială neîncetat până va măi sta acéstă barieră între noi.

„Și să nu se ăică, că astăđi nu măi caută nimeni la deosebirea confesională, căci se înșală amar. Bine ar fi, să nu se măi caute, măi ales, că despre acésta se depuseră deja două jurăménte în două adunări naționale; însă esperința ne arată contrariul și celui-ce s'ar îndoí, i-am sfátuí să observe măi bine și se va convinge prin mii de fapte pipăite, că ăeu încă se prea caută și astăđi la deosebirea confesională între Români și încă nu numai din partea „popilor“, sau a „clericilor“; — ci și din partea mirenilor, și încă chiar a „inteligenților“, a „iesuiților în fracurí“, cum se măi ăice! — Se va convinge în fine, că ăeu *desbinarea acésta confesională este încă și astăđi o pedecă dintre cele măi mari, atât pentru înaintarea afacerilor noastre politice naționale, cât și pentru desvoltarea și progresarea Românilor preste tot și în toate direcțiunile.*

„Chiar și aceia, cari se îndatinară a striga măi mult în gura mare despre naționalitate, cari, așa ăicând, pórtă pe buzele lor naționalismul, sunt în o parte consideraveră cei măi mari confesionaliști, sunt cei dintăi, cari în agendele lor naționale chiar iau privință măi atâtă la confesiune și se orientéază după acésta, așa, căori-ce act, fie cât de național eí îl întogmesc înainte de toate după calapodul lor cel confesional. Prin amploiați înalți, români uniți se lua în 1864 școla cofesională în Hațeg din posesiunea celor orto-

doxi și se dede uniților, scoțându-se cu puterea învățătorul ortodox din ea, ceea-ce mai nainte nici chiar sub absolutismul cel mai încarnat ultramontan al lui Bach și Thun de cătră cei străini de naționalitate nu se întemplă. Cine nu ar crede, poftescă la arhivul consistoriului arhidieceșan ortodox ori întrebe pe bravii Hațegani, cari împreună luptară în contra acestui act de violență, până ce abia în anul curinte prin ministeriul de culte și instrucțiune, se restituì școlă éráși în posesiunea și proprietatea bisericeii ortodoxe, de sine înțelegându-se, că prin mari lupte. Tot prin aceia și tot atunci se siliră Reșinărenii, cari de altmintrelea au un edificiu școlariu dintre cele mai frumoșe, ca să facă școlă uniților de acolo pentru vr'o doi trei prunci ai lor, în loc să se fie silit comunele cele multe unite fără de școlă ca să li se facă. Cine nu crede întrebe pe bravii Reșinăreni, cari nu se supuseră odată cu capul unei atari ordinațiuni draconice, și vor spune, câte nevoi avură din acésta caúsă.

„Dar și alți amploiați români uniți, unii într'un mod, alții într'altul, chiar și prin încercări proselitice esceléză întru asuprairea fraților lor ortodoxi, pe cari deocamdată nu-î mai numim aici, deși aceia ar merita puși cu numele pentru ca să-î cunóscă și să-î judece opiniunea publică română după faptele lor.

„Deși cu părere de rău, dar a trebuit să le amintim aceste, parte ca respectivii se vadă, că atari fapte 's prea bătătóre la ochi, și că ele se observă și se înregistréză pentru presinte și venitoriu; — parte, căci răul, ce provine de

acî, e mare și învederat, deci nu se pôte ascunde, ori-cât îl vom acoperî și neteđî; el este o rană usturăciósă, o cangrenă, ce róde neîncetat la medua corpului nostru național.

„Din cele expuse urméză dară: că Româniî, cari trecură la unire cu biserica apusenă, nu se uniră din îndemnul lor propriu, ci din îndemnul străinilor reuvoitori ai națiunei române, avënd interesele materiale înaintea ochilor lor, și ca tocma pentru aceea unirea e o operă străină, o plantă exotică, plantată în pământul nostru național: că ea fú o amăgire a bieților Români, de a se lăsa, ca să se întrebuințeze de istrumente órbe ale intereselor străine nimicitoare de interesele cele adevărate române; că ea fú o desbinare a fraților, carea ca ori-ce desbinare și ca tot ce ne va veni dela străini, produse mari rele pentru națiunea noastră, și ca în fine ea, unirea, privită din ori-ce punct de vedere, nu mai are astăđi nici un sens“¹⁾.

Archimandritul-vicariu Dr. Ilarion Pușcariu đice: „Biserica ortodoxă română din Transilvania și preste tot din Ungaria, fără îndoélă a suferit mult sub regii Ungariei, din partea bisericeî apusene, care dispunënd și de puterea lumescă, stăruia la totala suprimare și nimicire a aceleia. Tot așa a pătimit biserica ortodoxă română din acele părți din partea propagandei calvine sub domnirea principilor calvinesci din Transilvania. Înse nici una din suferințele indicate n'a avut așa grave și păgubitoare urmări pentru Români și în special pentru biserica lor

¹⁾ Veđi op. cit. pag. 138—140.

ortodoxă străbună, precum a avut actul unirei unei părți a Românilor cu biserica apusénă, întemplată la încheerea seclului al XVII. Nu întră în cadrul acestei scrieri numărarea tuturor relelor, ce a urmat pentru Romanii din actul unirei. Unul din aceste rele cu urmările sale distrugătoare pentru popor și cultivarea lui a întrecut pre toate celelalte. Lipsirea Românilor de ierarchia lor vechiă și istorică avea de scop nu mai puțin, decât stîngerea bisericii ortodoxe, numită de dușmanii ei biserică „schismatică“ și absorbirea ei în biserica apusénă.

„Metropolitul Atanasie trecënd la unire la anul 1700 cu o parte a clerului și puțin popor, pentru căștigarea unor favoruri materiale, a fost redus la poziția unui simplu episcop, perdënd și titlul unui Metropolit al Românilor, cari pe lângă toate silniciile din afară de a îmbrățișa unirea, au remas totuși stătornici în religiunea strămoșescă, nu li s'a mai conces a avé Metropolit, fiind ei lipsiți preste tot de archiereul lor, care să îngrijescă de biserică și să sântescă preoți. Acésta stare tristă pentru biserica ortodoxă română din Transilvania a durat, spre durerea credincioșilor ei, timp de 83 ani. Scopul, pentru care atâta timp s'a lăsat o turmă cuvântătoare fără păstoriul ei sufletesc, este evident.“ ¹⁾

T. Velea dice:

„După cele mai în sus aduse se crede fórte, că de nu venia asupra bisericei orientale

¹⁾ Dr. Il. Pușcariu : Metropolia Românilor ortodoxi din Ungaria și Transilvania Sibiiu, 1900 pag. 18.

a Românilor austriaci catastrofa uniunii cu biserica romano-catolică, Românii cei-ce și așa nu erau cuprinși în privilegiile sêrbesci, — avênd ei Metropolitul sêu, proprii seî episcopi și preoți, nu s'ar fi putut pleca spre a se lèpăda de aceștia și a se supune unei ierarhii străine. De acêsta nu ne îndoim, precum nu ne îndoim, că sfășiați noi între noi în două confesiuni, am devenit sfășiați și fără putere în tótă privința, și că cu tôte nisuințele celor mai bunî frați, nu s'a stins între noi cu totul ne'ncrederea . . . nu a perit cordișarea.“ ¹⁾

A. Pop scrie :

„Cu unirea săvêrșită la 1700, epoca cea rușinosă, în care se afla biserica română, n'a încetat, ci din contră cu drept cuvênt putem susține, că a întrat în o epocă nouă mai rușinosă pentru Români.

„Acêsta pe baza, că biserica română a schimbat un jug constituțional calvinesc, pe un jug absolutistic catolic. Mai sus am arêtat deja câte persecuții a avut de suferit biserica neunită. Dacă o parte a Românilor nu se uniau și ar fi rêmas cu toții în vechia lor biserică orientală, de jugul calvinesc ușor puteau scăpa. Acêsta ne-o dovedesc decretelè împêrâtești din 23 August 1692, 14 Aprilie 1698 și 26 August 1699, emis cãtră preoții români, prin cari le dă deplină voie de a se unî sau de a rêmăne în vechia lor credință. O dovadă, că Românii puteau scăpa de jugul calvinilor, sunt Românii

¹⁾ Op. cit. pag. 150.

neuniți. Dacă toți Români, pe basa decretelor împărătesci, rămăneau în vechia lor biserică, atunci ușor puteau intra în independință religioasă și națională conform canónelor bisericesci răsăritene și nu mai suferiau batjocura dușmanilor lor. Dacă Români, după ce au ajuns sub stăpânirea Austriei, cereau libertatea lor religioasă și chiar unele ușurări speciale, de sigur, că le câștiga, dovadă avem pe poporul sêrbesc, care a câștigat mai mult dela Curtea din Viena chiar și de cât Români uniți.

„Din cauza unirei a suferit întréga națiune, fiind-că Curtea din Viena nu voia a îndepliní cererile uniților pe basă, că de ce ei nu lucrăză să atragă pe toți Români la unire, ér cererile neuniților nu le luau în seamă din cauza că nu se unesc. Din cauza acestei desbinări ei au rămas 110 de ani fără nici un sprijin și fără favoruri, pe când Sêrbii fórte puțin la număr au fost protejați de Curte și biserica lor înzestrată cu mari moși și subventiuni din partea Statului

„Dacă nu s'ar fi făcut unirea, astăzi am avea o singură biserică autocefală română în întréga Austro-Ungaria, și în acesta ar fi toți Români sub un singur șef și nu ar fi împărțiți în două biserici autocefale răsăritene și una unită cu Roma. Atunci toți Români ar forma un corp și un suflet și străini nu s'ar amesteca între ei, ca să-'i îndemne la certe pe unii contra altora.“ ¹⁾

¹⁾Veđi l. c. pag. 101—102.

În fine cităm și părerea regretatului I. Crișan :

„Până cătră finea secolului al 17-lea Români, cu toate ispitele și cursele, ce li s'au pus, au rămas credincioși religiunii lor străbune. Promisiunile, ce li s'au făcut, și persecuțiunile, ce s'au înscenat contra lor, nu i-au putut îndemna să se despartă de biserică ortodoxă-orientală. În fruntea lor se aflau prelați energici și conștițioși, cari se opuneau cu risicul de a-și perde postul, ba chiar și cu riscarea vieței, tuturor ne'ndreptățirilor, care se adăugau bisericei încredințate conducerei lor.

„Numai lipsa de metropoliți energici și o procedură circumspectă, perversă și plină de înșelăciune au putut seduce pe Români, ca să renunțe la credința lor. Ambele aceste momente au avut loc pe timpul lui Leopold I.

„Atanasie, fiind om ușor de sedus și de un caracter slab, se făcù instrumentul intrigilor și contribuì astfel la lărgirea cercului de activitate al Iesuiților plini de răutate.

„Unii dintre Români duși în rătăcire de Metropolitul, care era sfătuitoriul lor natural, fiind incapabili de a deosebí adevărul de falsitate, dedură astfel ascultare splendidelor promisiuni. Dela ei nici că se cerù altceva, decât simplu recunoșcerea păpei! Vedeându-se mai în urmă amăgiți, ei au căutat să se lapede de unație; unii și-au scăpat — pe lângă credința străbună — și conștiința din noianul nedumeririlor și al al urgiei, alții însă apucând a înainta prea mult în cursa Iesuiților, n'au ajuns a se mai putea

lăpăda — cel puțin în public încă nu — de unație.

„Astfel s'a întemplat aceea, de ce Români s'au ferit atâta timp, unația cu biserica Romei a prins rĂdăcini între ei.

„Cu desbinarea religiĂsă au intrat însă în corpul naționei române — durere — și neînțelegeri și discordii, care încă nici astăzi, nu au amuțit și care încă și astăzi, cășunĂză Românilor din Transilvania și Ungaria multe neajunsuri.“ ¹⁾

TĂte citaționile din acest titlu și din cel precedent le-am adus spre lĂmurirea cestiunii, de care ne ocupĂm, și spre a se vedea, cĂ nu noi le-am đis și le afirmĂm, ci bĂrbați cu mare și multĂ trecere la RomĂni. Uniunea nici cĂnd n'a fost fĂcutĂ și doritĂ de poporul romĂn. Nu cred, cĂ va fi nici în viitoriu, cĂci puținele favoruri obțenute pentru cler nu l'au fericit. DacĂ nu s'au fĂcut în trecut cu atĂt mĂi puțin cred sĂ fie în viitoriu. SĂ ni se arete pre care popor l'a fericit papĂ. Au nu vedem cĂ chiar popĂrele latine au scuturat jugul lui și tind cu tĂte mijlĂcele sĂ delĂture și sĂ mitigeze influința catolicismului în țerile lor. Este generalĂ credința, cĂ Spania a decĂduț și a ajuns în situația de neputință numai în urma stĂrilor nesĂnĂtĂse, ce s'au creat acolo prin agenții catolicismului. AstĂzi suflĂ alt vĂnt în lume și nu mĂi tremurĂ regi și împĂrați de cuvĂntul amenințĂtoriu al pontificilor din Roma. CuvĂntul hotĂrĂtoriu în

¹⁾ Programa inst. ped. teol. a. 1887/88 p. 37—38.

concertul lumei îl p^ortă astăđi popóre parte emancipate, parte care nici când n'au stăzut și nu stau sub tutoratul catolicismului. Desvoltarea rapidă și gigantică din timpul recent a popórelor anglo-germane și slave va strîntora tot mai mult și va împedeca în desvoltare catolicismul. Înovațiunile introduse, precum dogma înfalibilității, au provocat resens general. Cu tóte acestea propaganda se continuă și în ڃilele n^ostre. Este drept, că nu mai are scutul pronunțat de odin^oră al potestății civile, insprat fiind guvernul țerii de alte sentimente, dar în rezultat slăbirea elementului nostru prin desbinare în multe casurⁱ este dorită ferbinte.

Pentru aceea desbinările confesionale au și fost alimentate și spriginite între Români. Vedem că comunități puternice odată, astăđi sunt sfășiate și prin desbinare confesională slăbite. Óre acesta să fie scopul de viétă al clericilor români crescuți în colegiul de propaganda fide și în alte institute străine, ca inspirați de duchul misionarilor catolici să năpădescă asupra țerilor locuite de Români, spre a sporí necasurile și nefericirile acestora prin provocarea de ură și de desbinări. Óre nu este bună óră pecat strigătoriu la ceriu, ca o într'o țéră cum este România cu un popor și cu o biserică să propagi scisiunea și desbinarea. Sau bunăórá în frum^osul nostru Bănat, unde gr. catolicii forméză abia o partitică disparentă, este interes național să lucrezi, ca comune mari și puternice să fie sparte și desbinate în dóue. În loc de o biserică și o școlă corespunđetóre și de un preot și un invē-

țatoriu cu posibile mijloce de traiu, să aibă două biserici și două școle proptite și doi preoți și doi învățători în stare de compatimit, sbătându-se ca peșcele pe uscat pentru existența lor. Nu ar fi mai folositoriu neamului nostru, ca acești misionari să pornescă spre alte părți ale lumii și să convertescă pre barbarii și păgânii de acolo, decât ca prin lucrarea lor funestă, stérpă și păgubitoare intereselor naționale, să mai amărască ȕilele și așa destul de amărîte ale confrăților lor. Lucrarea acestor misionari nu binecuvântare, ci blăstém este poporului nostru. Să nu ne mirăm deci, că luceferii uniților, vedénd abisul îngrozitoriú creat prin desbinarea confesională a Românilor, atât de hotărít și autoritativ se pronunță în cestiunea acésta. Să mulțămim lui Dumneđu, că acésta desbinare de două sute de ani nu s'a lășit mai mult și că și astăđi numai o parte neînsemnată aderéză la ea, înțeleg, din totalitatea Românilor. Orí câtă rezervă ne impunem, constatarea acestor adevăruri reese de la sine, și fără a mai loví în acéstă rană durerósă, trebuie să recunóscem adevérul cu toții, cari voim și dorim binele neamului nostru, că Românií și în trecut și astăđi în tóte afacerile lor ar fi cumpenit mai mult, apêrându-și în șiruri tari și închegate drepturile sale politice, culturale și bisericesci, decât așa resleți și spartí în două părți.

Vor binemerita toți aceia pentru națiune, cari vor conlucra, ca aceste diferențe și desbinări să se curmeze după posibilitate, în sínul Românilor și ca acest réu să nu se mai lășască

și în celelate părți integre ale corpului național, aducându-ne aminte de cuvintele profetice ale marelui Bărnuț: »*Fii nefericiți ! cine vă va apăra, dacă părinții voștri dau mâna cu străinii în contra voastră și dușmanii Românilor, cari nu dorm nici odată, privighiaș, ca se nu să stingă vre odată din mijlocul lor acest foc infernal*«.

XIV.

Reprivire în istoria bisericéscă a Românilor ort. din Ungaria și Transilvania de la uniune până la anul 1868.

Suferințele veacurilor trecute îndurate de credincioșii bis. rom. ort. orientale în Ungaria și Transilvania, cu sfârșitul sutei a XVII în loc de a înceta orî scādè se sporiră âncă și mai spre reu, cum am vedut, amenințând cu nimicire totală atât biserica cât și națiunea română din aceste părți. Metropolia ort. rom. a Albeii-Iulie apuse în Transilvania, prin actul de unație al apostatului Metropolit Atanasie și a unei părți din cler și puțin popor cu biserica romano-catolică, plinită la 7 Oct. 1698.

În Ungaria ierarchia națională încétă prin contopirea episcopiilor ort. românesce în ierarchia privilegiată a Sêrbilor, conform decretului imperial din 4 Martie 1695. Așadară în o parte biserica și națiunea română prin unație devine despîcată în două, în altă parte ajunge sub ierarchiă străină.

La venirea Sêrbilor in Ungaria sub patriarchul Arsenie Cernovici, ierarchia gr. or. română se compunea :

1. Din metropolia Belgradului în Ardél, fiind la anul 1695 Metropolit Teofil III, sub care se începură pertractările prime de uniune, cu biserica apusénă,

2. Episcopiile sufragane din părțile Ungariei anexe :

- a) Caransebeș,
- b) Timișóra¹⁾,
- c) Ienopolea (Arad-Lipova)
- d) Oradea-mare,
- e) Maramureș.

Episcopî de fapt erau la anul 1695 : în Ienopolea *Isaia Diacoviciu* pentru Arad-Lipova și Timișóra, în Oradea-mare *Efrem Benjamin*, ambii apoî au fost la anul 1695 încorporați de sufragani metropoliei de Carloviț.

Afară de aceștia, pe acel timp se face pomenire de un episcop ort. român în Maramureș, carele a luptat precum scim aprig contra unației lui Atanasiu.

În Caransebeș nu scim pozitiv orî de era scamnul episcopesc ocupat.

Imigrarea Sêrbilor în Ungaria și obțênerea privilegiilor bis. dela împêratul Leopold de o parte, de altă parte uniunea Metropolitului Atanasiu și

¹⁾ Episcopia Timișórei este curat românescă. Dovedesce și emblema pre curtea reședinței episcopale din Timișóra cu *corbul*. E lucru neexplicat încă, că unii episcopî au purtat și titlul de metropoliți. Veđi Tincu Velea pag. III et sequ.

a unei părți din cler în Transilvania, fură pentru biserica ort. română isvorul unor lungi și grele suferințe.

În urmarea privilegiilor bis. obținute prin manifestul imperial din 4 Martie 1695, patriarhul Arsenie Cernovici numesce episcopi la a. 1695 pe :

1. Isaia Diacovici — episcop al Timișorei și Ienopolei,

2. Stefan Metoviach séu Metohijac episcop în Carlstadt (Károlyváros) și Zrinopolea,

3. Ieftimie Drobnjak episcop în Segedin,

4. Ieftimie Popoviciu episcop în Buda,

5. Ieftimie Petovacs séu Petovac episcop în Mohács și Sziget,

6. Spiridon Stibicza episcop în Vêrșet,

7. Efrem Benjamin séu Baniamin episcop în Oradea și Eger.

În Ardél Româniî ort., remași fără capi bisericesci, aflau mângăere sufletésca o vreme lungă la ierarchiî din principatele române.

După îndelungate lupte și suferințe, neputându-se strivi cu totul, biserica ort. română în Transilvania, ajunse cu timpul a căpeta cap bisericesc propriu la anul 1783, érá în Ungaria prin reactivarea metropoliei ort. române, primiră după grave încercări la urmă și archierei naționalî.

Statul ierarchiei s'a schimbat sub decursul timpului astfel :

A) În părțile ungurene :

Episcopia Orădiî-mari a apus cu totul, străformându-se de la anul 1748 în episcopia gr. catolică, prin uniunea unei părți din cler și popor¹⁾.

¹⁾ Nilles op. cit. T. II pag. 603.

În locul episcopiei din Ienopolea, la care aparțineau un timp și părțile Timișorei, s'a format episcopia Aradului, din a Ienopolei și a Orăzii mari.

Episcopul Isaia Diacoviță, încă la anul 1706 și-a aquirat loc în Arad și probabil, că atunci — după alungarea Turcilor — și-a mutat scamnul episcopesc din Ienopolea la Arad.

Sunt unii de părere, că mutarea reședinței episcopale s'a făcut de succesorul în episcopie Ioanichie Martinoviță.¹⁾ Acesta a urmat în scamnul arhieresc la anul 1710, fiind om slab de suflet, căci în anul 1713 a profesat uniunea înaintea episcopului latin din Oradea-mare.²⁾

Aceste părți remaseră 9 ani fără episcop, pânăce la anul 1722 primiră de episcop pre Sofronie Ravanicianin, un bărbat vrednic de totă lauda. Acesta păstorind 7 ani diecesa sa, a lucrat mult pentru stîrpirea unației in părțile bihorene (Bihorului). La anul 1729 urmază în episcopiă Vichentie Iónoviță, carele după 3 ani devine arhieriscop și metropolit în Carloviț. După dînsul succede în scamnul episcopesc din Arad Isaia Antonoviță. Acesta asemenna a condus diecesa cu mult zel, lucrând deosebit contra uneltirilor propagandei iesuitice. Dînsului i-a urmat Sinisie Jivanoviță la anul 1751, sub carele pentru domolirea turburărilor religionare, s'a ordonat comisiunea aulică în anul 1754, carea apoi a

¹⁾ Fábian Gabor: Arad vármegye leirása pag. 133, Pesty Fr. op. cit. pag. 354, Șaguna op. cit. pag. 217 sequ.

²⁾ Nilles op. cit. t. II, pag. 604; Șaguna op. cit. pag. 222, „Unirea“ fôia bis. politică Blaj 1892 pag. 206.

constatat, că cu totul se află în părțile Orăduimari 8667 familii române cu 14.420 prunci, din care apoi numai 255 de familii, cu 431 de băeți și copile sunt de confesiunea gr. catolică¹⁾.

În urmarea acésta, spre a mulțămi pe credincioșii ort. români — de și nu s'a reînființat episcopia lor istorică — la multele plângeri și rugăminte, în sfîrșit cu privire la îndepărtarea scamnului episcopesc din Arad, se crează la anul 1793 un consistoriu la Varadvelențe, în locul episcopiei antice ort. române, carele există până astăzi și este subordonat scamnului episcopesc din Arad.

B) În părțile banatice :

Românii bănățeni odinióră cu ierarchia lor națională, ajunseră după alungarea Turcilor (1700—1719), prin privilegiarea Sêrbilor cu totul sub ierarchia acestora²⁾.

Scamnele episcopale ort. române din Bănat, se străformară în episcopii sêrbesci.

La ocuparea cetății Timișorei 1716, să fie existat un episcop ort. cu numele Ioanichie, carele nu putea fi decât român³⁾.

¹⁾ Csaplovics op. cit. pag. 51 sequ.

²⁾ Episcopia respective metropolia Severinului în vechime încă aparținea la Banatul Ungariei și probabil, că în acel timp episcopiile ort. române din Bănat, erau sufragane metropoliei Severinului, la care au ramas și după schimbarea reședinței în Transilvania. Remâne a se deslega în viitoriu problema, cum de unii episcopi din Timișóra pórta titlul de metropolit și au în emblema episcopală însigniile Munteniei. Óre nu va sta acésta în legătură cu metropolia Severinului, a cărei reședință un scurt timp va fi fost și în Timișóra ?

³⁾ Fóia pentru minte, inimă și literatură, anul 1859 pag. 107, Pesty Fr. op. cit. pag. 355.

Maideparte în o petițiune a 12 preoți și 40 chinezi din districtele Caransebeș și Lugoj către generalul Steinville, datată la anul 1717 în 12 Faur din Caransebeș, se amintese un episcop cu numele Moise, remas din vremea Turcilor și care îi asupresce¹⁾.

Între anii 1717—1726 ar fi fost un episcop și în Lipova cu numele Vichentie Iónovicî²⁾.

Românii ort. din Bănat, cu organisarea ierarhiei sërbe, ajung sub două episcopii anume: a Timisórei și a Caransebeș-Vêrșetului.

După ocuparea Timisórei de la Turci, scamnul episcopiei ort. remâne neschimbat; șirul episcopilor gr. or. este:

La anul 1722: Ión Vladislavljevici, 1726: Nicolae Dimitrovici, 1745: George Popovicî, 1759: Vichentie Vidac, 1775: Moise Putnic, 1782: Sofronie Cyrilovicî, 1786: Petru Petrovicî 1801: Stefan Avacumovicî, 1829: Stefan Putnic, 1833: Maxim Manuilovicî, 1839: Panteleon Jivcovicî, 1853: Samuil Mașirevicî³⁾.

Episcopii dieceseî Caransebeș-Vêrșetului residau la început în Caransebeș, strămutând ulterior episcopul Vichentie Popovicî reședința în Vêrșet. ⁴⁾ Episcopii se succedză de la 1695 astfel:

Spiridon Stibița, după care se amintesc Nicolae Dimitrievici, carele ar fi edificat biserica catedrală din Vêrșet, 1722: Moise Stanoevici,

¹⁾ Nilles op. cit. t. I pag. (445—446).

²⁾ Tincu Velea op. cit. pag. 123.

³⁾ Böhm L. op. cit. pag. 413.

⁴⁾ Pesty Fr. op. cit. pag. 356.

1728: Maxim Nestorovič, 1739: Eutimie Damjanovič, 1741: Isaia Antonovič, 1749: Ión Georgevič, 1769: Vichentie Popovič, 1786: Iosif Iónovič Şacabent, 1806: Petru Vidac Iónovič, 1829: Maxim Manuilovič, 1833: Iosif Raciacič, 1843: Stefan Popovič, 1853: Emilian Kengelacz. ¹⁾

c) În părțile transilvanice:

Sórtea bisericii ort. române în părțile transilvanice, după uniune a devenit şi mai deplorabilă. Biserica a ramas aprópe 83 de ani fără conducătoriu. Un asemenna exemplu cu greu se va mai afla în istoriă. Unionişti calculau sigur, că Români vor înceta cu agitaţiunile în contra uniunei, şi la urmă se va supune şi la ei poporul, cum s'a mai petrecut în alte părți. Socotéla a ramas greşită din necunoscința firei poporului român. Acest popor blând şi supus, este ca stânca de granit din Carpați, tare şi tenace în credință. Şi de acest popor după 200 de ani de la uniune, puțin s'a prins din catolicism. Români au suferit chinuri înfricoşate, asemenea martirilor din secolii primii ai creştinismului, dar legea n'au părăsit'o majoritatea lor, în acest period de tristă amintire mângăerea lor sufletescă o primiau de la preoții ort., furişați din Ungaria şi din principatele vecine. După jumătate de secol de grele suferințe, începù a li se uşura în câtva starea la intervenția curții rusesci. La anul 1761 se încredințază îngrijirea bisericii ort. române din Ardél, episcopului ort.

¹⁾ Böhm L. op. cit. p. 414, Pesty Fr. op. cit. pag. 357—358.

Dionisie Novacoviči din Buda, carele cerce-
tând bisericile și pe credincioși a lucrat după posi-
bilitate la reorganizarea bisericii. Dela 1770 a
urmat în conducere episcopul Sofronie Chiriloviči,
de asemenea ostênind pentru îmbunătățirea stării
deplorabile.

În fine la anul 1783 Nov. 6, cu întreveni-
rea Metropolitului din Carloviț, se denumesc
episcop ort. pentru Ardeal, Gedeon Nichitici cu
reședința în Sibiu. Acest bărbat, de și străin de
neam, dar cu multă durere pentru biserică, a
desvoltat o activitate cu adevărat apostolică în
decurs de 5 ani, în urma căreia a și căzut
morții. Întréga provincă a Transilvaniei a visi-
tat'o și sunt parți, în cari de la el n'a călcat
episcop ortodox. După mórtea lui a administrat
eparchia în calitate de vicariu, Ioan Popoviči
din Hondol. La 25 Maiu 1789 a fost numit de
episcop Gerasim Novacoviči, carele cu iubire
cătră popor și biserică, a lucrat pentru îmbună-
țirea sortii în decurs de 7 ani. După mórtea
lui a urmat ca administrator al eparchiei, Ioan
Huțoviči protopopul Hunedórei. La 21 Decem-
vre 1810 a fost numit episcop al Transilvaniei
Vasile Moga, carele a păstorit până la 27 Oc-
tomvre 1845. De locotiitoriu episcopesc a fost
numit archimandritul Andreiu Șaguna, carele
la 5 Faur 1848 a fost numit de episcop. Ac-
tivitatea acestui bărbat providențial, va remâne
și pentru timpurile viitoare o epocă plină de
strălucire și de rezultate bogate, nevisate chiar,
în istoria bisericii nóstre. Accentuăm numai

sucesele fără a ne pute extinde în detailarea acestora.

Credincioșii ort. români din Bănat pre lângă scutul, ce a avut biserica lor, au suferit multe și mari nedreptăți din partea coreligionarilor Sêrbi, sub ierarchia acestora. Aceștia nisuiau a întro-duce, cu desvoltarea șovinismului limba slavă în cultul public și privat chiar, și împuneau ade-sea spre păstorire o preoțime în parte incultă și streină poporului.

În orașe și comune curat românesce, se cetia și cânta în strana dréptă în limba slavă ér în administrația se întroduse succesiv limba sêrbéscă. La posturile mai înalte bis. erau preste tot preferiți și aplicați Sêrbi și ici-colé câte un renegat român, carele apoi spre a secera merite, persecuta mai aprig pe confrății se. Pre când de la candidații de preoția sêrbi, se pretindea o qualificațiune mai bună, pre atunci comunelor române, de multe ori prin nepotism și mită, li se da în mare parte o preoțime incultă și streină chemărei preoțesci. Din fondurile publice bise-ricesci, prin împrumuturi și aquirarea de bunuri, se institue între Români o boerime sêrbă, carea cu clerul înalt sêrbesc, exploatăză nemilos și neuman, blândul și răbduriul popor român bănă-țén, pânăce sfêrșindu-se cu răbdarea, aprópe tótă clasa mai inteligentă a Românilor, începe formal în public și în ascuns a unelti, a oști pentru lăpădarea jugului nesuferit. Dar aceeași politică, care în Transilvania despóia biserica ortodoxă română de capul bis., și lasă decimă de ană poporul fără păstori sufletesci proprii,

spre a se preface Româniî din ortodxi în uniati ; din aceleași resóne mai înalte, în Ungaria spriginesce o ierarhiă streină și privilegiată, anume pentru împilarea bisericeî ort. române, tot numai spre a-i abate pre Româniî la unația, amăgindu-i că vor obțéné episcopi românesci. Și de aci se explică, că o parte din fruntași bănațeni, spre a-și ușura jugul ierarhic sêrbesc, uneltesc și propagă între credincioși unația, pentru a-i scăpa numai de Sêrbi. Mai pre față pășesc Româniî în timpul revoluționar din anul 1848, când se țene o mare adunare de popor din întreg Banatul în opidul Lugoș.¹⁾

La acéstă adunare pre lângă drepturile politice, Româniî bănațeni cer și despărțirea ierarhică de cătră Sêrbi, și aleg totodată de Metropolit al Banatului pre Eutimie Murgu, érá de episcopi: în Timișora pre protopopul din Lipova Petru Petrovici alias Stoichescu, în Vêrșeț pre profesorul de teologia Ignatie Vuia. În acéstă acțiune Româniî erau fórte spriginiți din partea guvernului maghiar revoluționar din Budapesta. Sufocându-se revoluțiunea maghiară și urmând era absolutismului, protectorul propagandei unioniste, aspirațiunile Românilor ort. din Banat, remân a se realisa mai târđiu. În aceste vremi de încercare o parte neînsemnată, mai slabă în credința î-și lapedă legea și pașesce la unația. La petițiunea Românilor de a obțéné episcopi români în Banat, li se respunde prin

¹⁾ Locul adunareî a fost în câmpul numit Balta lată, séu după adunare „Câmpul libertății“.

înființarea episcopiei unite în opidul Lugoj¹⁾, ér în urmarea decretului imperial din 12 dec. 1850, se redică episcopia gr. catolică din Blaj la rangul de metropoliă gr. catolică, cu episcopiile sufragane din Oradea-mare, Gherla și Lugoj.

După lungi și neobosite stăruințe, ale nemuritoriului cap bisericesc A. Șaguna, precum și ale altor bărbați providențiali, binemeritați pentru biserică și națiune, se ivesc și pentru biserica ort. română din Ungaria și Transilvania zorile unui viltoriu mai îmbucurătoriu, întrând ea în o epocă nouă de regenerare, prin desfăcerea Românilor decătră Sêrbi. În urmarea înțelegerii comune și a decretului imperial din 27 Sept. 1860, se țene în Carloviț un congres, în care se pertractéză și despre dorințele și silințele Românilor pentru despărțire. În congresul din Carloviț țenut la anul 1864 se primí și decretă cu înțelegere unanimă despărțirea Românilor ort. din diecesele: Aradului, Timisórei și Verșetului de cătră Sêrbi. Diploma imperială din 12/24 dec. 1864 hotăresce în sfîrșit, spre bucuria și mângăerea nemărginită a Românilor, restaurarea Metropoliei vechi istorice din Transilvania și Ungaria, cu episcopiile sufragane din Arad și Caransebeș. Primul Metropolit fù fericitul A. Șaguna, érá episcop sufragan în diecesa Aradului remase Procopie Ivacicovici, căruia spre a-l căștiga pentru despărțire, i'se adăuseră la părțile ungurene âncă din Banat, protopresbite-

¹⁾ Și acum trăesc betrâni în Logoj și giur, cari au adunat subscrieri pentru episcopia românescă ortodoxă în Logoj, la care s'a respuns prin înființarea episcopiei unite.

ratele: Timișorei, Banat-Comloșului, Belințului (Hăsiașului) și al Lipovei. Al doilea episcop sufragan fù denumit în 6 Iulie 1865, archimandritul și protopresbiterul din Brașov Ioan Popasu, pentru diecesa Caransebeșului, carea cuprinde din Bănat: întreg comitatul Severin, 3/4 părți din comitatul Caraș, 50 comune din comitatul Timiș, și preste 20 comune din comitatul Torontal.

La despărțirea ierarhică, Români bânățeni ort. au fost foarte scurtați. În loc de a se reactiva și episcopia istorică a Timișorei, se aședă scamnul episcopesc din Bănat tocmai la pôlele Carpaților, lângă marginea țerei și se rup cele mai frumoșe părți, adăugându-se la diecesa ort. din Ungaria, cu scamnul în Arad.

Organisarea bisericei ort. române din Ungaria și Transilvania se întăresce, și căpătă vieță prin întrunirea primului congres bisericesc național la 16 Sept. 1868, în care se votéză legea organică statutul organic, inarticulat apoi în legile patriei și sancționat de Maiestatea sa împăratul și regele Francisc Iosif I. Prin acésta s'a pus fundament nou de desvoltare, pentru timpurile ulterióre, vieții bisericesei a Românilor ort. din Ungaria și Transilvania.

XV.

Reprivire scurtă în istoria bisericescă a Românilor ort. din Ungaria și Tran- silvania de la anul 1868—1900.

Congresul național bisericesc din anul 1868 ¹⁾, prin votarea statutului organic, inarticulat și garantat prin Art. IX 1868 în legile patriei, și sancționat în anul 1869, a produs o epocă nouă de dezvoltare, în istoria bisericeii ort. române din Ungaria și Transilvania. În anul 1870 s'au constituit pe baza statutului organic sinódele, comitetele și epitropiele parohiale; mai departe sinódele, comitetele și epitropiele protopresbiterale; s'au ținut în toate trei diecesele sinódele diecesane și s'au organizat consistoriele eparchiale; érá în tótna aceluí an s'a întrunit al II-lea congres național bisericesc. Prin nóua lege organică, vechile aședeminte canonice ale bisericeii ortodoxe, în unele afaceri pur spirituale și în cele mai multe afaceri administrative, au suferit schimbări ale căror urmări deocamdată nici nu se pot prevedè. Baza acestui organism con-

¹⁾ Veđi Protocóluł congresuluí național bis. din anul 1868.

sistă, dintr'un sistem democratic administrativ în jos, cu sufragiu universal de tot puțin limitat; érá în sus cu sistem reprezentativ de guvernament, în virtutea căruia elementul mirén, administréază cu puterea numărului $\frac{2}{3}$ față de $\frac{1}{3}$ din cler afacerile bisericesci, școlare și fundationale. Cu desceptarea treptată a timpului modern, prin lățirea și generalisarea libertismului și a principiilor pseudo-democratice în masa populațiunii, în multe casuri preoții vor fi reduși la rolul simplu de liturgă. Acest organism slăbind în jos influința preotului, érá în sus a episcopatului: trecându-se sfera de competență ușor pôte crea involuntar, reforme daunabile în instituțiunile canonice, nealterate încă ale bisericei ortodoxe. Nu arare ori și vedem, că în congrese bis., sinóde eparchiale, protopresbiterale și parochiale, fără privire la prescriptele canonice vechi, să fac propuneri vătămătoare canónelor, pre cari episcopatul și clerul vrënd-nevrënd, în parte trebuie să le admită spre deliberare și decideré. Ar trece preste cadrul acestor repriviri a ilustra cu casuri concrete aceste aserțiuni.

Reasumez cuprinđetoriu, că acéstă desvoltare nouă, pre basa legii organice amintite, de multe ori pôte se institue aședăminté canonice de drept omenesc, în locul celor de drept dumneđesc și câte odată se pôte espune mersul bisericei, fluctuațiunilor de partide érá agitațiunile, ce se pórtă din incidentul unor alegeri, avându-se în vedere patimele și slăbiciunile omenesci, pot lovii interesele bisericesci în mod trecétoriu.

Dacă în cele sus atinse vedem un neajuns, față de aședămintele vechi ale bisericii române, să înregistrăm în altă direcțiune un mare progres, obținut prin statutul organic. Biserica ort. română din Ungaria și Transilvania de veacuri împilată, ajunge a fi deplin autonomă.

În afacerile administrative bisericesci, școlare și fundamentale, în cauzele disciplinare și matrimoniale, se garantază dreptul autonom de dispunere. Și în parte mare numai așa se poate explica desvoltarea rapidă și uimitoare, ce s'a făcut în toate trei diecesele ort. române. Dară tocmai autonomia acésta, dintru început chiar, a desceptat la contrari cugetul și dorirea de a o reduce. Prin legi ulterioare și prin dispozițiuni ministeriale arbitare, s'au știrbit multe din drepturile autonome succesiv, explicabil numai așa, pentru a se stăvilî înăintarea. Astfel vedem în congrese și în sinóde eparchiale, producându-se gravamine preste gravamine, dar cu puțin rezultat. Vom lăsa neatinse gravaminele celor 90 sinóde eparchiale, și însemnăm cele mai importante din congrese. Așa încă în al II-lea congres din anul 1870, s'a votat o reprezentațiune cătră Monarch în cauza autonomiei bisericesci. ¹⁾

În anul 1873 se întâmplă mari schimbări, prin reposarea fericitului și marelui Archiepiscop și Metropolit Andreiu Șaguna. Acest cap bisericesc, prin reînființarea metropoliei ort. române și-a câștigat nume nemuritoriu, binemeritând pentru posteritate, prin zelul și activita-

¹⁾ Veși Protocolul congresual din 1870 p. 143.

tea sa neobosită în păstorirea bisericeii, și va rămâne pomenit între cei mai mari arhierii ai națiunii noastre. Congresul bis. alese de Metropolit în 28 August 1873, pe episcopul Aradului Procopiu Ivacicoviciu, carele a fost confirmat în 17 Sept. n., érá în 16/28 Sept. a aceluiași an fù instalat, după ritualul preseris prin statutul congresual. Scamnul vèduvit al episcopiei Aradului s'a întregit, întărirea și instalarea archimandritului Miron Romanul de episcop.

Archiepiscopul și Metropolitul Procopiu Ivacicoviciu, fù ales la 31 Iulie 1874 de Metropolit și Patriarch al Sêrbilor din Ungaria, și cu datul 1/13 August aceluiași an, a resignat din postul seu de Metropolit al Românilor. Congresul bis. întrunit, alese la 20 Oct. 1874, cu majoritate de voturi de Archiepiscop și Metropolit pre episcopul de atunci al Caransebeșului Ioan Popasu. Acéstă alegere n'a obținut confirmarea prea înaltă, și congresul cu vătémarea statutului organic, conform rescriptului ministerial din ¹⁰/₂₂ Nov. 1874 n., a fost îndrumat a păși la altă alegere, cu eschiderea episcopului Caransebeșului Ioan Popasu. În 20 Nov. 1874 se țene prin congres altă alegere, care înse nu a întrunit majoritatea preserisă, fiindcă partea cea mai mare a deputaților prezenti s'au abținut dela votare, dând bilete albe (neîmplute). A dóua și înse adunându-se de nou în ședință, congresul păși la altă alegere și rezultatul fù, că s'a ales cu majoritate de voturi episcopul Aradului Miron Romanul de Archiepiscop al Transilvaniei și de Metropolit. Alegerea cu datul 12 Dec. aceluși an

a fost confirmată, și în 15 Dec. s'a făcut instalațiunea. ¹⁾

De episcop al diecesei Aradului, a fost ales și confirmat archimandritul Ioan Mețianu. În congresul ordinaru din anul 1878, se votază regulamentul pentru organizarea parochiilor, care cuprinde dispozițiuni relativ la întregirea parochiilor, precum și la dotațiunea și calificațiunea clerului din întreaga metropoliă. ²⁾ În vigórea acestui regulament, prin reducerea numărului parochiilor, se îmbunătățesce sórtea clerului altcum fórte miser dotat, érá calificațiunea se prescrie în proporțiã dotațiunei. Astfel se ajunsé în diecesa Caransebeșului, că în institutul teologic se primesc ténéri, carí posed minimal 6 clase gimnasiale reale sau civile, orí 4 clase și pedagogia, pre când în archidieceasă și în eparchia Aradului, din cauza prea multelor parochii slabe, se admit excepțional și cu mã puținã calificațiune.

Tot acest congres a votat și procedura judițială, pentru tribunalele matrimoniale bisericesci ³⁾, precum și regulamentul referitoriu la regularea învățământului. ⁴⁾

Din lucrările congreselor posterióre, notăm pre cele mai însemnate. În congresul din anul 1886, s'a făcut votarea regulamentului pentru procedura judecătórescă în cauzele disciplinare, prin care clerul este egal judecat cu ceialalți funcțio-

¹⁾ Veși Protocolul congresual din anul 1874.

²⁾ Protocolul congresual din anul 1878 pag. 184—197.

³⁾ Ibid. p. 259—292

⁴⁾ Ibid. p. 297—314

nară mireni din metropoliă ;¹⁾ regularea procedurii la alegerea de protopresbiteri în anul 1888 ²⁾; mai departe în anul 1891, regulamentul pentru alegerea deputaților pentru congresul național bisericesc³⁾.

În 5/17 Faur 1889 a răposat primul și bine-meritul episcop român — de la despărțirea de cătră Sârbii — al Caransebeșului Ioan Popasu. Spirit superior și inimă nobile având, prin activitatea sa rodnică a așezat dezvoltarea dieceșei pe o temelie sănătoasă.

La 27 Martie 1889 fû ales episcop în scamnul văduvit vicariul archidieceșan Nicolae Popea, carele după confirmarea prea înaltă fû introdus în eparchiă la 2/14 Iulie al aceluiași an⁴⁾.

La 4/16 Oct. 1898 a răposat Metropolitul Miron Romanul, carele cu tact și înțelepciune, sub împrejurări grele a condus Metropolia timp de 24 de ani. În 19/31 Dec. 1898 a fost ales de Metropolit, episcopul Aradului Ioan Mețianu, care alegere a fost aprobată în 6/18 Faur 1899. Instalarea s'a făcut cu ceremonialul prescris la 28 Februarie (12 Martie) 1899.

La finea sinodului ordinaru din acest an, a fost ales de episcop la Arad, archimandritul-vicariu Iosif Goldiș.

Metropolia ortodoxă din Ungaria și Transilvania cuprinde de present:

¹⁾ Veđi Protocolul congresual din 1886 p. 289—305.

²⁾ Veđi Protocolul congresual din 1888 p. 123—130.

³⁾ Veđi Protocolul congresual din 1891 p. 171—184.

⁴⁾ Veđi Protocolul sinodului eparchial din Caransebeș anul 1889.

I. Archidieceşa Transilvaniei cu 35 protopresbiterate, are 933 comune bis. matre și 293 filie, cu popor credincios de 733.287 de suflete, statul clerical constă din 965 fețe bis., în frunte cu I. P. S. S. D. arhiepiscop și Metropolit Ioan Meșianu. Institute de cultură posedă: în centru (Sibiu) un institut de teologie și de pedagogie împreună cu seminarium, în afară la Brașov, școle reale (inferioare), comerciale și gimnasiu superior, era la Brad gimnasiu inferior. Are 16 școle capitale (normale) cu 61 de învățători și 6 învățătoare, mai departe 802 școle confesionale rurale cu un personal didactic de 857 învățători și 17 învățătoare¹⁾.

II. Eparchia Aradului cuprinde toate părțile ungurene, în care locuiesc credincioși ort. români, precum și din părțile banatice protopresbiteratele: Timișorei, Banat-Comloșului, Lipovei și al Belințului (Hășiașului), cu 2 consistorie unul în Arad, și altul în Oradea-mare. Are 17 protopresbiterate, cu 548 comune bis. matre și 225 filie, cu o populație de 554.082 de suflete, având un stat clerical de 634 persoane bis., în frunte cu P. S. S. D. episcop Iosif Goldiș. Institute de cultură posedă în centru (Arad), un institut de teologie și pedagogie împreună cu seminarium, și o școală superioară de fete cu internat; era școle rurale confesionale are 658 între care 36 sunt pentru fete, cu un personal didactic de 640 învățători și 30 învățătoare²⁾.

¹⁾ Datele sunt luate din protocolul congresual din 1897.

²⁾ Datele sunt a se vedea în protocolul congresului din a. 1897.

III. Diecesa Caransebeşului se compune din părţile banatice neapărăţinătoare eparchiei Aradului, (între Mureş, Tisa, Dunăre şi hotarēle Ardélului) avēnd 11 protopresbiterate, cu 320 comune bis. matre şi 39 filie, cu o populaţiune de 387.769 de suflete, şi cu un stat clerical de 391 feţe bis., în frunte cu P. S. S. D. E. Nicolae Popea. Institute de cultură posedē: în centru (Caransebeş) un institut de teologiă cu seminariu şi de pedagogiă fără internat. În Lugoj o şcolă superiōră de fetiţe şi o şcolă capitală de băeţi. Are şcole confesionale rurale 328, dintre care înse numai 222 stau sub jurisdicţiunea consistoriului eparchial, 11 sub administraţia societăţii privilegiate austro-ungare a drumului de fer, érá restul de 106 din fostul confiniu militar (Severin), se administréază de stat afirmând, că ar fi şcole comunale¹⁾. Personalul didactic constă din 229 învăţători şi 12 învăţătóre²⁾.

Fondurile şi fundaţiunile proprie, administrate de archidiecesă se urcă aprópe la 4 milióne coróne, de diecesa Aradului aprópe 2 milióne, érá de eparchia Caransebeşului la 1½ milion. Érá suma averilor bisericesci, şcolare şi fundaţionale, a comunelor din întréga Metropoliă, în sumă aproximativă, se póte lua de aprópe 50 milióne coróne. Fondurile proprii ale metropoliei, se urcă cu fundaţiunea „Gozsdu“, la aprópe 4½ milióne de coróne.

În desvoltarea ei autonomică, întimpină bis. ort. română din Ungaria şi Transilvania, în ur-

¹⁾ Datele sunt luate din prototolul sinodului din anul 1900.

²⁾ Veđi şi Protocolul congresului din anul 1897.

marea unui curent șovinist și intolerant, mari pedeci și greutăți de învins. Drepturile garantate în legile patriei se știrbesc tot una prin alte legi și prin ordinațiuni ministeriale ulterioare astfel, că statutul organic în unele dispozițiuni ale sale a devenit și până acum ilusoriu, și dacă merge tot așa va rămâne ca umbră numai a legiilor. Art. XXXVIII din 1868 în legile patriei, lasă confesiunilor autonomia școlilor create și susținute de dânsese. Legea din 1875 Art. XXXII, în cestiunea pensionărei învățătorilor, legea din 1879 Art. XVIII. despre introducerea limbei maghiare în școlile rurale confesionale, legea din 1883 Art. XXX despre școlile medii (gimnasiale, reale, comerciale), legea din anul 1891 pentru asilele de copii, și în sfârșit legea despre regularea salariilor învățătoresci, au ciuruit deplin aproape autonomia școlilor noastre confesionale, pentru a căror existență grele lupte și jertfe trebuie se aducem¹⁾.

Față cu toate aceste atacuri nedrepte și păgubitoare, a protestat biserica cu toate ocaziunile la guvernul maghiar, în reprezentanța țerei, chiar la treptele tronului, dară fără a fi obținut vre un rezultat. Fondurile și fundațiunile bis. sporindu-se în asemănarea numărului credincioșilor din an în an, fiind manipulate prin controla multiplă, n'au fost până acum oprite în desvoltare.

În cestiunile bisericesci cu toate acestea în ne-numerate casuri, a fost lovită biserica în autono-

¹⁾ Veđi deosebit protocolul congresual din 1886, precum și protocoalele sinodale din Sibiiu, Arad și Caransebeș din 1892.

mia ei. Țră în timpul mai prósplet, prin așa numita politică bisericească a guvernului, față de tóte confesiunile creștine din patriă, s'au sēmēnat sîmburii pentru nimicirea credinței și a religiosității, în special înse față de noi Români ort., dacă nu se revine la alte sentimente putem afirma, că s'a făcut începutul pentru totala nimicire și îngropare a autonomiei bisericesci

Articolii de lege XXXI, XXXII și XXXIII din anul 1894, referitori la căsătoria civilă, la matriculele civile și la creșterea copiilor din căsătoriile mixte, întrate la 1 Oct. st. n. 1895 în viेतă, precum și articolul de lege votat ulterior despre recepțiunea Evreilor și despre libertatea cultului: prin consecunțele lor funeste, vor lovi continuu în existența bisericeii noastre. În opozițiunea acésta față de politica bisericească a guvernului, tóte confesiunile creștine din patriă s'au aliat, afară de calvini și unitari, asupra cărora mai crud până acuma s'au și rēsbunat, părăsind mai mulți din șirul acestora religiunea, și declarându-se pentru neconfesionalitate, sau încheiând căsătoria pur civilă, după normele statului, fără binecuvēntarea bisericeii. Articolul de lege XIV din 1898 despre întregirea venitelor preoțesci, asupra căruia congresul bisericesc din anul 1899 s'a pronunțat, póte deveni calul troian în autonomia bisericeii noastre.

Reasumând terminăm: biserica ort. română din Ungaria și Transilvania, cu tóte progresele îmbucurătoare realizate, petrece vremi de grea cumpēnă și încercare, în luptă atât cu propaganda unionistă neadormită, cu politica biseri-

céscă purtată de potestatea publică, pentru jignirea vieții ei autonomice, și în fine și cu frământările ivite în sînul ei prin spiritul de partide. Avem trebuință în acéastă luptă de capete luminate și de inimă pline de iubire și devotament pentru biserică și aședemintele ei.

XVI.

Anul iubilar.

După isvórele istorice, cunoscute atât la noi cât și la străini, am dat o icónă fidelă a ac-tului de uniune încheiat la 7 Oct. 1698 și fina-lizat la 25 Iunie 1701. Gr.-catolicii staū cu iubi-leul tot așa ca și Maghiarii cu mileniul, s'a sërbat la un timp, care nu supórtă critica isto-rică nepreocupată. Iubileul ca și alte semne de manifestare înse au fost un ce tendențios, cu scop de a rēdica în ochii Românilor însemnă-tatea uniunei și spre a servi intereselor unio-niste. Așa se explică, că din unele părți s'a lucrat a pregătí opinia publică română spre acest scop. Aprópe tot binele venit asupra Ro-mânilor se adscribe uniunei, reducēdu-se spre uimirea nóstră și originea programului național chiar de la actul uniunei.

În sens național vorbit înse, uniunea nu însamnă »*Unirea Românilor*«, ci după cum a caracterisat'o un scrietoriu bis. din suta XVIII »*Desbinarea Românilor*«. Acel cuvēt frumos „Unire“ nu se potrivește faptului petrecut, căci nu a rezultat unirea forțelor naționale, ci slăbi-

rea acestora. Iubileul este deci sërbarrea legăturii de uniune cu biserica apusénă, prin care s'a despicat la Români corpul național. Folósele și daunele rezultate, vor forma obiectul unei scrutări nooi. A afirma fără a dovedi, în istoriã nu însamnă nimica.

Istoriógrafia și istoria literaturii române este destul de înăintată, spre a se puté fixa fazele de desvoltare ale poporului român înainte și după uniune. A lega idea latinității la Români de uniune este un lucru ridicol, érá sórtea poporului român de catolicism o nefericire. Se va face istorie fără a detrage din aceea ce stă, și fără a adauge ceea ce nu este. Actul uniunii din 7 Oct. 1698 ne pare destul de lámurit și cine va studia actul iscãlit de Metropolitul Atanasiu și de aderenții seí, apoi jurãméntul din 19 Martie 1701 subscris de Atanasiu, precum și celelalte fapte întemplate: trebuie să constate, că altcum s'a contêmplat uniunea de întemeietorii ei, și alta ceva a eșit din ea. Érá dacã poporul român ar fi avut altã fire astãđi și mãi reu am sta. Poporul român ínse aprópe tot atâta scie de uniune ca și înainte cu 200 de ani. Stîlpii ei sunt și acum ca în trecut aceia, cari prin ea au ajuns la posturi și dignități grase, și cari prin uniune se susțén în acelea.

Este ínse un reu, care ne neliniștesce pre noi, și anume: de o vreme încóce mâna acea lungã și nevěđutã unionistã, érá își însuflã marionetele și le pune în picióre, cu scop păgubit ^oriu intereselor naționale. Așa ínțelegem, că

cu plan sistematic se persiflăză de câțiva ani aședemintele religioase din regatul român, érá pre noi cei neuniți de aici, ne atacă pre tótă linia și ne vatemă, ba de multe ori ne și denunță. În fața Românilor se presentă uniunea ca și cel mai național act, la care trebuie cu toții să aderăm; în fața concetățenilor maghiari și în fața curții ne denunță, că gravităm spre Ruși și că ar fi în interesul patriei și al dinastiei, ca credincioșii ortodoxi români să scadă cu numărul. Zăgazul în contra Muscalilor nu se pune pe calea uniunii și în privința acésta Români sunt înțeleși de mult. Noi până acum n'am deschis porțile patriei nici unui dușman; érá pentru dinastiă am sângerat și am luptat pre tóte câmpiile Europei. Acest adevăr a fost recunoscut totdeuna de factorii competenți. Poporul român este din fire aședat, pentru ordine și liniște; érá virtuțile de patriotism și dinasticism îi sunt înăscute.

Biserica ortodoxă în mersul ei din timpul recent se consolidéză continuu. În lupta, ce o susține pentru existența sa, dureros o atinge atacul, ce-i vine de la confrății de un sânge, care desbinare s'a deslănțuit în veacurile dóue trecute cu tóte furiile iadului asupra nóstră. Casurile din timpul mai própset încă ne demostără, că tóte trecerile la gr.-catolicism nu se fac din convingere, ci cu totulul din alte motive și interese personale, sau din resbunare.

Episcopatul și poporul ortodox e silit, dacă agitațiunile pornite nu se înfrénéză, să reageze, căci nu-și póte lăsa biserica pradă unor agenți,

sau înconscii de ce fac, sau speculanți și vânduți intereselor străine. Biserica noastră este atacată și provocată continuu; érá clerul nostru ortodox înferat, hulit și declarat de lipsit de tactul pastoral și de conduită morală. Așa nu se propagă unirea, ci desbinarea Românilor; așa nu se lucréază la întărirea și afirmarea noastră, ci la slăbirea și nimicirea noastră. Óre nu înțelegem nici ađi cuvintele lui P. Major, care ne ădice admoniator: „*o metéhnă străină voi, ca Româniú să se desbine în dóuë părți*“. Póte să fi pus cineva vot solemn, ca să unieze tot Banatul, dar cei-ce sunt conducătoriú firesci ai Românilor din Banat, vedénd focul nu pot sta cu mânilé în sín. O parte din inteligența noastră se pórtă față de acéstă propagandă după ăicala „nici cu Turcul nici cu Neamțul“, și Dómne feresce spre a se atinge de ea, căci ăic nu trebuie să ne stricăm cu frații nostri. Altcum înțeleg eu lucrul. Ori suntem de fapt frați, și atunci nu ne vătémăm unii pre alții, licitând la stole pentru a dobéndi credincioși, ori facénd promisiuni vage și nepermise, sau îndemnând pre părinții trecuți a nu-și trámite pruncii la noi în școlă, ci în cea maghiară, de stat ori comunală; ori suntem numai din buze frați, și în dos ne subminăm unii pre alții. În acest din urmă cas cred, că este mai folositoriu să se și scie acésta și conform acestuú dureros stat să ne și acomodăm lucrările noastre. Orientarea clară totdeauna este folositoare causei, decât ca așa să âmblăm cu capul în sac, sau cu gând ascuns și rezervat,

amăgindu-ne unii pre alții. Jurămintele făcute în adunările naționale, așa se pare, că unii sau nu le cunosc sau le-au uitat. Dar sunt și de aceia, cari nu vor nici să audă de acestea. Și aprópe toți misionarii fanatici catolici în internul lor perhoreschéză sentimentul și idea națională. Străbatem vremi, cari pörtă ascuns în sin viitorul nostru, strejarii causei și bisericei naționale să veghieze, ca să nu ne surprindă evenimentele. Cu iubirea noastră de nám, cu credința cătră corónă și patriă, sub scutul și binecuvântarea bisericei noastre strămoșesci, să purtăm lupta cu program deschis și sincer, nu equivoc, cu maxime: „Pro unione omnium Romanorum“, cari în fața concetățenilor maghiari să aibă înțelesul slăbirei și spargerii noastre; érá în fața Románilor să aibă înțelesul literal. Și astăđi din considerațiuni de persóne și de interese se denunță fruntașii bisericii noastre rom. ortodoxe ca și în trecut. După grele lupte și suferințe, bărbații nostri providențiali ni-au lăsat o biserică națională autonomă în stadiu de înflorire. Rostul propagandei unioniste póte mai găsia îndreptățire, când noi eram sub o ierarchiă străină și adversară intereselor noastre naționale. Ađi înse orí ce motiv cade. Cele din urmă treceri numeróse s'au facut în Bănat în anul fomii din 1863 și sub era concordatului. Despre o convingere sau legalitate în observarea formelor se lasă multe de đis. Sunt acte numeróse păstrate în archivele publice.

Misionarilor catolici le đicem să ne lase în bună pace, noi nu le turburăm apele. Poporul român a viețuit fără de ei 18 veacuri, nu are

trebuiță de ei nici acum. Altcum pot cerca. Un adevăr este pentru mine prin istorie dovedit, că persoane singuratice interesate vor căștiga prin vênare, dar pre poporul român nu-l vor face catolic. Alt adăver stă de când e lumea cu carele terminăm tractatul nostru ȳicând teologilor apusenī :

„Ab oriente lux“

ERORI DE TIPARIU

La pag.	2 not. şirul 24 ceteşte :	Nestorius	în loc de :	Netorius
" "	3	" 3	" "	" vechi
" "	3	" 10	" "	" diferite
" "	3 not.	" 3	" "	" magyarországi
" "	3	" 7	" "	" Monographie
" "	9 şir. 1 din jos	" "	" "	" Sincaiu
" "	11	" 12	" "	" şi că i-aū
" "	15	" 3	" "	" ortodoxi
" "	15 şirul 3 de jos	" "	" "	" împlinitori
" "	26 şirul 9	" "	" "	" consciinţiosă
" "	27	" 11	" "	" împêratul
" "	27	" 12	" "	" ca paiangenu
" "	30 şir. 10 de jos	" "	" "	" totuşi
" "	34 şirul 6	" "	" "	" tesaurariul
" "	44	" 10	" "	" îmbucă
" "	46	" 17	" "	" constringă
" "	46 şir. 1 de jos	" "	" "	" bisericeşti
" "	50 şirul 11	" "	" "	" două
" "	64, 65 şir. 1 de jos	" "	" "	" tóte
" "	64 not. şirul 4	" "	" "	" îndemnul
" "	70	" 7	" "	" făţişat
" "	70	" 19	" "	" <i>Λοσιθεος</i>
" "	72 not.	" 12	" "	" Blaşu
" "	75	" 2	" "	" ³⁾
" "	78	" 1 şi 6	" "	" privilegiile
" "	82	" 3	" "	" cronicariul
" "	104	" 6	" "	" litterae
" "	105 not.	" 1, 3, 5	" "	" litterae
" "	110	" 15	" "	" litterae
" "	136	" 8	" "	" Valachorum
" "	137	" 19	" "	" istoriei
" "	139	" 8	" "	" conscrie
" "	142	" 1	" "	" vëqënd
" "	143 şir. 15 de jos	" "	" "	" imposibilitate
" "	144	" 10	" "	" amintite

La pag.	145	șirul 10	cetește :	neexactă	în loc de :	neexactă
" "	145	șir. 3	de jos	administrative	" " "	administrative
" "	146	" 5	" "	resultatele	" " "	resultatele
" "	146	not. șirul	2	Ortul	" " "	Actul
" "	147	" "	4	machinatianesque	" " "	machinațio- [nesque
" "	149	" "	8	episcop	" " "	episcop
" "	150	" "	7	numim	" " "	numin
" "	151	not. "	7	Nilles	" " "	Niiles
" "	152	" "	1	români	" " "	ronâni
" "	165	șir. 2	de jos	Gavriil	" " "	Gaviil
" "	169	not. șirul	5	peg.	" " "	pag.
" "	169	șir. 13	de jos	ascultători	" " "	ascultători
" "	170	" 6	" "	a se da	" " "	e a se da
" "	177	șirul	2	blăstemați	" " "	blaștemați
" "	179	" "	27	șia	" " "	șiaua
" "	179	șir. 3	de jos	naționalismului	" " "	naționalismului
" "	180	șirul	6	Petru Maior	" " "	Gregoriu [Maior
" "	183	șir. 7	de jos	Imperatul	" " "	Împăratul
" "	187	șirul	3	apără	" " "	apără
" "	203	" "	4	rădăcinile	" " "	rădecinile
" "	205	" "	14	dintre	" " "	dinte
" "	205	" "	13	expunându-se	" " "	expudându-se
" "	205	șir. 3	de jos	acesta	" " "	accsta
" "	209	" 11	de jos	aceștia	" " "	acestia
" "	209	" 12	" "	păși	" " "	pași
" "	210	" 14	" "	uneltiri	" " "	uneltiriri
" "	218	" 5	" "	împărțiși	" " "	împărțiti
" "	218	" 7	" "	acésta	" " "	acesta
" "	227	" 6	de jos	asemenea	" " "	asemenna
" "	229	șirul	4	amintesc	" " "	amintesese
" "	231	" "	19	G. Novacovici	Adamoviciu	în loc de [G. Novacovici
" "	232	" "	30	aceeași	" " "	aceși
" "	233	" "	1	ortodoxi	" " "	ortodxi
" "	238	" "	16	arbitrare	în loc de	arbitare

INDICE.*)

*) Notele nu sunt cuprinse în indice.

A.

- Adamovici G., 231.
Ahtum, 3.
Albert, 11.
Antimie, 6.
Antonovici Is., 227, 230.
Apafi I., 18, 19, 24, 44.
Apafi II., 24, 33, 40.
Apor St., 34, 37, 110, 160, 168.
Aron P., 180.
Atanasiu, 54, 57, 59, 63, 64, 65, 66, 70, 72, 73, 74, 82, 83, 85,
90, 94, 101, 102, 104, 105, 109, 110, 121, 123, 124, 125,
127, 129, 135, 139, 141, 147, 148, 149, 151, 152, 159,
160, 161, 163, 165, 166, 167, 169, 173, 174, 176, 177,
183, 184, 191, 197, 198, 199, 200, 201, 207, 216, 219,
224, 225, 248.
Avacumovici St., 229.
Axențiu, 66.

B.

- Bălică, 184.
Banffy G., 30, 32, 34, 37, 50, 54, 65, 74, 120.
Barányi, 30, 34, 42, 49, 51, 61, 74, 83, 85, 96, 97, 99, 105, 110,
121, 135, 169, 190, 193, 197.
Barcsai A., 20.
Barițiu G., 39, 52, 53, 54, 108, 109, 120, 142, 143, 184, 190, 202.
Bărnățiu G., 180, 192, 223.
Báthory A., 16.
Báthory St., 29, 112.
Beianul N., 181.
Béla IV., 5.
Belusi Fr., 169.
Benedict XI., 9.
Benkő, 141.
Benjamin E., 225, 226.
Bethlen G. 19.
Bethlen N., 34, 54, 64, 120, 167, 168.

- Bod P., 81.
Bogdan G. Duică, 138.
Brancovići Avram, 8.
Brancovean Const., 32, 34, 63, 67, 70, 106, 123, 162, 164, 178, 184.
Brancovići Mateiu, 8.
Brancovići Sava, 20, 21, 44.
Bucur, 184.
Budai J., 20, 21.
Bulcs, 3.
Bunea A. Dr., 185.

C.

- Calinic, 173.
Calixt III., 9.
Câmpean, 184.
Cantacuzino Șerban, 18.
Carol VI., 139.
Cârstea V., 166.
Cernovići A., 225, 226.
Cipariu, 7, 142.
Cirilovići S., 229, 231.
Circa I., 123, 161, 170.
Coloniciu L., 26, 27, 29, 30, 31, 34, 42, 47, 58, 61, 63, 72, 75, 78,
82, 93, 99, 100, 101, 105, 107, 110, 183.
Clain I., 139, 180, 185, 186, 188, 197.
Clain S., 7, 121, 134, 137, 142, 163, 180, 190, 197.
Clement, 66.
Clement V., 9.
Clement VI., 9.
Clement XI., 154.
Crișan I., 51, 52, 95, 96, 100, 104, 135, 141, 148, 152, 153, 219.
Cserey M., 82, 163, 191.

D.

- Daniil, 7, 21,
Damianovići E., 230.
Densușan N., 54, 56, 89, 95, 98, 180, 189, 197, 199.
Diacovići Is., 225, 226, 227.
Dindar Ladislau, 32.
Dimitrovici N., 229.
Dionisiu, 10.
Dositeiu, 19, 21, 66, 67, 123, 164, 165.
Dragul, 184.
Dragutin Stefan, 4.
Drobnyak I., 226.

E.

- Emerich, 4, 5.
Eugen de Savoia, 56.
Eugeniu IV., 9.

Euthimiu, 10.
Erbicean C., 210.

F.

Fasching, 138, 141.
Ferdinand, 12.
Fiath I., 112, 151.
Fiedler, 141.
Filip din Fermo, 4.
Francisc Iosif I., 235.

G.

Gavra Alexandru, 3.
George, 14.
Georgevici I., 230.
Ghenadie I. 21.
Ghenadie II, 19, 21.
Gherasim, 10.
Goldiș Iosif, 241, 242.
Grama, 135, 141.
Grigorie IX, 5, 9.
Gyerőfy, 112, 114.
Gyula, 3.
Gyulafy, 114.

H.

Hașdeu P. B., 206.
Henter B., 112.
Hevenesy Cs., 30, 99, 190, 197.
Hevenesy P., 30.
Hieroteiu, 3.
Himfy Bened., 6.
Hintz, 141.
Horea, 197.
Horváth A., 169.
Horváth N., 121.
Hurmuzaki E., 38, 52, 73, 135, 141, 167, 207.
Huțovici I., 231.

I.

Iivanovici S., 227.
Iivcovici P., 229.
Ilarian P., 52, 135, 141, 180, 194, 196.
Ilie I., 21.
Inocențiu III., 4.
Ioan, 10.
Ioan XXII., 9.
Ioan de Cafa, 6.
Ioan de Muncaci, 7.
Ioan de Prislop, 21.
Ioanițiu II., 10, 228.
Ioanovici I., 230.

Ioanovič V., 227, 229.
Ioasaf, 21.
Ioreste, 10.
Iosif II., 209.
Ivacicovič P., 234, 239.

K.

Kalnoki, 151.
Kapy, 99, 100.
Katona, 141.
Kemeny I., 121.
Kengeláč E., 230.
Keresztesy, 64, 167.
Kinski, 105.
Komáromy A., 168.

L.

Ladislau cel s., 4.
Ladislau IV., 4.
Landl, 30.
Laurian Tr., 52, 58, 135, 140, 180, 193.
Leopold I., 24, 25, 29, 33, 45, 73, 107, 114, 148, 151, 153, 162,
172, 183, 219, 225.
Ludovic cel mare, 6.

M.

Macarie, 7, 8.
Maior Petru, 3, 141, 180, 191, 192, 196, 197, 210, 250.
Manuilovič M. 229, 230.
Maria Terezia, 186.
Martinovič I., 227.
Martonfi G., 55.
Maşirevič S., 229.
Mavrocordat A., 106.
Mathia, 7, 10, 11.
Maxim, 8.
Meşian Ioan, 240, 241, 242.
Metoviach St., 226.
Mihaiu vítézul, 16.
Mickes Mih., 111.
Moga V., 231.
Moise, 229.
Moldoyan I. M. 203.
Movilă P., 70.
Murgu E., 233.

N.

Nagyszegy G., 54, 59, 123, 161, 165, 168, 170, 184.
Naláčzy St., 64, 120, 167.

Negru Vodă, 206.
Neofit, 66.
Nestorovici M., 230.
Nicefor I., 10.
Nicefor II., 10.
Nichitiți G., 231.
Nicolae I., 10.
Nicolae II., 10.
Nicolae IV., 9.
Nilles, 34, 53, 58, 59, 95, 96, 135, 140, 143, 144.
Novacoviți Adamoviți G., 231.

O.

Orest, 10.

P.

Paget W., 106.
Pap G., 105.
Pap I., 105.
Payi M., 167.
Pataki I., 184, 185.
Pekri L., 121.
Petovacs I., 226.
Petrașcu S., 19.
Petrovici P., 229.
Petru, 68.
Petru din Daia., 55.
Pichler, 141.
Picot Emil., 5.
Pintea, 184.
Policeani S., 166.
Pop A., 217.
Popasu Ioan, 235, 239, 241.
Popea Nicolae, 32, 53, 135, 139, 141, 211, 241, 243.
Popovici G., 229.
Popovici I., 226, 231.
Popovici St., 230.
Postăvariu Stoica, 166.
Pușcariu I., 10.
Pușcariu Ilar. Dr., 215.
Putnic M., 229.
Putnic St., 229.

R.

Rabutin, 31, 105, 118, 168, 169, 170.
Raiacici I., 230.
Rákoczy Fr., 183.
Rákoczy George I., 17, 18, 19.

Rákoczy George II., 19, 20.
Rákoczy Sigismund, 8.
Rațiu St., 34, 37, 106, 167.
Ravanicianin S., 227.
Romanul Miron, 239, 241.
Rudolf II., 16.

S.

Sachs I., 121.
Safranios, 166.
Șaguna Andreiu, 32, 53, 135, 141, 231, 234, 238.
Sárosy I., 166, 168, 170.
Sava, 8.
Schuller Libloy, 3.
Silvestru II., 9.
Simeon, 8, 17.
Simonovici St., 19, 21.
Șincaiu G., 9, 134, 136, 141, 163, 180, 191, 196, 197, 210.
Sixt IV., 9.
Stanoevici M., 229.
Stefan cel s., 3, 4.
Stefan I., 10.
Stibicza Sp., 226, 229.
Stoica, 166.
Stoichescu P., 233.
Szent-Ivány, 93.
Szerémi Simeon, 32.

T.

Teoctist, 10, 63, 66, 106, 123, 164, 173, 174, 177.
Teodosiu, 10.
Teofan, 10.
Teofil I., 10.
Teofil III, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 47, 48, 49, 50, 51,
53, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 65, 73, 150, 207, 225.
Timon, 137.
Togan N., 138.
Tökölyi, 56, 183.
Tophaeus M., 20, 193.
Tordasi Paul, 21.
Turneanul L., 166.

V.

Vancea, 199, 200, 201.
Varlaam, 20, 21.
Varlaam II., 21, 31.
Vasile, 10.
Vas, 105.
Vataf G., 166.
Velea Tincu, 216.

Veszprémi St., 34, 54, 81.

Vidac P., 230.

Vidac V., 229.

Visarion, 188.

Vizkeleti, 30.

Vladislav, 7.

Vladislavljevici I., 229.

Vuia I., 233.

Z.

Zápolya I. 12.

